

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

MUZEOGRAFIE
ROMÂNEASCĂ

BUCUREȘTI
1936

MUZEOGRAFIE ROMÂNEASCĂ

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE,
PE HÂRTIE JAPAN, CINCIZECI DE
EXEMPLARE NEPUSE IN COMERȚ,
NUMEROTATE DELA 1 LA 50.
INCHIEIEREA PAGINEI
APARTINE AUTORULUI.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

INSPECTOR GENERAL AL MUZEELOR

MUZEOGRAFIE
ROMÂNĂ

CU 31 ILUSTRĂȚII

MUSÉOGRAPHIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

BUCUREȘTI

1936

Din trecut
strămoșesc să renască
arta noastră viitoare!

17/30. Apr. 1907

Elisaveta

Din cartea de aur a Muzeului.
Du livre d'or du Musée.

Autographe de la Reine Elisabeth:

C'est du patrimoine ancestral que notre art doit renâître dans l'avenir.

17/30 Avril 1907

Elisabeth

NOI CAROLI

REGELE ROMÂNIEI

Doind a cinstei artei strămoșească cu un adăpost vrednic de
memorialitate sa pentru educarea poporului și întărirea sentimentului patriotic.

Actul nr. 30, Jurn. unid. Măntuirei 1912 și al Legii nr. 27, în
Anunțarea în August. Noastră. Lete. Regina Elisabeta și cu iubitei Noștri
Nepoti, Prințepole, Ferdinand și Prințeposa, Maria, Măstenerii, Tronului
de fetei fiind. Președintele ad interim al Consiliului de Miniștri, Mr. G. Moșetti,
Măstenerul ad interim al Căpitalei și al Instrucțiunii C. C. Arion, Președintele
Comisunii, Monumentelor istorice J. Halimbici și mulți funcționari ai Statului,
prin serviciu deșez, s'au adunat în S. P. H. La Ceram, Metropolitul, Bimut
Am pas, pe locul fostei, Măstenerii a Statului și a palatului, Măstenerii, tenetia

Muzeului Național

meint să intrăm în colecțiile de artă neam răsărite, spre a lasa generalului
cultură și știință deșeză și sărbătorii artistice din experința parantului
românesc începând cu vârstă puerilor și până în zilele noastre.

Sărbătorii acestea s'au făcut, un sermuit actul de fetei, din care unul a sa
păstru în arhivă, Muzeului, iar altul sa găsește în tencuia clădirii.

București 17.30. Juniu 1912.

Carol I
Elisabeta
Maria

Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria
Carol I
Elisabeta
Maria

Actul constitutiv al Muzeului, semnat de cei trei Regi ai României.
L'acte constitutif du Musée, signé par les trois Rois de Roumanie.
17/30 Iunie 1912.

MAJESTĂȚII SALE REGELUI CAROL II
închină sbuciumata poveste a înfăptuirii
MUZEULUI NAȚIONAL CAROL I,
cu nădejdea că, la împlinirea sfertului de veac
dela așezarea pietrei fundamentale,
VOEVODULUI CULTURII
Îi va fi hărăzită tîrnosirea mult așteptatului
templu al artei naționale

Autorul.

Biserica din Turea-Cluj, achiziționată pentru Muzeu în 1909.
La chapelle de Turea-Cluj, acquise pour le Musée en 1909.

CUPRINSUL

LE CONTENU

	Pagina
PREFAȚĂ.	IX
<i>Préface</i>	
INTRODUCERE	X
<i>Introduction</i>	
I. LUPTA PENTRU MUZEUL DE ARTĂ NAȚIONALĂ CAROL I	
<i>La lutte pour le Musée d'art national Carol I</i>	
1. Muzeul nostru național. « Viața românească », Iunie 1906	1
<i>Notre Musée national</i>	
2. Muzeul românesc și cel bulgăresc. « Viața românească », Dec. 1906	21
<i>Le Musée roumain et le Musée bulgare</i>	
3. Noul plan al Muzeului nostru național. « Conv. Lit. », Febr. 1907	29
<i>Le nouveau plan de notre Musée national.</i>	
4. Muzeul primește daruri regești. « Conv. Lit. », Mai 1907.	37
<i>Le Musée reçoit des dons royaux.</i>	
5. Vrăjmașii Muzeului. « Conv. Lit. », Mai 1907	41
<i>Les ennemis du Musée.</i>	
6. Perspective îmbucurătoare. « Conv. Lit. », Iulie 1907	43
<i>Perspectives encourageantes.</i>	
7. D-l Dr. Istrati pro și contra Muzeului. « Conv. Lit. », Iunie 1907	45
<i>Le Dr. Istrati pour et contre le Musée.</i>	
8. Suntem vrednici de un Muzeu național? « Viața rom. », Ian. 1908	53
<i>Sommes-nous dignes d'un musée national?</i>	
9. Vremuri de grea încercare. « Conv. Lit. », Martie 1910	63
<i>Temps de dure épreuve.</i>	
10. Muzeul neamului românesc. Ce a fost; ce este; ce ar trebui să fie.	67
Broșură 8°, Editura « Minerva », 1910	
<i>Le Musée du peuple roumain. Ce qu'il a été; ce qu'il est; ce qu'il devrait être.</i>	
11. Muzeul de artă națională și bugetul statului. « Conv. Lit. » Ian. 1911	89
<i>Le Musée d'art national et le budget de l'État.</i>	
12. 17/30 Iunie 1912. Punerea pietrii fundamentale a Muzeului național	95
din București. Broșură 8°, Editura « Minerva », 1912	
<i>Pose de la pierre fondamentale du Musée d'art national.</i>	
13. Tragedia Muzeului de Artă Națională. « Conv. Lit. », Aprilie 1930	103
<i>La tragédie du Musée d'art national.</i>	
14. Inaugurarea parțială a Muzeului de Artă Națională. « Conv. Lit. »,	113
Sept. 1931	
<i>Inauguration partielle du Musée d'art national.</i>	

15. <i>L'art paysan en Roumanie, Catalogue à l'occasion de l'ouverture des sections provisoires du Musée d'art national. 1 br. 4°. Oct. 1931</i>	119
16. Rostul Muzeului nostru național. « Conv. Lit. », Ian. 1934 <i>Le but de notre Musée national.</i>	139
17. Știri îmbucurătoare, dar de scurtă durată. « Conv. Lit. », Mai 1934, <i>Nouvelles encourageantes, mais de courte durée.</i>	147
18. Muzeul național în lumina conferinței muzeografice din Madrid. « Conv. Lit. », Nov.—Dec. 1934 <i>Le Musée national à la lumière de la conférence muséographique de Madrid.</i>	149
19. Stavropoleos - Muzeu național. « Epoca », 27 Nov. 1903 <i>Stavropoleos - Musée national.</i>	159
20. Stavropoleos - Muzeu național. « Epoca », 26 Febr. 1904 <i>Stavropoleos - Musée national.</i>	165

II. ALTE MUZEE DIN BUCUREȘTI

Autres musées de Bucarest

21. Muzeul Aman. « Viața românească », Aug. 1908 <i>Le Musée Aman.</i>	173
22. Muzeul Simu. « Conv. Lit. », Iunie 1910 <i>Le Musée Simu.</i>	179
23. Colecția Kalinderu. « Minerva », 30 Dec. 1913 <i>La collection Kalinderu.</i>	185
24. Colecția Kalinderu și drepturile Statului « Minerva », 27 Ian. 1914 <i>La collection Kalinderu et les droits de l'Etat.</i>	189
25. Muzeul Stelian și falsurile d-lui G. Oprescu. « Conv. Lit. », Martie 1934 <i>Le Musée Stelian et les faux de Mr. G. Oprescu.</i>	193

III. MUZEE DIN ȚARĂ

Musées du pays

26. « Muzele din Transilvania » și plagiatul d-lui Coriolan Petranu. « Conv. Lit. », Martie 1924 <i>Les Musées de Transylvanie et le plagiat de Mr. C. Petranu.</i>	199
27. Contribuție la istoricul Muzeului Secuesc. (In publicația festivă a Muzeului, 1929) <i>Contribution à l'histoire du Musée des Szekles.</i>	203
28. Muzeul Brukenthal, din Sibiu. « Conv. Lit. », Dec. 1933, pag. 954. <i>Le Musée Brukenthal de Sibiu.</i>	211
29. Cultul trecutului și Muzele provinciale. « Conv. Lit. », Mai 1910 <i>Le culte du passé et les Musées provinciaux.</i>	217
30. Muzele regionale din Moldova și din Bucovina. « Conv. Lit. », Dec. 1933 <i>Les Musées régionaux de Moldavie et de Bucovine.</i>	223

IV. VARIA MUSEOGRAPHICA

31. Odobescu și Muzele. « Conv. Lit. », Nov. 1907 <i>Odobesco et les Musées.</i>	229
32. Arta muzeală. « Conv. Lit. », Dec. 1932 <i>L'art muséal.</i>	233
33. Cum să folosim Muzele. « Conv. Lit. », Ianuarie 1933 <i>Quel est le parti à tirer des Musées.</i>	241
34. Muzele în aer liber. « Conv. Lit. », Oct.—Noemvrie 1933 <i>Les Musées en plein air.</i>	247

35. Ce interesează pe Români în Muzeele din Viena. « Conv. Lit. », Aprilie 1932	255
<i>Quel intérêt présentent pour les Roumains les Musées de Vienne.</i>	
36. Centenarul Muzeelor din Berlin. « Conv. Lit. », Oct. 1930	263
<i>Le centenaire des Musées de Berlin.</i>	
37. Muzeul Luvrului și al nostru în pericol « Universul » 7 Febr. 1910.	271
<i>Le Musée du Louvre et le nôtre en danger.</i>	
38. Casa-Muzeu Regele Carol I, de la Poradim, « Minerva », 28 Nov. 1912.	275
<i>La Maison-Musée Carol I, de Poradim.</i>	

V

Muzeografia română în 1936	279
<i>La muséographie roumaine en 1936.</i>	
Concluzii	294
<i>Conclusions.</i>	
Epilog hotărîtor.	297
<i>Epilogue décisif</i>	

VI. RÉSUMÉ	303
----------------------	-----

INDICAREA PLANȘELOR

Indication des planches

- Biserica din Turea-Cluj, achiziționată pentru Muzeu în 1909.
La chapelle de Turea-Cluj, acquise pour le Musée en 1909.
1. Primul proiect (nerealizat) al Muzeului din București.
Le premier projet (non réalisé) du Musée de Bucarest.
 2. 17/30 Iunie 1912. Punerea pietrei fundamentale a Muzeului Național.
 Ministrul C. C. Arion rostindu-și discursul.
17/30 juin 1912. Pose de la pierre fondamentale du Musée National. Le Ministre C. C. Arion prononçant son discours.
 3. A. S. Regală Principele Ferdinand și Mitropolitul Primat cimentând piatra fundamentală a Muzeului Național, la 17/30 Iunie 1912.
S. A. R. le Prince Ferdinand et le Métropolitaine Primat cimentant la pierre fondamentale du Musée National, le 17/30 juin 1912.
 4. Planul Muzeului din 1906. Arhitect N. Ghika.
Le plan du Musée, de 1906. Architecte N. Ghika.
 5. Fațada Muzeului Național, de arhitectul N. Ghika.
La façade du Musée National par l'architecte N. Ghika.
 6. Planul Muzeului revăzut în 1928, din care s'a realizat numai primul pătrat.
Le plan du Musée revu en 1928, dont on n'a réalisé que le premier carré.
 7. Vederea perspectivă a Muzeului Național, de arhitectul N. Ghika.
Vue en perspective du Musée National, par l'architecte N. Ghika.
 8. Starea clădirii Muzeului la 1930.
L'état de la bâtisse du Musée en 1930.
 9. Starea clădirii după întreruperea lucrărilor din 1934.
L'état de la bâtisse après l'interruption des travaux en 1934.
 10. Curtea centrală a Muzeului; se vede noul acoperiș în beton armat.
La cour centrale du Musée; on y voit le nouveau toit en béton armé.
 11. Perspectiva sălilor boltite din catul I, rezervate artei religioase.
La perspective des salles voûtées du premier étage, réservées à l'art religieux.
 12. Partea terminată din aripa sudică a clădirii; fațada de cărămizi aparente.
La partie achevée de l'aile du midi de la bâtisse; façade en briques apparentes.
 13. M. S. Regele Carol II vizitând Muzeul, la 24 August 1932.
S. M. le Roi Carol II visitant le Musée, le 24 août 1932.
 14. M. S. Regina Maria vizitând Muzeul, la 10 Noembrie 1931.
S. M. la Reine Marie visitant le Musée, le 10 novembre 1931.
 15. Membrii corpului diplomatic la conferința directorului, în Muzeu.
Les membres du corps diplomatique à la conférence du directeur, au Musée.

16. Secția ceramiciei.
La section de la céramique.
17. Secția ceramiciei.
La section de la céramique.
18. Secția ceramiciei.
La section de la céramique.
19. Casa lui Antonie Mogoș, din Ceauru-Gorj, purtând inscripția « 187 și cinci făcut Antonie Mogoș ».
La maison d'Antoine Mogoș, de Ceauru-Gorj, portant l'inscription : « 187 et cinq fait Antoine Mogoș ».
20. Meșterul Antonie Mogoș, autorul casei din 1875.
L'artisan Antoine Mogoș, l'auteur de la maison de 1875.
21. Casa lui Mogoș, în Muzeu.
La maison de Mogoș, au Musée.
22. Pridvorul casei lui Mogoș.
Le balcon de la maison de Mogoș.
23. Casa lui Mogoș. Interiorul odăii cu războiul.
La maison de Mogoș. L'intérieur de la chambre au métier à tisser.
24. Secția lemnului. Poartă din Tălpășești-Gorj; stâlpi de case și de biserici.
La section du bois. Porte cochère de Tălpășești-Gorj; Colonnes de maisons et d'églises.
25. Secția lemnului. Stâlpi de case țărănești; poartă din Maramureș.
La section du bois. Colonnes de maisons paysannes; porte cochère de Maramureș.
26. Secția lemnului: Uși, troițe; în vitrine: furci, instrumente muzicale, etc.
La section du bois: portes, croix triplées; dans les vitrines: quenouilles, instruments de musique, etc.
27. Poarta casei lui Antonie Mogoș, semnată și datată din 1879. Vedere din secția lemnului în a țesăturii.
La porte cochère de la maison de Mogoș, signée et datée de 1879. Vue de la section du bois dans celle des tissus.
28. Secția țesăturilor. Scoarțe din Muntenia și din Oltenia.
La section des tissus. Tapisseries de Valachie et d'Olténie.
29. Secția țesăturilor. Scoarțe din Basarabia.
La section des tissus. Tapisseries de Bessarabie.
30. Secția țesăturilor. Scoarțe din Bucovina.
La section des tissus. Tapisseries de Bucovine.

P R E F A Ț A

Adunând în volum articolele referitoare la muzeografie, răspândite prin reviste timp de peste treizeci de ani, se dă, în primul rând, posibilitatea urmării luptei dusă pentru înfăptuirea Muzeului de artă națională din București. Volumul nu cuprinde niciunul din numeroasele rapoarte de serviciu adresate Ministerelor Instrucției și al Artelor, de care, în mod arbitrar, depinde alternativ Muzeul, nici Ministerului de Finanțe sau Preșidenției Consiliului de Miniștri, cărora atât de des li s'a implorat sprijinul în favoarea Instituției. Aceste acte oficiale, rămase în genere fără răspuns, ca și rapoartele în calitate de Inspector general al muzeelor din țară, sunt consemnate în arhiva Muzeului.

Articolele aci reunite au fost redată întocmai, fără nicio schimbare, menținându-se chiar repetițiile ieșite la iveală acum, deși ele nu puteau fi evitate atunci când se tratau subiecte similare la intervale de câțiva ani, uneori. Printr'un « adaos din 1936 » dat ca supliment la sfârșitul articolelor vechi, acestea au căutat să fie puse la zi.

Cu satisfacție personală, tare atenuată însă de adâncă întristare din punct de vedere al interesului general, am constatat că mai toate părerile emise acum trei decenii nu și-au pierdut importanța, fiind azi încă de actualitate.

Readucându-le la ordinea zilei, nădăjduim o cât mai grabnică a lor soluționare și, în consecință, desăvârșirea Muzeului, în serviciul căruia s'a pus toată truda aci consemnată.

Crucea Albă.

August 1936.

Al. T.-S.

INTRODUCERE

Cei peste 30 de ani închinați luptei pentru înfăptuirea Muzeului din București, socotiți dela primul articol « Stavropoleos - Muzeu Național » din Noemvrie 1903, trebuie întregiți prin perioada de pregătire în această direcție, îndepărtându-se astfel cu încă un deceniu începutul preocupărilor mele muzeografice. Aș mai putea adăoga că, în chip cu totul inconștient, educația mea într'acest sens începe chiar din anii copilăriei, în căminul părintesc. Acolo am căpătat respectul tradiției, dragostea pentru așa zisele « vechituri » și patima păstrării lor, însușiri absolut necesare unui adevărat conservator de muzeu. Cu duioșie mi-aduc aminte, azi încă, de bucuria ce o aveam, ca copii, când scotocind prin lada de chiparos cu simpaticul ei parfum de vetustate, mama ne îngăduia să pipăim și noi, cu tot respectul cuvenit, bine înțeles, moștenirea rămasă dela părinții ei și bunicii noștri. În lada misterioasă, ce așa de rar se deschidea curiozității noastre, ne interesau, în afară de blănurile și de șalurile zise turcești, fracul de gală, din postav albastru brodat cu fireturi de aur, vesta albă și spada precum și, la fundul lăzii, ciubucele de lemn de trandafir și imamelele lor de diferite chihlibaruri, păstrate în cutia cu miniaturi persane sau într'o pungă de mătase cu inițialele brodate ale strămoșilor. Giuvaerele bunicului, constând din inelul de aur cu pecetie, ceasul de aur cu smalțuri și cu lanțul lung de peste trei coți; cerceii, diadema și broșele bunicii; sfeșnicele în stil « empire », cățuile de argint, filigeanele de « vieux Vienne » în zarfuri de filigrane, toate acestea erau păstrate în casa de fier, ce se deschidea și mai rar în fața copiilor. Într'alt sipet, îmbrăcat în piele cu ferecături bogate, provenind din moștenirea tatei, se

aflau volumele din veacul al XVI-lea cu portretul Marcului Spătar Zotu Tzigara, din Veneția, unde se mai găsește mormântul lui. La început ne interesau numai pieile tăbăcite de iepure cu pecetii ale numeroaselor hrisoave domnești, cărora mult mai târziu le-am aflat rostul și vechimea. Grație respectului ce mama a știut să ne insufle pentru toate aceste rămășițe, aci pe scurt și foarte incomplet enumerate și de care sunt înconjurat azi, ele au fost salvate; pe când nu dau de urma celor din moștenirea surorii mamei, în care se afla, pe lângă argintărie, și tabachera bunicului, cea de aur, cu smalțuri înconjurate cu șiraguri de mărgăritare, dela Muzeul de Antichități, căruia au fost dăruite și unde nu se mai găsește azi decât mențiunea lor în inventar, cu toate cercetările proaspătului coleg-director, nerespunzător de lipsa lor.

Prielnica atmosferă tradiționalistă de acasă am avut fericirea să o pot îmbogăți printr'o specială educație tehnică, tot atât de necesară practicei muzeografice, la care, bine înțeles, pe atunci nu mă gândeam încă deloc. Prin prieteni comuni am ajuns a fi, în ultimii ani ai liceului, un fel de laborant benevol de vacanță și de sărbători al bătrânului din neamul Pășcanilor, al lui Ion Al. Cantacuzino zis Zizine, a cărui prea interesantă figură de Faust am evocat-o cu alt prilej în «Convorbiri Literare», 1927, p. 111. La el am învățat să fotografiez și să execut diapozitivele pentru proiecțiuni, atunci de abia puse în practică; și tot în straniul lui laborator m'am familiarizat cu reproducerea în gips, în sulf colorat și mai ales în galvanoplastie a monetelor și chiar a pecetiilor. Cea mai prețioasă cunoștință însă, căpătată în casa lui Zizine, fu pentru mine cea a lui Alexandru Odobescu, care, mai târziu, când eram student la Universitate, mă onoră cu a lui specială atențiune, însărcinându-mă cu primele proiecțiuni ale cursului său, cu diapozitive executate în laboratorul cantacuzinesc. Tot Odobescu m'a introdus, ca tânăr student, pe lângă Gr.Tocilescu, profesorul de istorie antică și de epigrafie și totodată directorul Muzeului de Antichități, care, apreciind cunoștințele-mi practice, mă și numi în postul de «custode-preparator al Muzeului» său prin adresa Ministerului Instrucției publice Nr. 380 B din 12 Oct. 1892. Inițierea mea în cariera muzeografiei era astfel oficial consfințită; iar de atunci, o îndrumare conștientă în această direcție m'a preocupat neconținut.

Maestrul meu Odobescu considerând că, după absolvirea cursurilor de un an, Universitatea din București nu-mi mai putea oferi mult în direcția artistică, căreia mă consacrasem, mă sfătui să plec în streinătate, obținându-mi concediu dela Muzeu. Recomandându-mi să urmez cursurile profesorului Heinrich von Brunn, somitatea archeologică a vremii, m'am înscris, în 1893, la Universitatea din München. Având însă nefericirea să nu mai pot audia pe Brunn, decedat puțin în urmă, am compensat pierderea prin prelegerile interesante ale lui Wilhelm Heinrich Riehl, care, atât la Universitate cât și prin lucrările practice din vechiul Muzeu Bavarez, căuta să scoată la lumină importanța artei naționale; teoriile lui sunt azi, după o perioadă de nesocotire, din nou valorificate de naționalismul german. Pe lângă cursurile universitare cu lucrările lor seminariale, am mai fost înscris la « Politechnicum » din München, la prelegerile de arhitectură ale profesorului Franz von Reber precum și la exerciții practice de fotografie și reproduceri grafice. Semestrele următoare le-am urmat la Universitatea din Berlin, având ca profesori de archeologie pe celebrii: Ernst Curtius, conducătorul descoperirilor din Olympia, pe Kekule von Stradonitz, Kalkmann și mai ales pe tânărul dar genialul Adolf Furtwaengler, care a preschimbat atât știința archeologică, dând soluții noi până și în chestia originii Monumentului nostru dela Adam Klissi. De mare folos mi-au fost lucrările practice cu acești maeștri în depozitele Muzeelor, unde ni se dedeau de studiat și de clasat piese încă nedescrise în cataloage. Aceleași metode practice în domeniul picturii le-am urmat cu maestrul Adolf Goldschmidt, și cu teologul Müller în privința artei creștine, în afară de cursurile teoretice ale lui Hermann Grimm, A. Frey de istoria artei, iar ale lui Dessoir de estetica teoretică. Cursurile universitare le-am completat prin cercetarea, în vacanțele de vară, a Muzeelor din Danemarca și Scandinavia ca și din celelalte principale orașe, în deosebi din Italia și Franța. În 1895 am avut nefericirea să pierd pe neprețuitul meu mentor Alexandru Odobescu, cu care păstrasem legături prin corespondență în tot decursul studiilor.

Intorcându-mă din streinătate, cu diploma de doctor în specialitatea istoriei artei, am vrut, reluându-mi serviciul la Muzeul din București, să introduc unele din reformele institutelor similare ce vizitasem și între altele să com-

pletez colecția de mulagii începută de Odobescu, la cererea căruia alcătuisem chiar un întreg program amănunțit, pe care nu apucasem să i-l predau. Tocilescu însă neînțelegând introducerea unor renovări în conducerea Muzeului său și voind să mă oblige a plăsmui conturi fictive pentru echilibrarea forțată a contabilității ireale a Muzeului său, am fost nevoit să demisionez. Procesul de calomnie ce Tocilescu, considerat ultragiatic prin divulgarea cauzei demisiei mele, mi-l intentase, s'a terminat prin retragerea acțiunii împotriva mea, după ce, prin intervenția Ministrului de Finanțe, se dovedise încercarea de prefacere nu numai a socotelilor în curs dar și a celor mai vechi, depozitate la Curtea de Conturi.

Rămas fără ocupație în țară, m'am întors îndată la Berlin, unde am fost oficial primit ca asistent voluntar pe lângă Direcția Generală a Muzeelor Regale. Sub direcția lui Wilhelm von Bode, la Muzeele de pictură și sculptură, și a lui Julius Lessing la Kunstgewerbe Museum am luat parte activă la noua amenajare și catalogare a acestor colecții, interesându-mă și de organizarea bibliotecii condusă de Jessen și Loubier. Certificatul din 1897, liberat de « General-Verwaltung der Königlichen Museen » din Berlin, constată între altele că « *bei den umfassenden Umstellungen und bei der Neubearbeitung des Führers, erwies sich Herr Dr. Tz. als hinreichend vorgebildet, um sofort in die Arbeit mit eintreten und Teile des Führers zur Drucklegung fertig bearbeiten zu können... Ich habe in dieser gemeinsamen Tätigkeit den Eindruck gewonnen, dass Herr Dr. Tz. in erspriesslicher Weise befähigt sein wird, Kunstsammlungen in wissenschaftlicher Form und zugleich für die populäre Nutzbarmachung zu verwalten. Der Direktor (ss) Lessing* ».

Trecând apoi la Paris m'am bucurat de sfaturile universal bine informatului Salomon Reinach, directorul Muzeului din St. Germain, dela care, mai târziu am obținut promisiunea mulagiilor de pe Columna Trajană, depozitate în Muzeul său. La École des Beaux-Arts, unde am fost autorizat să audiez cursurile, m'a ajutat mult directorul Bibliotecii Școlii, Eugène Muntz, autorul faimoaselor volume asupra Renașterii. Profesorii Enlart și André Michel mi-au îngăduit asemenea să iau parte la prelegerile și la lucrările lor muzeografice.

Trecând prin Italia m'am întors în țară, încredințându-mi-se, în 1899, catedra de istoria artei la Școala de Bele-Arte, după ce recomandarea, deși cu unanimitatea Facultății, ca suplinitor al catedrei vacante de archeologie a fost zădărnicită prin ilegală și timporară ei scoatere din bugetul Universității, trecându-se Directorului Muzeului de antichități, a cărui remunerare se sporea astfel în mod indirect.

Între timp ideea creării unui Muzeu de artă națională, deosebit de cel de antichități, începuse să se popularizeze; iar Ministrul Spiru Haret a căutat, fără să reușească, să o realizeze succesiv prin doi pictori, despre care se vorbește într'un capitol următor. Marele « om al Școlii », căruia, recunoscându-i-se necontestatele merite, i s'a ridicat statuia chiar în fața Universității, alături de părinții culturii românești, Heliade Rădulescu și Gheorghe Lazăr, n'a fost în aceiași măsură un înțelegător și deci un adevărat protector al artei, pe care, în plin Parlament, a taxat-o drept « lux ». Spiritul de precizie, pe care savantul matematician îl aplica și produselor artistice, reiese din următoarele considerațiuni. În buna intenție de a edita « pentru popor » o ediție ilustrată a istoriei Românilor, făcându-mi cinstea de a mă consulta, i-am indicat ca model ilustrațiile lui Adolf Menzel din ediția Kugler a istoriei lui Frederic cel Mare. Admirabilele desene în peniță, de cea mai îndrăcită vervă a lui Menzel, savantul matematician considerându-le ca lucrări neisprăvite, mi-a cerut, convins că se poate, să întreprind aceiași lucrare cu elevii Școlii din București. Refuzul meu a indispus pe autoritarul Ministru, care a realizat în schimb, prin unii dascăli ai Școlii, acele oribile « tablouri istorice » cu Impărați și Voevozi împăiați, stângaci și linși dar totuși pompoși, cari atâta vreme au dezonorat sălile școalelor, reproduse fiind și în manualele oficiale. Tot printr'o insuficientă apreciere a « cioburilor » rezultate din descoperirile archeologului Hubert Schmidt, Ministrul Haret i-a permis, în 1910, să ducă la Berlin rezultatele săpăturilor sale, fără a fi revendicat nimic pentru Muzeele noastre, cum, din diferite părți, i s'a cerut. De asemenea, deși în aparență aprecia pe Grigorescu, Haret totuși n'a aprobat referatul, ce mi-a cerut, de a se cumpăra întreaga moștenire artistică a marelui dispărut, spre a se reconstitui pe de o parte o sală redând atmosfera atelierului său dela Câmpina și a se dărui pe de altă parte

muzeelor din provincie surplusul de pânze cu subiecte similare. Astfel s'au pierdut prea interesantele schițe și desenhuri ale marclui nostru Grigorescu. Fără intenție de a arunca nici cea mai slabă umbră asupra splendoarei marmurei ce simbolizează, la loc de mare cinste, pe « omul școalei », dar nu mai puțin și al partidului liberal, am istorisit, dintre multe altele, cazurile de mai sus, spre a învedera motivele pentru care și propășirea Muzeului de artă națională a avut de suferit tocmai sub cel mai autoritar și mai energic, incontestabil, Ministru al Instrucțiunii. Recunoscându-și, poate, incompetența în chestiunile referitoare la artă, Ministrul s'a lăsat influențat de așa zișii săi « cazaci », habotnici liberali, cari nu îngăduiau unui strein de partid inițiativa unei instituții a cărei dezvoltare atât a suferit pe urma lor. În răstimpul liber am studiat mânăstirile străbune și arta vie a poporului român, iar contactul direct cu obiectele de artă nu mi-a fost îngăduit să-l reiau decât cu prilejul Expoziției jubiliare din 1906, când mi s'a încredințat selecționarea materialului artistic și orânduirea lui în Palatul Artelor din Parcul Carol I dela Filaret. Amestecul prea insistent al Comisarului Expoziției împiedecându-mă să fac triajul cuvenit, am fost nevoit să mă retrag, spre a nu fi responsabil de haosul ce, fatal, a urmat și pe care l-am consemnat în articolele din volum.

Criticele aduse Expoziției ca și Muzeului național dovedindu-se întemeiate, au contribuit, probabil, la hotărîrea Ministrului Instrucției, a profesorului Mihail Vlădescu, de a-mi încredința soarta noului « Muzeu de etnografie, de artă națională, artă decorativă și industrială », prevăzut prin bugetul Casei Artelor. Pe baza certificatului dela Berlin, prin Decretul Regal Nr. 2777 din 10 Oct. 1906, am fost numit director al noului Muzeu, a cărui titlatură a fost succesiv redusă, potrivit obiectelor ce conținea, eliminându-se pleonasmul, deoarece « arta națională » îngloba toate celelalte calificative. La cererea Direcției din 12 Dec. 1914, Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor comunică hotărîrea luată prin Decretul Regal Nr. 201 din 31 Ian. 1915 ca denumirea viitoare și deci cea definitivă să fie « *Muzeul de artă națională Carol I* », drept pios omagiu adus Marclui Rege dispărut, Intemeietor și al acestui Muzeu.

Gândul călăuzitor, la întemeierea noii instituții ce mi se încredințase, era de a da locul de cinste, ce i se cuvenea, artei pământene, adică a țaranului, cu totul inexistentă în colecțiile oficiale și redată uitării chiar de cei cari odinioară căutaseră să o împrăspăteze. Porneam dela principiile propăvăduite de bătrânul meu dascăl Riehl, concordând întocmai cu ale neuitatului meu maestru Odobescu. Fără să fi năzuit să înfăptuiască un muzeu, Odobescu, însă, prin scrierile sale și mai ales prin catalogul participării românești la Expoziția internațională dela Paris, din 1867, pusese în evidență frumusețea produselor țaranului român, de a căror varietate și ingeniozitate avusesem prilejul să mă conving din nou, prin peregrinările proaspete în lungul și în latul țării și peste hotare, în Ardeal și în Bucovina. Cu consimțământul Ministrului înțeleghător, care mă numise, și cu Înalta aprobare a Regelui, am putut stabili noul program al Muzeului, menit astfel să împlinească un mare gol în educația națională. Căci atât la Muzeul de Antichități, singurul existent atunci, cât și în colecția de broderii, adunate sub Haret la Școala dela Șosea, nu se afla niciun costum țărănesc măcar, nicio bucată de lemn sculptat, niciun exemplar din bogata ceramică țărănească! Sub Take Ionescu, la Ministerul Instrucției, se cumpărase încă un nou portret anemic de Henner, urmând a se nesocoti cu totul arta noastră. Neîncrederea snobilor, cari negau chiar existența unci arte pământene, a fost repede înlăturată prin amenajarea, în al doilea an dela înființarea Muzeului, a sălilor, pe care Regele Carol I era mândru să le arate oaspei său. Principelui Louis Napoléon. și pe care Regina Elisaveta, dar mai ales Principii Moștenitori le vizitau așa de des, după cum se constată prin repetarea acestor semnături ilustre și a altora din vechiul registru. Entuziasmul publicului față de tânăra instituție se dovedește prin nenumăratele articole din presa bucureșteană și mai ales din a celei franceze datorite criticilor de artă Léo Bachelin, Jean-Jacquet și Jules Brun. În « Floarea Darurilor » din Iunie 1907, însuși N. Iorga recunoaște că pentru realizarea Muzeului dela Șosea « opera directorului său, trebuia mers din ținut în ținut, din om în om; trebuiau mijloace sau o hărnicie, o putere de jertfă, o iubire de știință și de artă fără margini. În mare măsură d-l A. T. are această însușire ». Revista « l'Art public » a Institutului internațional din

Bruxelles (în Nr. din Dec. 908, p. 106), referind asupra participării mele la congres, ca reprezentant al României, adaogă: « *nous avons aussi à le féliciter pour avoir travaillé avec acharnement à la réalisation des vœux d'éducation artistique nationale par les musées. Il a mis en honneur, par tous ses moyens, l'art roumain en ses caractéristiques, ethniques. Réagissant contre le cosmopolitisme dénationalisant et banalisant, il a relevé la fierté artistique roumaine, en organisant un musée d'art ethnographique, en publiant des livres de propagande, en associant les clairvoyants du patriotisme à la plus féconde des croisades, et déjà s'avive la nation roumaine de sa lumière d'art qui s'éteignait en la veulerie du monde. Claire en sa tradition, elle roumanisera en Roumanie la forme des progrès!* ».

În « *Mercure de France* » (din Iulie 1910, p. 180) criticul M. Montandon scrie: « *Le Musée d'art national, enfin réalisé par Mr Al. T.-S., est peut-être l'unique institut d'une importance capitale à voir à Bucarest... Il n'a fallu, en dehors de quelques collections particulières, remarquables, mais peu accessibles, rien moins que l'organisation de ce Musée par un homme éclairé et spécialisé en la matière pour donner quelque essor aux tentatives d'art déjà dites nationales, leur rendre un caractère national véritable et une véritable valeur d'art* ».

Iar « *Bulletin de la Société internationale de dialectologie romane* » din 1912, (Tome IV, fasc. 13), cu prilejul înființării unui muzeu similar italian, face următoarea constatare: « *Seule la Roumanie, la province la plus orientale de la grande Romania, la moins vantée et la moins connue, avait son Musée d'ethnographie nationale, un grand Musée renfermant pour ainsi dire la Roumanie entière, le Muzeul de etnografie și artă națională de Bucarest, aux destinées duquel préside le très actif prof. A. T.-S.* ».

Soarta ulterioară a Muzeului este redată în capitolele ce urmează. Îmi rămâne de adăogat numai că, paralel cu promovarea interesului pentru Muzeu, am mai căutat să-i creez atmosfera prielnică prin ținerea de conferințe și prin încurajarea Societăților de industrie casnică. Înființarea Societății « *Domnița Maria* » de sub protectoratul Reginei Elisaveta și al Principesei de Coroană, expozițiile și concursurile de artă țărănească, organizate sub asemenea auspicii, au avut un îmbucurător răsunset nu numai în Capitală dar și în straturile producătorilor dela țară. Pre-

miile cu diplome semnate de Principesa Maria, acordate de numita Societate olarilor și țesătoarelor din întreg cuprinsul Vechiului Regat, în 1908, au fost un prilej de îmbogățire a colecțiilor Muzeului cu cele mai frumoase produse țărănești trimise la Concurs și răsplătite în bani și diplome. Și în afară din țară s'a răspândit faima artei noastre, ea fiind foarte apreciată în diferitele expoziții la care s'au trimis colecții din Muzeu. Prima expoziție dela *Berlin*, în 1909, a avut așa mare succes, încât a fost transportată, la cererea oficialității, la *Amsterdam*. Cu prilejul Expoziției din *Viena*, la 1910, s'a răspândit frumos ilustratul catalog « *Rumänische Volkskunst* ». La Expoziția jubilară a unității Italiene din *Roma*, în 1911, pavilionul românesc din incinta Castelului Sant Angelo a imitat Casa lui Mogoș din Muzeul din București, producând minunatul efect ce s'a repercutat în entusiastele dări de seamă ale ziarelor și revistelor italiene, ce considerau manifestarea noastră « *un volume di quella storia che da tanti secoli tiene congiunti i fratelli ai fratelli* ». În 1912 a fost Expoziția din *München*. La *Paris*, în 1925, s'a dat, de Comitetul local, o intenționat mai redusă atențiune artei populare, care trecând, din inițiativa Fundației Principelui Carol, la *Geneva*, s'a răzbunat prin organizarea ei desăvârșită în Musée Rath și prin publicarea Catalogului cu introducerea a însuși Principelui Moștenitor. Un alt succes a obținut arta românească la *Paris* prin participarea ei la Expoziția « *Le Tapis* » din Pavilionul Marsan din Louvre, în 1927, unde scoarțele noastre au fost în primul rând remarcate. Tot ca la *Roma*, inspirat din Casa lui Mogoș, a fost și Pavilionul român dela Expoziția internațională din *Barcelona*, în 1929, unde țara noastră a fost clasată printre cele trei dintâi State. Expoziții mai restrânse de artă țărănească au fost organizate de Muzeu la *Helsinki* în 1935 și la *Oslo* în anul acesta, în afară de splendida noastră participare la Expoziția internațională din *Bruxelles* în 1935. La toate aceste expoziții s'au ținut și conferințe arătând importanța artei noastre. Asemenea conferințe s'au mai ținut la Universitatea din *Berlin* în 19 Dec. 1932, publicată în « *Vom Leben u. Wirken der Romanen; Rumänische Reihe* » Jena u. Leipzig. 1933; la *Paris*, în 20 Decem. 1933 cu prilejul înființării secțiunii dela Musée du Trocadéro și rezumată în revista « *Le Mois* » Jan.-Février 1934, pp. 250—254; și la *Roma* în 4 Ianuarie 1934.

Lupta pentru apărarea intereselor Muzeului s'a mai dus și în Congrese, ca în cel din Praga, din Oct. 1928, și în țară prin conferințe demonstrative în Muzeu chiar, sau ca acea ținută la 20 Mai 1928 în cadrul Institutului social român, tratând despre: Muzeul ca mijloc de educație națională, rezumată în « Politică » din 1 Iunie 1928. Ca senator, de ascmeni, am pledat cauza Muzeului în ședința din 20 Ian. 1927, urmând a desvolta interpelarea, nefiind satisfăcut de răspunsul ministrului V. Goldiș.

Din partea Muzeului nostru s'au creat și două secțiuni românești în Muzeele din străinătate: una la fostul Trocadéro din Paris, unde numele M. S. Regelui Carol II este trecut ca prim donator al secțiunii internaționale, pe tabloul de onoare. A doua la Muzeul de preistorie din Berlin, de unde am revendicat tezaurul scitic și obiectele săpăturilor făcute de germani sub ocupație la Monteoru și Sălcuța; aci s'a alcătuit acel « Rumänischer Saal » în care, pe lângă obiectele din Cucuteni, sunt expuse și dubletele lăsate în schimbul despăgubirilor reclamate pentru săpături, conform tratatelor de pace. În cel mai renumit Muzeu preistoric se atrage astfel atenția asupra comorilor arheologice din țara noastră. O propagandă neîntreruptă s'a făcut în favoarea Muzeului și la întrunirile anuale, la care în genere am luat parte, a Asociației internaționale a Directorilor de Muzeu de artă, așa zisul « Museenverband », cu sediul central la Berlin și din care, ca singur român, fac parte încă din 1907. Lucrările de descoperirea falsificărilor, ce preocupă aceste adunări, mi-au fost de mare folos. Activitatea mea muzeală, în țară, s'a mai manifestat prin orânduirea, în 1908, a Muzeului Aman și publicarea Catalogului său; de asemenea am mai fost solicitat de Ministerul de Industrie și Comerț, care prin adresa Nr. 24.340 din 18 Nov. 1910 îmi face cunoscut că « am fost însărcinat cu conducerea generală precum și cu rânduirea Muzeului Comercial central, atât din punct de vedere artistic cât și al utilității ». La alcătuirea Muzeului militar am fost numit în primul Comitet organizator. Ca « inspector general al Muzeelor din țară », în mai multe rânduri, am căutat să le dau organizarea conformă noii lor situații legale și, prin acordarea de subvenții, să le ușurez etichetarea românească a obiectelor. Străduințele mi-au fost întrerupte prin suprimarea subvențiilor prevăzute de Ministrul Artelor Const. Banu, care înființase și inspec-

toratul, reluat apoi, temporar, și de Ministrul Al. Lapedatu. Prin publicațiile instituției în limba franceză (Colecția de Covoare și Catalogul secțiilor actuale) dar mai ales prin părerile unanim favorabile atât ale criticilor de artă cât și ale autorilor cari au descris România, secțiunile Muzeului dela Șosea se bucură în streinătate de cel mai bun nume, înainte chiar ca localul să fie terminat. Despre aprecierile dela noi vorbesc capitolele ce urmează și cuprinzătorul studiu, ilustrat, asupra Muzeului, publicat de colegul Șirato în « Boabe de Grâu » din Martie 1932.

Înainte de a lăsa să se desfășoare tragedia instituției, am crezut nemerit să dau această spovedanie a aceluia care și-a legat soarta de opera, vrăjită parcă, spre a sa nespūsă ciudă, să rămâie neterminată cu toată îndârjita susținere a planului conceput acum trei decenii, valabil încă și azi. Piatra nu mi-ar putea-o arunca în grădina, din nefericire nu încă desăvârșită, decât cei cu o pregătire mai temeinică, cu o experiență mai îndelungată, sau cu o lucrare mai de preț; nici unul însă dintre neofiții improvizați, cari, prin încercări nesăbuite, cred că-și pot valorifica o competență proprie, inexistentă de fapt. Din fericire, în afară de acești impostori, avem câțiva tineri valoroși, cari, odată cu studiile lor universitare în streinătate, au îngrijit și de educația lor muzeală, asigurându-ne astfel viitori destoinici conducători de muzee, capabili să ducă, până la triumful definitiv, lupta aci schițată în favoarea Muzeului nostru național.

I

L U P T A P E N T R U
M U Z E U L N A Ţ I O N A L

MUZEUL NOSTRU NAȚIONAL

(«Viața românească», Iunie 1906)

Cu prilejul Expoziției, toate institutele noastre culturale își rezumă activitatea ultimilor decenii, căutând să pună în lumină roadele ce au dat și dezvoltarea la care au ajuns. Multe din ele vor putea într'adevăr să serve drept exemplu vecinilor noștri, cari — nu trebuie uitat — vor veni aduși, nu numai de curiozitate, ci de gândul ascuns să ne măsoare puterile. Din fericire, ne vom putea mândri și noi cu unele din institutele universitare și școlile superioare, care conformându-se nevoilor și cerințelor mereu crescânde ale timpului, pot cu fală să stea alături de institutele similare mult mai vechi din occident. ☒ Din păcate, însă, tocmai instituția după care se măsoară gradul de cultură al unui popor, nu numai în prezent, dar și în trecutul său istoric, nu se va putea înfățișa așa cum s'ar cuveni. În mijlocul transformărilor și al progresului general, singur Muzeul nostru național a fost uitat și, pare-se, persecutat de soartă și de oameni. După o existență de 42 ani, el se găsește azi în aproape aceeași stare ca la întemeiere, cu singura deosebire, că, deși nu s'a făcut nicio adăogire sau schimbare în bine, au fost din contra date uitării o mulțime din dispozițiile excelente ale întemeietorilor lui. Căci, dacă s'ar fi respectat regulamentul prin care a fost înființat, Muzeul cu siguranță n'ar fi ajuns în halul de plâns în care se află azi. Astfel, cum el se prezintă în acest an jubiliar, nu poate servi decât drept exemplu, trist dar adevărat, al nedestoiniciei noastre de a nu fi știut să respectăm cel puțin, dacă nu să îmbunătățim, ceea ce ne-a lăsat generația entusiastă dela 1864. ☒ Toți suntem

conștienți de această rușine, dar căutăm să ne descărcăm de răspunderea ce ne apasă, aruncând-o în sarcina conducătorilor direcți ai instituțiunii numai. În realitate însă vina este a noastră a tuturor. În special, și într'o măsură mult mai mare, ea revine în sarcina adevăraților îndrumători și păzitori ai culturii noastre, a miniștrilor Cultelor și Instrucțiunii Publice. Direcția Muzeului se poate din contra fâli că a reușit ca, în potriva tuturor criticelor ce a primit, să-și salveze existența. Într'adevăr, deși de fapt aproape neexistând ca instituție culturală, totuși personalul directiv al Muzeului a știut să se menție regulat în toate bugetele Statului. I s'au impus, mai ales în anii din urmă, reducerile cele mai umilitoare, suprimându-i-se aproape cu totul mijloacele de a-și mări sau întreține colecțiile și, cu toate acestea, Direcția vigilantă a rămas la postul său. Campaniile cele mai înverșunate, adeseori susținute chiar de ministrii Statului, au fost duse în contra stării de destrăbălare a Muzeului; Direcția însă din toate acestea a ieșit vecinic nesdruncinată. Pe lângă Direcție și mulțumită ei numai, a reușit să se mențină astfel și sărmana Instituție atât de oropsită! ☒ Spusele mele, care ar putea fi suspectate de unii, își găsesc de altfel o deplină confirmare oficială, în chiar raportul adresat Regelui de către ministrul Cultelor din 1903. « Muzeul și pinacoteca vegetează în niște localuri imposibile și lipsite aproape de orice mijloace de înavuțire », sunt cuvintele proprii ale ministrului, care de sigur nu avea niciun interes să descrie mai rău decât era starea adevărată a lucrurilor. ☒ Și drept orice măsură de îndreptare, se constată numai că în același an — an de criză și de reduceri bugetare — se sporește dela 183, cât fusese în bugetul precedent, la 430 lei lunar salariul directorului. Acesta este de atunci încoace « însărcinat și cu cursul de arheologie și antichități la Facultatea de Litere ». Pentru motive de economie, deși contra avizului Facultății, se suprimase acea catedră din bugetul Universității, trecându-se însă la Muzeu. Și la același capitol al Muzeului, la care se adăogase sporul de mai sus, se reduce — în același an — la mai puțin de jumătate de cum erau înainte spesele de material și achiziții ale colecției. Astfel e situația după bugetele oficiale, care se feresc însă să arate și motivele în virtutea cărora s'a făcut atari reduceri la singura instituție de acest fel din țară. Muzeului i se ia astfel orice posibili-

tate de a-și spori colecțiile. Să se mai susție apoi, că nu miniștrii Cultelor, fără a excepta pe vreunul, sunt culpabili de « vegetarea » instituției! ☞ La vina autorităților se adaogă indolența și desinteresarea publicului, care de mult s'a resemnat să nu mai supere cu vizitele sale doliul ce oficial s'a impus Muzeului nostru. Disprețul din partea publicului este de altfel foarte motivat. Judece, cei ce n'au fost vreodată la Muzeu, după următoarea descriere a uneia din săli, demnă să rămâe consemnată în analele istoriei noastre culturale. ☞ In dreptul ușei: o vitrină cuprinzând inele, brățări, cercei vechi românești alături de un crucifix de fildeș; un toc obișnuit din zilele noastre, fără absolut nicio particularitate, nici vreo explicare; reproducerea tezaurului dela Vetersfelde; o pendulă de metal; toate acestea fără vreo indicație. Sus de tot, pe vitrină, bustul în bronz al Principelui Ferdinand turnat de un artist ungar, la Paris. ☞ Pe peretele din dreapta: o groaznică copie după un tablou al lui Gendron; portretul Regelui, desemn în care trăsurile sunt alcătuite din litere microscopice, alături un dulap cu « arme și zeități ale sălbaticilor Americii de Sud », între cari se remarcă « un ciomag de queleracho, din tribul Tobas », sau un « evantail de pene de papagal », alături de « idoli din China, Batavia » și alte curiozități, toate purtând etichete foarte detaliate. Pe părete, deasupra dulapului: frescele dela Curtea de Argeș! Un alt dulap cu « costume naționale și vestminte boierești » cuprinde exemplare ordinare și lipsite de interes. O inscripție lungă atrage atenția asupra obiectului principal din acest dulap: « cordonul-lentă cu care s'a scoborît sicriul rămășițelor pământești ale lui Vodă Cuza ». Pe dulap, vase chinezești. Pe perete: tablouri din primele începuturi ale Renașterii germane: pânze de Zeitblom, Cranach, etc. ☞ In mijlocul zidului lateral: cartonul lui Kaulbach, reprezentând persecuțiunile creștinilor sub Neron. Dedesubt: icoana dela M-rea Vieros. Alături: colecția de instrumente muzicale din țară, dăruită de d-l Burada; scaune episcopale, unul din M-rea Probota; icoane vechi și noi. In fundul sălii: catapeteazma dela biserica Cotroceni, de care se reazimă capacul pictat al sicriului mumiei egiptene expus alături; alte icoane și mobile bisericesti; statui în lemn de sfinți catolici. Intre ferestre: dulapuri cu arme, vase și alte obiecte romane găsite în Dobrogea și Oltenia; deasupra busturile lui I. C.

Brătianu, V. Alecsandri și alții; broderii moderne pe mătase; copii după monumentele din țară; reproducerea unui mozaic din Torcello, busturi antice; uși de biserică, etc. ☒ Mijlocul sălii îl ocupă reproducerea Trofeului dela Adam Klissi; iar pe pardoseală se întinde un enorm pătrat de ipsos, în care se pierd câteva bucăți mititele dintr'o inscripție dela Trofeu. ☒ O mai mare babilonie nu se poate, niciun amestec mai monstruos, în care secolele înainte și după Christos și popoarele de pe întreg pământul să se afle în o mai vădită promiscuitate. Amintesc că aceasta e una din sălile Muzeului național *românesc*. Și mai adaog că, pentru a nu fi prea lung, am omis o mare parte din obiectele mai mărunte, care nu mai puțin ca cele mari însă distrag ochiul vizitatorului. O sală mai meșteșugit alcătuită în scopul anume să zăpăcească în loc de a instrui, nici că se poate închipui. Mai rău înțeleasă nu se putea să fie misiunea unui Muzeu național. ☒ De aceeași părere probabil că este și Direcția Muzeului. Ea păstrează însă de peste 20 ani și întreține cu aceeași îngrijire starea actuală a colecției, tocmai pentru a dovedi imposibilitatea în care se află de a face altfel! Ea așteaptă, însă în zadar, ca vreun ministru al Cultelor să vie să se convingă de visu de necesitatea de a se îmbunătăți soarta Muzeului. Presupun că într'acest sens glăsuesc și rapoartele anuale, ce probabil că Direcția înaintează, pe care însă miniștrii nu se decid să le dea la lumină. ☒ Starea actuală va mai dăinui însă, cât timp nu se vor lua măsuri radicale. Căci numai niște utopiști pot crede, că s'ar fi putut obține alte rezultate chiar în sălile actuale și cu obiectele ce avem. Atari vizionari pretind, de pildă, că orânduind colecțiunile în mod sistematic și inteligent, s'ar fi putut da o oglindă vie a trecutului nostru. S'ar fi scris astfel, cu ajutorul monumentelor, istoria cea mai vorbitoare a popoarelor care au locuit — sau poposit numai — pe pământul țării noastre. În avântul lor juvenil, ei mai pretind că o asemenea istorie ar fi fost chiar mai instructivă ca oricare alta; mai ales că ar fi fost pe înțelesul tuturor, chiar și al celor ce nu știu să citească. Căci un obiect, oricât de neînsemnat s'ar părea, ne redeșteaptă mai limpede timpul căruia a aparținut, ne vorbește mai mult și în mod mai sincer despre oamenii cari l-au făurit, decât orice istorie scrisă. ☒ Ce frumoase și impunătoare capitole ale unei istorii demonstrative nu s'ar fi putut alcătui,

în locul haosului actual, persistă a crede utopiștii. § Astfel, începând cu vremurile cele mai străvechi, am avea prin descoperirile dela Cucuteni, de pildă, seria întregă a stărilor succesive, prin care au trecut primii locuitori ai acestor ținuturi. Căci s'au găsit acolo, în straturi suprapuse, urme de sălășuri omenești provenind din epoca pietrei lustruite. Tot acolo s'au descoperit și obiecte din vârsta de bronz, alături de încercări ceramice din cele mai interesante precum și reprezentări de figuri omenești zise, « papades ». Grupând dar în jurul rămășițelor dela Cucuteni alte obiecte găsite la Petrești — Patruzeci de cruci, Zimnicea, Predeal sau Mănești din Muntenia și splendidele exemplare de bronz din centrul de fabricație preistorică dela Ispanlac din Transilvania, s'ar fi alcătuit o frumoasă pagină a preistoriei în România. Ca termen de comparație ar fi putut servi piesele din Franța, dăruite de G. de Mortillet și cele din Danemarca din donația Mansfeld Büllner. Neținând însă seamă de asemenea prea îndrăznețe observații, direcția Muzeului, consecințe în urmărirea planului său, a preferat să așeze obiectele dela Cucuteni lângă niște galvanoplastii moderne. Astfel de sigur contrastul este mai izbitor. Tezaurul dela Turnu-Măgurele, constând dintr'o splendidă serie de monete inelare, se pierde într'o cutie atârnată de pervazul unei uși. § Pentru epocile coloniilor grecești din Dobrogea sau ale dominațiunii romane din Dacia ce nu s'ar fi putut face?, adaogă acciași idealști. Ei ar propune o selecție a materialului atât de bogat, care obstrue toate coridoarele clădirii. Direcția, însă, crezând poate că mulțimea de pietre singură importă, a grămădit, fără nicio indicație a provenienței, chiar pietre funerare, statui și stâlpi miliari romani, alături de sculpturi și inscripții grece și altele cuneiforme sau hieroglife. Rafturile unei săli sunt însă ocupate de niște busturi de marmoră ale unor împărați romani, toate asemănându-se, deoarece au ieșit din mâna aceluiași vulgar falsificator. Deși nu sunt indicate ca false, totuși probabil că sunt expuse numai în scop de a preveni publicul necunoscător. Mijloc foarte bun spre a-l feri de contrafacerile ce în fiecare vară se vând încă pe la Constanța, dându-se drept piese autentice. O mențiune despre neautenticitatea busturilor ar fi trebuit să se facă, altfel s'ar putea crede că și direcția le consideră ca bune. Expunându-se dar falșurile, importantele

obiecte autentice din această epocă nu pot fi puse în evidență, deși ar merita o atenție mai mare. Pământul țării românești, din Oltenia și până în Dobrogea, e plămădit cu interesante rămășițe ale Romanilor cari, în decursul atâtor veacuri, au ocupat aceste ținuturi, întărindu-le și înzestrându-le cu tot felul de construcții. O imagină a acestor timpuri nu se capătă prin reaua expunere și lipsa de selecție a obiectelor din Muzeu. ☒ Tot pentru motivul că sunt prea multe, probabil, se țin închise în casa de fier din cancelarie și importante monete grece, romane și bizantine găsite în diferite puncte ale țării. Astfel, tocmai secțiunea greco-romană și bizantină, care ar fi putut fi cea mai completă și una din cele mai interesante, lipsește. Ar fi fost totuși nimerit, ca și cu ajutorul monetelor să se dovedească precumpănirea elementului roman, de care atâta ne place să ne fălim. ☒ De necesitatea unei secțiuni greco-romane este de altfel convinsă, în teorie cel puțin, și Direcția Muzeului. Intr'un referat al său din Iunie 1905, găsim următoarele: « Intr'adevăr acest Muzeu tinde între altele a aduna și a expune în ordine sistematică puținele (??) rămășițe ale antichității greco-romane ce se găsesc în Dobrogea, cu deosebire în jud. Constanța, înlesnind astfel bărbaților specialiști din țară și străinătate, profesorilor și studenților universitari, ca și publicului, mijloacele de a le vedea și de a le studia laolaltă și deaproape ». S'a văzut cât de bine se urmează în practică asemenea precepte. ☒ Invazia popoarelor, o a treia mare epocă în istoria veche a noastră, este splendid reprezentată prin populara cloșcă cu puii de aur. Dar și acest neprețuit tezaur se pierde în cadrul modern, în care direcția a fost silită să-l așeze: arme turcești și deseurile costumelor țărănești ale lui Satmary îl înconjoară! N'ar fi fost mai la locul lor aci, lângă comara dela Pictroasa, reproducerea dela Vettersfelde ce se pierde în vitrina din sala descrisă mai sus, lângă obiecte din epoce așa de depărtate? De ce nu se expun și obiectele găsite de răposatul profesor Iorgulescu în săpăturile făcute de el la Istrița, de unde provine cloșca? ☒ Dar, de ce să căutam o normă științifică, acolo unde bunul plac pare că hotărăște singur de soarta și locul obiectelor? ☒ Epoca medievală și modernă a Voevozilor pământeni ar fi putut fi splendid reînviată printr'o expunere bine chibzuită a frescelor, odăjdiiilor, mobilelor, icoanelor și atâtor frumoase și

scumpe rămășițe, ce s'au cules de prin mănăstirile noastre. O asemenea secțiune ar fi trebuit să fie fala Muzeului nostru național și argumentul cel mai puternic al stării culturale a poporului român. Ea lânțezește ca și întreg Muzeul. De zeci de ani de zile nu s'a mai adăogat nici un obiect, pe lângă cele luate oficial cu ocazia secularizării mănăstirilor. Iar pe fiecare zi se vând, mai ales la străini, obiecte de prin mănăstiri. ☒ La expoziția generală o să se vadă în parte, cât lipsește din colecțiile oficiale ale Muzeului. Domenii întregi ale artei pământene, cum de pildă ceramica și olăria populară, nu sunt reprezentate nici chiar printr'un singur obiect. ☒ Lipsa unui local propriu este, pretind cei direct interesați, cauza acestei stări triste a Muzeului. Nu ni se spune însă lămurit asupra cui cade răspunderea ne-realizării unui asemenea local. Căci ideea de a înzestra Capitala țării cu o clădire demnă de un Muzeu național a preocupat în mai multe rânduri pe oamenii noștri de Stat. Dovadă sunt numeroasele credite ce s'au votat într'acest scop în vremurile de belșuguri bugetare. Astfel în răstimpul dela 1884—1891, numai, s'au votat credite extraordinare, acoperite prin emisiuni de rentă amortibilă, pentru construirea Muzeului național, Bibliotecii centrale, Academiei, Pinacotecei și Glyptotecei din București, suma de *8 milioane* 224.134 lei. Și cu toate acestea nici unul dintre localurile plănuite, afară de Academie, nu a fost construit. De cele mai multe ori creditele votate erau date uitării. Căci de sigur era mai ușor a cere Parlamentului să voteze o sumă, decât a se ocupa în urmă de alcătuirea clădirii și mai ales de *organizarea unor asemenea instituțiuni*. Din cauza întârzierii de a se da adevărata întrebuințare banilor, mare parte din creditele acordate se anulau, după ce însă mai întâi fuseseră știrbite pentru destinații de cele mai multe ori străine scopului. Astfel din suma votată de peste opt milioane *s'au cheltuit efectiv două milioane 238.028 lei, în șapte ani numai*. ☒ Ce nu s'ar fi putut face pentru arta românească cu această sumă, dacă nu s'ar fi risipit în alte întrebuințări, a căror motivare exactă nu se cunoaște. Să nu ne plângem, în tot cazul, că nu s'au făcut sacrificii bănești în acest sens. Nenorocirea este că ele au fost făcute în zadar, fiind rău întrebuințate. ☒ Din toți acești bani nu ne-am ales decât culocalul Academiei Române, care, datorită stăruinței secretarului ei perpetuu, a reușit ca în locul « ca-

merelor din etajul de jos al aripei stângi a Palatului Universității » ce ocupa în 1890, să-și aibă palatul de astăzi. Celelalte institute, de care nu a fost cine să se ocupe, au avut soarta cunoscută: Biblioteca Centrală, după ce a perindat prin case închiriate, a fost în cele din urmă desființată și alipită la Academie; iar Muzeul a mucezit în sălile în care îl găsim azi. ☒ Și totuși, la diferitele capitole în care se specifică cheltuelile acestor două milioane două sute de mii lei, găsim că Muzeul a avut partea cea mai respectabilă. Nu e capitol în care să nu se găsească în dreptul sumelor cheltuite motivări ca acestea: « s'au plătit diferite obiecte pentru muzeu », « s'au făcut îmbunătățiri pentru Muzeul de antichități »; alteori se dau bani pentru săpăturile dela Adam Klissi, sau « din suma rămasă disponibilă (769.294) s'au făcut cheltueli pentru Academic, Muzeu și bibliotecă ». Toate aceste citate precum și cifrele ce urmează sunt luate întocmai din următoarele două publicații oficiale ale Ministerului Cultelor: 1. « Dare de seamă asupra lucrărilor de clădiri școlare și biserici executate de acest Minister din creditele votate de Corpurile Legiuitoare dela 1880 până la Octomvrie 1898 », pag. 84—87 și 2. « Expunerea situației creditelor extraordinare acoperite prin emisiune de rentă amortibilă la 31 Martie 1901 », pag. 72. Intre « Stabilimente și depozitele de cultură » pentru care s'a cheltuit suma de peste 2 milioane, nu se cuprind nici Muzeul de Istorie naturală, nici Arhivele, ci numai cele anume arătate mai sus. ☒ Din sumele globale, uneori numai se specifică suma anume cheltuită pentru Muzeu. Astfel din *creditul de lei 75.075 din 1884 și din cele de 1.375.000 lei din 1890*, se indică anume la Cap. 98, pag. 86 din prima publicație oficială: « Suma de lei 75.075 s'a întrebuințat pentru cumpărarea de colecții, tablouri, biblioteci, necesare Muzeului ». Iar 3 rânduri mai la vale: « Pentru Muzeu s'au plătit din acest credit, săpăturile la Adam-Klissi în sumă de lei 16.500; s'au mai plătit de asemenea sume (iarăși fără indicație) pentru diferite colecții, reparații, etc. ☒ La cap. 99 găsim: « Din creditul de lei 5.394 s'au făcut mai multe îmbunătățiri pentru Muzeul de antichități. . . și s'au plătit niște cărți vechi, transport de pietre cu inscripții, etc. ». ☒ Aceste sume sunt, bine înțeles, suplimente la sumele prevăzute anual în bugetul acestei instituții. ☒ In mod misterios de tot se cheltuiesc sume relativ importante

trecute sub denumire de « diverse ». Astfel din cei 892 mii lei, cheltuiți până la 1 Ianuarie 1898, în seama numitelor institute, sunt trecute « diversele » pentru nu mai puțin de lei 18.520! La cap. 99 « Biblioteca, Pinacoteca, Muzeul de antichități și Gliptoteca », diversele reapar pentru 54.049 lei! Pentru « arhitecți și conductorii » se cheltuesc din aceleași capitole, pentru niște institute care nu s'au clădit: 104.460 + 37.267 + 25.079 lei. ☒ Ar fi de sigur foarte interesant, să se știe cum s'au întrebuințat aceste plăți pentru « diverse » în serviciul unei cauze care n'a isbutit. Direcția muzeului are interes, ca și noi, să ceară lămuriri. Căci din toți acești bani pe diverse și la arhitecți, nu ne-am ales — în afară de Academie — cu nimic pentru Muzeu. ☒ Nepărtinirea mă obligă să adaog, că totuși ne-am ales cu ceva din această scumpă campanie: cu faima cel puțin ce o avem în străinătate, de a poseda un splendid Muzeu național. Planurile acestui presupus Muzeu al nostru sunt reproduse, ca model chiar, în revistele speciale și tratatele de arhitectură din Germania! Pentru satisfacerea curiozității publicului român, care sigur nu știe nimic despre existența acestor misterioase clădiri, se reproduce aci o vedere generală a Muzeului Național din București precum și fațada acestuia. ☒ Despre aceste clădiri, iată informațiunile ce se găsesc în «Darea de seamă » mai sus citată pag. 85: « In 1885 a fost însărcinat d-l arhitect Schmieden, din Berlin, cu facerea planurilor și devizelor mai multor construcțiuni, între care și cea a Muzeului Național, în condițiunile de a i se plăti 2,16% din valoarea devizelor. Lucrările însă nu s'au început, și, din creditele prevăzute, s'au plătit numai diferite obiecte pentru Muzeu ». Atât se spune oficial. Din publicațiile străine însă știm că clădirea plănuită era foarte larg concepută: ea trebuia să adăpostească la un loc, pe lângă Muzeu și Academia, Biblioteca Centrală și Arhivele Statului. De corpul central al clădirii se legau prin galerii deschise două alte clădiri mai mici, ce urmau să se ridice mai târziu: una destinată Pinacotecei, cealaltă Muzeului Industrial. ☒ Era un plan nu se poate mai frumos și tot deodată mai practic. Ideea înființării acestei instituțiuni fiind foarte mult sprijinită de Ministerul Cultelor de atunci, d-l D. A. Sturdza, avea toți sortii să reușească. Mai ales că, deodată cu votarea creditului, se alesese și locul pe malul Dâmboviței, iar după aprobarea schiței, în 1886, și

încheierea definitivă a contractului, arhitecții germani, fără întârziere, au și executat planurile cerute. Revista « Deutsche Bauzeitung » din 1887 anunță că arhitectul Schmieden împreună cu colaboratorii săi v. Weltzien și Speer au terminat lucrarea, asupra căreia se dau mai multe lămuriri. În curând, lăzi enorme conținând planurile, din care unele părți erau în mărime de execuțiune, sosesc la Minister. Ministrul însă nu mai era același. După oarecari întârzieri, se plătesc în fine și planurile, și cu aceasta se îngroapă ideea edificiului Muzeului. Căci de fapt, nu s'a aflat nimic în urmă despre o campanie în scop de a susține realizarea clădirii. ☒ Secretarul perpetuu al Academiei Române, fostul Ministru al Cultelor care patronase, dacă nu chiar zămislise, ideea măreței instituțiuni, urmărește singur, de astădată, realizarea parțială cel puțin a ideii din 1885. Găsind sprijinul convenit la noul ministru al Cultelor, Th. Rosetti, reușește, grație energiei sale neobosite, să înzestreze Academia cu localul ei actual, afectându-se într'acest scop o a treia parte numai din suma arătată mai sus. ☒ Despre Muzeu nu se mai vorbește: planurile arhitecților germani sunt chiar înlăturate sau distruse, nu se știe de cine. Astăzi, în tot cazul, nu li se mai dă de urmă în Minister. ☒ Incercarea de a se comanda planuri pentru Muzeu s'a mai repetat în urmă, totdeauna însă cu același rezultat ca întâia dată. ☒ În 1892, Direcția Muzeului prezintă la Minister planurile d-lui prof. Georg Niemann din Viena. Puțin mai târziu, d-l Dr. Moritz Dreger, tot din Viena, este direct însărcinat de șeful Muzeului cu facerea unor planuri, făgăduindu-i-se chiar executarea clădirii. În așteptarea aprobării planurilor de către Minister, învățații austriaci dau prețioasa lor colaborare la săpăturile dela Adam-Klissi, asupra cărora a apărut o voluminoasă lucrare tradusă apoi și în românește. Ce s'au făcut planurile, nu se știe. Sigur însă este, că cel din urmă dintre cei ademeniți să prezinte planuri, cu greu numai a putut primi dela Minister o parte din banii ce reclama pentru munca sa îndoită. ☒ Câte planuri va mai fi prezentat de atunci neobosită Direcție, n'am cunoștință. Se pare însă că Muzeului îi este ursit să nu-și aibă localul său. De aceea nici nu voi mai reveni aci asupra celor spuse acum câțiva ani în această privință. Propunerile mele erau de sigur mult prea modeste — și deci realizabile — pentru o autoritate, care plă-

nuește numai lucruri mari și de aceea greu de împlinit. Totuși persistă a crede că un singur local cu mai multe aripi, având înfățișarea vechei arhitecturi românești, ar fi cel mai nimerit palat al Muzeului Național. ☒ Astăzi mai ales, când în bugetul Casei Artelor se prevede înființarea unor noi muzee, ar fi bine să se dea o mai serioasă atenție ideii din 1885, care tindea să concentreze toate institutele artistice la un loc. Orice răslețire ar fi în defavoarea noastră. Nu avem destule bogății artistice pentru a înzestra mai multe cartiere ale Capitalei cu câte un muzeu. Concentrându-le însă toate la un loc, am alcătui un institut demn să ne reprezinte și tradiția și îndeletnicirile artistice ale popoului român. În loc de mai multe muzee și pinacoteci și gliptoteci, am avea mai multe secțiuni ale aceluiași Muzeu Național. Iar când vreuna din secțiuni va lua o dezvoltare prea mare, i se va putea consacra un institut aparte. Deocamdată și pentru mult timp încă, nu există o asemenea temere, din nefericire. E timpul însă ca să se fixeze un plan larg și bine chibzuit, la care să poată conlucra miniștrii de orice culoare politică vor fi. Destule cheltueli zadarnice și experiențe triste am făcut timp de peste 40 ani pentru a ajunge în halul de azi. ☒ Totuși să nu fim nerăbdători: autoritățile competente pare-se că tot veghiază. ☒ O dovadă, a zelului Direcției în această privință, se găsește în « Monitorul Oficial » Nr. dela 28 Aprilie 1906, pag. 794. Acesta cuprinde un comunicat al Academiei Române asupra unei conferințe a directorului Muzeului, care încheie « cu un apel *călduros* la cei în drept, spre a construi un local pentru Muzeu, în care se vor păstra și sculpturile monumentelor lui Traian dela Adam-Klissi ». ☒ Fapta bună și curajoasă, unică în felul ei, merită să fie semnalată. Fac însă rezervele mele asupra sculpturilor dela Adam-Klissi, fie ele ale lui Traian sau ale unui alt Impărat, care au locul lor indicat în Dobrogea. Acolo vor trebui înapoiate și cele aduse cu atâta greutate și cu mai mare cheltuială. Căci toți cei ce vor să studieze monumentele dela Adam-Klissi nu se pot mulțumi numai cu vizitarea pietrelor aduse în București, ci trebuie să cunoască la fața locului resturile impunătoare ce din fericire nu s'au putut disloca. Așa a făcut și Furtwängler și Cichorius și toți ceilalți învățați, cari se ocupă de monumentele noastre romane. Ar trebui deci să se organizeze un Muzeu de antichități în localitate chiar.

Căci ar fi absurd, să năzuim a aduce în București o întreagă cetate de peste zece hectare suprafață. ☒ Pe lângă Muzeul din Capitală, trebuie să tindem la înființarea muzeelor locale în diferite alte centre din țară. Un foarte frumos început a fost realizat de câțiva oameni de inimă la Târgu-Jiu, unde se află un foarte interesant muzeu județean. Prefectura din Constanța de asemeni a cerut prin raportul său Nr. 40.171, din 1 Iulie 1905, înființarea unui muzeu în orașul Constanța. Direcția Muzeului din București s'a opus din răspuțeri la aceasta, pe motiv că « ideea e nu numai greu de realizat dar chiar *contrarie* scopului ce s'a urmărit și se urmărește (sic) prin înființarea Muzeului Național în Capitală ». Cred din contră, că înființându-se cât mai multe muzee locale, cu atât mai sigur se scapă de peire numeroase obiecte, ce totuși nu intră astăzi în Muzeul din București. Prefectura din Constanța, în raportul menționat, arată de altfel « că multe din obiectele de valoare găsite acolo au fost cumpărate pe prețuri de nimic și apoi trimise spre vânzare în străinătate, mai ales în Anglia. Singurul mijloc pentru a se aduna aceste obiecte ar fi ca să admită înființarea unui muzeu în Constanța ». Un început de asemenea muzeu se și făcuse prin îngrijirea d-lui Păslea, inginerul șef al lucrărilor portului, care cu o sârguință și pricepere demnă de laudă, adunase și catalogase numeroasele obiecte mari și mici ce se găseau în cursul lucrărilor de terasament. Un admirabil muzeu s'ar fi organizat de d-nii ingineri, judecând după frumoasele începuturi realizate și după spiritul științific, de care erau conduși. Direcțiunea Muzeului din București a cerut însă să i se predea toate obiectele găsite acolo. Așa s'a și făcut. De un an însă, de când s'au încheiat procesele-verbale de predare, obiectele, azi proprietatea Muzeului din Capitală, așteaptă în zadar ca să fie ridicate și aduse la București. Statui întregi zac în lăzi, iar sarcofagiile sunt împrăștiate în port, fără ca cei în drept să se ocupe de ele. Nu era mai bine ca ele să constituie Muzeul local din Constanța și să fie lăsate în buna pază a celor ce le descoperise? ☒ Desinteresarea administrației superioare față de Muzeu nu se reduce numai în privința localului; în același mod vitreg s'a ocrotit și gospodăria internă a instituției. Modul de administrare a Muzeului e de sigur unic și merită să fie cunoscut cu ocazia jubileului nostru cultural. ☒ Aci, ca peste tot, mă

refer numai la cei 20 de ani din urmă. Întâiu, pentrucă asupra primilor timpuri nu am date oficiale; al doilea, pentrucă în aceste două decenii din urmă direcția Muzeului fiind continuu în aceleași mâini, se poate mai bine urmări spiritul de continuitate. ☞ Muzeul ar trebui să se administreze conform regulamentului aprobat prin decretul domnesc din 25 Noemvrie 1864, care n'a fost anulat sau modificat în urmă. În realitate însă nici una din dispozițiile lui nu se mai respectă azi. Și e ciudat, că, pe când actualul director al Muzeului, ca membru al Parlamentului în diferite sesiuni, a avut ocazia să prezinte nenumărate proiecte de legi și rapoartele cele mai incompatibile cu specialitatea sa de profesor sau director, nu a putut, împiedicat fiind de Miniștrii Cultelor probabil, să ne înzestreze cu un nou regulament al administrării Muzeului. ☞ Era natural dar ca Direcția, pentru a putea realiza marile modificări ce probabil că plănuște, să înceapă prin a da uitării lanțurile unui regulament învechit. ☞ Astfel, s'a nesocotit împărțirea Muzeului — conform art. 2 din Regulament — în 4 secțiuni, respectându-se numai ultima secțiune, aceea a « curiozităților », care, s'a văzut, predomină peste tot. Totuși diferitele secțiuni trebuie să fi existat la început. Cu timpul s'a constatat chiar insuficiența lor. De aceea pe baza raportului ministrului Cultelor, T. Maiorescu, prin decretul Nr. 2.036 din 30 Decemvrie 1875 « se aprobă înființarea a patru secțiuni noi la muzeul din Capitală și anume: 1. Secția porturilor naționale. 2. Secția tablourilor istorice. 3. Secția gemmelor și camecelor, și 4. Secția industrială ». ☞ *Decretul Domnesc*, încadrat într'un chenar foarte decorativ, e afișat într'una din sălile Muzeului. Nefiind pus în aplicare, după cum se dovedește prin lipsa totală a numitelor secțiuni, decretul a devenit el însuși piesă de muzeu, obiect de curiozitate, expus alături de frescele dela Argeș și niște monezi romane. Mulțumesc sincer Direcției, care a binevoit să scoată acest decret la lumină; căci, nefiind cuprins nici în colecția oficială a Ministerului, n'ași fi avut de unde să-l cunosc altfel. ☞ Aceasta e singura modificare oficială — și de aceea ne respectată — ce se aduce Regulamentului din 64. Pe cale arbitrară însă, ca neconvaind Direcției actuale de sigur, s'a suprimat pur și simplu dispozițiile art. 5 din Regulament, conform cărora « Direcțiunea Muzeului de antichități este încredințată unui Co-

mitet arheologic » (sublinierea e în original), compus din 5 persoane. Cum s'ar putea pretinde însă că, în urma demisiei sau încetării din viață a primilor membri, actuala direcție să fi găsit 5 persoane, care să primească această însărcinare « onorifică »! De altfel, de sigur că un atare comitet ar fi stânjenit bunul mers și planul unitar al Direcției. Prin suprimarea acestui atât de cuminte dar învechit decret, Muzeul nostru dovedește că este mai modern decât toate institutele similare din lume, căci, atât muzeele din țările cu tradiții artistice, ca Franța și Germania, cât și cele mai recente institute mari din America — chiar și The Metropolitan Museum of Art din New-York, înființat la 1893 — toate, fără excepție, au unul sau mai multe Comitete sau Consilii. ☒ Nicăeri achizițiunile nu se fac fără aprobarea acestor comitete, compuse din oameni speciali sau din amatori recunoscuți. Așa prevede de altfel și Regulamentul din 1864: art. 17 lasă în sarcina conservatorului numai unele « condee de banii trecuți prin buget pe seama Muzeului, afară de paragrafele excursiunilor și ale colecțiunilor, care se regulează prin *Comitetul arheologic* ». Azi, însă, tot bugetul Muzeului « se regulează » pe baza dispozițiilor directorului. Zic și eu « director », deși nici titlul acesta nu e prevăzut în Regulament, unde art. 13 pomenește numai de un « conservator cu o garanție ipotecară de un minimum zece mii de galbeni ». Era foarte firesc ca, fără vreo dispoziție oficială chiar, ci prin simplul condeiu al direcției, să dispară asemenea titulaturi și măsuri de garanție învechite și nepotrivite cu timpurile moderne. ☒ *Mulțumită dar neobositei munci a actualului director, s'a transformat, fără sgomotul decretelor oficiale, administrația cea veche într'una așa de modernă, încât pereche n'are.* Din tot regulamentul cel vechiu nu s'a respectat decât capitolul referitor la îndatoririle publicului vizitator. Și aci însă s'a redus timpul în care colecțiile îi sunt puse la dispoziție. ☒ Muzeul nostru este azi în afară de orice lege sau regulamente. El se administrează după bunul plac al unci direcții, care de fapt este perpetuă și decretează cu dela sine putere. Din fericire, niciun ministru nu s'a atins de această autonomie a Muzeului. Instituția a fost salvată numai de hatârul personalului ei directiv. Altfel de mult s'ar fi găsit vreun ministru care să o desființeze! ☒ O a doua cauză a stării mizerabile a Muzeului este, după pă-

rerile unora, lipsa unui buget potrivit cu nevoile și importanța instituției. Să examinăm și acest punct. ☒ Bugetul Muzeului de antichități se prezintă, în termen mediu, cu suma de lei 20.000. Aceasta e prevăzută pentru cheltuelile de personal și de achiziții, în cursul unui an. Într'însa nu se cuprind, bine înțeles, suplimentele numeroase arătate, în parte numai, mai sus și din cari unele sunt de 75.000 lei. Asemenea nu se cuprind în bugetul anual nici sumele ce se mai acordau sub următoarele diferite denumiri: 1. Fondul de « cercetări pentru studii arheologice și în special Limes Romanus » variind între 10 și 5 mii lei anual; 2. Fondul pentru « acoperirea cheltuelilor reclamate de legea monumentelor istorice », în general 3—4 mii lei anual; 3. Fondul pentru « exploatări de stațiuni preistorice și publicațiuni relative la aceste exploatări »: 5.000 lei; 4. Fondul pentru « Seminarul Epigrafic-Arheologic, 2.000 lei anual, precum și alte fonduri extraordinare pentru săpături (16.000 mii lei dintr'odată) sau pentru misiuni și transporturi, unele plătite, pare-se, chiar și de Ministerul de Externe. ☒ Din bugetul anual, de aproximativ 20.000 lei, rămâne, omițându-se personalul și cheltuelile de întreținere, o sumă de lei 10.000 pentru « achizițiuni », la care mai la urmă s'au adăugat și « publicațiunile și cheltuelile extraordinare ». Suma a fost redusă, nu se spune de ce, tocmai în ultimii ani, la 5 și apoi chiar la 3 mii lei. Socotind dar ca medie 5.000 lei anual pentru achiziții, am avea în decurs de 20 ani o sumă globală de 100.000 lei, care este de sigur sub cea reală. ☒ Care sunt obiectele ce s'au cumpărat din această sumă, întreabă, cu oarecare indiscreție, o parte din public? Regret că de astă dată nu pot liniști pe inoportuni, de oarece îmi lipsesc documente oficiale. Muzeul n'a publicat niciun raport asupra obiectelor noui dobândite. Probabil pentrucă nu a cumpărat nimic de seamă. Dar atunci, ce s'a făcut cu banii? Iată, neapărat, un cerc vițios, din care ministrul singur va putea descurca pe cei nedumeriți, publicând dosarele voluminoase ce cu atâta îngrijire ține ascunse. Să se fi cheltuit toți banii numai pentru « publicațiunile » ce se cuprind tot la acest capitol, iar nu se poate crede. Mai întâi, pentrucă, după câte se știe, catalogul colecțiilor nu a apărut. De altfel publicația « Monumentelor epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național (sic) de antichități » precum și broșura « Câteva monumente epigrafice ale Muzeu-

lui Național (*sic*) de antichități » publicate de directorul instituției, au apărut în anii din urmă numai: prima în 1902, a doua în 1903. Deci până atunci, n'au existat nici spese de publicații cel puțin. Iar pentru săpături, transporturi, etc., s'au arătat fondurile speciale diferite de ale achizițiilor. ☒ Pe de altă parte, se știe că cea mai mare parte din obiectele Muzeului sunt sau provenite din mănăstiri și săpături, sau din donațiuni. Cei mai însemnați donatori sunt: Generalul Mavros, întemeietorul Muzeului; Conte Scarlat Rosetti, M. Ghika, N. Crețulescu, D. A. Sturdza, Mortillet, Büllner, Colonelul Papazolu, Calomfirescu, Burada, Angheliescu, etc., etc. Obiectele și cărțile din colecțiunea Kogălniceanu, Cezar Boliac și altele, au fost cumpărate din fonduri extraordinare. Exceptându-le dar pe acestea, care formează aproape totalitatea colecției, sunt curioși, cari ar dori să cunoască obiectele cumpărate din fondul bugetar arătat. Repet că nu se cunosc obiecte mai de seamă cumpărate din alocațiile bugetare. Pentru lămurirea celor nedumeriți, ar fi în tot cazul de dorit ca să se publice « rapoartele generale către Ministerul Cultelor despre starea Muzeului » conform art. 16 din Regulament. De asemeni orice achiziție nouă ar fi trebuit anunțată prin ziare, invitându-se publicul să o vadă. Așa se face în străinătate, pentru a se întreține interesul maselor pentru Muzee. Altfel instituția se dă uitării și iese din circulație, după cum e cazul Muzeului nostru. Iar direcția e în neputință să lupte apoi împotriva unor asemenea curente ostile instituției. ☒ Ce îmbucurătoare rezultate se pot obține din contra, când instituția știe să întrețină interesul publicului, ne dovedește în primul rând Academia Română, care din donațiuni numai, a ajuns să dispue de un venit anual de peste un milion! Câte alte instituții de cultură nu au fost de asemeni ajutate de particulari. Numai Muzeului, de 20 ani în urmă, nu i s'a făcut nicio donațiune mai de seamă. ☒ Lipsa de interes din partea publicului și a autorităților față de Muzeu ar fi fost poate iertată, dacă asemenea institute nu ar mai fi corespuns cerințelor timpurilor noi. Când însă știut este că, în educația modernă a popoarelor, muzeele capătă un rol din ce în ce mai însemnat, nepăsarea în care ele au fost lăsate la noi, devine o adevărată crimă. Căci puterea de educație a muzeelelor, asupra maselor mai cu seamă, este incontestabilă.

Ele întregesc învățământul dat la școli și universități, căci orice învățământ care pleacă dela obiecte chiar este mult mai persuasiv și mai real decât teoria pură. Și în măsura dată, chiar un muzeu local ca al nostru ar fi putut exercita acțiunea sa. El ar fi trebuit, în primul rând, să fie expresia civilizației țării și un fel de păzitor al tradiției pământene. Dar pe lângă această menire curat națională, el ar trebui să satisfacă și cerințele estetice, și, printr'o orânduire plăcută și punerea în valoare a obiectelor în adevăr frumoase, să desvolte gustul vizitatorilor. O a treia misiune a muzeului ar fi fost și aceea pur teoretică, de a servi drept bază studiilor și cercetărilor istorice și culturale, adunând și expunând în mod științific materialul din țară. Toate aceste meniri înalte și frumoase, rezumate numai aci, muzeul nostru Național, pentru motivele lesne de înțeles, nu le-a îndeplinit. Viitorul program de acțiune al Muzeului trebuie să se concentreze asupra următoarelor puncte: ☒ 1. Să se cerceteze cât mai amănunțit rămășițele artistice și istorice din țările locuite de Români, și să adune cât se poate mai multe obiecte în legătură cu trecutul nostru și cu îndeletnicirile artistice ale poporului românesc. ☒ 2. Să păstreze pentru Muzeul Național central, din București, câte un exemplar mai caracteristic din fiecare speță și să le orânduiască în mod sistematic și estetic servind totodată și învățământului și educației artistice a maselor. ☒ Dubletele sau piescele cu interes pur local să se lase la locul provenienței, înființându-se cât mai multe muzee provinciale. Acestea la rândul lor vor îmbogăți Muzeul din București și prin schimbul reciproc se va deștepta în toată țara interesul pentru obiectele de artă. Prin asemenea mijloace de stimulare, mai lesne decât prin legi prohibitive, se vor salva obiectele, ce azi trec peste granița țării. ☒ 3. Prin conferințe înaintea obiectelor sau cu ajutorul proiecțiunilor și mai ales prin publicații ilustrate și cataloage, să se facă cunoscut în țară și în străinătate tezaurul nostru național. Astfel numai, Muzeul va putea servi drept centru al unei mișcări artistice. ☒ Iar pentru ca deocamdată rușinea națională, de care cu toții ne știm vinovați, să nu fie împărtășită și de numeroși străini, cari ne vor vizita, mai ales de vecinii mai mici, cari din acest punct de vedere se prezintă mult mai bine ca noi, ași fi de părere ca Muzeul să serbeze anul jubiliar închizând sălile sale. Să se șteargă

firma de pe ușile Palatului Universității, iar obiectele mai de seamă să se împrumute expoziției. Publicul român, fiind obicinuit cu neexistența de fapt a Muzeului, nu s'ar împotrivi. Iar personalul instituției, fiind asigurat prin bugetul în curs, cred că de asemenea nu ar protesta. Direcția va găsi astfel răgaz să mediteze în liniște asupra unor planuri de reformă, care neapărat că se impun. ☞ A provoca un curent favorabil ideii de reformă a Muzeului, nu numai în cercurile oficiale, dar și în public, acesta este scopul de căpetenie al rândurilor de față. Și să sperăm că, în era nouă în care intrăm după jubileu, se va găsi un ministru, care să repare greșelile neiertate ale predecesorilor săi. Atunci, publicându-se istoricul oficial și amănunțit al instituției, se va vedea dacă au avut sau nu dreptate toți aceia, cari în atâtea rânduri au criticat Direcția Muzeului. Aceasta trebuie în orice caz scuzată, căci a făcut ce i-a fost îngăduit: în locul unei instituții, care să fie sanctuarul culturii și trecutului românesc, ne-a dat un muzeu ursuz, un adevărat cimitir al artei pământene.

Adaos în 1936. Descrierea Muzeului din 1906 se confirmă prin excelentul studiu « Muzeul național de antichități » al d-lui Radu Vulpe, din « Boabe de grâu » din Mai 1930. În afară de înlăturarea colecțiilor etnografice americane și chinezești, nimic nu s'a schimbat între timp; așa încât cu drept cuvânt d-l Vulpe ne asigură că situația « este aproape exact aceeași cu cea de pe vremea lui Tocilescu ». Vina acestei triste constatări revine, indiscutabil, lipsei de pricepere a conducătorilor muzeului. Tocilescu, care a studiat filologia slavă la Praga și apoi epigrafia la Viena și a profesat istoria antică la Universitate, nu avea nicio pregătire și nicio pricepere muzeografică. Nici regretatul savant Vasile Pârvan, urmașul lui Tocilescu, nu a avut interese muzeografice; mare cărturar, obiectele în sine nu-l interesau decât ca documente. Altfel, cu mijloacele bănești de care dispunea și prin influența de care se bucura, ar fi putut ușor transforma colecțiile într'un adevărat Muzeu. M. Rostowzew, în capitolul consacrat României în a sa monumentală operă « Skytien und der Bosphorus », exprimă clar îndoelele sale asupra mai multor obiecte scitice menționate de Pârvan ca originale, dovedind astfel lipsa de experiență muzeografică a învățatului cărturar român. Urmașul lui Pârvan, profesorul I. Andrieșescu s'a dovedit lipsit nu numai de competență dar și de cel mai elementar bun simț muzeal. Altfel n'ar fi așezat chiupurile preistorice în tavan și n'ar fi tentat să cârpească cu aur coiful preistoric din Prahova. (Vezi « Convorbiri literare » 1935, p. 341—2). ☞ Interesul cu care noul coleg urmărește soarta Muzeului de la Șosea, de care nici unul din predecesorii săi nu s'a preocupat, este de cel mai bun augur pentru soarta viitoare a acestei însemnate secțiuni a Muzeului Național.

M U Z E U L

ROMÂNESC ȘI CEL BULGĂRESC

(« Viața românească », Decembrie 1906)

Băgați de seamă să nu vă întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre », era refrenul discursului ținut într'un cerc de universitari Români de către ministrul Instrucțiunii Publice din Bulgaria, cu ocazia petrecerii sale în țară, acum trei ani¹). Cuvintele d-lui Șișmanoff aveau autoritatea unui specialist, care văzuse de aproape starea învățământului și a instituțiilor noastre culturale, însoțit fiind în cercetările sale de însuși colegul său român. Cu adâncă pricepere a pedagogului, el însuși reformator în chestii de școală în țara sa, ministrul bulgar a putut să deosebească părțile într'adevăr bune și temeinice ale organizației noastre de altele greșite și neisprăvite. În mod firesc dar și criticile sale, cuprinse în avertismentul de mai sus, alternau cu « aprecierea marilor progrese săvârșite de vecina mai bătrână, căreia — adăoga oratorul — Bulgariei îi datoresc atâta recunoștință ». ☒ Părerile acestea nu au fost, pare-se, simple amabilități ocazionale. D-l Șișmanoff le-a confirmat în urmă și compatrioților noștri reședinți în Sofia. În mod și mai lămurit le-a spus acestora, că în trecerea sa pe la noi a aflat nu numai unele lucruri bune și reforme ce-și propunea să adopte, dar că s'a pătruns și de greșelile și păcatele de care mai cu seamă va căuta să ferească țara sa. Care anume instituții și reforme intră în categoria celor demne de imitat și care în a celor ce trebuiesc evitate, s'a ferit să ne arate oaspetele nostru. Clasificarea se poate însă lesne face. Oricine nu e orbit de un patriotism

fals, va recunoaște că avem o serie de instituții culturale demne de toată lauda, alături de altele care constituie o rușine națională. Dacă cele dintâi nu mai au nevoie să fie menționate, reputația lor fiind bine stabilită, cele din urmă, din contra, nu pot fi destul de des semnalate. Revenind mereu asupra lor, dându-le cât mai mult în vileag și «făcând pe câți mai mulți părtași conștienți ai rușinei ce ne apasă», numai astfel putem spera să se aducă îndreptarea dorită. § Fără a avea pretenția să fac bilanțul general al stării noastre culturale față de Bulgari, să-mi fie permis însă ca, în cercul restrâns al specialității mele, să stabilesc o comparație între noi și cele văzute în călătoria ce anume într'acest scop am făcut astăvară la vecinii noștri de peste Dunăre. § Printre institutele noastre de cultură, nu cred să existe unul mai puțin prezentabil ca aspect și mai puțin corespunzător scopului său ca Muzeul nostru de antichități. § Mulțumită administrației din ultimii timpi, Muzeul a ajuns să fie unul din organele cele mai neplăcute ale vieții noastre culturale. E ca un stârv pe care toți — public și miniștri — îl ocolesc; de care nimeni nu îndrăznește să se atingă, nici chiar pentru a salva tezaurele pierdute într'însul. O pacoste grea apasă asupra lui. S'ar zice că în locul pasărei simbolice care împreună cu Minerva protege arta, la Muzeul nostru s'a încuibat o vulgară cucuvaie, ce-i coboște a moarte. § O asemenea stare de lucruri nu se poate să fi scăpat ochiului perspicace al ministrului bulgar. Și nu într'o mică măsură trebuie să fi contribuit aceasta la formularea criticilor ce ni s'au adus. Mai ales că tocmai într'această privință *Bulgarii ne-au luat cu mult înainte*. Într'un singur deceniu, ei au făcut mai mult decât noi în patru. Istoricul oficial ²⁾ al Muzeului din Sofia ne-o dovedește. Extragem dintr'însul următoarele notițe, cari nu sunt fără interes ca termen de comparație cu instituția noastră. Grație publicațiilor bulgărești suntem în stare să ne punem mai lesne în curent cu Muzeul vecin, decât suntem cu al nostru, asupra căruia — lucru ne mai pomenit — nu a apărut niciun raport sau orice altă relație dela cei în drept. Și cu toate acestea legea prevede publicarea regulată a anuarului. Dar, ca la noi, la nimeni! § La început și în Sofia, întocmai ca și la noi, colecțiile de antichități și de monezi formau o secțiune a Bibliotecii Naționale. La 1893 numai s'a înființat Muzeul ca instituție de sine stătătoare,

instalându-se într'o veche clădire, Buiuk-Giami, datând din 1384, care s'a amenajat în vederea nouei întrebuințări. ☒ Pe bazele unui program cu caracter național se începu colecționarea și studierea atât a monumentelor descoperite întâmplător cât și a rezultatelor explorațiilor științifice ce se fac în țara întreagă. Direcția Muzeului e ajutată în acest sens de Minister, care în 1895 prin circulări adresate autorităților, le obligă să dea concursul lor, indicând descoperirile ce s'ar face și contribuind la înavușirea colecției. Numai din cercetările Direcției s'au adunat 1492 bucăți de sculpturi, cea mai mare parte importante din punct de vedere artistic, precum și inscripții de mare valoare științifică. O deosebită atenție s'a dat în explorări și gorganelor, probabil de origină tracă, ce sunt presărate în număr de peste zece mii pe întreg teritoriul bulgar. Abia o a zecea parte din ele au putut fi cercetate în mod științific. Bronzurile, care la întemeierea muzeului erau numai două, numără, după zece ani, 924 bucăți. În același timp s'au adunat 800 basoreliefuli zise trace, formând o colecție unică în felul ei. Colecția de monete, întemeiată încă înainte de 1893 de către bătrânul Tachella, a fost de asemeni considerabil sporită ca număr și ca valoare în ultimii ani. În total muzeul cuprindea la inaugurare 22.642 numere ³⁾. Care este starea inventarului Muzeului nostru nu se poate spune, deoarece nici nu se știe dacă inventar există. Sigur însă este că în vara aceasta, a anului 1906, trimițându-i-se o monetă cu cerere ca să se indice Nr. sub care a fost inventariată, Direcția Muzeului răspunde că s'a trecut sub Nr. 1. Oficial, deci, cred, autentic! ☒ Sărăcia și mai ales incuria Muzeului nostru reese și mai evident pentru cel ce vizitează Muzeul Bulgarilor. Contrastul e atât de izbitor, încât nici chiar cel mai îndârjit șovinist nu ar putea să nege inferioritatea noastră, din punctul de vedere ce ne preocupă aci. Iată dar un caz precis în care prevestirile atât de politicose formulate de către ministrul Șișmanoff s'au împlinit de pe acum. Căci nu e îndoială: ne-au întrecut Bulgarii! Și ne-au luat înainte într'o ramură din domeniul pur cultural, care de obicei se desvoltă mai lesne la popoarele cu o civilizație mai îndelungată. E strașnică lecția ce ne-o dau vecinii noștri mai tineri. Dar câte fețe românești mai sunt, care să roșească înaintea acestei rușini a neamului nostru? ☒ Pentru ca să nu existe bănuială că ași fi exage-

rat valoarea Muzeului bulgar, numai pentru a face să reiasă și mai mult mizeria celui românesc, voiu cita aci părerile imparțiale ale străinătății, care nu mai poate fi învinuită de părtinire. Astfel, încă din 1898, pe când Muzeul era în formație, găsim în « Gazette de Beaux Arts », din Paris, următoarele cuvinte de laudă sub iscălitura unei autorități necontestate ca S. Reinach: *« Le jeune Musée de Sofia fondé en 1893 promet de devenir sous peu, grâce au zèle intelligent de son Directeur, le plus important de la presque île balkanique (cuprinzând de astădată și România) après ceux de Constantinople et d'Athènes. Voici plusieurs années que Mr. Dobrusky, malgré l'exiguité des crédits dont il dispose, trouve moyen d'enrichir la collection confiée à sa garde de statues, de bas-reliefs, de petits bronzes, de monnaies, de documents épigraphiques et, non content de réunir ces documents et de les publier dans un recueil rédigé en langue bulgare (le Sbornik), il en adresse généreusement des photographies aux savants occidentaux qui les font connaître à leur tour. Il serait très à désirer qu'un érudit comme Mr. Dobrusky disposât des ressources nécessaires pour pratiquer des fouilles en Bulgarie. . . »* Nu dar prin risipă de bani, ci numai prin râvna inteligentă a unui director erudit au alcătuit Bulgarii muzeul lor. Iar noi. . . ! Inferioritatea în care ne găsim apasă cu atât mai greu, cu cât Bulgarii n'au cheltuit de cât câteva sute de mii, pentru a avea ceva bun, pe când noi am spulberat tot atâtea milioane pe nimic. *«* Din comparația bugetelor anuale ale celor două instituții constat între altele și următoarea nepotrivire: La Bulgari fondurile prevăzute pentru noi achiziții merg în mod normal tot crescând (12.893 în 1903 față de 27.599 în 1904), pe când salariile personalului descresc (15.755 în 1903 și 14.550 în 1904). La noi din contră: leafa directorului a tot crescut, iar fondurile pentru achiziții au tot scăzut, până ce, în cele din urmă, convingându-se miniștrii de reaua lor întrebuintare, le-au suprimat cu totul. În bugetul în curs, fondurile au reapărut; despre achiziții noi ale Muzeului bucureștean nu s'a aflat încă nimic. Ar trebui și într'această privință să luăm pildă dela Bulgari. În așteptarea « Buletinului Muzeului Național » pe care d-l Dobrusky îl promite în discursul său inaugural, se publică în organele oficiale ale Ministerului Cultelor ⁴⁾, în fiecare an, cum anume s'au cheltuit sumele acordate. Se specifică chiar amănunțit

obiectele, indicându-se de pildă numărul monezilor grece, romane-imperiale sau republicane, bizantine, etc., precum și cele de aur, argint. De asemenea se indică obiectele dobândite prin săpături, specificându-se natura lor. La noi un vâl misterios și încă de nimeni pătruns se întinde prudent asupra celor ce se petrec la Muzeu. Și cu toate acestea și la noi instituția e publică. Dar să nu insistăm asupra acestui punct delicat. ☞ Reluând comparația celor două instituții, trebuie să adăugăm că și Bulgarii în afară de secția arheologică mai au o secție eclesiastică. Aceasta înființată numai de vreo câțiva ani, nu este așa de bogată ca a noastră, de oarece odoarele se află încă prin mănăstiri. Ne-o spune însuși directorul în discursul său inaugural. Gelos chiar de frumoasele odoare ale noastre, d-sa adăugă că « Muzeul Național din București poate în această privință să serve de pildă ». Nu știe însă d-l Dobrusky că meritul de a fi păstrat toate aceste obiecte revine secularizării averilor mănăstirești, pe urma căreia s'a alcătuit colecția ce posedăm. Marele merit al Direcției actuale constă însă în clăsarea și expunerea atât de potrivită a obiectelor, încât foarte puțini numai au putut să-și dea seamă de importanța și frumusețea lor cât timp s'au aflat la locul lor de veci, adică în vitrinele Muzeului. A trebuit ca o mână dibace să le orânduiască în mod inteligent în cula dela Filaret, pentru ca aceleași obiecte să stârnească admirația tuturor. A fost o adevărată revelație mutarea lor: parcă s'ar fi desgropat din pământ, atât erau de uitate și nesocotite la Muzeu sau cimitirul artei pământene. ☞ În dorința ce are de a o vedea sporind cât mai curând, d-l Dobrusky vorbește despre secțiunea creștină cu o modestie care se explică numai prin prea frumoasele și repezile rezultate dobândite de d-sa pe terenul antichităților clasice. Pentru a arăta adevărata valoare a colecției bisericesti, voiu lăsa și de astădată pe alții să dea nota adevărată. Profesorul I. Strzygowski, byzantinist de frunte, în referatul ⁵⁾ său asupra artei creștine în Balcani, insistă în special asupra « organizației model a Muzeului din Sofia » tocmai din acest punct de vedere. « *E unic în felul său, adăugă el, ce s'a făcut aci de către un principe iubitor de artă ajutat de un ministru savant ca Sișmanoff și de directorul Dobrusky cu tendințe așa de moderne* ». ☞ Cu asemenea protecții și sub o astfel de direcție mai ales, nu e mirare ca Muzeul să pro-

greseze atât de repede, încât, după zece ani numai, vasta moschee ce la început adăpostea toate colecțiile, să nu mai poată cuprinde decât numai antichitățile clasice. Muzeul etnografic s'a și mutat într'alt local, în vara trecută. Iar pentru secția religioasă însuși Strzygowski susține, în articolul menționat, ideea Bulgarilor, de a se transforma în Muzeu creștin vechia basilică din oraș, Sf. Sofia, ce datează probabil din vremea lui Justinian. ☒ Ce îmbucurătoare este această înflorire și creștere normală a tinerei instituții bulgare și cât de umilitoare stagnarea Muzeului nostru! Firesc ar fi fost, ca și despre noi să se poată spune tot atât bine ca și despre vecinii noștri. Căci elementele constitutive și mediul înconjurător fiind aceleași în ambele țări, regresul instituției mai bătrâne e și mai neexplicabil. Tocmai de aceea am ales ca termen de comparație Bulgaria, singurul Stat cu care ne putem măsura puterile, și față de care în multe privințe ne credem superiori, pentru că suntem mai de vreme intrați în concertul european. Ar fi de dorit ca în alte direcții să fie așa. Rămâne ca specialiștii să ne-o dovedească. În privința Muzeului însă nu mai e îndoială: ne-au dat de rușine. Și ne aflăm doară în condiții absolut egale din punct de vedere al trecutului. Pe malul Mării Negre, atât pe teritoriul bulgar cât și pe cel român, au fost presărate orașe grecești, ale căror resturi apar din nou azi cercetătorului. Ambele țări au fost același timp îndelungat colonii romane; aceleași civilizații s'au perindat în urmă între Carpați și Balcani. Dela toate aceste popoare se găsește într'o parte și alta dealungul Dunării tot atâtea rămășițe, noi fiind parcă mai favorizați de soartă (Pietroasa, Adam-Klissi, etc.). Muzeele reprezentante ale acestor epoce ar trebui deci să se bucure cel puțin de o aceeași reputație. ☒ Pe când însă vecinii noștri au explorat în mod sistematic și științific ⁶⁾ pământul țării lor, noi am continuat să practicăm sistemul de distrugere destul de cunoscut în urma destăinuirilor d-lui Teohari Antonescu. Am plătit cu bani scumpi și zile de lucru ale soldaților noștri ceea ce Bulgarii au făcut prin bunăvoință și sub înțeleapta conducere a d-lui Dobrusky. Rezultatele noastre se văd în labirintul din sălile Palatului Universității, unde sunt aruncate fără selecție sau vreo indicație tot felul de pietre cu inscripții și cu sculpturi. În Muzeul din Sofia, din contră, domnește o ordine perfectă. Cu o sobrietate distinsă, dar

cu gust ales sunt grupate diferitele antichități, sau în ordine cronologică sau după natura subiectelor reprezentate. Totdeauna însă cu multă pricepere și cu mare discernământ. Lămuriri și indicația secolelor însoțesc fiecare obiect. Când, pentru punerea în evidență a vreunei piese, e nevoie de comparație, se adaugă lângă original și reproducerea în gips cu care se aseamănă, sau din a cărei familie face parte. Într'un cuvânt toate mijloacele muzeografiei moderne sunt întrebuințate, pentru a da colecției pe lângă aspectul estetic și utilitatea practică ce trebuie să aibă. Folositoare pentru cercetări, ea este tot deodată atrăgătoare și instructivă chiar pentru profani. O curățenie exemplară, o ordine perfectă domnește în fine în acest adevărat templu al artei. Nu pe nedrept a stârnit el admirația savanților Englezi, Francezi, Germani și Austriaci, în parte citați aci. Iar despre halul Muzeului nostru nicăeri vreo vorbă de laudă. Și ne mai mirăm, că în asemenea condiții publicul român se desinteresează de o instituție care nu-i procură nicio satisfacție estetică, nici nu-i este de un folos. Să-i dăm și noi vieța ce trebuie să o aibă, și de sigur că și la noi se va deștepta gustul și priceperea artei. Atunci o să vedem și noi mai bine de 500 vizitatori într'o singură zi, cum mi-a fost dat să constat eu însu-mi în două rânduri, în Sofia. Căci aci muzeul este într'adevăr al poporului bulgar, care se mândrește cu el, pe când al nostru pare că este proprietatea exclusivă a celor ce-l conduc. ☞ De concepția deosebită a conducătorilor depinde de sigur și marca neasemănare a celor două instituții. Bulgarii au avut fericirea să găsească în d-l Dobrosky ☞) acel spirit diriguitor, care prin muncă cinstită, vederi largi și energice a creat în așa scurt timp frumoasa operă ce cu toții admirăm. Iar noi. . . ! ☞ Și cu toate acestea, desamăgiri în privința personalului, nu le-au lipsit nici lor. Mi s'a afirmat în Sofia că unul din custozii muzeului provincial din Filipopoli a fost acuzat de neregularități în administrarea colecțiilor ce-i erau încredințate. Dovedindu-i-se vinovăția, a și fost condamnat. Nu s'a ținut seamă de serviciile ce el însuși, și mai ales bătrânul său tată, adusese Muzeului din Sofia. Și această energetică hotărîre a Bulgarilor ar trebui să ne fie drept pildă. ☞ Căci e vreme să băgăm deseamă, să nu ne prea întrecă vecinii mai tineri de peste Dunăre!

1) Deci în 1903.

2) Discursul inaugural pronunțat de directorul Muzeului la Mai 1905 și publicat în « Revista Școalelor », organ al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice Nr. pe Septemvrie, p. 770—7, Sofia, 1905.

3) O descriere amănunțită a colecțiilor Muzeului din Sofia nu-și are locul în acest articol, menit să arate spiritul de organizare mai ales al vecinilor noștri. O scurtă expunere se găsește de altfel în articolul d-lui Iorga. « Sămănătorul » din 20 Aug. 1906. Antichitățile clasice sunt pe larg studiate și frumos reproduse în splendida lucrare publicată acum în urmă sub auspiciile Academiei din Viena: *Antike Denkmäler in Bulgarien*, bearbeitet von E. Kalinka, 1 vol. 4, 439 p., Wien, 1906.

4) Dokladă do gospodina Ministra na Narodnoto Prosbiteine, 1903—1904, Sofia, 1906, p. 69 sp.

5) *Die christliche Kunst in einigen Museen des Balkan*, în Oesterreichische Rundschau, III, Heft 30: Gerade für die Zeit, die dieser Artikel gerecht zu werden sucht, muss mit allem Nachdruck auf die mustergültige Organisation des Museums in Sofia aufmerksam gemacht werden. Was hier ein kunstsinniger Fürst, beraten von dem als Gelehrten wohlbekanntem Minister Șișmanoff, geleistet hat, indem er den Museumsdirektor Dobrusky nach Kräften in seinen durchaus im modernsten Fahrwasser laufenden Bestrebungen unterstützte, das steht wohl einzig da.

6) Despre păreri foarte favorabile ale învățaților Englezi și Germani (profesorii B. Brown din Edimburg și Conze din Berlin) asupra săpăturilor făcute de Bulgari, care se rezumă în « *strălucita întruchipare a Muzeului din Sofia* », vezi interesanta dare de seamă a d-lui V. Pârvan în « Sămănătorul » din 9 Iulie 1906, unde sunt reproduse unele citațiuni, ce mă scutesc de a repeta aci.

7) Kalinka, *op. citat*, p. 2: Der Universitätsprofessor in Sofia V. Dobrusky, der das von ihm daselbst geschaffene Antiken Museum so liberal wie energisch leitet.

* * *

Adaos în 1936. Progresul neîntrerupt al Muzeelor din Sofia a putut fi constatat de savanții internaționali, reuniți în Capitala Bulgariei cu prilejul congresului de bizantinologie din toamna 1934. Tezaurerele, chiar și cele de aur, sunt expuse în Muzeu, iar nu sechestrate de director ca la noi, împiedicându-se astfel studiarea lor. Publicații ale savanților bulgari și străini răspândesc în lumea cultă comorile găsite în Bulgaria. Printre publicațiile streine trebuie semnalat studiul asupra tezaurului scit din Gartschinowo, datorit recunoscutului specialist în arta scitică, a colegului dela Muzeul din Budapesta N. Fettich, căruia demisul director al Muzeului nostru de antichități a refuzat să-i pue la dispoziție, pentru studiu, coiful de aur din Prahova, a cărui publicare de atâția ani o așteptăm, în zadar. ☹ Muzeele bulgărești ne pot deci, încă, servi drept model.

NOUL PLAN AL MUZEULUI NAȚIONAL

(« Convorbiri Literare », Februarie 1907)

Chestiunea muzeelor preocupă din ce în ce mai mult spiritele. O ultimă dovadă este și raportul sensation al d-lui dr. Istrati ¹⁾. În calitatea de comisar general al Expoziției d-sa hotărăște, în ultima instanță și cu toată autoritatea situațiilor sale oficiale, asupra soartei diferitelor institute artistice din Capitală. Voiu lăsa cu totul la o parte învinuirile aduse și chestiunile de polemică ridicate de d-sa. La acestea a răspuns de altfel, tot pe cale oficială, d-l G. Sterian, administratorul Casei Artei ²⁾. Mă voiu ocupa numai în mod cu totul obiectiv de partea relativă la crearea și instalarea muzeelor propuse de d-l dr. Istrati. § În rezumat, d-sa hotărăște ca toate colecțiile noastre artistice să fie mutate la Filaret. § Cu toată depărtarea și izolarea acestei părți a orașului, nu aş avea nimic de zis contra unei asemenea propuneri, dacă Expoziția ne-ar fi lăsat acolo niște clădiri proprii pentru a adăposti colecțiile noastre artistice. Din nefericire însă, clădirile existente nu corespund de loc unei asemenea întrebuintări. § Astfel Cula, în care d-l Dr. Istrati decide să se instaleze Muzeul bisericesc, este cu totul impropriu pentru aceasta. Am arătat aiurea o parte din desavantajile inerente clădirii. D-l Sterian de asemenea confirmă, în referatul său, că cele trei săli mici care o compun sunt întunecoase și insuficiente; iar apoi adaogă: « Dacă am vrea să facem un muzeu religios cu toate bogățiile care există numai în muzeul nostru. . . ar trebui douăzeci de cule ». Acestor argumente pu-

ternice le mai vin în sprijin și altele. Cula nu poate servi drept Muzeu, lipsită fiind cu totul de spațiul necesar pentru circularea liberă a vizitatorilor. Cele trei odăițe suprapuse comunică printr'o singură scară; fiecare încăpere e deci înfundată, formând cunoscutul « cul de sac », de care într'un muzeu trebuie să ne ferim. Și asemenea defecte sunt iremediabile. Dar mai presus de toate ar fi de o ușurință neiertată, ca să îngropăm în culă odoarele cele mai scumpe ale străbunilor noștri, expunându-le astfel la o distrugere sigură în caz de incendiu. Pe când aiurea se iau toate măsurile imaginabile contra focului, noi am expune tezaurele noastre într'o clădire cu acoperișul întreg de lemn — șindrilă, cu o singură scară, asemenea de lemn, și cu podelele tot de lemn. Clădirea are o singură ieșire numai și câteva ferestre mici. A instala de bună voie un muzeu în astfel de condiții, ar fi o adevărată crimă. Să fim fericiți că am scăpat cu față curată astăvară, și să nu ne încercăm din nou norocul. Am putea plăti prea de tot scump o asemenea încăpățănare. Căci la reparații în vederea înlăturării pericolului, nu trebuie să ne gândim. S'ar cheltui cu totul în zadar încă vreo câteva zeci de mii peste cei 61.818 lei cât a costat clădirea. Nu vom avea însă, în urma preschimbărilor, nici culă propriu zisă și nici muzeu în adevăratul înțeles al cuvântului. ☒ Pentru aceleași motive, cred că nu se vor putea instala alte colecții nici în « construcțiunea *provizorie* în care a fost pusă secțiunea etnografică ce cuprindea Transilvania, etc. » și din care d-l dr. Istrati vrea să facă acum « un admirabil lapidariu ». Un muzeu nu este un simplu hambar în care se adăpostesc obiectele de ploaie: el este și trebuie să fie și un loc de studiu. Un lapidariu mai ales, cu colecții epigrafice cum sunt ale noastre, trebuie să fie continuu accesibil studenților. Numai atunci el are rațiune de a fi. Nu prea văd însă cum, în afară de marea distanță ce ar despărți Muzeul de Universitate, studenții ar putea lucra pe timp de iarnă într'o vastă hală construită în paiente și neîncălzită. Un muzeu arheologic se mai compune în mare parte din copii în gips; și acestea s'ar deteriora curând din cauza umezelei și a schimbărilor de temperatură provocate de condițiunile defavorabile ale clădirii. ☒ Inutilizabil ca muzeu mi se pare de asemenea chiar și așa zisul Palat al Artelor. ☒ El este, după părerea *arhitectului* G. Sterian, « o clădire zidită în pripă în timpul iernei, cu

ziduri prea groase, cu săli prea mici, cu spații enorme pierdute. Planul acestei construcții, conceput de asemenea în pripă, nu prevede nicio destinație specială. Cele două săli de jos sunt întunecoase și înguste. Sălile de sus, în număr de trei, sunt iarăși înguste și primesc o lumină din cele mai defectuoase: de sus, dintr'un tavan cu geamuri insuficiente, și o altă lumină laterală, falsă, dela învelitoarea unui « *hall* » prea înalt, prea mic în raport cu înălțimea lui și inutilizabil. ☒ Pe un timp puțin acoperit acest palat este absolut întunecos; niciuna din săli nu e degajată printr'un coridor, niciuna nu poate fi închisă sau izolată. ☒ Prin faptul că clădirea a fost zidită iarna și că are ziduri exagerat de groase, tencuilele au închis în ziduri o cantitate enormă de apă, care nu va ieși decât dărâmându-se tencuilele și lăsând zidurile să se usuce vreo doi ani. ☒ A pune obiecte de artă și de valoare în localul actual, așa cum este astăzi, ar fi a le expune la o pierzare sigură, căci experiența s'a făcut în timpul verii trecute; o mare parte din lucrurile expuse acolo au fost stricate de umezeală, și a trebuit o îngrijire permanentă și o supraveghere neîntreruptă în tot timpul expoziției, pentru a prezerva de o stricăciune desăvârșită toate tablourile care ni se încredințase pentru a fi expuse acolo ». ☒ De halul în care se află Palatul Artelor, nu trebuie învinuiți arhitecții. E laudabilă, din contră, sforțarea ce au pus, terminând, într'un așa scurt timp și în atari condițiuni, o așa colosală clădire. Planurile au fost de sigur impuse. Nimeni de altfel nu s'a preocupat în mod serios de destinația viitoare a clădirii. Iată de ce, acum e imposibil ca să se facă dintr'însa un Muzeu. D-l comisar însuși cere « un credit de maximum 300.000 lei pentru mărirea localului ». Adăogați la cei 621.232 lei cât a costat Palatul, am avea un total de aproape un milion! D-l G. Sterian, arhitect, estimează la 500.000 lei, suma necesară pentru reparații. « Cu această sumă, adaogă însă d-sa, oricine se poate învrednici a clădi un Muzeu cum se cade și în sensul adevărat al cuvântului, chiar în centrul Capitalei ». ☒ Această afirmare e prea categorică și justă pentru a fi trecută cu vederea. Trebuie neapărat să se ție seamă de ea. Să nu ne angajăm din nou în cheltueli de reparații și cârpeli, cari niciodată nu vor da un rezultat bun; mai ales însă când cu aceeași bani se poate face o clădire nouă și în condițiile speciale unui muzeu. ☒ Convins de acest ade-

văr și de necesitatea unui muzeu, încă de astăvară am conceput ideea clădirii unui local propriu, în care să se instaleze în mod demn trecutul nostru artistic. În acest sens am și adresat mai multe rapoarte autorității școlare superioare. Primul meu raport fiind aprobat, d-l arhitect N. Ghika a fost oficial însărcinat, prin adresa Nr. 1210 din 19 Septembrie 1906, cu alcătuirea planurilor, din care o parte sunt reproduse aci. ☒ Noua clădire presupunea totdeodată și o altă împărțire și organizare a tuturor colecțiilor noastre de artă. Toate propunerile, ce am făcut pe urmă în acest sens, au rămas însă fără răspuns din partea ministrului. Iar dacă azi, urmând exemplul d-lui dr. Istrati, mă hotărâsc să dau publicității unele părți din acele rapoarte, o fac cu speranța că poate pe această nouă cale ele vor ajunge și la cunoștința acelor, către cari au fost delat început adresate. ☒ Un prim punct, asupra căruia cred necesar să insist și aci, este cauza neexistenței unui muzeu românesc. În genere ea se atribue lipsei de fonduri. Este însă absolut neexact. Căci de fapt s'au cheltuit sume cu mult mai mari, decât ar fi fost necesar ca să fim cel puțin la nivelul vecinilor noștri Sârbii și Bulgarii, cari ne-au întrecut cu mult. Am dovedit aiurea cum, în răstimp de 7 ani numai, s'au risipit în socoteala Muzeului peste două milioane, fără să ne fi ales cu ceva. Starea tristă de azi e rezultatul lipsei de control în cheltueli și mai cu seamă a lipsei unei directive în lucrări. S'a cheltuit orbește în trecut, după cum și azi se propun noi cheltueli, fără ca să existe un plan hotărât și bine chibzuit. Dacă urmăm iar cu sute de mii pentru reparații și cârpeli, ne vom deștepta din nou peste câțiva ani cu milioanele cheltuite și fără de muzeu. Căci rămâne bine hotărât: nu orice clădire, fie ea oricât de scumpă, poate servi pentru păstrarea și expunerea operelor de artă. Muzeele, mai mult ca orice alte clădiri, au cerințele lor cu totul speciale și ca materiale de construcție și ca amenajare. ☒ Conform acestor cerințe, au și fost alcătuite de d-l arhitect Ghika schițele de plan ale Muzeului ce urma să se ridice la șoseaua Kiselef, unde se află azi Muzeul de etnografie și școala de arte frumoase. ☒ Clădirea e concepută în stil românesc, adaptat însă scopului special. Materialele de construcție prevăzute sunt: piatră, cărămidă aparentă, tencuită numai în interior, beton armat, fier și sticlă. ☒ Infățișarea exterioară a clădirii e condiționată după

cum se vede din ilustrație, de ferestrele mari de care are nevoie în primul rând Muzeul. Turnul pătrat deasupra intrării ar întrerupe pe de o parte simetria lungii fațade, făcând posibilă în același timp bolta din interior a secțiunii bisericesti. Fațadele laterale vor fi cât mai simple: cărămidă aparentă cu chenare de piatră la ferestre. Din schița de plan se poate vedea economia clădirii. Muzeul era conceput formând un corp cu școala de Arte Frumoase, care e de asemenea lipită de local. Se destina deocamdată Muzeului corpul principal dinspre șosea și jumătate din aripile laterale, iar cealaltă jumătate rămânea școlii. Cu timpul, mărindu-se colecțiunile, urma ca școala să-și mute atelierile putând de îndată servi drept săli de expoziție. În caz de lipsă de fonduri, s'ar putea executa numai partea Muzeului deocamdată. Ambele clădiri sunt legate printr'un amfiteatru central, servind atât pentru conferințele Muzeului, cât și pentru cursurile școlii. ☒ Voiu analiza aci numai planul Muzeului. Catul de jos al corpului central e destinat administrației, bibliotecii și sălilor de studiu și de copiat. În sălile boltite din etajul superior s'ar instala arta religioasă, care constituie secțiunea cea mai însemnată a Muzeului. Incăperile sunt într'adins croite mari și largi, pentru ca să se poată subîmpărți în urmă prin ziduri mobile, conform cerințelor colecțiilor. Cu ajutorul tâmplor și mobilierului din bisericile distruse și cu toate celelalte frumoase și scumpe odore ale cultului se poate alcătui o sală de onoare a Muzeului, în care să se găsească o parte cel puțin din splendoarea dispărută a mănăstirilor și bisericilor strămoșesti. Una din aripile laterale ar servi pentru colecțiile etnografice și de artă decorativă, instalate de pe acum în trei săli, ce s'ar conserva în clădirea nouă; iar în cealaltă aripă s'ar pune jos antichitatea și sus galeriile de tablouri. În acest scop s'au prevăzut mijloacele combinate de luminat (lateral și de sus), după cerință. ☒ În mijlocul clădirii se deschide o prea frumoasă curte pătrată, împrejmuată de pridvoarele cu arcade, după cum se vede în desenul aci alăturat. Aceste galerii au un îndoit scop: să adăpostească unele obiecte de piatră, cari au nevoie de o lumină directă și totodată să serve ca degajare pentru fiecare sală. Prin verdeța ce o va orna, curtea va procura un plăcut loc de repaos și reculegere pentru vizitatori. ☒ Instalată în asemenea condiții și adăpostind toate rămă-

șițele artistice și culturale ale popoarelor care au locuit țara noastră, din vremurile cele mai vechi și până azi, Muzeul ar constitui istoria cea mai veridică și vorbitoare a României; ar prezenta interes chiar pentru călătorul străin și ar fi de folos pentru cultura generală a Românilor. ☒ Muzeul dela șosea ar cuprinde numai originale; reproducerile în ipsos sau altfel, necesare studiului artistic ³⁾ — te miri cum se poate face arheologie la Universitate fără de ele — ar avea locul lor aiurea. Mulagiile ar trebui să formeze seminariul arheologic universitar. ☒ Azi toate aceste colecții se află într'un haos de nedescris. Alături de d-l dr. Istrati « putem spune fără înconjur că țara noastră nu are niciun muzeu în înțelesul adevărat al cuvântului ». Aceeași constatare tristă au făcut-o și alții mai înainte. Astfel d-l Haret, încă din 1903, scria în Raportul său către Rege: « Muzeele și pinacoteca vegetează grămădite în niște localuri imposibile, lipsite de orice mijloace de înavuțire ». ☒ Este dar vremea ca să se clarifice și această stare de lucruri. Să se hotărască secțiunile Muzeului Național și atribuțiile celorlalte institute similare. ☒ Să se contopească toate la un loc, după cum propune și d-l Dr. Istrati, atunci însă în sensul planului aci alăturat și după normele aci indicate. Căci în clasarea și diferențierea muzeelor trebuie să fim călăuziți de valoarea și interesul pentru studii ce prezintă fiecare colecție. Potrivită acesteia trebuie să fie și clădirea. D-l Dr. Istrati însă pornește dela un punct de vedere cu totul contrar. Aci e greșeala fundamentală a raportului d-sale. Căci nu pentru că au rămas pe urma expoziției niște clădiri scumpe și greu utilizabile altfel, noi să împrăștiem colecțiile noastre după încăperile disponibile, creind atâtea muzee câte localuri avem. Din contră, apreciind însemnătatea colecțiilor pentru istoria neamului, să căutăm să le punem în localuri anume construite, făcând să reiasă întreaga lor valoare și să aducă serviciile dorite. ☒ Nu forma exterioară, nu haina, sau în cazul de față clădirea, ci fondul, adică în speța noastră tezaurele artistice, trebuie să aibă precădere. După întinderea ce ele vor lua, trebuie să se prevadă și localurile de muzee, iar nu viceversa. ☒ Salvarea și buna utilizare a colecțiilor trebuie singure să preocupe pe toți aceia, a căror judecată dreaptă nu e turburată de greaua răspundere a soartei clădirilor dela expoziție. Iată de ce d-l Dr. Istrati se găsește izolat cu propunerile d-sale. ☒ S'a co-

mis imprudența — explicabilă, poate, prin grabă — de a se ridica niște clădiri costisitoare, fără a li se da dela început o destinație bine definită. Să nu agravăm greșeala, înmormântând acum în ele comorile artei românești. Să se destine Parcul dela Filaret cu clădirile din el numeroaselor și prea potrivitelor întrebunțări ce d-l Dr. Istrati însuși le arată în al doilea raport al d-sale, adresat Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului. Să se întemeeze grădini botanice și zoologice, școli de horti, — api, — agri — și serici — cultură, cu muzeele lor și se vor aduce îmbunătățiri simțitoare în desvoltarea și propășirea acestor ramuri noi ale economiei naționale. Acestor instituții cu expozițiile lor veșnic premenite le-ar aduce, poate, servicii bune așa zisul Palat al Artelor și Cula. Arta însă are cerințe mai speciale, mai greu de împlinit. ☒ Iar dacă, după cum afirmă d-l Dr. Istrati, « creditul de 300.000 lei se va putea obține relativ ușor din excedentul anului curent », atunci nu pentru cârpeli de tot felul, după cum se cere, să fie întrebunțate, ci pentru punerea temeliei și ridicarea unui adevărat muzeu. Ar fi încoronarea cea mai frumoasă și încheierea cea mai temeinică a celor patruzeci de ani de desvoltare culturală, sărbătorită cu atâta fală de întreg neamul românesc. ☒ Iar ministrul care ar realiza asemenea idee, și-ar ridica el singur un monument nepieritor. ☒ Când va veni și vremea și omul acela ?

1) *Muzeele noastre*, Raport al d-lui Dr. Istrati către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, publicat în *Cronica* din 20 Ianuarie 1907, și în alte ziare. Un al doilea raport al d-sale către ministrul Domeniilor, etc., a apărut în același ziar din 26 Ianuarie.

2) *Muzeele noastre*, Referat al d-lui arhitect G. Sterian, administratorul Casei Artelor, la raportul d-lui Dr. Istrati către d-l ministru al Instrucțiunii Publice pentru crearea de muzee în localul Expozițiunii. O broșură, 23 pagini, Carol Göbl, 1907.

3) Încă din 1896 am insistat pentru crearea uni asemenea muzeu pe lângă cel de antichități. Încercarea făcută mi-a atras însă urgia celor interesați. Până azi nu s'a adăogat încă nimic la începutul răposatului Odobescu.

* * *

Adaos în 1936. Programul din 1906 se menține încă azi; iar dacă, contrar prevederilor atunci formulate, « materialele de construcție să nu fie decât: piatră, cărămidă, beton armat, fier și sticlă » s'a introdus totuși lemn la susținerea acoperișului (în aripa sudică numai) și parchet în loc de mozaic, aceste abateri s'au făcut în contra energicelor mele protestări, consemnate mai la vale. ☒ Azi, după întregire, se impune mărirea localului muzeului așa cum era prevăzut cu anexa, ce nu s'ar mai ceda Școalei de arte frumoase. Și amfiteatrul și celelalte prevederi sunt azi absolut necesare. Planul din 1906 și-a păstrat întreaga lui valoare, după cum se vede din schițele publicate mai la vale.

MUZEUL PRIMEȘTE DARURI REGEȘTI

(« Convorbiri Literare », Maiu 1907)

Deși nu încă inaugurat în mod oficial ¹⁾, totuși Muzeul a fost de pe acum onorat cu vizite și încurajări Auguste. Cunoscătorii de artă de asemeni s'au grăbit să-l viziteze. La toți se pare că a stârnit același interes viu și aceeași vădită mulțumire sufletească. Era firesc de altfel să se întâmple așa. Căci ideea adunării rămășițelor artistice ale poporului nostru corespunde unei nevoi de mult simțite și unor dorințe de mulți exprimate. Și, cu toate acestea a trebuit să se piardă atâta amar de vreme, înainte de a se trece dela vorbe la fapte. ☞ Acum, în fine, se poate spune că s'a încheiat primul sâmbure, în jurul căruia urmează să se grupeze marcele Muzeu al neamului românesc. ☞ Realizarea lui, care ar fi fost atât de lesnicioasă cu câteva zeci de ani în urmă, devine tot mai anevoioasă azi. Cea mai mare parte din obiecte au fost distruse, sau, în cel mai bun caz, au trecut în posesia câtorva amatori, cari mai din vreme au știut să aprecieze ceea ce oficialii disprețuiau. Și tocmai de aceea Muzeul trebuie să fie în legături cât mai strânse cu publicul, fără de binevoitorul concurs al căruia nu se vor putea umplea lipsurile produse prin neprevederea oficială. ☞ Mulțumită generozității particulare — a doamnei Elisa I. Brătianu, în special — s'a putut spori în așa scurtă vreme colecțiunea existentă, încât să i se dea înfățișarea unui început de Muzeu. De aceea, introducând aci această rubrică nouă, care va relata zilele bune ca și pe cele rele ale Muzeului, se cuvine ca în

primul rând să se facă cunoscut numele donatorilor și susținătorilor lui. Regele nostru și aci, ca în orice împrejurare privitoare la cultura românească, ocupă locul de frunte. Darul Maiestății Sale e cea mai bună probă a Inaltului interes cu care se onorează tânăra instituție. Sub Augusta Sa ocrotire și cu dragostea tuturor Românilor, noul Muzeu al neamului va atinge neapărat mărirea ce cu toții îi urăm. ☒ Donațiunea Regelui prezintă, în afară de valoarea artistică, o importanță și mai mare din punct de vedere istoric. Cele 75 planșe originale ale pictorului Henric Trenk, executate între 1860-64 sunt documente neprețuite mai ales pentru arhitectura religioasă, care în ultimele decenii a suferit transformări regretabile. Seria de picturi, acvarele și deseneuri au fost făcute sub direcția lui Alexandru Odobescu, singurul cunoscător adevărat al artei din țară. De aceea și alegerea monumentelor este din cele mai fericite, deși e limitată numai la județele Râmnicul Vâlcei și Argeș, cele mai bogate, de altfel, în așezăminte religioase ale străbunilor. Această primă serie forma începutul unui fel de tezaur artistic și istoric al monumentelor din țară, întreprins pe o scară largă, ca toate concepțiile artistului desăvârșit Alexandru Odobescu. Probabil că tot din motive financiare s'a întrerupt și această operă atât de importantă a învățatului român, al cărui raport asupra Mănăstirilor a rămas nepublicat. La minister nici nu se mai știe de urma lui; câteva note manuscrise, împreună cu primele schițe ale lui Trenk, se găsesc în păstrarea Doamnei Odobescu. ☒ Planșele au fost dăruite Domnitorului Carol I la sosirea Sa în țară. Scăpate astfel de o împrăștiere sau chiar distrugere sigură, ele reapar astăzi, spre bucuria și folosința obștească. Cele mai importante dintre ele au și fost expuse în sălile Muzeului, unde succesiv se vor premeni toate. Trag nădejde că mi se vor pune la dispoziție mijloacele necesare pentru a le reproduce chiar, în mare parte, în viitorul catalog al Muzeului. Căci valoarea lor documentară e netăgăduită. Cele mai multe din schiturile reprezentate sunt sau în ruine, sau cu totul dispărute. Altele au fost complet transformate de meșteri zidari nepricepuți, cari au înlăturat părțile arhitectonice vechi, încă bine păstrate până pela mijlocul veacului trecut. Reproducerile aci alăturate dau numai o palidă idee a picturilor, căci păcătuiesc prin lipsa culorii și prea mare

reducere a originalelor. Totuși comparând, de pildă, starea de azi a ruinii Sânicosarei din Curtea de Argeș cunoscută — sper — de toți, cu starea turnului relativ bine conservat în acvarela lui Trenk, reese clar importanța ce o au pentru istoria arhitecturii aceste documente, unice în felul lor. Mai puțin interesante sunt peisajele ce încadrează clădirile. Juste în contururile generale, din punct de vedere pictural însă sunt factice, purtând stampila romantismului epocii. Exactitatea cu care sunt însă reproduse clădirile reese și din comparația lor cu fotografiile din aceeași epocă. Dar și asemenea fotografii vechi sunt azi documente foarte rare și greu de procurat. Printr'o nouă generozitate a Regelui, Muzeul a intrat în posesia colecțiunii complete de 70 fotografii, executate din ordinul Măriei Sale Domnitorului în 1866, de către pictorul-fotograf C. Szathmary. Tot acesta este autorul «Albumului României», alcătuit din cromolitografii, după unele monăstiri, și mai ales după costumele țărănești din cele mai caracteristice părți ale țării. Și acest album prețios pentru etnografia românească a fost dăruit Muzeului tot de Maiestatea Sa. ☞ Prin aceste daruri regești, alături de care sunt expuse, ca împrumut, și gravurile din 1837 ale lui Raffet și acele ale lui Bouquet din 1848, s'a concentrat la Muzeu o parte din cele mai importante vederi ale României de odinioară. Scopul urmărit este însă de a aduna toate documentele privitoare la starea culturală, artistică și etnografică a poporului român din cele mai vechi timpuri până azi. Prin cercetările întreprinse și prin realizarea unora din făgăduelile primite, sper că în curând se va atinge ținta dorită. ☞ Această secție nu este cea mai importantă a Muzeului, nici singura care s'a sporit prin donațiuni generoase, înșirarea tuturor ar fi prea lungă într'o singură cronică. Rând pe rând voi enumera toate darurile mai însemnate, cele mai multe în obiecte, câteva chiar în bani, primite la Muzeu, fie dela persoane particulare, fie dela societăți sau chiar dela instituții oficiale. Cu acest prilej le exprim adâncă mea recunoștință tuturor. ☞ Pentru a da însă o dovadă a favoarei de care se bucură instituția în toate straturile neamului nostru, voi încheia de astădată cu numele donatorilor modești Ștefan și Constantin Negrescu, moșneni din Bălăneștii Gorjului. Troița monumentală, cu care se fălește azi Muzeul, era însoțită de actul

de danie, cu următorul cuprins: « *Insuflețiți de ideea înființării Muzeului de Artă națională, sincer povestitor al trecutului nostru frumos și doritori a contribui și noi cu cât puterile ne ajută la ridicarea unui asemenea templu măreț al Românilor, dăruim cu toată dragostea, în suszitul scop, această cruce de lemn, făcută de strămoșii noștri în 1842 (?) și găsită azi pe moșia noastră* ». Fie-le numele pomenit spre cinstea noastră a tuturor; iar frumoasa lor faptă cât mai des luată drept pildă.

1) Gata instalat încă din Aprilie, se așteptau vremuri mai liniștite pentru inaugurare. Se fixase în urmă ziua de 6 Mai. O nouă amânare s'a impus pentru a lăsa timpul necesar încorporării obiectelor rămase de pe urma Expoziției, și pe cari Ministerul de Domenii le-a dăruit Muzeului de Artă națională.

* * *

Adaos în 1936. Colecțiile s'ar fi îmbogățit și mai mult, dacă Muzeul și-ar fi avut localul propriu. Multe făgădueli făcute se vor realiza, atunci când localul va prezenta toate garanțiile de securitate. ☒ Dela Regina Elisaveta Muzeul a primit mai multe amintiri ale primilor noștri Suverani, precum și cele dintâi uniforme și costume naționale ale actualului nostru Suveran. Din Înalt ordin, uniforme militare au fost transmise Muzeului militar. ☒ Reproduse după lucrările lui Trenk s'au dat în broșura « Muzeul neamului românesc » din 1910. ☒ Asupra activității lui Odobescu, a se vedea interesantele documente publicate de M. Popescu în « Convorbiri literare » Aprilie—Iulie 1936, p. 257—60.

VRĂJMAȘII MUZEULUI

(« Convorbiri Literare », Maiu 1907)

Nici aceștia nu lipsesc. Pe cât de mare e mulțumirea și mărinimia unora, pe atât de incomensurabilă e nepriceperea și pizma altora. Și acestora le sunt însă recunoscător, pentru binele ce indirect au făcut Muzeului. Căci răutatea lor îndărătnică, departe de a zădărnici hotărârile luate, a avut din contră darul să-mi oțelească și mai mult puterile. Iată dar cum, fără de voia lor, îi pot număra și pe aceștia printre zeloșii mei colaboratori. § Adânc mâhnit de înființarea noului Muezu, și în particular de numirea conducătorului, a fost Directorul Muzeului de antichități. Și cu drept cuvânt. Mai vechiul meu coleg — nomen odiosum — are într'adevăr un muzeu care exclude orice creare nouă, deoarece le cuprinde pe toate. Dela mumia egipteană până la turnul Eifel în scoici, manifestările tuturor timpurilor și popoarelor nu se găsesc în labirintul dela Universitate? La ce mai e nevoie, deci, de un alt Muzeu? Ca să se scadă cumva din subvențiile celui vechiu? Aceasta nu se putea. Deci războiul de exterminare! § Prinzând de veste, mi-am îngrijit cu și mai multă râvnă Muzeul astfel amenințat. Am izbutit să scap de toate. De acuzarea oficială ca devastator neautorizat, căci d-sa singur are asemenea drepturi, m'a apărat însuși autoritatea față de care eram învinuit. De sentința de moarte ce mi se pregătea în plin parlament — ce onoare! — m'a scăpat precipitarea neașteptată a evenimentelor. Există însă undeva originalul sentinței plănuite, cum de asemenea se cunosc apelurile desperate, adresate chiar în străinătate, pentru a se obține înfierarea mea, pe care, sub propria-i iscălitură,

colegul nu se înjosește să o facă. Dar răspunsul meu la toate acestea a fost că s'a îmbogățit Muzeul cel nou în timp de cinci luni, mai mult decât cel vechiu în douăzeci și cinci de ani. ☒ Un adept foarte fidel al părerilor primului meu coleg am întâmpinat în Directorul Școlii de Arte frumoase. Convins de inutilitatea Muzeului, d-sa, prin raport oficial, caută să convingă și pe Ministrul Cultelor despre aceasta: « *Există deja muzee — scrie d-sa — știința etnografică urmând în mod firesc să-și aibe locul său în Muzeul de Zoologie (sic), iar arta națională în muzeul de antichități, unde ea este încă de mult prezentată cu toată demnitatea* ». Parcă vorbește însuși colegul dela antichități! Singur nu se putea apăra mai bine. ☒ Iar mai departe, directorul Mirea considerând că « niște produse industriale casnice ale țaranilor noștri nu pot fi luate drept artă națională, roagă stăruitor ca școala să fie cu desăvârșire degajată de vecinătatea acestui muzeu, care este mai mult decât prejudicioasă ». ☒ Avertismentul disciplinar ce i se aplică de Consiliul permanent, pentru zelul prea mare ce desvoltă în această chestiune, asupra căreia nu era chemat să se pronunțe, nu temperează în destul pe prigonitorul artei românești. Deși atât școala cât și Muzeul nu ocupă, fiecare în parte, mai mult de 400 mp., pe când d-l director se întinde cu apartamentele sale particulare pe o suprafață de o mie cinci sute mp, totuși mă somează, ulterior avizului, să evacuez de urgență localul. Dar la acestea răspund, silindu-mă din răspuțeri să inversez cât mai curând proporțiile: Muzeul cu colecțiile sale să ocupe suprafața cea mai mare din vechea clădire a Monctăriei Statului, în așteptarea unui local propriu. Implinirea dorinței directorului, de a mă vedea scăpat de vecinătatea sa cotropitoare, e și idealul meu. ☒ Lista vrăjmașilor, ca și a donatorilor, nu se termină aci. Și ei sporesc potrivit cu îmbogățirea continuă a Muzeului. Sunt chiar factorii principali ai desvoltării lui.

Adaos în 1936. Gr. Tocilescu, în calitate de vice-președinte al Senatului, își propusese cererea desființării noului muzeu, ca inutil. Căderea guvernului l-a împiedicat să-și realizeze planul. ☒ Suspectând autenticitatea certificatelor mele eliberate de Direcția Muzeelor din Berlin, pe baza cărora fusese numit, Tocilescu s'a adresat personal acelei Direcții, care i-a răspuns trimițându-i copia certificatelor. Această « Abschrift » mi-a fost redată de către conducătorii Academiei, atunci când această instituție a luat în primire actele rămase la decedarea lui Tocilescu. ☒ Tot din inițiativa lui Tocilescu era dusă și campania lui Mirea, care convingându-se, în urmă, de nedreptatea cauzei ce-și însușise, a revenit la cele mai bune sentimente față de muzeu.

PERSPECTIVE ÎMBUCURĂTOARE

(« Convorbiri literare », Iulie 1907)

D-l Haret, Ministrul Cultelor, a vizitat Muzeul. De această vizită atârnă în bună parte soarta viitoarea a instituției. Ea pare a fi bine asigurată. Căci împotriva piedicelor ce au încercat unii să puie dezvoltării Muzeului, acesta a ieșit învingător. Ministrul Cultelor, pe temeiul celor constatate de dânsul, a dat înalta sa aprobare măsurilor luate și a onorat cu puternicul său sprijin tânăra instituție. Sub asemenea ocrotire Muzeul va căpăta dezvoltarea cuvenită. Astfel, dela început, apreciind imposibilitatea în care se află instituția de a-și mări colecțiile cu un buget anual de două mii lei numai, d-l Ministru a binevoit să-i acorde suplimentul necesar deocamdată, pentru procurarea unei întregi case țărănești, care va fi una din cele mai frumoase podoabe ale colecțiunii. ☞ Tot prin directă intervenție a Ministrului s'au putut încorpora în fine la Muzeu și colecțiile răslețe, rămase pe urma Epexpoziției. ☞ Ca o urmare naturală s'au mai cedat Muzeului încă trei mari săli pentru aranjarea colecțiilor sale. Iar de îndată ce împrejurările vor îngădui, se va pune și temelia clădirii atât de mult așteptată a Muzeului național. ☞ In mod firesc aceasta va trebui să se facă, odată ce colecțiile există și justifică pe deplin un asemenea sacrificiu bănesc. Puțin ne mai desparte dar de realizarea visului atât de mult dorit de toți Românii, de a avea un Muzeu demn de acest nume. In jurul începutului dela Șosea să sperăm că se va închea și această instituție care, mai bine ca oricare alta, va da o oglindă

a stării culturale și artistice a neamului românesc. ☞ Iar numele acelora, cari contribue la prosperarea acestei opere cu caracter și menire într'adevăr națională, trebuiesc neapărat scoase la iveală în Efemeridele Muzeului, care până aci a avut atâtea vrăjmășii de înregistrat. ☞ Un loc de frunte printre întemeietorii Muzeului se cuvine d-lui Ministru Haret.

Adaos în 1936. Din nefericire, bunele dispoziții ale ministrului nu au putut rezista intervențiilor pătimașe ale înalților slujbași din Ministerul Cultelor. Chiar în vizita făcută Muzeului, entuziasmul ministrului Haret a căutat să fie redus de însoțitorul său, Petre Gârboviceanu, care, spre a înjosi nouile colecții dela Șosea, voia să le compare cu Muzeul Luvrului, ceea ce i-a atras un aspru răspuns din partea directorului. Consecințele se văd din articolele următoare. ☞ Vizita Ministrului Haret era întrucâtva obligatorie, după ce Regele și întreaga familie Regală și Princiară arătase atâtea interes pentru noua instituție. Motivele desamăgirii sprijinului așteptat din partea Ministrului Haret s'au arătat în Introducere.

D-L DR. ISTRATI PRO ȘI CONTRA MUZEULUI

(« Convorbiri literare », Iunie 1907)

Deși nimeni nu se mai îndoiește astăzi că, întrucât privește colecțiile de artă, am rămas codași chiar printre popoarele balcanice, totuși nici în această privință nu ne-am cumițit încă. Tot mai credem, pare-se, că și muzeele se pot face numai cu vorbe. Căci altfel nu se explică nepotrivirea ce există între cuvintele înflăcărate, deoparte, și faptele negative, de altă parte, ale chiar celor mai aprigi apărători ai înființării unui muzeu național. În fruntea acestora se află d-l Dr. C. Istrati, care, în calitatea sa de comisar general al expoziției, a avut ocazii numeroase să-și exprime ideile sale în acest sens. Indignarea d-sale în contra nepăsării condamnabile față de trecutul nostru este din cele mai elocințe: « *Un popor care nu respectă trecutul, comite o crimă de lèse-naționalitate, mai direct un act comparabil cu patricidul, devine un venetic între neamuri, fără busolă, fără rațiune și chiar fără dreptul legal de a mai exista* », scrie d-sa într'una din numeroasele circulări. (Buletinul oficial al Expoziției generale, p. 157). Mai categoric cu greu poate fi cineva. Și nu o singură dată se exprimă astfel. D-sa știe să stăruie cu atâta căldură, cu vorbe atât de patriotice, atât de răsunătoare, încât nedumerește și apoi convinge, poate, chiar și pe cei mai sceptici. Pare așa de stăpânit de ideea înființării unui mare muzeu al poporului român, pe care-l apără cu atâta entusiasm, încât mai nimeni nu se gândește să analizeze cel puțin ideile d-sale, înainte de a le admite. Toți se închină înaintea pă-

rerilor și intențiilor așa de patriotice ale d-lui doctor. Mulțumită atmosferei ce s'a făcut în jurul său, d-sa a ajuns azi autoritatea supremă în chestii de înființare și organizare a muzeelor de artă. În alcătuirea colecțiilor dela Șosea am întâmpinat și eu rezistența acestei înalte autorități. ☒ De aceea, cu tot respectul ce incontestabil se datorește d-lui Istrati pentru numeroasele și realele sale merite în alte multe direcții, îmi voi lua totuși libertatea — ori câte neplăceri mi-ar produce aceasta — să pun în discuție părerile d-sale în chestiunile cu totul speciale privitoare la muzee. Cu atât mai mult mă cred îndreptățit a o face, cu cât însuși d-l doctor, într'un raport adresat Ministerului Cultelor, publicat în « Cronica » din 20 Ianuarie a. c., și referitor tot la muzee de artă, singur a mărturisit că în afară de timp *« nu are nici destoinicia cerută ca să se ocupe mai departe cu aceste chestiuni »*. E natural de altfel ca d-l Dr. Istrati, a cărui activitate întreagă a fost consacrată studiilor și cercetărilor din domeniul chimiei, să fie străin chestiunilor de artă. Mai cu seamă că asemenea cunoștințe nu se pot căpăta sau învăța de azi pe mâine. În chestiunile de artă, o apreciere sigură nu poate fi dobândită în mod spontan; ea trebuie să fie rezultatul unei întregi educații cu caracter artistic, susținută prin studii speciale atât teoretice cât și practice. ☒ Și asemenea educație artistică nu se mai poate dobândi după trecerea unei anumite vârste. După o viață întreagă petrecută exclusiv în laboratorii, e imposibil oricui să ajungă, cu toată bunăvoința ce ar avea, arbitru în chestiuni de artă, care până aci i-au fost străine. Iar cât de *firos* ar fi fost deci ca d-l Dr. Istrati, după o așa de strălucită carieră științifică, să-și încheie activitatea sa de profesor reorganizând sau creind un institut model de chimie, de pildă, pe atât de straniu ni se pare văzându-l amestecat în chestiuni de muzeografie. Mai cu seamă după probele ce a dat prin organizarea secțiunii artistice dela Expoziție. Căci prin lipsa totală de discernământ în alegerea obiectelor și prin lipsa și mai regretabilă de gust ce a predominat la orânduirea lor, dovada a fost făcută de marea deosebire între intențiile d-lui doctor și realizarea lor. Totuși azi încă d-sa persistă pentru înființarea unui muzeu, anume după planul d-sale special. Argumentele ce aduce întru susținerea ideii d-sale par, la prima vedere, așa de bine întemeiate, încât conving pe mulți de inutilitatea înființării

unui alt muzeu, în special a celui dela Șosea. Căci luându-ne după afirmările d-sale, d-l Dr. Istrati are întrunite gata toate elementele constitutive ale unui muzeu. Și anume: are la dispoziție un local: Palatul Artelor din Dealul Filaret; acestuia i-a găsit numele cel mai potrivit: Muzeul trecutului nostru; iar ca organizator, în sfârșit, îi stă la dispoziție competența extraordinară a d-lui Mironescu. ☞ Ce-i mai lipsește dar d-lui Istrati, pentru a încheia Muzeul Poporului Român, așa de mult trâmbițat? În aparență nimic; în realitate însă tot. Și iată de ce: Localul, după cum am mai dovedit altă dată, este cu totul impropriu pentru un muzeu de artă. D-l doctor însuși confirmă aceasta, deoarece, prin numitul său raport către Ministerul Cultelor, cere 300.000 lei pentru repararea localului, în vederea instalării colecțiilor. Dar în afară de d-sa, chiar și arhitecții constructori ai acestui palat susțin afirmarea noastră, căci singuri mărturisesc că nu în vederea unui muzeu a fost anume ridicată clădirea. Palatul fiind punctul culminant al Expoziției, arhitecții au avut să se preocupe mai ales de *efectul* ce trebuia să producă clădirea ¹⁾. În urmă de tot venea numai preocuparea distribuirii interne, pe care singuri mărturisesc că nu o vor putea judeca decât când clădirea va fi gata. S'a văzut că e defectuoasă, și într'o clădire specială de muzeu, distribuirea trebuie să predomină față de toate celelalte cerințe. Nu clădirea face muzeul, ci colecțiile ce sunt adăpostite într'însa, și felul cum sunt orânduite. De acest adevăr însă nu vrea să ție seamă d-l doctor care, având răspunderea unei așa de scumpe clădiri, vrea cu orice preț să facă dintr'însa un muzeu, deși e cu totul impropriu unei asemenea destinații. ☞ Mulți împreună cu mine sunt de părere că numai ca hală mare pentru petreceri, cu muzică și restaurant, se potrivește acest palat. În vederea serbărilor ce se vor da în parcul dela Filaret, cred că această destinație ar fi cea mai nemerită. În tot cazul ar fi o neiertată ușurință, să se mai cheltuiască sute de mii de lei cu reparații în vederea instalării unui muzeu acolo, când, după cum am arătat, cu aceiași bani se poate lesne face un local propriu și într'un loc mai la îndemâna publicului decât la Filaret. ☞ Tot așa de întemeiate obiecțiuni se pot aduce și împotriva numelui — adică a cuprinsului — muzeului. Botezându-l « Trecutul nostru », d-l Dr. Istrati a dat singur dovadă că nu știe anume ce va cuprinde viitorul său

muzeu. Intr'adevăr, cele mai contradictorii păreri asupra destinației acestui muzeu se găsesc în diferitele circulări, rapoarte și discursuri, toate ale d-lui Dr. Istrati însuși. ☒ Uneori e de părere că acest muzeu al d-sale « *trebuie să aibă următoarele secțiuni : a culturii, a artelor frumoase, a armatei, etnografic, economic* ». (Citație textuală din raportul către Ministrul Cultelor). O mai vastă dar și mai puțin realizabilă concepție, nici că se poate! În același raport însă face unele restricții, permițând și existența deosebită a Muzeului de artă națională dela Șosea. Tot așa de puțin clară e deosebirea între ceea ce numește d-sa muzeu clasic și cel al trecutului nostru. Uneori le desparte în localuri diferite, alteori le contopește, indicând chiar sălile ce se cuvin fiecăruia din ele în Palatul dela Filaret ²). ☒ Din aceste diferite contraziceri este foarte greu, cred chiar și pentru d-l Dr. Istrati, să se determine cadrul muzeului. ☒ Rămâne să vedem dacă al treilea element, cu care d-sa vrea să alcătuiască colecția, este demn de mai multă atenție. Dintr'un simplu desenator, d-l Dr. Istrati face din d-l Vladimir Mironescu « un om priceput (?) arhitect și arheolog, bun cunoscător al trecutului nostru, fotograf și acuarelist în același timp », recomandându-l în raportul său ca viitor organizator al muzeelor sale. Intrucât d-l Mironescu desenatorul, merită aceste epitete, ne-a dovedit singur prin alcătuirea secțiunilor artistice din Palatul Artelor. Intrucât, pe de altă parte, d-l Dr. Istrati, care nu e nici arheolog, nici arhitect, poate să dea asemenea certificate, rămâne de stabilit. Căci de aiurea d-l Mironescu nu le posedă, după cum nici competența nu o are. ☒ Acestea sunt elementele de care se laudă că dispune d-l Dr. Istrati. D-sa uită însă că pentru a alcătui un muzeu e nevoie mai ales de colecții. Cu oamenii pe cari îi văzurăm și cu mijloacele arătate nu se întemeiază însă muzee. ☒ De altminteri, mă încumet a o spune, ideea înființării unui muzeu nici n'a preocupat pe d-l Dr. Istrati în mod serios. A fost o simplă vorbă, pe care nici nu s'a gândit să o realizeze vreodată și de care se servește iar azi pentru a împiedica pe alții, cari vor să dea o formă concretă gândului lor. Căci, dacă, după cum singur afirmă, e adevărat că « pretutindeni expozițiunile au avut darul de a înlesni crearea și a lăsa în urma lor tot soiul de muzee cu caracter artistic, istoric, industrial sau comercial ³) », atunci nu suntem în drept a ne întreba, de ce ex-

poziția d-sale nu ne-a lăsat aceleași instituții? Răspunsul e simplu, pare-mi-se: pentrucă nu s'a găsit cine să le înjghebe. O dovadă evidentă dar, că între spusele și faptele d-lui doctor există o mare deosebire. ☞ Dar și mai grav e faptul, că d-l doctor nu numai nu s'a preocupat de înființarea muzeului pe care atât îl trâmbița, dar a împiedicat chiar pe alții să profite de pe urma expoziției. ☞ Căci altfel nu ar fi permis să se vândă particularilor din colecțiile Expoziției tocmai obiectele cele mai caracteristice, care sunt astfel pierdute pentru colecțiile Statului. Sunt cu atât mai îndreptățit să fac aceste neplăcute destăinuiri, cu cât la timp și prin adresă oficială am căutat să împiedec asemenea măsuri greșite. Am însemnat chiar, ca reținute pentru muzeul dela Șosea, o serie întreagă de obiecte, care toate însă s'au înstrăinat de către mult cunoscătorul și conștiinciosul d. Mironescu. S'a crezut că mi se pune astfel piedecă de a îmbogăți muzeul, în capul căruia fusesem numit în timpul Expoziției. Am dovedit însă că, deși lipsit de concursul Expoziției, totuși am reușit să organizez la Șosea un început de muzeu, care cu toate că nu a dispus de mijloacele materiale și de personalul așa de bogat al Expoziției, este însă mult mai interesant, mai caracteristic și mai evident decât a fost așa zisul Muzeu al trecutului nostru dela Filaret. Părererea nu este a mea, ci a tuturor acelor cari au putut stabili comparația. ☞ Cumpărarea de către particulari a obiectelor de valoare, ce se aflau în sălile Expoziției, nu este de altfel singura neglijență de care preținșii organizatori ai muzeului s'au făcut culpabili. Mai există una de ordin moral, și mai îngrijitoare. Anume discreditarea față de numeroșii locuitori, cari de bună voe au trimis spre a fi expuse multe din obiectele ce le erau scumpe. Acestea nu li s'au mai înapoiat însă, după cum li se promisese. Asemenea cazuri sunt foarte multe. Curg plângerile azi încă la Expoziție. Iar personalul responsabil se scuză, afirmă că s'au zăpăcit obiectele și nu se mai pot găsi. Gândească-se însă oricine la impresia ce o asemenea scuză banală poate face asupra celui care, cu deplină încredere și chiar cu înscris la mână, a trimis la expoziție singurul lucrul de valoare ce avea. Cazuri de pierderea obiectelor particulare sunt atât de dese, încât s'a lansat chiar o adresă oficială dela Comisariat, prin care autoritățile sunt rugate să intervină pe lângă locuitori, ca aceștia să *renunțe* la obiectele ce au tri-

mis și care s'au pierdut. Prin asemenea neglijență culpabilă, însă li s'a îngreunat grozav sarcina în urma abuzului de putere aci arătat a celor cari, cu trudă și fără concursul oficial de care s'a bucurat Expoziția, caută să strângă obiecte dela locuitori. Și-a pierdut țăranul — și cu drept cuvânt — orice încredere în noi și, de frică de a nu fi despoiat, nici nu consimte să mai arate cel puțin obiectele vechi sau de valoare ce propunem să-i cumpărăm. ☒ Iată cu ce ne-am ales în locul muzeului ce ni se promisese și pe care în zadar îl mai așteptăm azi. Căci cu cele câteva sute de obiecte, cele mai multe fără valoare și mai ales fără legătură între ele, cred că s'a convins și d-l Dr. Istrati că nu se poate alcătui un muzeu. Cu atât mai stranie mi se pare dar persistența cu care d-sa se împotrivesște ca zisele obiecte să părăsească palatul dela Filaret. Căci, deși toate aceste obiecte au fost dăruite Muzeului dela Șosea, încă dela 20 Aprilie, totuși până azi am fost împiedicat să ridic un singur obiect. Ordinul formal al d-lui ministru al Domneilor — singurul stăpân oficial al fostei Expoziții — a întâmpinat cea mai îndârjită rezistență din partea subordonaților săi. Aceștia de sigur că n'ar fi îndrăznit să desconsidere astfel ordinele superiorului lor, dacă nu s'ar fi știut cel puțin protejați de fostul Comisar general al Expoziției. Mărturisirile oficioase și propunerile de transacții, ce mi-a făcut d-l secretar general al Ministerului de Domenii, au confirmat pe deplin amestecul direct al d-lui Dr. Istrati în proprierea de a ridica obiectele, ce oficial au fost și sunt încă dăruite Muzeului dela Șosea. ☒ Țin cu această ocazie, să relev mai ales abilitatea cu care d-l doctor în chimie și profesor, în calitate de lichidator al Expoziției, a știut să servească pe fostul său șef împotriva chiar a ordinelor ce primise dela actualul său ministru. O persoană imparțială și a cărei bună credință nu va putea fi pusă la îndoială a asistat la veșnicile amânări la cari am fost supus de lichidator, sub tot felul de pretexte meschine. Și toate acestea pentru că d-l Dr. Istrati nu se poate împăca cu ideea, că s'ar alcătui aiurea decât la Filaret un muzeu românesc. D-sa se crede singur în drept a pune bazele unei asemenea instituții. În realitate însă am arătat cât de puțin urmărește această idee. ☒ Iată cum într'adevăr se dovedește că d-l Dr. Istrati, care în teză generală trece drept cel mai stăruitor fondator al unui muzeu național, în cazul special tocmai d-sa îmi opune

pedicele cele mai neplăcute în completarea colecțiilor dela Șosea. De încorporarea acestor obiecte era strâns legată și inaugurarea muzeului, care din pricina mai sus arătată a fost din nou amânată. ☒ M'am crezut obligat să fac aceste mărturisiri, pentru ca și alții să-și dea seamă de rolul d-lui Dr. Istrati în organizarea muzeelor noastre. Avem destule păcate ale premergătorilor noștri de ispășit, pentru ca să nu ne mai fie îngăduit să trecem sub tăcere și greșelile contemporanilor noștri. Mai cu seamă când o așa de însemnată chestiune este în discuție. Căci de asigurarea rămășițelor artei strămoșești atârnă în bună parte și îndrumarea artei noastre viitoare. ☒ E vorba de trecutul și viitorul artei românești. ☒ Această înaltă preocupare și această grea răspundere trebuie singure să călăuzească hotărârile noastre.

1) « Palatul acesta este conceput pentru a satisface trei cerințe, una mai importantă ca alta și anume: *silueta în raport cu desfășurarea lui* și cu restul clădirilor din Expoziție, lucru ce a fost obținut prin legătura ce există între corpul central, portice și pavilioanele dela colțuri. Urmează apoi *arhitectura în raport cu natura materialelor și cu timpul*, în care concepătorii au căutat să dea soluțiunile cele mai simple, mai practice și mai de efect. Ornamentația joacă un rol secundar, pe când deschiderile lojei porticelor permit jocurile de lumină și de umbră, obținând efecte ce pot fi văzute dela distanțe mult mai mari ». ☒ « O altă cerință este *dispozițiunea planului în raport cu efectele de arhitectură voită și cu practica lui în vederea obiectelor ce se vor expune*, problemă ce a fost rezolvată și de care nu ne vom putea da seama decât atunci când i se va da ultima toaletă, atât ca decorație cât și ca mobilier ». « Muzeul Trecutului nostru » de B. & Ș. (Burcuș și Ștefănescu, autorii palatului) în Buletinul Expoziției, p. 101—2.

2) « Păstrați Muzeul clasic unde este și duceți tot ce privește celelalte ramuri la Filaret, sau duceți tot la Filaret. . . » O hotărîre mai clară nici că se poate ☒ « Tot ce privește Muzeul clasic ar fi pus în etajul de jos. . . iar aripile cu etajul de sus vor servi pentru trecutul și secțiunea artelor decorative (?) pe când în culă se va forma Muzeul bisericesc, iar obiectele ce aparțin secțiunii etnografice vor fi trimise Muzeului dela Șosea ». (Din raportul către Ministrul Cultelor). ☒ Cum se împacă însă aceste schimbăcioase păreri cu următoarele hotărîri din Buletinul oficial, p. 158? « In Muzeul « Trecutului nostru » cată însă să intrunim tot ce privește numai neamul românesc, dela constituirea sa și până în prezent, bine înțeles nu numai din România, dar și din orice parte, oricât de depărtată sau mică ca suprafață, locuită încă de Români și chiar de populațiuni românești, păstrând încă oarecare caractere speciale și cari au putut fi slavizate, germanizate, maghiarizate, turcizate sau grecizate ». In acest caz el conține și Muzeul de antichități — așa zis clasic — și pe cel etnografic, ce odinioară se relega la Șosea. 3) In « Buletinul Oficial » al Expoziției, p. 158. ☒ D-l Dr. Istrati s'a îngrijit de sporirea colecției sale particulare. Aceasta într'adevăr s'a îmbogățit pe urma Expoziției, fie din darurile făcute de unii expozanți, fie prin obiecte cumpărate de d-l doctor dintre cele mai interesante adunate de agenții speciali ai Expoziției sau din diferitele secțiuni.

* * *

Adaos în 1936. La Capitolul « Muzele » din « Darea de seamă înfățișată de d-l I. I. C. Brătianu », despre: « Activitatea Corpurilor legiuitoare și a guvernului dela Ianuarie 1922 până la 27 Martie 1926 » găsim la p. 132 următoarele: « S'au cumpărat colecțiile particulare: 1. Dr. Istrati — colecția este compusă din secțiuni cu obiecte de interes preistoric, istoric, artistic, literar, științific ». Adăogăm că prețul a fost: 300.000 lei. ☒ Despre isprăvile d-lui Mironovici vezi și: « Jaful obiectelor de artă dela Expoziție », în « Viața românească », Dec. 1907.

SUNTEM VREDNICI DE UN MUZEU NAȚIONAL ?

(« Viața românească », Ianuarie 1908)

In noi totul e spoială, tot e lustru
fără bază.

EMINESCU: Epigonii.

Azi, când lumea e preocupată de îndreptarea stării economice a țărânimii, s'ar părea, poate, că nu e ne-merit să ne mai gândim și la muzeele noastre. Totuși, cred dimpotrivă că acum tocmai își are rostul ei și chestiunea aceasta, fiind în foarte strânsă legătură cu reformele sociale ce se plănuesc. ☒ Căci, dacă într'adevăr una din cauzele revoltei din primăvara trecută este prăpastia ce s'a dovedit că desparte clasele noastre sociale, atunci nu numai prin reforme agrare se va îndrepta răul. Pe lângă ușurarea traiului țăranului, trebuie să ne îngrijim și de educația lui morală. Și într'acest sens e încă foarte mult de făcut, față de puținul realizat. ☒ Pământ i s'a mai dat țăranului și în alte dăți; cum i s'a mai asigurat imașul vitelor sale și i se vor mai înlesni și alte avantaje de ordin material. E momentul să ne întrebăm însă, ce s'a făcut în trecut și ce se plănuiește în prezent pentru ridicarea moralității sale? Căci instrucția singură — o experiență dure-roasă ne-a dovedit-o — nu satisface și mai ales nu îmblânzește îndestul sufletul țăranului. Știința de carte este incontestabil absolut necesară tuturor, nu mai încape îndoială. Ea singură însă nu e de ajuns pentru a da educația sau cultura în înțelesul adevărat al cuvântului. Pe lângă spirit

trebuie îngrijit și sufletul. Intrucât cel ce va ști să citească și să scrie nu se va simți legat de pământul patriei sale și prin alte legături sufletești, nu ne vom putea bizui pe statornicia sentimentelor sale. Neavând nimic sfânt în cugetul său, țăranul, fie el chiar absolvent al școlii primare, într'un moment de orbire va da uitării și patria, și pe frate și chiar avutul său propriu. Se va simți străin într'o țară indiferentă, cât timp printr'o educație serioasă nu i se va fi lămurit rostul său pe acest petec de pământ și nu i se va fi însuflat o adevărată iubire pentru ogorul și neamul său. Asemenea sentimente trebuie deci redeşeptate în sufletul său. ☒ Respectul tradiției este incontestabil unul din elementele cele mai puternice pentru educarea morală a popoarelor. La țăranul nostru tradiția religiei strămoșești împlinea în parte acest rol în educația sentimentală. Cu slăbirea credinței, țăranul de azi și-a pierdut însă multe din însușirile sufletești ale părinților săi. De vom putea pe baza credinței să reînviem și celelalte sentimente bune ale poporului român de odinioară, nu e loc de cercetat aci. Voiu insista numai asupra unui singur factor, de care va trebui să se țină seamă în îndrumarea viitoare a maselor. Și anume asupra educației artistice a poporului, care trebuie să capete un loc de seamă în programul nostru cultural. Arta, considerată nu ca o cerință a luxului, ci ca o îndeletnicire productivă și recreativă în același timp, dovedește întotdeauna o bună stare sufletească precum și prosperarea materială a unui popor. ☒ Și, dacă luptăm pe cale de reforme economice să redăm țăranului un trai mai omenos și mai îmbelșugat, trebuie neapărat să-i ușurăm și reluarea ocupațiilor artistice ale strămoșilor săi. Căci un belșug mai mare și o artă mai frumoasă a avut țăranul nostru din generațiile trecute. Dovezile indiscutabile ni le produc tocmai rămășițele artistice ce mai găsim. Frumoasele și numeroasele mănăstiri și biserici presărate pe întregul pământ românesc ne mărturisesc credința, sentimentul de patrie și totdeodată și simțul artistic al voievozilor și boierilor; iar sculpturile și țesăturile naționale ne dau dovadă a artei și a bogăției plugarului de odinioară. Căci de sigur că nu-l trage inima să-și înflorească poarta și tinda casei, sau să-și împodobească pereții căminului cu velințe alesc și scumpe pe cel ce n'are un ceaun de mămăligă. ☒ Cultivarea artei merge paralel cu prosperitatea materială. Să redobândim

pe aceasta din urmă și în mod firesc va renaște și cea din-
tâi. Cu siguranță că atunci când țăranul nu va mai duce
grija zilei de mâine și nu va mai fi așa de greu apăsător de
condițiile muncii sale, atunci va reînvia în chip firesc și
poezia și arta populară, acum date uitării. Oricare ar fi însă
soarta reformelor sociale plănuite, și deci implicit și a vii-
torului artei noastre populare, o misiune avem de împlinit.
Trebue neapărat să salvăm rămășițele ce se mai pot găsi din
arta de odinioară. Fie chiar numai ca document al unor
vremi mai bune și al unor însușiri sufletești mai înalte, pe
care le-a avut, și de sigur că le mai are încă, poporul român.
Prin asemenea probe, mai mult decât prin vorbe, vom putea
dovedi gradul nostru de cultură. Astfel numai am putea
înfiera pe răuvoitorii cari, judecându-ne după un moment
de cumplită rătăcire, s'au grăbit să ne trateze de « semisăl-
batici », contestându-ne dreptul de nație civilizată. ☞ Da-
toria de a culege aceste testimonii ale trecutului trebue să
o împlinim, chiar dacă printr'o orbire momentană nu am
fi cu toții convinși de însemnătatea lor artistică sau cul-
turală. Să ne ferim de blestemul generațiilor viitoare, care
nu ne-ar ierta greșeala de a nu fi salvat la timp asemenea
rămășițe. Căci nepăsarea de azi nu se va mai putea îndrepta
mâine: obiectele dispărute sau distruse nu se mai regăsesc.
Ele sunt pierdute pe vecie și cu ele dispar atâtea titluri ale
omeniei noastre. E vreme, cred, ca, după încercările ruși-
noase prin care am trecut, să ne desmetim puțin și, recu-
legându-ne, să căutăm să îndreptăm greșelile comise. ☞
Acum, ori niciodată, mai este vreme să înființăm acel mu-
zeu național, în care să se oglindească în mod demn tre-
cutul artistic și cultural al poporului românesc. Mândria
națională nu ar trebui să ne îngăduie să rămânem, mai ales
în această privință, într'o vădită inferioritate față chiar și
de vecinii noștri mai tineri și mai puțini la număr decât
cele douăsprezece milioane de Români. Chiar frații noștri
de peste Carpați, cu toate greutatele ce-i strâng, au reușit
să ne întrecă. Sibiul, Clujul și Cernăuții, de pildă, au mu-
zeele lor cu mult încă înainte de Capitala Regatului Român.
Aci, cu toate acestea, ar trebui să se înalte acest adevărat
templu al românismului. Prin porturile și obiectele lor
uzuale să se vadă cel puțin reunite la un loc ramurile răz-
lețe ale Românilor de prin Macedonia, Bosnia, Serbia, Un-
garia, Moravia, Bucovina și Basarabia. Alături de variatele

costume ale județelor din țară, această adunare, fie chiar numai de veștminte, ar putea totuși să ne lase să întrezărim puterea ce am reprezenta, de s'ar realiza vreodată întrunirea numeroaselor populații românești, azi atât de împrăștiate. Dar nu pentru evocarea unor asemenea utopii, ci în vederea unor scopuri cu mult mai practice și imediate ar trebui înființat acest muzeu. El ar fi casa de educație a sentimentelor naționale și în același timp depozitul izvoadelor artei pământene. Prin el ar învăța generațiile tinere să aprecieze și să iubească trecutul; prin el ar afla gospodarul dela țară mijloacele atât de simple și totuși atât de apreciable prin care bătrânii știau să-și îmblânzească traiul și să-și desfete ochiul; prin el, în sfârșit, s'ar face educația artistică a întreg poporului. Săteanul va fi mândru văzând considerarea deosebită ce se dă produsului mâinilor sale, iar târgovețul va fi uimit descoperind asemenea însușiri fratelui său dela țară. Măgulirea primului și mulțumirea celui alt ar contribui de sigur la apropierea lor și poate chiar la iubirea reciprocă. ☒ In afară de asemenea considerații de ordin moral, să se ia în seamă mai ales însă avantajele economice ce ar rezulta din renașterea industriilor naționale pe urma modelelor din muzeu. ☒ Toate aceste argumente, pe scurt numai enunțate aci, vor fi oare în stare să ne deștepte din amorțeala în care ne perpetuăm? ☒ Și, în momentul în care ne încumetăm să prefacem starea economică a țaranului, fi-vom în stare să realizăm cel puțin această mică operă din domeniul preocupărilor culturale? Dacă nu din sentimentul de datorie față de contemporanii noștri, cel puțin din respect față de trecutul nostru, ar trebui să ne executăm. ☒ Cauza neexistenței unui muzeu românesc, așa cum ni s'ar cuveni, nu este, după cum s'ar putea crede, numai lipsa de fonduri. In realitate s'au cheltuit sume cu mult mai mari decât ar fi trebuit chiar, ca să putem fi cel puțin la nivelul vecinilor noștri. Am arătat altădată risipa ce s'a făcut cu banii destinați Muzeului de antichități și cum în cele din urmă, cu toate creditele de milioane acordate, tot cu nimic ne-am ales. ☒ Din fericire însă nu tot așa s'a procedat cu Muzeul de Zoologie. Acesta, deși venit cu mult în urma celui de antichități, a știut să profite mai bine de împrejurări. Azi îl vedem răsfățându-se în marele și luminosul local dela Șosea, anume construit într'acest scop. Sumele modeste prevăzute la început au fost

cu mult depășite în urmă. Cu mulțumire am constatat că nouile credite nu i s'au refuzat. S'au dat și se mai dau sume însemnate și pentru completa instalare a acestei instituții, cum de altfel se și cuvine. Căci Statul e dator să facă asemenea sacrificii pentru institutele sale. Cu atât mai mult, cu cât era neapărat necesar ca în Capitala Regatului Român să se afle și un Muzeu de Zoologie. Nimeni nu va avea nimic de obiectat în contra lui. ☒ Iar acum când acest muzeu există, și e dotat cu toate cele necesare, nu ar trebui oare să ne ocupăm puțin și de Muzeul de etnografie și artă națională, năpustit într'un colț al desființatei Monetării a Statului? Până când oare dobitoacele să se bucure de o mai mare favoare decât oamenii? Oare lupii, urșii, șerpii și toate celelalte lighioane de pe la noi, sau chiar din alte continente, ne sunt mai scumpe decât produsele artistice ale strămoșilor și fraților noștri din țară sau de peste hotare? Oare după varietățile peștilor sau lipitorilor din apele noastre, sau balenelor și focelor aduse de pe aiurea, se poate căpăta mai lesne o imagină a culturii românești, decât după o strană a lui Petre Rareș, o tâmplă a Cantacuzineștilor sau o troiță, ridicată de bătrânul Burdușel în memoria fiului său mort în războiul independenței noastre? Și apoi, oare, atât pentru vizitatorul indigen cât și pentru cel străin, este de mai mare interes, de pildă, cuibul berzei din Muzeul de zoologie, decât casa cu sculpturile ei unice, a meșterului gorjan Antonie Mogoș, instalată în Muzeul etnografic? Cui-burile de berze cred că sunt aceleași peste tot și bine cunoscute chiar de copii, fără deosebire de naționalitate; pe când o casă cu stâlpii la fel cu ai lui Mogoș nu se mai întâlnește nicăeri pe 'ntinsul pământului. Și de aceea socot că atât pământeanul cât și străinul va trage mai mare folos din vizitarea muzeului de artă națională decât a celui de zoologie universală ¹). ☒ Iar în mintea țaranului mai ales, căci de el trebuie să ne îngrijim în primul rând, se vor naște, sunt sigur, mai curând idei de ordin moral sau patriotic din contemplarea unei icoane străbune sau a portretului ctitoricesc al lui Tudor Vladimirescu, de pildă, decât în fața tigrului sfâșiindu-și prada. Necesitatea unui muzeu de artă și etnografie românească se impune deci, mai ales atunci când avem chiar unul de zoologie. Căci și foloasele ce se pot trage pe urma celui dintâi sunt incomparabil mai mari decât cele ce ne poate da cel de al doilea. Și e sigur o ne-

spusă rușine că ne lipsește încă un muzeu național, când avem un muzeu zoologic așa de splendid și costisitor instalat. Cu atât mai mult cu cât un asemenea muzeu, fie el oricât de însemnat din punct de vedere științific — după cum de altfel se pare că este al nostru — nu compensează lipsa unui muzeu național. Insemnătatea celui zoologic se datorește în bună parte caracterului său universal. Un muzeu de etnografie și artă românească însă, oricum ar fi el înjghebat, va avea totdeauna un caracter propriu, o originalitate a sa, prin natura colecțiilor chiar. În niciun caz el nu poate suferi comparația cu alte instituții străine decât întrucât privește instalarea; căci din punct de vedere al conținutului el este fără termen de asemănare, fiind unic în felul său. De aceea numai un asemenea muzeu poate da nota caracteristică a poporului nostru, arătând gradul său de cultură. După importanța tezaurilor artistice și culturale, iar nu după spețele de dobitoace, ni se fixează locul ce ni se cuvine în rândul națiilor civilizate. ☞ Oricât de vădită e dar superioritatea și necesitatea unui asemenea muzeu, și oricât de regretabilă e lipsa lui, totuși să ne bucurăm că avem cel puțin un muzeu zoologic. Căci cu atât mai multă înlesnire vom putea deci consacra pe viitor toată atenția, precum și mai ales toate resursele disponibile pentru muzeul artistic. Față de cel zoologic nu mai avem îndatoriri noi. Li s'a făcut animalelor onoarea unei clădiri precum și a unei splendide instalări; e vremea să aducem aceeași atenție, dacă nu aceleași omagii, și semenilor noștri. Și trebuie chiar să ne grăbim cât mai mult. Animalele mai pot aștepta. Chiar de nu sunt încă reprezentate în colecții absolut toate speciile diferitelor familii, nu e o lipsă ireparabilă: ele se reproduc îndeajuns și fără intervenția sau grija noastră. Nu tot astfel e însă cu obiectele de artă. Acestea dispar pe zi ce merge. Și e o crimă să mai întârziem cât de puțin cu colecționarea lor. O mare și importantă parte e chiar pierdută. Să salvăm dar cât mai curând ce ne-a mai rămas. Pericolul e iminent ca în puțină vreme, chiar de am voi, să nu mai putem alcătui un asemenea muzeu. Obiectele dispar nu numai prin distrugerea timpului sau a nepriceperii posesorilor lor, dar și prin colecționarea străinilor. Ei au agenți numeroși cari cutreeră țara și cumpără tot ce e mai important. Și dacă nu vom lua măsurile necesare, în curând ne vom trezi în foarte

umilitoarea situație de a fi nevoiți să ne ducem la Sofia sau la Budapesta să vedem în muzeele de acolo obiectele românești, ce n'am fost capabili să reținem în țara noastră. Nu pentru întâia dată atrag atenția asupra pericolului ce ne amenință. Dacă mai tărgănim, vom îndura și această rușine. Vecinii vor veni să vadă la noi lupii din Bărăgan, iar noi vom admira în muzeele lor odoarele poporului român. Va fi rezultatul îndărătniciei și indolenței noastre. Și cu drept cuvânt vom merita blestemele urmașilor noștri.

☒ Realizarea Muzeului național dorit este cu atât mai lesnicioasă, cu cât un început există chiar. În Octomvrie s'a împlinit un an dela înființarea oficială, pe cale bugetară, la «*Muzeului de Etnografie și artă națională* » dela Șosea. ☒ Ce s'a realizat în acest timp dovedesc cele patru săli, redată în parte și în alăturatele fotografii. Lăsând altora aprecierea lucrării, relev ez numai existența acestor săli, care sunt o dovadă materială și prin urmare apreciabilă pentru fiecare. Convins că lucrarea nu e terminată și nici perfectă, adaog numai că în timpul dat și cu mijloacele foarte reduse de care am dispus, cu greu s'ar fi putut face mai mult. E totuși un început, un fel de program de muzeu, după care se poate vedea cam ce ar trebui să fie opera completă. ☒ Pentru ca muzeul național să ia avântul și proporțiile ce i se cuvin, și pentru ca să realizăm o instituție în genul celor similare dela alte popoare civilizate, ar trebui: 1. Să se despartă definitiv cele două instituții, care să confundă încă. Anume, să se lase în sarcina «*Muzeului de antichități* » numai antichitățile; iar celui nou creat întreaga artă pământcană. Primul ar cuprinde preistoria, epoca greco-romană, cu bogatul material epigrafic, precum și numismatica veche. «*Muzeul de artă națională* » ar cuprinde întreaga artă a poporului român, dela cele mai simple produse ale țaranului până la costumele voevozilor noștri precum și întreaga artă a mănăstirilor și bisericilor din țară. O secțiune aparte ar forma aceea a reproducerilor în gips după sculpturile și pisaniile principalelor noastre monumente. ☒ Asemenea separare se impune și nu ar constitui decât intrarea în legalitate. S'a putut tolera amestecul straniu din vechiul nostru muzeu, cât timp nu a existat un altul; acum însă trebuie curmată o așa ciudată stare. De altfel, tot printr'o asemenea sciziune, s'a creat și actualul muzeu de zoologie, care era înainte alipit pe lângă cel de

geologie. ☐ Muzeul de antichități, mult prea strâmtorat în actualul local, nu ar putea decât să profite în toate privințele de separarea propusă. Nu odată am cerut oficial ca să mi se remită obiectele românești ce se pierd cu totul în vecinătatea coplesitoare a pietrelor romane. Un raport al meu a fost chiar aprobat, fără însă ca de fapt să se fi realizat predarea obiectelor. Până când însă averea națională va fi considerată ca posesiune particulară a unui vremelnic director, care se abținează a nu ceda obiectele ce nu-i aparțin? ☐ 2. Pentru completarea colecțiilor acestui muzeu național și salvarea cât mai grabnică a rămășițelor artei românești, ar trebui să se acorde fondurile necesare. Mai ales în primii ani ai funcționării instituției. În această privință însă Muzeul de artă națională se prezintă în cele mai rușinoase condiții. Tabelele comparative ce urmează vor dovedi tristul adevăr al plângerilor mele. Pentru a face să reiasă nedreptatea ce se comite, am dat în primul rând bugetul Muzeului Etnografic din Sofia, care întocmai ca și al nostru este în primul an de când funcționează separat de cel de antichități, de care era alipit până aci. Iar pentru a dovedi că și la noi se cheltuiește incomparabil mai mult cu celelalte muzee, care totuși sunt cu mult mai vechi ca cel etnografic, am dat și bugetele lor respective. Toate aceste bugete, și cel bulgar, sunt cele oficiale pe întreg anul 1907—908. ☐ Orice comentarii sunt, cred, de prisos,

	Muzeele Etnografice		Muzeele din București	
	Din Sofia	Din București	De Antichități	De Zoologie
Director	5.580	2.400	5.160	4.800
Secretar contabil	1.680	1.200	—	—
Desenator	—	1.800	2.400	—
Custode preparator	—	—	—	3.000
Asistenți	—	—	1.400	3.360
Oameni de serviciu	3.000	840	5.196	3.156
<i>Totalul personalului</i>	10.000	6.240	13.896	14.316
Pentru achiziții și întreținerea colecțiilor	20.000	2.000	9.000	57.500
<i>Total</i>	31.160	8.240	22.896	71.810

căci inferioritatea muzeului de artă românească e vădită pentru oricine. ☒ Cu 21.000 lei anual pentru achiziții, față de cele *două mii* numai de care dispunem noi, li e foarte ușor Bulgarilor ca să ne facă după cum au și început, o enormă concurență în cumpărarea obiectelor din țară și în curând să vedem în muzeul dela Sofia o secțiune valahă. ☒ Și față de muzeele din București, cel de artă națională e pus într'o strigătoare inferioritate. Nu mai vorbesc de cel de antichități, care cu toate resursele de care dispune vegetează în aceeași stare, fără nicio ameliorare vădită. Chiar muzeul de zoologie, care până în prezent a costat aproape o jumătate de milion, se mai bucură de un buget anual de 71.810 lei. Dintr'aceștia 37.500 lei reprezintă « a *doua* rată pentru plata costului dulapurilor ». N'ar mai putea aștepta animalele în dulapurile cele vechi până când se vor salva mai întâiu rămășițele artistice, pentru care nu se acordă în buget decât 2.000 lei? ☒ E clar că, cu un așa buget, muzeul — redus la un singur servitor — nu poate funcționa normal și, deși gata instalat din Maiu, nu poate fi deschis publicului. Nu a mea va fi vina, dacă muzeul de toți dorit nu se va întemeia. Am arătat cred destul pericolul ce ne amenință. Mărturisesc că, în afară de reaua voință a unora, am întâmpinat și mult sprijin din partea multora. D-l ministru al Cultelor, în primul rând, convingându-se de imposibilitatea de a face ceva cu un buget așa de redus, a binevoit să-mi adauge din fondurile extraordinare încă un servitor pe lângă singurul ce mi se lăsase. Tot prin credite extraordinare mi-a fost posibil să salvez splendida casă de lemn a lui Mogoș ce era destinată a fi dăruită și care azi e una din poddoabele muzeului. ☒ Pentru bugetul anului viitor d-l administrator al Casei Școalelor — proprio motu — mi-a asigurat o subvenție de vreo 2 mii lei. Aceeași sumă mi s'a promis și dela Casa Bisericii. Amândorura le exprim aci recunoștința mea. E mult, neapărat, ce au binevoit a face, față mai ales de nimicul existent. In tot cazul însă nu e suficient. ☒ Se pare că imperioase alte cerinți nu permit sporirea bugetelor muzeelor, chiar când arta națională e în joc. Ar fi oare prea îndrăzneată cererea, tocmai în anul în care ne preocupăm atâta de îndreptarea soartei țăranului și deci și a artei lui, ca bugetul muzeului de artă națională să fie cel puțin egal cu acel al Muzeului Zoologic? ☒ 3. Pentru ca noul muzeu să se înfățișeze în mod demn, ar trebui să aibă

și un local propriu, potrivit cerințelor cu totul speciale ale muzeografiei moderne. Planurile ce într'acest scop am alcătuit împreună cu d-l arhitect N. Ghika-Budești, nu au însă sortii de a fi realizate. Avem doară un splendid muzeu de zoologie. Ce ne mai trebuie și unul pentru arta națională! ☒ Soarta muzeului artistic este, se vede, tare compromisă. Dacă Statul nu se va decide a face datoria ce-i incumbă, nu mai rămâne decât o singură nădejde: *intervenția particulară*. Aceasta s'a și arătat destul de eficace în protecția noului muzeu. Dacă nu cu bani oficiali, să încercăm prin subscripție publică să întemeem această instituție cu așa de înaltă menire națională. Intr'acest scop propun fundarea unei societăți, un fel de *Epitropie a muzeului*, la care sper că vor adera toți cei cu adevărate sentimente patriotice. Astfel numai vom putea dovedi, dacă suntem sau nu vrednici de un muzeu național.

¹⁾ Cu atât mai mult, cu cât nici nu este în legătură cu vreun institut care să dea rezultate practice, folositoare vreunei ramuri a activității naționale. Asemenea institute, cum e de pildă cel nou plănuț de geologie, au precădere față de toate celelalte. Pentru acestea nu ni se vor putea reproșa cheltuielile, fie ele oricât de mari. Ele sunt necesități imperioase.

* * *

Adaos în 1936. Articolul a fost scris după rășcoala din 1907, explicându-se astfel și polemica contra Muzeului zoologic, a cărui bună reputație este bine stabilită și de toți recunoscută, în țară și în străinătate. ☒ Pasajele referitoare la adunarea porturilor din Ungaria, Bucovina și Basarabia, care « să ne lase să întrezărim puterea ce am reprezinta, de s'ar realiza vreodată întrunirea numeroaselor populații românești, azi atât de împrăștiate » dovedesc gândurile de care era, dela început, animată direcția noului muzeu. ☒ Epitropia Muzeului, reluată după rășboiu prin « Amicii Muzeului », nu a dat niciun rezultat practic; ea n'ar avea sortii de izbândă decât atunci când localul ar fi terminat, inspirând astfel încrederea necesară publicului. ☒ Din inițiativa secțiunii « Amicii Muzeului » făcând parte din « Uniunea intelectuală » prezidată de Doamna Alexandrina Gr. Cantacuzino, s'au ținut, atât în localul Muzeului cât și la Fundația Regele Carol I, conferințe asupra rolului și importanței Muzeului.

VREMURI DE GREA ÎNCERCARE

(« Convorbiri Literare », Martie 1910)

Imprejurările mă silesc să redeschid rubrica Efemeridelor Muzeului de artă națională. Muzeul fiind o instituție ce aparține neamului întreg, soarta lui trebuie să intereseze pe toți. De aceea e nevoie ca să fie de toți cunoscute toate peripețiile prin care el trece. Căci dintre toate instituttele, Muzeele sunt în contact mai direct cu publicul, în vederea căruia de altfel ele și sunt instituite. Iar publicul, de a cărui favoare depinde în parte și îmbogățirea muzeelor, are dreptul la un fel de control al dezvoltării lor. Un muzeu, întocmit ca și un teatru, de care publicul se desinteresează, nu are rațiune de a exista. Sau, în cel mai bun caz, el se reduce la un fel de cimitir în care se îngroapă unele obiecte mai mult sau mai puțin interesante. Nu astfel se înțelege însă rolul unui muzeu modern; căci misiunea unui adevărat conducător este tocmai de a strânge cât mai mult relațiile dintre public și muzeu. ☞ Un director de muzeu este așa dar responsabil de conducerea instituției ce i se încredințează nu numai față de autoritatea superioară de care depinde, dar, într'o măsură mai largă, și față de public în genere. Cu atât mai mult, cu cât, miniștrii premenindu-se foarte des, directorul singur trebuie să asume întreaga responsabilitate a unei dezvoltări, care necesită de altfel o mai îndelungată scurgere de vreme. ☞ Nimeni, de pildă, nu a îndrăznit să acuze pe vreunul din numeroșii miniștri, cari s'au perindat în răstimp de 30 de ani, pentru incuria în care se află Muzeul nostru de antichități. Cu acest exemplu trist în față, să nu am dreptul să apăr existența instituției ce mi s'a încredințat? ☞

Lumea din toate straturile începând să prindă tot mai mult interes pentru Muzeul de artă națională, datori suntem să expunem fluctuațiunile ce are de suferit. ☒ Reluăm dar șirul acestor efemeride. Ultima notiță din Iulie 1907 ne deschidea « *perspective îmbucurătoare* » care, cu unele excepții numai, s'au și realizat. Apreciindu-se imposibilitatea în care ne găseam ca, dintr'un buget de 2.000 lei numai, să alcătuim Muzeul cel nou, d-l ministru ne-a acordat creditele necesare pentru cumpărarea casei lui Mogoș și satisfacerea altor nevoi urgente ale primei instalațiuni. ☒ De atunci încoace Muzeul a dat probele sale, care au fost apreciate atât de opinia publică cât și de autoritatea superioară, care, în consecință, a menținut o sporire a fondurilor de achizițiuni. ☒ Cu atât mai neașteptată a fost dar măsura luată prin proiectul de buget al Cultelor, în care se constată deodată o scădere de 6.000 lei a subvențiunii Muzeului, fără ca să i se fi putut pricepe motivarea. ☒ D-l ministru al Cultelor refuzându-mi posibilitatea de a-i expune nevoile instituțiunii, singura cale ce-mi mai rămânea deschisă, pentru a preveni rușinea națională ce ne amenință prin realizarea reducerii propuse, era de a sesiza direct pe reprezentanții națiunii, cari aveau de votat bugetul. În acest scop am adresat un apel d-lor deputați. ☒ M'am crezut cu atât mai îndreptățit a recurge la acest mijloc, cu cât, prin situația a parte ce Muzeele o au azi în organizarea unui Stat civilizat, dezvoltarea lor ar trebui să preocupe nu numai pe cei direct interesați, dar și pe reprezentanții autorizați ai națiunii. ☒ Suprimarea celor 6.000 lei este cu atât mai simțită, deoarece Muzeul, fiind la începutul alcătuirii sale, are o și mai mare nevoie de bani. Căci nimeni nu poate admite ca în trei ani un Muzeu să poată fi desăvârșit. Despre un Muzeu, de altfel, niciodată nu se poate spune că este terminat, căci veșnic se vor găsi exemplare noi mai interesante sau demne de a completa seriile existente. Cu atât mai puțin deci poate să fie sfârșit Muzeul nostru. Și chiar după 10 sau 15 ani, Muzeul va mai avea nevoie de aceleași subsidii pentru completarea sa. Exemplul ni-l dau vecinii noștri, ale căror Muzeu similare, deși cu mult mai vechi decât al nostru, se bucură totuși de subvenții mai mari ca ale noastre. Astfel secțiunea etnografică a Muzeului din Budapesta are un buget de 90.000 k., din care 35.000 sunt afectate personalului, iar tot restul

colecțiilor. Dar, după cum am mai arătat-o altădată, cu Ungurii nici nu ne mai putem compara. Ei ne-au întrecut de mult, și azi ne concurează prea tare pentru ca să le putem rezista. Și în afară de Pesta, chiar relativ neînsemnatul Kolozsvár (Clujul nostru) ne lasă cu mult în urmă, în privința institutelor culturale. ☒ Vecinii noștri mai tineri de peste Dunăre de asemeni ne-au bătut pe acest tărâm. Muzeul etnografic din Sofia, deși având mai bine de zece ani de existență, se mai bucură și azi de un buget de peste 35.000 leva, din care 15.000 sunt pentru personal, iar restul pentru colecțiuni și întreținerea lor. ☒ Astfel fiind situația, să nu ne mirăm că, pe când ceilalți își măresc și îmbogățesc Muzeele, noi scăpăm din mână chiar și obiectele românești care, deși semnalate, nu le vom mai putea avea din cauza lipsei de fonduri. Și, după cum am mai spus-o, va veni vremea în care ne va fi rușine de nepăsarea de azi. Atunci însă va fi prea târziu. Mi-am făcut datoria de a atrage atenția asupra acestor fapte; mai mult nu-mi stă în putință. ☒ Ca un ultim argument al interesului, ce vecinii unguri atribue lucrărilor Românilor de dincolo, poate servi chiar reproducerea bisericii din Tiurea, pe care, în urma călătoriei din vara trecută, am rezervat-o pentru Muzeul din București. După cum se vede din inscripția ce poartă, reproducerea e făcută după revista maghiară « *A Ház* » din Mai 1910, în care biserica e semnalată ca unul din cele mai importante specimene de « templom olah » adică biserică românească. ☒ Și acesta nu ar fi singurul exemplu. ☒ Dar mă opresc aci, căci nu mie mi-este dat să discut și să apăr interesele Muzeului! ☒ Incheiu cu un singur deziderat: să se înlăture, dacă împrejurările reclamă, conducătorul Muzeului, care a îndrăsnit să risce un adevăr; să se salveze însă monumentele de artă pentru care el se luptă. Acestea valorează mai mult decât cruțarea unui singur om: *în ele se oglesc tradiția și trufia neamului românesc.*

Adaos în 1936. Articolul a fost scris după « avertismentul » dat Directorului, în urma « Apelului » ce urmează. ☒ Biserica din Tiurea, Comitatul Clujului, datând din sec. al XVII-lea, a fost cumpărată în 1909 pentru Muzeu. Comisiunea Monumentelor istorice din Budapesta m'a împiedicat să o ridic, declarând-o, după vânzarea ei, monument istoric. Ziarele vremii au semnalat chiar « conflictul româno-ungar în perspectivă » ce urma să izbucnească pe acest motiv; iar Ministerul de Externe, căruia i-am reclamat cazul, m'a sfătuit să nu insist! Fericită desfășurare a războiului ne-a adus întreg ținutul în care se afla biserica, pe care am putut-o ridica și transporta la Muzeul din București, în beciurile căruia așteaptă reclădirea ei în curtea Muzeului, neterminat.

MUZEUL NEAMULUI ROMÂNESC

CE A FOST; CE ESTE; CE AR TREBUI SĂ FIE

(Broșură 8°; Editura « Minerva », 1910)

*« Din trecutul strămoșesc să renască
arta noastră viitoare ».*

17 Aprilie 1907. *Elisaveta.*

(Din cartea de aur a Muzeului)

Năzuim să fim, dintre toate popoarele Europei răsăritene, cei cu o cultură mai înaintată. Cu toate acestea ne silim mai puțin decât alții să punem în valoare arta și cultura poporului nostru. Și apoi ne mirăm, că suntem așa de puțin cunoscuți și apreciați din acest punct de vedere. Vina, însă, este numai a noastră. Nu ne-am îngrijit, ca alții, să adunăm dovezile culturii trecutului nostru și probele destoiniciei țaranului român. Dintre toate instituțiile noastre de cultură, tocmai Muzeul național este cel mai în urmă venit. ☒ Avem, e drept, de mai bine de o jumătate de veac, un muzeu de antichități. Dar, chiar dacă acesta ar fi corespuns misiunii sale, tot nu ar fi împlinit golul cel mare al lipsei muzeului românesc. Căci, dacă o colecție de antichități, ce în majoritatea ei cuprinde rămășițe romane, confirmă încă și mai puternic descendența latină a neamului nostru, ea nu rezolvă însă întreaga problemă a culturii noastre. Fiindcă în această direcție am moștenit foarte puțin dela strămoșii Romani. Cultura și întreaga artă a poporului român, ca și dreptul și instituțiile

sale, nu seamănă cu ale Romei. Rămâne dar să se stabilească pe baza unor documente sigure, prin cine am fost influențați în adaptarea vieții noastre artistice și culturale. Un asemenea studiu comparativ reclamă însă existența unui material artistic-etnografic cât mai bogat și variat. Acesta ne lipsește încă, fiind pe cale de a se aduna deabia acum. Spre a noastră mare rușine, cuprinzătorul depozit al culturii românești nu există încă. Muzeul de etnografie și artă națională nu a împlinit nicio decenie, chiar de se iau în seamă primii ani ai stărilor provizorii prin care a trecut la început. Sub noua sa alcătuire, el nu are decât doi ani. Istoricul său nu este deci prea lung; plin de speranțe însă este viitorul său. ☞ Ideea înființării unui muzeu cu caracter curat național nu este nouă. Prima dată ea a fost emisă de Titu Maiorescu care, ca Ministru al Cultelor, a căutat să dea o extensiune în acest sens Muzeului de antichități, ce exista mai demult. Prin decretul din 30 Dec. 1875 se înființează, între altele, secțiunea « porturilor naționale ». Ea a rămas însă numai în intenția ministrului, care n'a găsit pe directorul destoinic să aducă la îndeplinire frumoasa decizie. Același plan al lui Maiorescu a fost reluat în 1900, Ministru al Cultelor și Instrucțiunii fiind C. Arion. Nici intențiile sale n'au avut norocul să fie pe deplin realizate. Din colecția de păpuși, destul de rudimentare, ale lui Speranță nu s'au mai păstrat azi decât vreo câteva specimene, menite să amintească numai prima fază a copilăriei instituției de azi. ☞ În 1901, ideea unui Muzeu Național ia o formă mai precisă. Ministrul Sp. Haret, după cum singur afirmă în *Raportul său către Rege, hotărăște ca « în legătură cu înființarea unei școli special consacrată artei naționale, să se înființeze un Muzeu de arte naționale. Scopul acestei instituțiuni trebuie să fie de a aduna și conserva toate rămășițele ce se mai găsesc din producțiunile artistice din trecut ale țării noastre: cusături, broderii, țesături, picturi, sculpturi, miniaturi, enluminures, etc. Un asemenea Muzeu va pune la dispozițiunea școlii de arte naționale elementele necesare pentru a-și alcătui modelurile, iar viitorilor artiști le va procura motive de inspirațiune de neprețuită valoare ».* ☞ Pentru realizarea acestui frumos program, Ministrul Haret hotărăște ca primul fond al muzeului proiectat să-l constituie obiectele de artă dela Expoziția din Paris, la care participase și România. Într'același timp, se

însărcinează pictorul I. Alpar-Paraschivescu, cu colectarea materialului din țară. Din nefericire însă, cea mai mare parte din obiectele dela Paris s'au rătăcit; iar o moarte prematură răpește pe pictorul Alpar, înainte de a fi putut da rezultatele cercetărilor sale și prețiosul său concurs. În locul său se trece această însărcinare lui Ipolit Strâmbulescu, luându-se totdeodată dispoziții ca culegerea de obiecte să se facă pe o scară mai mare prin învățători. Într'acest timp se cumpără niște colecții de țesături din țară și din Transilvania. ☒ « Prin aceste mijloace, oricât de modeste și puțin costisitoare ar fi, adăgă Ministrul Haret, se va putea face un bun început Muzeului, care va rămânea pe urmă să se desvolte treptat în cursul timpului ». Raportul Ministrului în această privință se încheie cu speranța că « Muzeul se va putea deschide în toamna anului 1903, în localul școlii profesionale de fete Nr. 3 din șoseaua Kiselef ». ☒ Propunerile Ministrului n'au fost așa de repede împlinite. Muzeul nu s'a putut deschide, și în 1905 vedem că se reînoește însărcinarea lui Strâmbulescu de a « aduna modele în stil național pentru uzul școalelor profesionale și de meserii », fără însă ca instituția să fi căpătat o organizație independentă. În Iulie 1905 Strâmbulescu e oficial înștiințat « că ne mai fiind fond disponibil, diurna cuvenită d-sale nu se mai poate ordonanța ». ☒ De abia în bugetul Casei Artelor pe anul 1906 se prevede înființarea pe ziua de 1 Octomvrie a unui « Muzeu etnografic, de artă națională, artă decorativă și industrială ». ☒ Dela această dată numai, Muzeul are ființă ca instituție de sine stătătoare. Localul noiei instituții se hotărăște a fi aripa stângă a fostei monetării precum și sălile din nou construite acolo într'acest scop. Prin decret regal, Ministrul M. Vlădescu încredințează noua direcție a Muzeului subsemnatului. ☒ Din titulatura oficială a Muzeului se vede că menirea sa nu era încă bine definită. Înșirarea de calitative ale noiei firme era de altfel inutilă. S'a și redus în urmă, rămânând numai cele strict necesare spre a arăta scopul instituției. « Muzeul de etnografie și artă națională », cum se intitulează azi oficial, tinde să fie casa poporului român, în care, expunându-se obiectele lui uzuale precum și produsele sale artistice, să se dea cea mai completă imagine a vieții acestui popor. Pornind dela acest program larg, subdiviziunile Muzeului se impuneau în mod firesc. În primul rând tre-

buia să se reprezinte cât mai deplin viața țaranului nostru, atât din Regat cât și din alte părți locuite de Români. Căci numai prin o cât mai documentată comparație între ramurile răslețe ale poporului românesc, se va putea lămuri și mai bine problema noastră etnică și a vicisitudinilor neamului nostru. Într'acest scop se impunea să arătăm atât traiul zilnic cât și viața intelectuală și religioasă a țaranului. Casa, portul, obiectele uzuale pe de o parte; biserica și obiectele cultului pe de alta, trebuiau să se cuprindă în Muzeu. În același fel urma să fie reprezentată și clasa domnitoare de odinioară. ☒ Dar înainte de a trece la o desfășurare mai amănunțită a programului viitorului muzeu, se cade să ne oprim la starea lui de azi, arătând obiectele ce cuprinde și împrejurările în care au fost procurate. ☒ O contribuție serioasă la alcătuirea Muzeului a adus Strâmbulescu. E singura din colecțiile predecesorilor care se impune a fi menționată. Prima colecție, alcătuită din păpuși de dimensiuni de vreo 50 cm., îmbrăcate în costumele diferitelor regiuni din țară, nu a fost predată muzeului. Ele nu prezintau de altfel vreun interes, nici din punct de vedere științific etnografic, nici din cel curat artistic. Erau reproduceri stângace și în materiale noi a frumoaselor costume țărănești, de a căror bogăție artistică nu puteau da nicio impresie. Cele câteva modele a acestor păpuși, ce s'au păstrat într'un borcan de sticlă, vor servi oricând ca cea mai bună scuză a autodafeului acelei colecții. Strâmbulescu dimpotrivă a adunat cu multă sârguință o serie de obiecte interesante, ce se găsesc în colecțiile Muzeului. În special secțiunea țesăturilor îl interesa mai mult și în această direcție a și întins cercetările sale. Toate obiectele adunate de d-sa erau așezate într'una din sălile Școlii profesionale. ☒ În decurs de doi ani numai, de când Muzeul e constituit, colecțiile s'au sporit într'atât, încât azi ele ocupă patru săli mari din localul ce li s'a afectat, având în total 4330 numere, în afară de 840 obiecte împrumutate și depuse temporar în Muzeu. Pe lângă obiectele expuse, Muzeul mai are un bogat depozit de dublete sau obiecte necesare pentru studii speciale. ☒ Era cazul, poate, să se facă și mai mult în acești doi ani, dacă greutățile cu care am avut de luptat dela început nu ar fi fost așa de mari. O primă reală stânjenire a fost lipsa de fonduri. Pe anul bugetar 1907—1908 nu se prevăzuse în bugetul oficial al Muzeului

decât neînsemnata sumă de 2000 lei. A face achiziții noi și a instala în același timp colecțiile existente numai cu această sumă, era a condamna dela început dezvoltarea instituției. Văzându-se imposibilitatea de a spori colecțiile numai cu asemenea mijloace, bugetul a fost sporit din fonduri extraordinare, în decursul anului. Azi, dovedindu-se importanța instituției, s'a ridicat suma bugetară pentru procurarea materialului și instalarea lui la 14.000 lei. Să sperăm că ea va merge crescând, căci numai astfel Muzeul va putea lua dezvoltarea ce cu toții îi dorim. Iar achizițiile vor trebui făcute în cel mai apropiat timp, dacă nu vrem să lăsăm să treacă în alte mâini rarele obiecte de artă ce se mai pot găsi. Căci concurența devine tot mai mare, pe zi ce merge. Numărul amatorilor sporește și colecțiile particulare din țară se înmulțesc, îngreunând considerabil noile achiziții oficiale. Un pericol și mai mare prezintă însă trecerea obiectelor peste graniță de către amatorii străini. Preîntâmpinarea unor asemenea pierderi nu se poate realiza decât prin fonduri suficiente pentru a învinge concurența străină. Căci cea din țară e mai puțin de temut, dacă speranța ce nutrim e bine întemeiată, că cei mai mulți dintre amatorii români vor contribui prin darurile lor la completarea Muzeului Național, după cum, din fericire, s'a și întâmplat în unele cazuri. ☞ Pentru a dovedi cât de întemeiată e frica de concurența străină, voi cita cazul colecției de obiecte românești din Transilvania a d-lui D. Comșa, din Sibiu. Această frumoasă colecție, în valoare de peste 10.000 lei, neputând fi cumpărată din bugetul de 2000 lei de care dispunea Muzeul nostru, căruia se oferise, era să treacă la Pesta, dacă nu s'ar fi salvat de către d-na Elisa I. Brătianu. Numai prin mărinimia d-sale, Muzeul se mândrește azi cu câteva frumoase exemplare ale acelei colecții. Câte alte obiecte sau monete prețioase din țara noastră nu ilustrează muzeele Bulgarilor, de pildă. E timp ca asemenea emigrări să înceteze. ☞ Achiziționarea obiectelor mai trebuie făcută în timpul cel mai scurt și pentru a evita distrugerea lor. Căci e de necrezut desinteresarea ce se constată față de « vechituri ». Și, neputând aștepta până să se refacă educația publicului în acest sens, trebuie să mai salvăm ce încă se poate. Căci, dacă în clasa orășenilor, deși cam rar, totuși se acordă oarecare interes obiectelor vechi, țăranul din potrivă devine tot mai nepăsător față de trecut.

Cu tradițiile bătrânești se duc și rămășițele artei noastre și izvoadele cele frumoase. A le mai aduna pe cele existente, e o primă a noastră datorie, deși nu cea mai ușoară. Și numai acei cari au încercat vreodată să cumpere dela țărani, numai aceia cunosc greutatea unei asemenea întreprinderi. Pentru că dela început ne izbim de firea neîncrezătoare a țăranelui. La întrebarea după scoarțe sau alte obiecte vechi, răspunsul stereotip al sătenilor e că nu au nimic. Se tem, în cele mai multe cazuri, să arate ce au, de frica vreunui nou impozit. Și de aceea numai cu greu, și mai ales după ce s'au convins că nu se urmăresc alte scopuri, ei consimt a scoate din lăzi lucrurile interesante. Odată încrederea căpătată, încep greutatea târgului. Unii, într'adevăr, se înduplecă chiar a face daruri, când se conving de scopul patriotic ce urmărește Muzeul, și se simt mândri de atenția ce se acordă produselor lor. ☒ Vina neîncrederii, cu care dintru început ne întâmpină țărani, e tot a noastră: au fost prea adeseori păcăliți. Ultima expoziție generală mai ales, tare ne-a discreditat. Sub tot felul de promisiuni ale unor agenți de rea credință s'au ridicat dela particulari obiecte scumpe, ce nu li s'au mai înapoiat, chiar după repetite reclamații. Am arătat aiurea jaful ce s'a comis sub scutul Expoziției, pe urma căreia îndură azi Muzeul așa mari dificultăți. Nu mai departe decât în luna Septemvrie a. c., am mai primit o scrisoare a preotului din Stoenesti, care se plânge că « la doi locuitori din sat s'au pierdut hainele ce au dat la Expoziția jubiliară ». Cu asemenea plângeri sunt mereu întâmpinat pe unde mă duc să cercetez după obiecte. Și reclamațiile scrise dela necunoscuți sunt foarte numeroase. Tuturor însă le răspund că greșala regretabilă a unora nu trebuie generalizată, căutând să recapăt încrederea celor păcăliți de alții. Căci un Muzeu, ca și o expoziție, trebuie să fie element de cultură în cel mai larg înțeles și să contribuie la educarea poporului, iar nu la pervertirea lui. ☒ Greutățile acestea de ordine morală nu sunt singurele ce se întâmpină în colectarea obiectelor. La neîncrederea menționată se adaugă ignoranța publicului în genere. Căci noțiunea « muzeu » este încă prea puțin popularizată, pentru ca să deștepte o imagină justă în mintea celor mai mulți. De unde, de altfel, am putea pretinde ca să se știe ce este în adevăratul sens al cuvântului un muzeu, când nu am avut încă unul? De aceea foarte rari sunt cei cari pricep, că a

face un dar Muzeului și a-și eterniza astfel numele, pe lângă obiectul donat, este o mare cinste. Numai aceia, cari au prilejul să vie să vadă Muzeul, se conving de aceasta. Mulți însă, în ignoranța lor, refuză chiar cel mai avantajos preț ce li se oferă pe obiecte, nevrând ca acestea să intre în Muzeu. Aci intervine rolul învățătorilor cari ar trebui să familiarizeze pe țărani cu rostul acestui fel de instituțiuni.

☒ Pentru aceste motive, colectarea obiectelor pe baza circulațiilor sau chiar prin corespondență personală este aproape cu totul exclusă. Numai prin comunele pe unde am fost de mai multe ori și unde am reușit să conving pe primari sau preoți de importanța unui Muzeu național, numai din acele locuri am mai putut obține obiecte și numai prin intermediari. În toate celelalte cazuri se cuvine să mă prezint singur în comune și, cu toate rezistențele ce la început întâmpin, să persist a căuta. Cu mulțumire trebuie să constat că, până acum, nu mi s'a întâmplat niciodată ca, în urma unor adevărate stăruințe, să mă fi întors cu mâna goală. Se întâmplă adesea ca tocmai la persoanele care neagă cu mai multă energie că ar avea ceva, să găsești cele mai frumoase obiecte. Spaima lăsată de expoziție îi face tocmai pe posesorii obiectelor de valoare să se apere cu mai mare convingere decât cei cari nu au ce pierde. Caracteristic este cazul mănăstirii Agapia de unde, cu toate protestările stariței, care mă asigură că nu pot găsi nimic, am cumpărat totuși într'o singură dimineață nu mai puțin de 10 splendide scoarțe vechi. Căci îndată ce maicile au văzut că nu venisem, ca alții de tristă memorie, să ridic obiectele în schimbul unor promisiuni înșelătoare, ci le plăteam pe loc, mi-au oferit cu plăcere vechiturile, pe care erau fericite să le poată înlocui prin altele noi. La fel se întâmplă și pe la sate. Cu vorbe cinstitute și cu bani se mai pot căpăta și încrederea oamenilor și obiectele dorite.

☒ Sistemul practicat până aci, și mai ales cu prilejul expoziției, de a cerși obiectele sau de a le lua pe cale oficială, trebuie să dispară cu desăvârșire. E foarte natural ca, atunci când Statul voește să înființeze un muzeu, să procure și mijloacele necesare, pentru a putea despăgubi pe cei ce nu se mulțumesc cu cinstea de a figura în cartea donatorilor. Iar sistemul de a sechestra rezultatele descoperirilor, în virtutea unei legi, are ca efect că cele mai frumoase obiecte găsite în țara noastră sunt tănuite de autorii descoperirilor, cari, pentru a scăpa de rigoarea

legii, preferă să le vândă în străinătate. Numai atunci când se va fi acreditat părerea că organele oficiale nu sunt niște spoliatori, ci din potrivă cei mai imparțiali apreciatori ai obiectelor de artă, numai atunci va dispărea și teama și neîncrederea generală ce domnește față de instituțiile Statului. Felul însă cum s'au ridicat odinioară odoarele de prin mănăstiri și metoda de colecționare al agenților expoziției ne-au discreditat pentru multă vreme încă. Iar dacă am insistat mai pe larg aci asupra acestui punct, am făcut-o tocmai cu intenția de a provoca o schimbare a opiniei publice în această privință. ☒ Căci fără concursul benevol al posesorilor obiectelor, alcătuirea unei colecții, care să cuprindă tocmai exemplarele rare și interesante, este aproape imposibilă. Se cuvine dar ca, înainte de enumerarea colecțiilor cumpărate, să se publice spre cunoștința celor mai mulți, numele mărinimoșilor donatori pe cari Muzeul îi numără până azi. ☒ Locul de frunte îl ocupă și aci, ca în toate împrejurările privitoare la cultura românească, M. S. Regele. Darul Maiestății Sale e cea mai bună probă a înaltului interes cu care se onorează tânăra instituție. ☒ Donațiunea Regelui prezintă, în afară de valoarea sa artistică, o importanță și mai mare din punct de vedere istoric. Sunt 75 planșe originale ale pictorului *Henric Trenk*, reprezentând biserici și mănăstiri din județele Vâlcea și Argeș. Aceste picturi, acvarele și desenuri, executate în anii 1860—61, sunt documente neprețuite pentru arhitectura religioasă, care în ultimele decenii a suferit transformări așa de regretabile. Multe din schiturile sau mănăstirile reproduse de *Trenk* sunt azi tare transformate, dacă nu chiar distruse, așa că reprezentările lor de acum o jumătate de veac sunt singurele documente ce avem despre forma lor mai veche. Aceste planșe, care au fost în număr de 110, formau un « Album archeologic și pitoresc » pe care *Odobescu* l-a prezentat Ministerului împreună cu o primă parte a unui raport al său asupra mănăstirilor din țară. Cele 75 planșe au fost oferite Domnitorului Carol la sosirea Sa în țară. Indată după înființarea Muzeului, Regele a ținut să le dăruiască instituției, unde sunt expuse azi. ☒ Printr'altă generozitate a Regelui, Muzeul a mai intrat în posesia colecției complete de fotografii din țară, executate din ordinul Măriei Sale Domnitorului în 1866 de către pictorul fotograf *C. Szathmary*. Acesta mai este și autorul « Albu-

mului României » alcătuit din cromolitografii, după unele mănăstiri și mai ales după costumele țărănești din cele mai caracteristice părți ale țării. Și acest album prețios pentru etnografia românească a fost dăruit Muzeului tot de Majestatea Sa. ☒ A. S. R. Principesa Maria, care onorează cu o deosebită atenție desvoltarea Muzeului, a dăruit mai multe oprege splendide din Banat. ☒ Dintre persoanele particulare care au contribuit la îmbogățirea instituției, fie prin darurile făcute, fie prin împrumutarea obiectelor, numele Doamnei Elisa I. Brătianu se impune în primul rând. In afară de obiectele din colecția Comșa, D-sa a mai cedat Muzeului și multe foarte frumoase costume din țară, din neprețuitul d-sale tezaur de lucrări românești, pe care cu o rară pricepere a știut să le adune cu mulți ani în urmă. ☒ Mărinimia d-nei Brătianu față de Muzeu a fost urmată și de alte persoane binevoitoare, care au dăruit sau au cedat numai Muzeului, sub formă de împrumut, obiecte românești din colecțiile lor particulare. Intre acestea trebuie să enumărăm pe d-l G. Balș, d-l D. Bazilescu-Drajna de Sus, d-na Maria Brăiloiu, d-l I. I. C. Brătianu, d-na Florica Berindei, d-ra A. Biju-Banat, d-na Maria Buia-Sângeorzul Năsăudului, Maica Aftusa Bucur-M-rea Horez, d-l I. Busuioc-R.-Vâlcii, d-na E. G. Cantacuzino, d-l Dr. I. Cantacuzino, d-na Henri Catargi, d-na Maria George-Câtiul-Năsăud, d-l Solomon-Cârcul-Sângeorzul Năsăudului, d-na Ciulflea, d-na Elena Cornescu, d-l Petru Checicheș-Apahida, d-l Mihai C. Chivulescu-Filipești-Prahova, d-l C. D. Cruceriu-Drăgulești, Sf. Sa Dan, protopresbiter-Straja-Bucovina; Dănescu-Bobu-Gorj, Pr. Ec. M. Dumitrescu-Craiova, Panfiliu Grapini, protopop, Rocna-Nouă; d-l D. Grigorescu, d-na Laurenția Gribincea, d-l N. Ghika, d-l Spiru Haret, d-l Iancu Archir-Polovraci, d-l Dr. G. Ionescu-Tulcea, d-l N. Ionescu-Salaoru-Ogretin, d-l Nic. Iorga, d-l Kolbenheyer-Cernăuți, d-na I. Manu, d-l Nic. Măcelaru-București, d-l T. Maiorescu, d-l I. Marțian, căpitan, Năsăud; d-l N. D. Miloșescu-Târgu-Jiu, d-l V. G. Morțun, d-l Antonie Mogoș-Ceaur-Gorj, d-l Negrescu-Bălănești-Gorj, Sf. Sa Archim. Nifon-Superiorul M-rei Sinaia, d-l G. Niculescu-R.-Sărat, Maica Matrona Niculescu, M-rea Horez, d-na Elena Poenaru-Andreești-Gorj, d-l Ion Pop, protopop, Nușfalău; d-na Angelina Pop-Coșbuc, Feldru, Transilvania; d-l St. Popescu, d-l A. Precup-Malini-

Suceava, d-l Lăpădat Prejbeanu, Bălcești-Gorj, d-l I. Pușcariu-București, Părintele Rîpeanu, Star Chiojd-Prahova; d-l O. Roguski, Cuv. Sa Th. Soroceanu starițul M-rei românești Cucuvinu-Provata dela Sf. Munte, d-na Romanescu-Craiova, d-ra Scholle, d-l și d-na Mișu Seulescu, d-l G. Sterian, d-ra Șuga-Pătărlage, Cuvioșia Sa Epifania Teodorescu, starița M-rei Horez, d-na A. Velovan, Craiova; d-l Vizante, Tămășești-Gorj, d-l Voinescu, d-ra C. Zamfirol.

☞ Pentru a da o probă a favoarei de care a ajuns să se bucure Muzeul în toate straturile neamului nostru, voi încheia lista donatorilor cu numele moșnenilor Ștefan și Constantin Negrescu din Bălăneștii-Gorjului. Ei au dăruit o troiță monumentală și foarte caracteristică, pe care au însoțit-o de un act de danie cu următorul cuprins: « *Insuflețiți de ideea înființării Muzeului de artă națională, sincer povestitor al trecutului nostru frumos, și doritori a contribui și noi cu cât puterile ne ajută la ridicarea unui asemenea templu mareț al românismului, dăruim cu toată dragostea, în sus zisul scop, această cruce de lemn, făcută de strămoșii noștrii în 1842 și găsită azi pe moșia noastră* ». ☞ Tututor acestor donatori și protectori ai Muzeului, fie-le numele pomenit spre cinstea noastră a tuturor, iar frumoasa lor faptă cât mai des luată drept pildă. ☞ In afară de particulari au mai contribuit la sporirea colecțiunilor și autoritățile și societățile private ca « Munca », « Arta românească » și « Domnița Maria ». In special Ministerul Cultelor, sub a cărui directă dependință este Muzeul, a arătat cea mai largă sollicitudine pentru tânăra instituție. Ministrul Haret, care a dat sprijinul său puternic Muzeului tocmai în vremea cea mai grea a începuturilor sale, i se cuvine adâncea noastră recunoștință pentru marea operă culturală, căreia nu numai i-a dat ființă, dar i-a asigurat și viitorul. ☞ Ministerul Domeniilor a cedat Muzeului obiectele de interes etnografic și artistic rămase în Palatul Artelor după închiderea expoziției. Din cele 607 numere ce s'au ridicat, mai puțin de jumătate au fost numai expuse în sălile muzeului, ca prezentând o reală valoare artistică. Celelalte obiecte, răzlețe și nu întru destul de caracteristice, se păstrează în depozitul Muzeului. ☞ E de regretat de sigur că nu s'a putut trage mai mare folos pentru Muzeu de pe urma expoziției. Vina este chiar a organizatorilor ei, cari neținând seamă de cererea Direcției Muzeului, făcută încă dela 31

Iulie 1906, de a i se da preferință în alegerea obiectelor, a permis vânzarea lor particularilor. ☒ Astfel s'au pierdut pentru Stat tocmai dintre cele mai caracteristice obiecte, adunate cu mari cheltueli prin organele oficiale. Dar, nici despre aceste neiertate greșeli ale conducătorilor expoziției, nici despre ulterioarele împotriviri ce s'au adus Muzeului, nu va mai fi vorba. Ideea D-lui C. Istrati, de a organiza un alt muzeu în fostul Palat al Artelor, e azi definitiv îngropată. S'a dovedit că planul nu era nici serios conceput nici realizabil din punct de vedere practic; personalul propus de d-sa nu prezenta garanțiile morale și științifice necesare creării unei asemenea instituții. Pretinsul său Muzeu al « Trecutului nostru » a trecut în domeniul dezideratelor singuratice, menite a nu fi niciodată concretizate. ☒ Iar drept singur răspuns la pățimașă și nedreapta sa împotrivire față de Muzeul de etnografie și artă națională ce se înjghebase, acesta a ajuns, în scurtul timp de când s'a organizat, la desvoltarea ce o are azi. Este de sigur foarte departe de a fi complet și nici nu se poate considera ca un Muzeu definitiv, ci numai ca o primă bază, ca realizarea unui program ce rămâne a se împlini treptat. Nu în doi ani se săvârșește un Muzeu! ☒ După felul colecțiilor și conform menirii sale, Muzeul se subdivide azi în două mari secțiuni: etnografică sau a artei populare și cea eclesiastică sau a artei religioase. ☒ Prima secțiune, cea mai bogată a Muzeului, se subîmparte, după natura obiectelor, în mai multe secțiuni, dintre cari cele mai însemnate sunt: secțiunea textilelor, a lemnului și a ceramicii. ☒ În secțiunea textilelor intră: covoarele, scoarțele, velințele, lăicerele, chilimurile, țolurile, fie de pat, de păret, de fereastră, de șea (valtrapuri sau cioltare) și în genere orice țesătură din războiu. ☒ Iile sau cămășile femești; cămășile bărbătești cu alesături pe la guler și mâneci; ciupage alese ori cusute; poale de ie; cămăși de ginere. ☒ Fote, zăvelci, șorțuri, pestelce, cătrințe, oprege, vâlnice. ☒ Brâie, bete sau brăciri, cingători; brâie cusute cu mărgelile. ☒ Marama, testemeluri, broboade, învelitoare de cap, conciuri, ceapse, scufițe, tulbene, căciule. ☒ Prosoape, ștergare, basmale, năframe, cârpe de ginere, cârpe de brâu, cârpe în colțuri; șervete, fețe de perini, chindec, cusute ori alese în războiu. ☒ Sumane, zăbune, zeghi, mantale, ghebe, dulame, ipingele, sarici, mințene; cioareci, tureci, ciorapi, mănuși, veste. ☒ Traiste, de-

sagi, etc. § A doua mare secțiune, cea a produselor de lemn, cioplit sau încrestat, cuprinde: Case și biserici de lemn, interesante prin părțile lor sculptate; diferite părți dintre elementele arhitectonice ale acestor clădiri, ca fruntare, stâlpi și undrele, pridvoare, cosoroabe, etc. § Porți și porțițe cu ștenapii înflorați; zalpazuri, garduri împletite. § Cruci și troițe din ținterime și dela răscruci. — Furci de tors, fuse, bâte, ploști, solnițe, spărgători de alune și nuci, linguri, furculițe, blide, căpcele, cauce; blidare, polițe, cuire; maiuri de lăut; păpușari de brânză; codiriști de bice, fluere și cavale; răboaje, etc. § Scaune, mese, laițe, tronuri, sfeșnice, lacăte sau broaște de lemn; juguri, proțapi. § Războaie, vârtelnițe, sucule, suveici, zimți; târnițe, cobilițe, cofe, ciubere, fedeleșuri, balerci, talere, polonice, butoiașe, hârdae, garnițe, ciuturi, covate, albi. § Mobile de lemn din casă precum și uneltele de lemn. § A treia secțiune a ceramicii cuprinde tot felul de vase de lut; talere, blide, străchini, oale, ulcele, ulcioare, bocăi, cane, sfeșnice, pușculițe, sobe, toate fie smălțuite sau numai arse. § În afară de aceste secțiuni capitale cari cuprind mai toate obiectele dintr'o gospodărie țărănească, mai intră în cuprinsul Muzeului și obiectele de metal, ca arme, paftale, broaște și lacăte, amnare, inele, brățări, cercei; obiecte de corn și sedef, ca cornuri de păstrat praful de pușcă, paftale; obiecte de piele, ca cojoace, bunde, pieptare, chimire, curele și șerpare. O secțiune interesantă mai e aceea a ouălor încondeiate cu motive atât de variate și frumoase. Toate aceste obiecte ar forma secțiunea artei populare. Am *înșirat aci pe cele mai multe dintre ele, pentru a atrage atenția asupra lor.* Căci de cele mai multe ori publicul nu știe că atari lucruri pot figura în Muzeu. § Natural că pentru ca ele să fie demne de a fi expuse, trebuie să aibă un caracter artistic, adică să fie îngrijit și frumos lucrate. O furcă, de pildă, care constă numai dintr'un simplu băț, fără nicio creștătură, nu e un obiect de muzeu; cele încrestate sau înflorate, însă, da. De asemenea și o oală, pentru a intra în Muzeu trebuie să aibă sau o formă frumoasă — ca splendidele ulcioare mai vechi, — sau un smălț plăcut și caracteristic. § Adeseori chiar obiectele cele mai lipsite de ornamente prezintă interes prin formele lor vechi, care azi în bună parte s'au transformat, devenind tot mai puțin estetice, prin influențele străine cari pervertesc gustul natu-

ral al țăranului. ☒ Am căutat, firește, să aleg pentru Muzeu pe cele mai caracteristice, pe acele care pot servi de tip. De oarece însă în această privință nu există nicio altă colecție sau un studiu pregătitor, nu am ajuns să am în toate direcțiile serii complete de cele mai vechi și în același timp cele mai frumoase exemplare. ☒ Totuși, din colecțiile existente se poate căpăta o idee despre arta poporului nostru. Pentru ca această imagină să fie cât mai deplină, și pentru a arăta pe țăranul nostru în adevăratul său mediu, am reușit să aduc în Muzeu o casă întreagă, care ocupă singură una din sălile colecției. Mulțumirea pe care vederea acestei case a procurat-o tuturor vizitatorilor — dela Rege până la țăran — și interesul ce ea a deșteptat printre artiști, îndrătuiesc în deajuns transportarea ei aici. Ea a dat motive noi de sculptură artiștilor noștri. Arhitectul Clavel a utilizat cu mare măiestrie amănuntele stâlpilor dela această casă pentru frumoasa și originala sa tâmplă de lemn, în caracter cu totul popular. Nu mai amintesc entuziasmul ce această casă stârnește la străinii cari o văd și cărora le lasă o imagină completă și plăcută a stării sociale și a îndeletnicirilor artistice ale țăranului nostru. Ea e aproape de-a'ntregul mobilată azi întocmai în stilul original—cu păpușoiul atârnat la fruntar, cu podeala de pământ și vatra afumată. Neapărat că nu toate casele sunt la fel cu a lui Mogoș; eu cel puțin nu mai cunosc o alta atât de mândră. Din aci alăturatele fotografii se poate mai bine judeca partea ei adevărat artistică. Intreg pridvorul are fruntarele sculptate și între ele stâlpi admirabili ca proporție și ornamentație. Și ușile toate sunt sculptate. Caracteristică mai este mica intrare dinaintea scării. E o miniatură a porților mari cu frumoasele lor arcuri. Ca proporție e de asemeni foarte fericită, deși e concepută și executată de Antonie Mogoș fără alt model, ci din propria sa concepție. Ea e în adevăr operă de artist. Și pare că era conștient de însemnătatea lucrării sale meșterul Antonie, căci a semnat și datat opera sa. Pe fruntar se vede săpată următoarea inscripție, atât de asemănătoare cu signaturile clasice ale marilor artiști: « 187 și cinci făcut Antonie Mogoș ». Data mai e repetată și în alte părți ale fruntarului și chiar pe uși. Pe ștenapul porții care se afla la curte se vedea monograma A. M. și anul 1879. A lucrat deci la casa sa dela 1875 și până la 1879. Căci Mogoș singur a tăiat stejarii cei mari din pădure, el a cio-

plit din ei bârnele cele groase și lungi de 10 metri, și tot el pe urmă i-a încrestat cu motive așa de alese. Azi atât scumpetea materialului cât și lipsa de timp nu mai permit ridicarea unor asemenea case. Ele se înlocuiesc cu altele de cărămizi, după cum a făcut și Mogoș. Norocul a vrut ca cercetările mele să mă ducă în comuna Ceauru, din Gorj, tocmai la timp. Adică înainte ca Moș Antonie să fi început să dărâme casa de lemn pentru a ridica pe cea nouă, în care scop își pregătise în curte cărămidă. De îndată ce am descoperit acest giuvaer arhitectural, ideea de a-l asigura pe veci în Muzeu mi se ivi. După câteva ezitări și repetite vizite ce i-am făcut, stăpânul ei, convingându-se de adevărul spuselor mele, consimți a mi-o vinde pe preț de 500 lei. Demontatul, transportul și reclădirea ei în Muzeu au costat mai mult ca prețul cumpărării. Casa a fost refăcută întocmai, fără nicio modificare, tot de Antonie Mogoș, care se simți foarte fericit văzând adăpostită pe veci opera sa în Muzeu. Mulțumirea sufletească i-a fost așa de mare, încât azi repetă tuturor că, dacă dela început ar fi putut întrezări cinstea ce-l aștepta, nu s'ar fi codit a dărui casa sa Muzeului. Dar nu-i venea să creadă, că într'adevăr o să i se dea un așa loc de cinste lucrării sale. ☒ Portretul aci alăturat al moșneagului de 73 de ani reprezintă tipul unei bresle întregi de asemenea modești dar vrednici artiști populari, din mâna cărora ies lucrări așa de caracteristice. Deși nu așa de artiști ca Mogoș, totuși foarte îndemânatici mai sunt și alți meșteri în acea parte a Gorjului. Din Ceauru chiar e Vizantic, autorul uneia din porțile monumentale din Muzeu. Din satul învecinat Tâlpășești e o altă poartă cu o ornamentație cu totul diferită de aceea a ștenapilor din Ceauru, după cum se poate vedea din reproducerea de aci. Căci fiecare sat își are stilul său tradițional — o frumoasă probă a marei varietăți a aptitudinilor artistice ale țărânului nostru. ☒ In afară de monumentele aci descrise, secțiunea lemnului mai cuprinde și mai multe troițe sau cruci monumentale de lemn. Unele din ele au și inscripții votive. Astfel e crucea din 1878 lucrată de Vasile Stanciu Burdușel și ridicată de Jumară în memoria fiului său mort în războiu. Înaltă de peste 4 m. și largă de 2 m., e troița dăruită de frații Negrescu. Acest fel de amplificare monumentală a crucii e caracteristică numai Olteniei și unor județe de munte ale Munteniei. In Moldova asemenea troițe nu se

găsesc. ☒ Impreună cu porțile aci amintite, troițele sunt cei mai de frunte reprezentanți ai secțiunii lucrărilor în lemn, cu care se îndeletnicește românul. Din nefericire, asemenea exemplare tipice ale noastre au lipsit cu desăvârșire la Expoziția jubiliară, unde s'a dat o idee cu totul incompletă de arta populară românească. ☒ Lucrările mai mici de lemn sunt splendid reprezentate prin bogata colecție de furci de tors. Ele sunt comune atât în Regat cât și la Românii din Transilvania, dela cari colecția d-nei Brătianu, expusă în Muzeu, posedă câteva exemplare foarte amplificate. Nu mai puțin caracteristice sunt cele din munții noștri. Aceste încrestături foarte migăloase dar bine combinate sunt în genere opera păstorilor. Tot lor le mai datorim de altfel și cele mai frumos ornate cancee, cauce sau alte unelte dela stână. Toate acestea, ca și păpușarii sau formele pentru presat brânza, au încrestături întocmai ca cele ce se cunosc la popoarele germanice de Nord sub denumirea generală de *Kerbschnitt*. Desenuri geometrice sunt adâncite în lemn prin creștături cu muchile oblice, cele corespunzătoare fiind aplicate totdeauna în sens invers, așa că porțiunea de lemn rămasă în relief are forma conică trunchiată. Izvoadele astfel săpate sunt în genere figuri rezultate din diferite aplicări ale « paznicului » sau compasului. Au forma unor rozete, ce se aseamănă grozav cu acele ale artei gotice târzii. Varietatea acestor izvoade este foarte mare, deosebirile constând în jocul diferit al paznicului. La noi asemenea încreștături se regăsesc atât la ornamentația caselor, după cum ne dovedește casa lui Mogoș, cât și la ștenapii porților, la furci, bâte, sfeșnice, ccaune, linguri, păpușarii, fluere, codiriști, tronuri, blidare, japițe de car, etc. ☒ Aceleași diverse aplicări au aceste modele încrustate și la popoarele nordice, unde existența lor se dovedește încă din secolul al VII-lea. Azi această tehnică e încă întrebuintată în arta populară din Danemarca și Scandinavia. Urme de lucrări în *Kerbschnitt* se regăsesc și prin Alpi, mai ales în epoca artei gotice. Dar nu numai popoarele germanice au exclusiv această tehnică. Ea se practică întocmai la fel și în Turcia. De unde am împrumutat-o noi, nu se poate încă stabili definitiv. Ne lipsesc date mai precise despre tradiția acestor obiecte, precum și elementele îndestulătoare de comparație. ☒ Deși piesele din Muzeu au înfățișarea mai veche, ele nu datează totuși de mai mult de vreo trei decenii. Prin

siguranța desenurilor și marea lor varietate se dovedește însă că modelele ce avem nu sunt decât reproducerea unor izvoade tradiționale și de mult împământenite și folosite și la noi. Unele încrestături dela porțile lui Mogoș, sau de pe furci și de pe bâtele ciobanilor noștri, pot perfect suporta comparația cu cele mai frumoase exemplare ale muzeelor străine, atât sunt de frumos concepute și perfect executate. ☒ Cam aceleași motive decorative se regăsesc și la bisericile de lemn, din care sper că în curând voi reuși a aduce una în Muzeu, dacă mijloacele, și mai ales localul cel prea strâmt mi-ar permite. ☒ Înainte de a încheia această scurtă privire asupra secțiunii lucrărilor în lemn, trebuie menționate și mobilele. Din cele civile însă, în afară de blidare, s'au păstrat puține exemplare originale. Bogată din contră este secțiunea mobilelor bisericesti, din care Muzeul posedă câteva exemplare admirabile. Strana și tetrapodul dela Mănăstirea Probota, cu împletiturile și ajururile sculptate într'un frumos stil oriental, sunt exemplare foarte prețioase. Dar atât acestea cât și ușile împărătești aci reproduse nu sunt produse ale artei populare. De caracter și execuție mai simplă și asemănătoare cu mai sus citatele ornamente sunt stranele dela biserica din Cârligu aci reproduse. ☒ Cu mult mai numeroase decât obiectele de lemn sunt exemplarele din secțiunea textilelor, care e mai completă. Sunt reprezentate mai toate districtele țării și chiar diferitele ținuturi locuite de Români. Această întregire s'a putut realiza mai lesne, deoarece obiectele de acest fel sunt mult mai numeroase, fiind de o întrebuințare mai curentă, și se și pot procura mai cu înlesnire. Căci una din caracteristicile distinctive ale Românului este tocmai portul său. Cel femeesc, mai ales, este de o bogăție extraordinară. Nu numai fiecare județ, dar aproape fiecare plasă, își are portul său particular. Deosebirile constau atât în formă cât și mai ales în izvoade și în colori. Aceleași deosebiri se constată și la Românii de aiurea. E cu totul altfel, de pildă, costumul Siliștencelor de acel al Lugoșencelor sau al femeilor din Meglen. ☒ Elementele din care se compune veșmântul femeesc sunt aceleași peste tot și se impun prin simplitatea lor. O cămașe sau ie, lungă până la glesne, îmbracă tot corpul. Ea e strânsă la mijloc printr'un brâu larg. Peste acesta se prind cele două șorturi care țin loc de fuste, și care au diferite numiri, după cum se poartă în față, și atunci

se zic fotă și zevelcă, sau vâlnic sau catrință, când se poartă la spate. Dacă mai adăogăm betele, marama și zeghea, avem costumul complet. Bogăția și varietatea constă mai ales în alesăturile iilor și țesăturilor diferite ale șorțurilor. Într'această privință se deosebesc chiar regiunile cele mai apropiate unele de altele. Sunt așa de diferite felurile de crețuri sau râuri de pe iile femeiești, atât ca modele cât și ca combinare a colorilor, încât prin mici modificări se obțin nenumărate variante. Sunt regiuni care au culorile lor particulare și chiar modul lor special de a le produce. Nepuțându-se reproduce aci costumele cu culorile lor, se amână o descriere mai amănunțită a diferențelor portului pentru catalogul colorat ce se prepară de Direcția Muzeului, după desaturile originale ale d-lui O. Roguski. Materialul adunat la Muzeu în această direcție este foarte bogat atât pentru România cât și pentru Ardeal și Bucovina, așa încât va permite o clasare a diferitelor tipuri și a influențelor reciproce. ☒ Cele peste 450 de cămăși din toate părțile, orânduite după regiuni, dau o bună imagină a diferențelor locale și a amplificării izvoadelor. Iile cele mai vechi, de pânză groasă de in, sunt cele mai simple și adesea cele mai frumoase. În vremea mai nouă râurile sunt prea încărcate cu fluturi, cari înlocuind beteala cea veche, dau un aspect neliniștit costumelor. De asemeni cusăturile care se făceau cu mătase sau arniciu, azi sunt de lână, și de aceea mult mai grosolane și neplăcute. ☒ Nicăeri mai bine ca la Muzeu nu se pot păstra izvoadele cele vechi. Sunt deci rugate toate persoanele care au asemenea ii, să le vândă sau să le ofere Muzeului, pentru a se completa cât mai bine acest bogat tezaur de izvoade străbune. ☒ Nu numai simple ie, dar și costume întregi sunt expuse la muzeu, unde cu timpul fiecare județ va fi reprezentat printr'una sau mai multe asemenea păpuși, îmbrăcate cu costumul particular fiecărei regiuni. O atenție deosebită cată să se dea și cofurelor vechi, astăzi de asemeni în părăsire. Conciurile cele frumoase, din care muzeul are o colecție bogată, au dispărut cu totul din obiceiuri. ☒ În afară de costume, secția textilelor mai cuprinde scoarțe și lăicere. Și țesutul acestora forma una din ocupațiile de căpetenie ale Româncei. Nu era casă, în vechime, fără războiul ei, și țărancele singure torceau și vopseau lânurile din care apoi tot singure urzeau cele mai frumoase scoarțe. Tradiția țesutului nu a dispărut

încă ; s'au înlocuit însă boielile vegetale prin colori de anilină, iar izvoadele geometrice vechi prin desenhuri de animale și altele. Modelele vechi din muzeu însă au început să fie copiate și astfel vom reveni în curând la tradiția cea bună.

☒ Secțiunea ceramicii e de asemenea foarte bogată. Exemplele vechi fiind și mai rare decât în celelalte secțiuni, din cauza materialului mai lesne expus deteriorării, s'a compensat lipsa lor prin produse noi, dintre care unele sunt foarte interesante. Cea mai veche strachină datată e din Oltenia, din 1810. Mult mai vechi sunt însă olăriile dela Români din Transilvania, dela care se află expuse unele exemplare din secolul al 18-lea. Ceramica lor este însă tare influențată de a Sașilor, pe când cea din țară se aseamănă mai mult cu a popoarelor din sudul Dunării.

☒ Tehnica olăriei nu a dispărut încă din popor. O bună probă a numeroaselor centre de olari țărani a dat ultimul concurs, la care au participat peste 150 de meșteri. S'a dovedit astfel varietatea modelelor și mai ales a smalțurilor, care diferă după materialele prime ce are fiecare regiune. Pământul cel mai bun este cel roșiatic din Mehedinți. Formele sunt aproape aceleași pretutindeni. Unele dintre ele, cum sunt de pildă ulcioarele cele mari cu două mânuși, se apropie de eleganța vaselor antice.

☒ Olăria românească e în general colorată. Chiar străchinele sau oalele cele mai ieftine au desenhuri. La acestea din urmă smalțurile sunt înlocuite prin desenhuri în alb, cu coloare de pământ. Izvoadele desenurilor prezintă variațiuni foarte bogate; unele se apropie de încondeierile ouălor de Paști. Cu toată naivitatea desenurilor, totuși prin originalitatea lor și adesea prin perfecțiunea formelor, olăria românească, chiar mai nouă, produce cea mai bună impresie asupra specialiștilor străini. Olăria e una din expresiunile cele mai caracteristice ale artei noastre populare, și de aceea i s'a dat locul ce se cuvine în Muzeul de artă națională.

☒ Tot în secțiunea ceramicii intră și sobele de teractoa, din care Muzeul posedă un splendid exemplar, dăruit de părintele D. Dan din Straja Bucovinei. În așteptarea unei noi clasificări, s'au expus aci și discurile de la bisericile lui Ștefan cel Mare, care prezintă și un mare interes arheologic-istoric, pe lângă cel artistic.

☒ Și această secțiune, oricât ar fi de bine reprezentată, e departe de a fi completă, rămânând a se întregi cu timpul.

☒ Pe lângă aceste trei secțiuni capitale, mai

așteaptă să ia o dezvoltare mai mare și colecția de ouă încondeiate. De asemeni acea a instrumentelor de muzică, a pielăriei și a bijuteriei populare. ☒ Un bun început s'a făcut prin colectarea documentelor grafice, care ne oglindesc poporul și țara noastră. Din nefericire, asemenea reproduceri nu sunt vechi, ca la alte popoare. Albumul lui Raffet, cuprinzând 20 planșe despre România, datează din 1837. Cel al lui Bouquet, din 1843. Apoi vin colecțiile dăruite de Rege, și menționate mai sus. În afară de acestea mai sunt și unele foi răslețe, care prin subiectele reprezentate au interes pentru istoria culturală a trecutului nostru. Prin raritatea lor, asemenea documente sunt foarte greu de dobândit; să sperăm că amatorii, cari mai de timpuriu au avut buna idee de a colecta asemenea planșe cu subiecte românești, vor contribui la completarea colecției Muzeului. Exemplul dat de T. Maiorescu, care a dăruit Albumul lui Billecoq va găsi, sper, imitatori. Căci multe din aceste publicații sunt azi cu totul ieșite din comerț. ☒ Acestea sunt, în rezumat colecțiile care alcătuiesc actualul muzeu. Adăpostite într'un local nu tocmai propriu, ele au fost astfel expuse încât să dea cea mai clară imagine a artei poporului nostru. Să placă, să atragă privirea și să instruiască în același timp. O clasare strict științifică nu se va putea face decât atunci, când din fiecare secțiune vor fi destule obiecte, pentru a nu fi nevoie să se umple, prin împrumutări dela una la alta, golurile secțiunilor actuale. Din cele câteva vederi ale sălilor, aci reproduse, se poate avea o idee de dispoziția generală. S'au menținut zidurile spoite cu var, pentru a păstra mai bine caracterul rustic, care se potrivește obiectelor expuse. Mai toți pereții sunt îmbrăcați cu admirabilele scoarțe și lăicere, care înveselesc sălile prin colorile lor plăcute. S'au menținut încă dulapurile vechi, din cauza lipsei de fonduri, care să permită o reînnoire totală a mobilierului. ☒ Inceputul făcut, prin instalarea în Muzeu a casei lui Mogoș, rezumă programul viitor. Se va căuta a se face, în proporția necesară, același lucru pentru fiecare din regiunile mai însemnate locuite de Români. Așa încât în Muzeul Capitalei Regatului Român, vom avea câte o gospodărie completă a fraților din Bucovina, Ardeal și Macedonia și reprezentanți ai artei și portului Românilor din Serbia, Istria, Moravia, etc. Acestea necesită însă călătorii anume în părțile locului și adunarea materialului în

mod sistematic. În doi ani și cu mijloacele restrânse ce s'au acordat, nu s'a putut realiza decât o parte din program. Iar faptul că Oltenia este mai bine reprezentată decât restul țării, se datorește nu întâmplării, ci procedării sistematice ce se impunea, de a se explora succesiv dar temeinic o regiune anume, înainte de a trece la alta. Atât prin situația ei geografică, cât mai ales prin bogăția sa artistică, se impunea să încep cu Oltenia. Și cred că am reușit a aduna exemplare atât de caracteristice, încât am relevat chiar Oltenilor frumusețea artei lor, pe care nu o bănuiau până acum. Secțiunea oltenească a Muzeului din București e cu mult mai completă și caracteristică, decât chiar interesantul și mai vechiul Muzeu local din Târgul Jiului. ☒

Încă neorânduite sistematic sunt obiectele secțiunii eclesiastice, căreia i se cuvine o atenție cu totul specială. Căci conține obiectele cele mai scumpe ale trecutului nostru și singurele moșteniri dela strămoși, dela cari nu avem alte rămășițe. Odăjdiile bisericesti au fost păstrate în mănăstirile bogate, de unde în bună parte au fost ridicate cu ocazia secularizării. Acestea formează depozitul Muzeului de antichități cu obiectele preistorice sau cu cele grece și romane. O separațiune a Muzeului de antichități de cel al neamului românesc se impune. În principiu această separație a și fost oficial hotărâtă și va fi în curând pusă în aplicare. Căci n'au ce căuta evangheliile frumos ferecate, potirele, discurile și crucile cu pietre scumpe, icoanele îmbrăcate în argint, aerele sau epitrahilele cusute cu fir și mărgelile și toate celelalte odăjdii purtând inscripții cu numele voevozilor noștri, alături de idolii egipteni sau de inscripțiile greco-romane. Obiectele cultului trebuie să se găsească în muzeul cel românesc, nu în cel de « antichități », al cărui cadru se încheie tocmai acolo, unde începe competența celui național. O dovadă a desinteresării ce direcția Muzeului de antichități a arătat față de arta veche românească e lipsa de adaose făcute la colecțiile vechi, în care s'au exclus aproape cu totul mobilele. Acest gol e împlinit în parte la Muzeul dela Șosea, unde se găsesc unele exemplare din cele mai caracteristice mobile bisericesti. Aducere-a acestora de prin biserici, unde se pot înlocui prin copii noi, se impune, căci altfel dispar, distrugându-se prin uz. De asemeni furtul întâmplat acum în urmă la Mănăstirea Bistrița ne arată pericolul căruia sunt expuse obiectele

scumpe din bisericile noastre. Asigurarea lor în colecțiile oficiale, cu toate garanțiile unei bune paze, se impune cât mai grabnic. ☒ Prin reproduceri în gips, după părțile sculptate ale bisericilor, se va putea alcătui și o secțiune interesantă a mulagiilor, care ar da o bună idee a arhitecturii noastre religioase. Un început s'a făcut și în acest sens prin expunerea reproducerilor după stâlpii, pisania și chenarii dela Stravopoleos. O bogată colecție de fotografii completează imagina ce se poate da despre bogata și frumoasa artă a mănăstirilor și bisericilor noastre. ☒ Când toate aceste secțiuni, acum de abia proiectate, vor putea fi realizate, atunci numai vom avea în sfârșit un Muzeu național, demn de acest nume. Pentru ca, însă, toate aceste obiecte să fie expuse după cum se cuvine, e nevoie și de un local potrivit. Spre a orândui, de pildă, o secțiune eclesiastică, trebuie neapărat o sală boltită, în care să se ridice o catapeteasmă, întocmai ca într'o biserică. ☒ Toate aceste amenajări speciale muzeului sunt prevăzute în planul schițat și publicat încă din 1907. ☒ Să nădăjduim că se vor afla odată în bugetul Statului și banii necesari pentru ridicarea acestei clădiri, care ne este tot atât de necesară ca și cazarmile sau localurile de licee. Căci un muzeu, în sensul adevărat, este cea mai bună școală pentru popor. În ea se capătă, fără altă pregătire, ci numai prin intuiție, cele mai frumoase lecții de patriotism. ☒ Iar numele ce se va da viitoarei Instituții se va alege între muzeul «național» sau «al neamului românesc», în caz că nu se va păstra titulatura ceva mai lungă de azi. În niciun caz nu va fi Muzeul «trecutului nostru», fiindcă el va trebui să cuprindă și manifestările artistice ale zilelor noastre. Căci nu o instituție moartă, ci un focar de cultură, trebuie să fie un Muzeu național. Din el să se inspire generațiile viitoare de artiști, și într'ânsul să se depună succesiv rezultatele noi ale artei românești. ☒ Numai astfel își va împlini înalta sa menire un adevărat Muzeu național, care trebuie să fie în cea mai strânsă legătură cu poporul. În el trebuie să se oglindească trecutul nostru și tot aci să se plămădească viitorul artei românești. ☒ În scop de a deștepta interesul general pentru începuturile acestui Muzeu, au fost scrise și aceste rânduri.

Adaos în 1936. Suntem fericiți a constata că prevederile preconizate în 1910 de « a avea în Muzeul Capitalei Regatului Român câte o gospodărie completă a fraților din Bucovina, Ardeal și Macedonia » au fost realizate, acum, în Satul Model dela Herăstrău, urmând a se completa, poate, și prin « reprezentanți ai artei și portului Românilor din Serbia, Istria, Moravia etc. », cum se intenționa acum un sfert de veac! Instalarea în Muzeu a casei lui Mogoș, acum treizeci de ani, și cumpărarea bisericii din Tiurea, în 1909, pot fi considerate ca premergătoare ale « Satului » de azi, care este amplificarea, cu alte mijloace, bine înțeles, a principiului atunci pentru întâia dată enunțat și realizat în marginea bugetelor restrânse de care dispunea Muzeul. Sperăm că, după marele succes al Fundației Principele Carol prin înființarea « Satului Model », așa de repede și splendid organizat de colegul D. Gusti, se vor găsi și fondurile necesare terminării Muzeului dela Șosea. Căci fără a se concura, cele două institute nu pot decât să se întregească, Muzeul având un caracter mai permanent și mai artistic decât Satul, cu a sa netăgăduită însemnătate din punct de vedere sociologic, în primul rând. ☒ S'a înfăptuit « Muzeul Satului », cum i se mai zice, înainte de acel al orașului, care este și al civilizației trecutului nostru și căruia nădăjduim că se împlinește acum sorocul. ☒ La descrierea obiectelor, considerabil sporite între timp, trebuie adăugată apariția cataloagelor colecțiilor: 1) Izvoade de creștături ale țaranului român, 1 album foliant, 114 ilustrații în text și 61 planșe cuprinzând 416 reproduceri de obiecte sculptate. Socec, 1928. 2) Tapis Roumains, Album 4° jésus. Text și 61 planșe în colorii. Paris, Ernst, 1928. ☒ Catalogul olăriei așteaptă, gata, sumele necesare pentru tipar, iar cel al țesăturilor este în lucru. Mai este gata de tipar un album, colorat, al Scoarțelor din Bucovina. Sumele necesare tiparului nu se găsesc însă nici la Ministerul Școalelor, cărora le-ar servi de model, nici la Direcția Presii, care a editat, totuși, în străinătate, ca și cum nu s'ar fi putut la noi, scumpa dar tendențioasă carte a d-lui G. Oprescu, (vezi Convorbiri literare, Ian. 1936 și « Rectificări și adaosuri la biografia lui N. Grigorescu », crâmpee dintr'o conferință, Focșani, 1936).

MUZEUL NAȚIONAL ȘI BUGETUL STATULUI

(« Convorbiri literare », Ianuarie 1911)

Din partea unor conducători nepregătiți pentru a prețui însemnătatea unei educații artistice a poporului, era fatal ca și Muzeele de artă să fie cu totul desconsiderate. Astfel, pe când nu numai opinia publică ci și membri ai Parlamentului, ba chiar raportorul bugetului Instrucțiunii reclamă fonduri pentru Muzeul de artă, Ministrul Cultelor, dimpotrivă, reduce minimala subvenție ce se acordă într'acest scop, sub pretext că nu este în stare ca, dintr'un buget de aproape 30 milioane, să-și permită « luxul » de a mai da 13.000 lei pentru arta națională! A pretinde că întreținerea unui muzeu este un « lux », e cea mai tristă dovadă a mentalității rudimentare ce domnește încă la noi, în chiar cele mai înalte sfere. Dar și celelalte considerente, prin care d-l Ministru Haret și-a motivat această măsură stranie, sunt prea caracteristice pentru a nu fi, în parte cel puțin, reproduse aci, după însuși discursul d-sale din ședința Camerei dela 27 Martie 1910. Ele au fost provocate de discursul d-lui Marghiloman, care cu indignare sinceră a protestat contra măsurii perfide ce se lua cu intenția de a stânjeni dezvoltarea Muzeului de artă națională. Deși Muzeul e înființat în Octomvrie 1906, d-l Ministru al Instrucțiunii a afirmat în plin Parlament că pentru acest muzeu, ce în realitate de abia se înfiripa, « *perioada de formațiune a trecut* », și că, prin urmare, « *o sumă prea mare de dotațiune era curat inutilă* ». Aiurea, instituții vechi de secole chiar nu se consideră a fi complete,

iar la noi Ministrul însuși consideră ca terminat muzeul cel tânăr de 4 ani numai, pe care îl taxează drept un lux inutil! ☒ Constrâns a răspunde asupra sporului de 5.000 lei ce în același buget se prevedea, acordându-se această sumă « Cercului artistic muzical din București » (Stat 387, Nr. 30), d-l Ministru nu se dă în lături a uza de afirmațiuni ce sunt în contradicere cu realitatea. D-sa pretinde deci că « cei 5.000 lei dați Cercului artistic din România, însemnează 5.000 lei acordați Societății profesorilor din România, fiindcă acesta este « *Cercul artistic* » (subl. în Monitor). Iar ca dovadă că această afirmare nu este un lapsus memoriae, d-l Ministru adaugă imediat că « socotește că este bine să se dea și Cercului profesorilor din București 5.000 lei pentru ca să aibă un centru de întruniri și de convorbiri între dâșii ». Și prin acest răspuns, subliniat de aplauzele partizanilor, d-l Ministru crede că a motivat în deajuns reducerea făcută la bugetul Muzeului, dându-i o mai bună întrebuințare. În realitate însă nu a fost decât o mistificare a Camerei. Căci « Cercul artistic muzical », căruia i s'au dat cei 5.000 lei, nu are nimic a face cu Cercul profesorilor. Aceasta o știa foarte bine d-l Haret, fiind însuși președinte de onoare al Cercului muzical, care este o asociație cu caracter particular, fără niciun amestec cu Cercul profesorilor. ☒ Dovada ne-a dat-o chiar d-l Ministru în urmă. Căci Cercul profesorilor, luând drept bune afirmările din Camera ale d-lui Ministru, a cerut suma ce pe neașteptate d-sa îi hărăzise în discursul său. La această cerere însă i s'a răspuns că cei 5.000 lei nu se cuveneau profesorilor, ci într'adevăr « Cercului artistic muzical » după cum afirmase și d-l Marghiloman. Din cele relatate aci reiese concluzia întristătoare, că însuși Ministrul Cultelor uzează, cu deplină cunoștință, de asemenea alterări de adevăruri, pentru a masca o reducere a bugetului Muzeului, pe care, în realitate, nu o putea motiva altfel decât prin antipatia ce nutrea împotriva conducătorului acelei instituțiuni ☒ Asemenea procedeu nu este unic. D-l Ministru nu se sfiește a altera adevărul, contradicându-se singur, atunci când e nevoit să justifice vreun act arbitrar al d-sale. În asemenea împrejurări m'am crezut nevoit să adresez onor. reprezentanți ai Națiunii, în sesiunea anului 1910, următorul Apel, trimis, în foi volante, d-lor Deputați: « Deși bugetul cheltuelilor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii se încheie cu

un spor considerabil, bugetul Muzeului de artă națională, însă, nu numai că nu a fost sporit, dar a fost chiar redus cu șase mii lei. ☞ Nu am să mă ocup de economia generală a bugetului celui nou; cred însă de a mea datorie să mă îngrijesc de situațiunea instituțiunii ce mi-a fost încredințată și de a cărei progresare sunt în primul rând responsabil. Reducerea ce s'a făcut în bugetul Muzeului este cu atât mai surprinzătoare, cu cât este *singura* instituție de cultură față de care s'a procedat astfel; ea este totdeodată atât mai dăunătoare, cu cât lovește tocmai pe cel mai tânăr dintre Muzeele noastre, care, de abia împlinind trei ani de existență, reclamă o sporire, iar în niciun caz reducerea chiar a fondurilor modeste de care s'a bucurat în prezent. ☞ Cu mijloacele reduse din trecut, cu greu numai s'au putut alcătui colecțiunile existente; prin noua reducere a bugetului însă se periclitează o bună parte a programului anului viitor. Și cu cât mai mult vom întârzia, cu atât mai rare și mai scumpe devin obiectele de Muzeu. ☞ Cererea ce am adresat d-lui Ministru, de a se menține cel puțin suma bugetară din prezent, rămâind fără rezultat, mă văd nevoit, în interesul instituțiunii, să reînnoesc aceleași rugăminți către reprezentanții națiunii. ☞ Mă încumet să adresez acest apel, convins fiind că nu mi se va putea lua în nume de rău străduința ce pun pentru prosperarea unei instituțiuni ce tuturor trebuie să ne fie tot atât de scumpă. Și intervin cu atât mai multă stăruință, cu cât am convingerea mai liniștită că din parte-mi am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru desvoltarea Muzeului. Și în cazul de față nefiind întru nimic în joc conducătorul Muzeului, ci însăși ființa chiar a instituțiunii, cred că nu am rezerve de făcut. Existența Muzeului este de o prea mare însemnătate pentru a o lăsa să fie periclitată. ☞ Pornesc de sigur dela presupunerea că nimeni nu va putea imputa că sumele până acum acordate nu au fost bine întrebuințate și în scopul anume propus. Căci toți câți au vizitat tânărul Muzeu, dela Vodă și până la opincă, toți și-au exprimat mulțumirea de a vedea în fine reunite și puse în valoarea cuvenită, frumoasele dovezi ale sufletului de artist ce ascunde poporul românesc. Străinii de asemeni pot în fine căpăta acum în Capitala Regatului o imagine mai înviorătoare despre însușirile frumoase ale țaranului nostru. Toți acești numeroși străini, dintre cari mulți specialiști în materie, nu con-

tenesc de asemeni să aprecieze în termenii cei mai măgulitori tânăra instituție. La expozițiile internaționale de artă populară dela Berlin și Amsterdam, la care a participat Muzeul, i s'a acordat cele mai înalte recompense. ☒ Toate aceste păreri favorabile nu ar avea însă nicio însemnătate, dacă nu ar fi împărtășite și de autoritatea superioară de care depinde Muzeul. Dar însuși d-l Ministru al Cultelor, cu prilejul ultimei sale vizite la Muzeu, a binevoit să-și exprime deplina mulțumire pentru repede și îmbucurătoarea progresare a instituției. ☒ Foarte surprins am fost deci constatând că nu numai dela Minister dar și dela Casa Școalelor, al cărui buget se prezintă cu un spor real de 366.573 lei, s'a redus subvenția de 3.000 lei ce se acordă Muzeului, deși nu de mult însuși d-l Administrator al Casei Școalelor ne-a onorat cartea de aur cu următoarele rânduri: « *am vizitat Muzeul și am admirat și arta și munca ce se depune (ss) M. Popescu* ». După cât știu, d-l Administrator are încă și în prezent aceeași bună opinie despre această instituție, care nu a demeritat ajutorul ce i s'a dat. ☒ Prin urmare reducerile din bugetul Muzeului nu pot fi motivate printr'o pretinsă rea întrebuințare a sumelor acordate până azi. Rezultatele obținute ar pleda dimpotrivă pentru o sporire a mijloacelor de mărire a colecțiilor ¹⁾. ☒ Este de asemenea inutil, cred, să mai insist azi asupra rolului însemnat ce tocmai acest Muzeu îl are nu numai din punct de vedere artistic, dar mai ales ca educator al poporului. Înalta sa misiune socială este astăzi bine întemeiată: Muzeul e școala cea mare pentru redeşeptarea respectului tradiției și a mândriei naționale. Oricine se poate convinge, în zilele de sărbătoare, de mulțumirea și bucuria ce poporul resimte, văzând locul de cinste ce se acordă produselor sale. Asemenea sentimente moralizatoare trebuiesc cât mai cald întreținute. Mai cu seamă că acest Muzeu este una din puținele mulțumiri sufletești ce se dă țaranului nostru, dela care cerem în schimb așa grea muncă și atâtea sacrificii bănești. ☒ Ca atare Muzeul merită neapărat mai multă considerare din partea Statului. Și dacă chiar în țările apusene desvoltarea artei nu se poate lipsi de protecția Statului, cu atât mai imperios ea e reclamată la noi, unde trebuie încă să deșeptăm atențiunea și respectul publicului pentru produsele artei naționale. Pentru a desăvârși această educație a maselor, Muzeele în primul rând se

impun. Instituția dela Șosea începuse să dea rezultate pozitive în această direcțiune și înrâurirea pe care a avut-o asupra diferitelor straturi sociale este neîndoelnică. Chiar și în privința producerii mobilierului, atât al instituțiilor publice cât și la particulari, precum și a executării altor obiecte uzuale, colecțiile din Muzeu au avut o influență bine hotărâtă, îndrumând spre crearea unui stil național. Bunul renume de care Muzeul începuse să se bucure a îndemnat chiar pe particulari să-l îmbogățească cu daruri prețioase. Pentru ca să se mențină însă în această bună cale, acum la început mai ales, Muzeul are absolută nevoie de încrederea și ajutorul Statului. A-i reduce bugetul, după cum s'a plănuit, ar însemna că nu i se mai acordă aceeași încredere și aceeași importanță. Prin această nemerită și neașteptată reducere de șase mii lei, o mare parte din obiectele de artă, ce Muzeul își rezervase dela frații de peste hotare, nu vor mai putea fi achiziționate. Ele vor fi de sigur pierdute pentru noi și vor lua fatal drumul spre Budapesta, al cărui Muzeu dispune, numai pentru secțiunea etnografică, de un buget de zece ori mai mare ca al nostru. Astfel în loc de a ne mândri noi, în Capitala Regatului, cu produsele artistice ale fraților noștri, va trebui să ne ducem în muzeul unghuresc, unde să sperăm că, în cel mai bun caz, le vom găsi cel puțin sub denumirea de «olah». Nu a mea va fi vina acestei înjosiri naționale. Și am încrederea că nu fără rezultat va rămâne acest apel adresat unei Camere liberale, atât de bine dispusă în favoarea înălțării culturale a poporului. Sper dar că, dacă nu se poate spori, se va menține cel puțin pentru mărirea colecțiilor Muzeului aceeași sumă de care a dispus și în anul bugetar expirat. Și astfel se va săvârși o faptă într'adevăr națională». Apelul e semnat de Directorul Muzeului.

¹⁾ În schimbul reducerii dela Muzeu, constat că s'a acordat 5.000 lei Cercului artistic muzical din București (Stat Nr. 387 (Nr. 36); iar la Muzeul de anticități s'au menținut cei 5.000 lei pentru «Limes Romanus», deși nimeni nu știe să se mai fi lucrat la desgroparea lui (Stat. 367). Oare aceste adause și mențineri se impun mai imperios decât sporirea colecțiilor de artă națională?

* * *

Adaos în 1936. Rezultatul a fost că în urma intervenției deputatului Stavri Brătianu, contra actului de «anarhie» ce am comis, directorul Muzeului a primit un «avertisment», semnat de însuși Ministrul, prin care i se «interzice cu totul manifestații de acest fel». Discuția urmată în Cameră e redată, parțial, în capitolul «Tragedia Muzeului».

PUNEREA PIETRII FUNDAMENTALE A MUZEULUI NAȚIONAL

(Broșură, 8°. Editura « Minerva » 1912)

Tendința popoarelor spre o viață culturală mai intensă se naște numai după ce sentimentul respectului tradiției a fost deșteptat în toate straturile națiunii. ☒ Aprecierea și cercetarea trecutului, și ca urmare firească înființarea muzeelor, este unul din semnele caracteristice ale oricărei renașteri culturale. ☒ Punându-se în anul acesta fundamentul noului Muzeu național, s'a adăogat încă o piatră la opera măreață ce se desăvârșește sub Domnia binecuvântată și strălucită a primului nostru Rege. Pe temelie neclintită a Independenței politice și economice a țării, se bizue acum năzuința de a dobândi și neatârnaarea culturală a poporului românesc. Într'acest scop instituțiile noastre de cultură dela Universitate, cu anexele ei până la școlile elementare, se înmulțesc mereu, transformându-se neîntrerupt, potrivit cerințelor timpului și menirii lor cât mai înalte. ☒ În mijlocul acestei prefaceri îmbucurătoare, singură instituția Muzeului rămăsese în urmă. Și se părea firesc, la prima vedere, ca în vremea aceasta, în cari marile probleme sociale și nevoia lățirii instrucției elementare în masa poporului ne preocupau în primul rând, muzeele să se fi dat uitării. Pentru mulți ele erau privite ca un lux inutil. Și cu toate acestea nu există pentru popor o instituțiune mai de folos și cu un caracter mai general decât muzeul, atât din punct de vedere al instrucției, cât mai ales al educației morale. Căci un muzeu, în adevăratul înțeles al cuvântului, este nu numai un templu, dar este tot-

deodată și o școală de educație. Un templu, căci într'însul, ca într'un sanctuar național, se adăpostesc pe veci odoarele scumpe ale unui popor, el fiind totdeodată și depozitarul tradiției naționale. O școală, și cea mai mare, căci în muzeu, fără altă pregătire, fără chiar cunoașterea slovelor și fără intermediul unui dascăl, se capătă, pe nesimțite, cea mai înălțătoare lecție de patriotism. ☞ Intr'un muzeu național se oglindește trecutul și se plămădește viitorul; el este cea mai desăvârșită expresie a civilizației unei țări. ☞ Scopul noului muzeu este pe scurt arătat în hrisovul ce s'a zidit în temelia clădirii, iscălit fiind de Maiestatele Lor Regele și Regina, de Altețele Lor Principele Ferdinand și Principesa Maria, Principele Carol și Principesa Elisabeta, precum și de persoanele prezente la solemnitate. ☞ Hrisovul glăsuște astfel: ☞ *Noi, CAROL I, Rege al României, Dorind a cinsti arta strămoșească cu un adăpost vrednic de însemnătatea sa pentru educarea poporului și întărirea sentimentului patriotic, astăzi 17/30 Iunie, anul Mântuirii 1912 și al Domniei Noastre al 47-lea, Impreună cu Augusta Noastră Soție, Regina Elisabeta, și cu iubiții Noștri Nepoți, Principele Ferdinand și Principesa Maria, Moștenitorii Tronului, de față fiind Președintele Consiliului de Miniștri ad-interim Th. G. Rosetti, Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii ad-interim C. C. Arion, Președintele Comisiunii Monumentelor istorice I. Kalinderu și înalți funcționari ai Statului, prin serviciu divin, oficiat de I. P. Sf. Sa Conon Mitropolitul Primat, Am pus, pe locul fostei Monetării a Statului și al palatului Mavrogheni, temelia MUZEULUI NAȚIONAL. merit să întrunească colecțiile de Artă acum răzlețite, spre a lăsa generațiilor viitoare oglindă desăvârșită a întreg tezaurului artistic din cuprinsul pământului românesc, începând cu vârsta preistorică și până în zilele noastre.* ☞ *Intru amintirea acestui fapt, am semnat actul de față, din care unul se va păstra în archiva Muzeului, iar altul s'a zidit în temelia clădirii.* ☞ Dacă paralel cu prosperitatea materială a unui popor merge în mod firesc și cultivarea artei, apoi a venit, cred, momentul ca din excedentele bugetare să se facă și unele sacrificii culturale. Astfel, în loc de a avea rămășițele artei noastre împrăștiate în localuri deosebite și în genere necorespunzătoare, ele vor fi reunite într'un singur local propriu și demn de ele. ☞ Incepând din vremurile cele mai îndepărtate, vizitatorul viitorului muzeu va întâmpina

produsele primitive, dar uneori surprinzătoare prin măestria lor, a epocelor preistorice. Din unelte de piatră, dar mai ales din frumusețea olăriei zugrăvite, se va vedea că regiunea aceasta dintre Dunăre și Carpați a fost locuită cu mult înainte de vremea creștină de o populație înzestrată cu un simț artistic superior. Marea îndeletnicire a vechilor triburi Trace, care au sălășluit aicea, ar explica poate și adâncul sentiment artistic al țăranului de azi, rafinat în timp de atâtea generații. Știința preistorică atribue o mare importanță descoperirilor făcute în țara noastră în vremea din urmă, căutând să deslege prin ele marea problemă a migrației popoarelor. Pe baza lor se susține azi superioritatea artistică a triburilor nordice, față de cele din Marea Egee și chiar din Mykene. ☞ Din rămășițele artistice și numismatice ale epocii greco-romane, ce vor urma celor preistorice, se va învedera mai ales marea precumpănire ce a avut cultura elină la gurile Dunării. Iar dintre numeroasele urme ale strămoșilor Romani, Muzeul de Artă se va mărgini să arate numai unele exemplare, ca indicații a marilor centre antice, care neputând fi aduse la București, vor trebui expuse la locul originii lor. Astfel sperăm că în curând metopele dela Adam Clissi vor lua îndărăt calea spre Dobrogea, pe lângă cetatea ce iese la iveală, pe care e imposibil să o transportăm de acolo. ☞ Restaurate la locul lor, ele vor mărturisi vechea dominație a imperiului Romanilor, azi redeșteptată sub stăpânirea tânărului regat român. Pietrele cu inscripții, prezentând un interes epigrafic iar nu artistic, vor alcătui Lapidariul dela Filaret. ☞ Ieșind din epoca antică și intrând în cea medievală, în acea epocă în care țara noastră a servit ca o pâlnie prin care s'au strecurat tot felul de neamuri dinspre răsărit spre apus, Muzeul nostru se va mândri cu unul din monumentele cele mai de seamă: populara Cloșcă cu Pui de Aur dela Pietroasa, lăsată de Goți în trecerea lor prin Munții Buzăului. ☞ Iar întunerecului ce urmează, și pe care nici istoricii nu l-au putut scurta în destul, îi va corespunde în colecțiile noastre un mare gol, până ce în sfârșit apar, deodată cu înființarea voevodatelor, scumpele și splendidele odoare bisericesti — dovezi strălucite nu numai a credinței strămoșești, dar și a înaltului grad de cultură al străbunilor noștri. Această splendidă secțiune, alcătuită din sugestivele și nestimatele ei icoane, din epitafiile brodate de mâinile chiar

ale Domnițelor noastre, din odoarele de tot felul în aur și în pietre scumpe ale mitropoliților sau ctitorilor boierești, toate aceste tezaure vor da de sigur cea mai vie imagine a belșugului și a vieții de înaltă treaptă culturală în care se răsăteau voevozii noștri, tot atât de vajnici luptători ca și pricepuți arhitecți și artiști. ☒ Astfel istoria Principatelor ne va fi oglindită în sălile Muzeului Național, în toate ale ei amănunte, dar mai imparțial, mai impunător și mai imediat de cât ne-o pot da chiar scrierile cronicarilor sau ale istoricilor noștri. ☒ Alături de reprezentanții claselor domnițoare sau călugărești va avea locul ei de cinste și marea masă a poporului, splendid înfățișată prin minunatele țesături ale gospodinei noastre, sau prin nu mai puțin surprinzătoarele produse ale țăranului nostru. În ele se resfrânge întreaga poezie a poporului. După cum doina și graiul popular au reîmprospătat limba românească de azi, tot astfel produsele țărănești vor face să renască o splendidă artă națională. ☒ Ieșind din domeniul trecutului și al anonimului, muzeul va da un loc de frunte și artei zilelor noastre, transmițând astfel viitorimei și actualitatea care așa de repede se va trece. În această secțiune vor ocupa un loc de frunte lucrările măiestre datorite Maiestatei Sale Reginei și Alteței Sale Principesei Maria. ☒ Astfel legendele frumoase, ale Domnițelor care dăruiau giuvaerurile pentru săvârșirea mănăstirilor sau ale acelor care-și petreceau timpul cusând cu fire de aur epitafele domnești, vor deveni o realitate pentru noi, când vom admira lucrările datorite neîntrecut de îndemânatecelor mâini ale Reginei, *ale Domniței și ale femeilor din numeroasele societăți de cultură ale zilelor noastre.* ☒ Prezentul va înviora trecutul și, în loc de a fi un cimitir al artei, Muzeul Național va fi școala vie a patriotismului și a dezvoltării sentimentului estetic. ☒ Astfel înțeleasă, menirea muzeului este mai înaltă decât a oricărei alte instituții de cultură, căci niciuna nu are o acțiune așa de generală și de binefăcătoare. ☒ Întreg poporul, dela clasele cele mai înalte până la cele mai de jos, va avea satisfacția sa prin muzeu. Cărturarul savant va avea la dispoziție o arhivă de documente ale timpului, mult mai directe și mai puțin prefăcute ca sorgințele scrise; analfabetul de asemenea va fi fără de voie răpit de frumoasele înfățișări care vor izbi văzul său. ☒ Muzeul va avea astfel nu numai un rol cultural dar și unul moral: prin el gene-

rațiile tinere vor învăța să aprecieze și să iubească trecutul. ☒ Pentru ca obiectele să producă tot efectul dorit, se cuvenea să se dea conținutului cadrul cuvenit. Spre a noastră mare rușine, trebuie să constatăm că în această privință nu s'a făcut nimic până în prezent. Rămăsesem într'o prea vădită inferioritate față de vecinii noștri imediați dela Nord și dela Sud. ☒ Era vremea ca acum, după ce ne putem mândri cu localuri admirabil amenajate pentru fauna și flora noastră, să facem ceva sacrificii și pentru arta străveche. Cu atât mai mult, cu cât ea este mai susceptibilă de a pieri prin uzură, prin distrugere sau prin expatriare, pe când natura, vecinic darnică, nu stârpește așa de repede spețele sale, ci singură le perpetuiază la infinit. Și, dacă cu drept cuvânt ne mândrim cu splendidele vitrine în care muzeul de zoologie adăpostește atâtea spețe de animale indigene și străine, cu atât mai mândri vom fi de a vedea, în sfârșit, la loc de cinste rămășițele din vremea lui Mircea, a lui Ștefan cel Mare, Matei Basarab, Brâncoveanu și atâtor alți mândri înaintași ai noștri. ☒ Mai bine de o decenie am luptat pentru a pune în evidență această constatare elementară. Indiferența arătată față de arta străveche nu corespundea cu starea de cultură la care năzuim. ☒ A trebuit o fericită întorsătură a soartei, pentru ca să văd visul realizat. S'a întâmplat ca visteria țării să fie în mâinile unui spirit superior ca al lui Petre Carp, care știe să aprecieze și să alineze nu numai nevoile materiale ale țărănimii, dar cunoaște și susține cu inimă caldă și cu adâncă pricepere și interesele superioare ale culturii naționale. Iar la departamentul Cultelor am avut fericirea să se afle în același timp C. C. Arion, un suflet de adevărat artist, care nu din spusele altora ci prin simțul înăscut, ce natura îl sădește numai în unii aleși ai ei, să aprecieze valoarea adevărată a operelor de artă și să se ridice până în sferile ideale ale frumosului. A trebuit fericita conlucrare a acestor doi factori, pentru ca în fine să se poată obține un local demn pentru moștenirea artistică a poporului românesc. ☒ Cu mijloacele ce ni s'au pus la dispoziție, iscusitul artist N. Ghika-Budești a izbutit să dea cea mai reușită soluție problemei ce se impunea. Arhitectura exterioară trebuie să oglindească în primul rând conținutul, care joacă rolul principal. Cerințelor acestuia a căutat să se conforme aspectul clădirii. Și deoarece arta religioasă constituie partea importantă a tezaurului expuse,

era natural ca stilul mănăstirilor să predominie în alcătuirea noiei clădiri. Astfel întregul muzeu se va grupa în jurul unei curți centrale împrejmuită de arcade, ca în străbunele noastre mănăstiri. Ca și acolo ea va servi de loc de odihnă și de reculegere intelectualilor și visătorilor dornici de un loc de meditație asupra trecutului și de inspirație patriotică. § In aripele înconjurătoare vor fi instalate, după normele științifice și estetice cuvenite, colecțiile de artă. Jos va fi anticitatea. Catul principal conținând secția eclesastică va determina tonul și ordonanța arhitectonică. In aripe vor fi colecțiile etnografice și de artă modernă. Pentru a întrerupe repetiția arcadelor succesive, se ridică în mijloc un turn pătrat, amintind culele locuințelor boierilor noștri. § In arcada mijlocie, în fața sălii de onoare, se va așeza statuia măreață a Celui căruia Ii datorim în primul rând posibilitatea unui asemenea așezământ: în mijlocul tezaurului voevozilor noștri se va ridica figura primului nostru Rege. Nu va fi regele învingător pe câmpul de vitejie, ci statuia pacinică a Regelui Carol Intemeetorul de instituții mari și ocrotitorul culturii moderne românești. § Clădit din materiale durabile, numai piatră și cărămidă aparentă, acest muzeu va da generațiilor viitoare cea mai bună imagine a dezvoltării noastre culturale la începutul veacului al XX-lea. § E de așteptat ca după scurt timp clădirea să devie neîncăpătoare pentru colecțiile și darurile, ce sper că acum vor veni mai multe. Atunci, păstrându-se fațada, se vor putea mări aripele, construindu-se, potrivit nevoilor, încă vre-o două alte curți cu clădiri înconjurătoare. Oricare ar fi dezvoltarea ce va lua în viitor, ministrului Arion îi revine marele merit de a fi pus piatra fundamentală a primului muzeu de artă. Legitima mândrie ce trebuie să resimtă poate fi lesne turburată și întunecată, dacă nu se va da cuvenita urmare frumoasei și inimoasei fapte. Pentru ca muzeul să devie ceea ce cu toții dorim din suflet, e nevoie ca să i se dea și mijloace de a se îmbogăți și de a-și expune în mod demn colecțiile ce conține. Aceste cerințe însă nu se pot satisface cu micile mijloace ale bugetului actual. Ele vor trebui neapărat sporite. Sunt convins, că nici nu este nevoie să mai insist asupra acestui punct. Ceea ce până ieri se părea o aberație, azi e considerat ca o necesitate de neînlăturat. Arta și-a cucerit și ea dreptul de viață. Odată inerția trecutului înlăturată, viitorul muzeului este neîn-

doelnic asigurat. ☒ Intemeiat după o lungă așteptare, însă sub auspicii atât de fericite și asigurat nu numai de înalta ocrotire, dar și de sprijinul real al tuturor, Muzeul va corespunde speranțelor mari ce cu toții năzuim. Curentul sănătos, venit de sus, a pătruns adânc în masa poporului. Astăzi cu toții suntem convinși de adevărul cuvintelor Regelui nostru că « *Popoarele care îngrijesc monumentele lor se ridică pe ele însăși* ». ☒ Aceasta va fi lozinca, ce pe toți ne va îmboldi la înălțarea și prosperarea cât mai repede a muzeului, a cărui primă piatră s'a pus acum. ☒ Așa să ne ajute Dumnezeu!

Adaos în 1936. Deși au semnat actul de întemeiere, Regele Carol I și Regina Elisaveta, stabiliți la Sinaia, n'au luat parte la festivitate, fiind reprezentați prin Principii moștenitori însoțiți de A.A. L.I. R.R. Principele Carol și Prințesa Elisaveta, după cum se vede din fotografiile reproduse la vale. ☒ Actul de întemeiere al Muzeului este deci semnat de cei trei Regi ai României de azi. ☒ Clădirea începută cu mare avânt în 1912, a fost mai slab continuată, din cauza campaniei din Bulgaria, în 1913, și apoi definitiv întreruptă, prin războiu, când s'au rechiziționat de ocupați materialele adunate pe șantier. ☒ Modificările introduse la reluarea lucrărilor sunt arătate în capitolele următoare, în special la pag. 155—6.

TRAGEDIA MUZEULUI DE ARTĂ NAȚIONALĂ

(« Convorbiri literare », Aprilie 1930)

În opera de consolidare sufletească a României-Mari, arta ar trebui să aibă un rol precumpănitor. Sacrificiile ce se fac, însă, pentru promovarea ei nu sunt încă la înălțimea nevoilor. ☞ Mai oropsite, dintre toate instituțiile noastre de cultură, sunt muzeele, deși influența lor binefăcătoare este mult mai directă decât chiar a literaturii sau a teatrului. ☞ Muzeul este un templu și o școală. Un templu, în care se păstrează pe veci odoarele cele mai scumpe ale unui popor și în deosebi tradiția națională, sub înfățișarea ei cea mai vorbitoare. ☞ Muzeul e și o școală; una din cele mai înalte și totdeauna din cele mai simple. N'are nevojă de nicio pregătire specială, cel ce intră în muzeu; este destul să aibă ochii deschiși, pentru ca să primească deadreptul lecția cea mai înălțătoare. Muzeul ademenește pe vizitatori, căci le oferă realitatea chiar, iar nu o interpretare a ei prin dasclăi sau prin cărți. Obiectele expuse vorbesc direct și, după gradul de cultură și de sensibilitate al privitorului, evocă imaginile cele mai diferite. Dar chiar celor mai nepăsători și mai puțin știutori le trezește curiozitatea, provocând astfel dorința de a se instrui și semănând deci fermentul cel mai puternic al promovării științei. ☞ În latura morală, muzeele, ca cea mai desăvârșită expresie a culturii unei țări, au de asemenea un rol însemnat. Căci popoarele trăiesc nu numai din mijloace materiale, ci, din fericire, și din bunuri ale sufletului. Vieța de toate zilele n'are adevărată valoare, decât în măsura în

care reflectează ceva din frumosul naturii și din frumusețea artei, al cărei depozitar este muzeul. Prin puterea fascinătoare a artei se înfrâng durerile, se alină suferințele și se potolesc instinctele răsvrătitoare ale maselor. Așa dar muzeul, păstrătorul artei, alături de biserică și de școală, este unul din elementele cele mai puternice de educare și în același timp de îmblânzire al popoarelor, prin înălțarea lor sufletească. ☒ Muzeul produce efect mult mai puternic ca teatrul și influențează mai repede decât cartea. Cea mai interesantă teorie, expusă într'o carte, cere să fie citită, gândită și, înainte de a se ajunge la sfârșitul volumului, nu i se poate pătrunde taina. Într'un muzeu se poate desfășura întreaga civilizație a unui popor, sau a unei epoci, într'un spațiu redus și într'un timp limitat, cu mult mai repede, mai viu și mai plastic decât în tratatele corespunzătoare. ☒ Cuprinzând producțiile artistice, prin care aleșii firii se ridică deasupra nivelului comun, muzeele servă drept imbold spre înălțarea morală a omenirii. Tot în ele ne putem adăpa la cel mai înviorător izvor de energie, rezultat al dorinței de a ne ridica la măsura marilor înaintași, consacrați în colecțiile publice. ☒ Ele mai sunt și cele mai eficace focare de întreținerea iubirii de patrie. Căci orice muzeu cu caracter național are de scop ca, din elementele adunate, să ajute la fixarea specificului artistic al fiecărui popor. Pentru ca, de pildă, specificul românesc să poată fi evidențiat, se impune ca produse cât mai numeroase ale artei pământene, din toate epocile și din toate regiunile, să fie adunate spre înlesnirea studiului comparativ. Reușind să fixăm caracterul artei românești, i se asigură dezvoltarea viitoare, în legătură cu acel fir invizibil dar atât de prețios al tradiției, care încheagă personalitatea unui neam. Cu cât se leagă mai trainic prezentul de trecut, cu atât mai strașnic se întărește conștiința națională a unui popor, sporindu-i-se încrederea în propriile sale puteri. ☒ Dar nu numai sentimentul național, ci chiar înfrățirea între neamuri diferite poate fi înlesnită prin muzee. În orice oraș din lume, chiar și dintr'o țară cu care am fi învrăjbiți, dacă, intrând în muzeu, suntem pătrunși de frumusețea obiectelor expuse, uităm orice alte înrăuriri străine: obiectul începe să ne vorbească limba universală a artei, ne familiarizăm cu el, înlăturând motivele ce ne-ar fi despărțit de autorii operelor expuse. Iată cum școala muzeelor servește

nu numai la educarea națională, dar și la apropierea între popoare. § Acum, fiindcă am arătat, pe scurt, rostul muzeelor în general și al celor de artă națională, în deosebi, să cercetăm întrucât noi am reușit să realizăm acest ideal. § Lăsând, deocamdată, cu totul în afară de sfera preocupărilor noastre toate celelalte diferite muzee din cuprinsul țării, să ne ocupăm numai de muzeul de artă națională Carol I, din Capitala României-Mari. § Existența unui muzeu național, în care să se oglindească starea artistică și culturală a poporului românesc, se impune și mai categoric azi, după fericita întregire a neamului. Căci într'un asemenea muzeu se poate învedera, mai bine ca oriunde, vechimea și bogăția zestrei noastre artistice și culturale, dovedindu-se totodată, prin omogenitatea sentimentului artistic de care este însuflețit, și indisolubila unitate etnică a poporului român. § Oficial, România posedă un asemenea muzeu; de fapt însă evenimente neprevăzute s'au pus de-acurmezișul dezvoltării lui, împiedicându-l de a ocupa locul de frunte, ce-i revine printre institutele de cultură ale țării. § Istoricul muzeului nostru ia proporțiile unei tragedii, în care epocile de înflorire și de glorie alternează cu cea mai cumplită prărsire. § Inițițarea lui este în legătură cu Expoziția Națională dela Parcul Carol din 1906, și ca urmare a campaniei stârnite în favoarea muzeelor, prin articolul publicat în « Viața Românească » din Iunie 1906. § În urma răscoalei din 1907, care atât de dureros dovedise că « instrucția singură nu satisface și mai ales nu îmblânzește în destul sufletul țăranului », pledam în favoarea « educației artistice a poporului, arta fiind considerată nu ca o cerință a luxului, ci ca o îndeletnicire productivă și recreativă în același timp, iar muzeul urmând a fi casa de educație a sentimentului național ». Ceream ca în Capitala Regatului să se înalțe acel « adevărat templu al românismului, în care prin porturile și obiectele uzuale, cel puțin, să se vadă reunite la un loc ramurile răzlețe ale Românilor de prin Macedonia, Bosnia, Serbia, *Ungaria*, Moravia, *Bucovina și Basarabia*. Alături de variatele costume ale județelor din țară, această adunare, fie chiar numai de veșminte, ar putea totuși să ne lase să întrezărim puterea ce am reprezenta, de s'ar realiza vreodată întrunirea numeroaselor populații românești, azi atât de împrăștiate ». § În 1908, când asemenea « utopii » puteau fi considerate ca subver-

sive, pledarea în favoarea viitorului muzeu pe asemenea argumente a prins, și nedumeriți suntem azi, când visul de atunci a fost înfăptuit, că mai e nevoie să invocăm aceleași temeuri de altădată! ☞ În Octombrie 1906 fiind numit director al noului muzeu și cedându-mi-se o întreagă aripă a fostei Monetării a Statului dela Șosea, și o subvenție bugetară de 3.000 lei anual, am reușit să înjgheb « un fel de început de muzeu, după care să se poată vedea cam ce ar trebui să fie opera completă ». ☞ În ciuda pesimismului oficial, neîncrezător în propaganda ce susțineam în favoarea artei naționale, colecțiile dela Șosea au stârnit entuziasmul general, după cum reese și din aprecierile unanime ale presei acelei vremi. ☞ La justa apreciere a acestor începuturi a contribuit mult sprijinul moral acordat de Regele Carol și de fruntașii zilei, ca : Ion Brătianu, Spiru Haret, P. P. Carp, Th. Rosetti, T. Maiorescu, N. Filipescu, Al. Marghiloman, V. G. Morțun și atâția alții, ale căror nume se regăsesc în registrul instituției. ☞ Des repetate au fost vizitele Reginei Elisaveta și ale Principilor moștenitori, singuri, sau însoțind pe înalții oaspeți ai Curții Regale. ☞ La 17 Aprilie 1907, Regina Elisaveta, în următoarea lapidară gândire, înscrie în Cartea de aur adevărata menire a muzeului: « Din trecutul strămoșesc să renască arta noastră viitoare ». Părerile măgulitoare asupra muzeului erau susținute și prin numeroase donațiuni de obiecte. Regele Carol și A. S. R. Principesa Maria sunt înscriși în fruntea generoșilor donatori, cărora le urmă d-na Elisa I. Brătianu, trecând Muzeului o bună parte din obiectele sale, adunate cu atâta discernământ. Chiar moșcenii Ștefan și Constantin Negrescu din Bălăneștii Gorjului, ne-au scris că « însuflețiți de ideea înființării Muzeului, sincer povestitor al trecutului nostru frumos și doritori a contribui cu cât puterile ne ajută, la ridicarea unui asemenea templu măreț al românismului, dăruim, cu toată dragostea, o cruce de lemn, făcută de strămoșii noștri în 1842 și găsită azi pe moșia noastră ». ☞ Tuturor numeroșilor donatori și protectori, ale căror nume au fost publicate la vremea lor, li se reînoesc aci mulțumirile pentru frumoasa lor faptă, ce ar trebui să serve mai des drept pildă. ☞ Sălile Muzeului, în care pentru prima oară se expuneau specimene autentice ale artei țărănești, au fost vizitate de un public foarte numeros, precum și de artiști, cari se inspirau din izvoarele așa de bo-

gate și încă inedite. Casa lui Mogoș din Ceauru, județul Gorj, cu ale ei surprinzătoare și variate creștături, fiind reedificată într'una din sălile Muzeului, a produs o adâncă impresie, punând în lumină adevărată puterea creatoare a țărânului român. Motivele din Muzeu încep să se introducă în ornamentală și un puternic curent în favoarea artei țărănești se produse. ☒ Vâlva, ce noul muzeu stârnise în opinia publică, nu era însă pe placul tuturor. Din preajma chiar a Ministrului Cultelor, care în public apreciasse eforturile noii instituții, s'au găsit sfetnici cari, încumetându-se să compare aceste începuturi cu sălile Luvrului din Paris, voiau să conteste orice valoare colecțiilor expuse. Consecințele acestei campanii de defăimare se resimți îndată, prin reducerea subvenției în proiectul de buget al anului 1910. Protestările mele la minister rămânând fără rezultat, m'am văzut nevoit, pentru a salva viitorul instituției, să adresez reprezentanților națiunii din Cameră un apel, prin care arătam că prin reducerea prevăzută a bugetului se periclita dezvoltarea deabia începutului muzeu. Chestiunea ajungând în desbaterca Camerei, ministrul Cultelor susținu reducerea, adăogând textual că « o sumă prea mare de *dotățiune era curat inutilă* » și că « nu mai era dar acum vremea ca să se facă *lux*, și de aceea subvențiunea acestui muzeu, adică fondul de achizițiuni, au fost scoborite dela 13.000 la 7.000 lei ». ☒ Dacă cuvintele de mai sus n'ar fi redată întocmai după oficialele debateri ale Adunării Deputaților (din 27 Martie 1910, p. 1248), n'ași îndrăzni să le menționez; căci este, într'adevăr, de necrezut ca, în 1908, arta să fi fost oficial considerată ca *lux inutil*. ☒ Prigonirea nu se oprește aci. Un deputat obscur, dar purtând un nume ilustru, pe care prefer să nu-l scot în evidență nici acum, provoacă pe ministru să ia măsuri contra autorului apelului ¹⁾, deoarece prin asemenea « procedare s'ar stabili un fel de *anarhie* între funcționari și miniștri ». (Desbateri, 1901, p. 961). ☒ În zadar, Al. Marghiloman se ridică contra reducerii subvenției, arătând, în aprobarea Camerii, consemnată de « Monitorul Oficial », că « printre muzeele, așa zise embrionare ce le avem, este unul, cel de artă modernă română, selecționat cu multă pricepere, foarte instructiv și care are pentru dânsul favoarea publicului » meritând să fie ajutat (Desbateri, p. 1245). ☒ Fără succes, de asemenea, a căutat Marghiloman, în chestia de

indisciplină de care eram acuzat, în urma apelului, să dovedească în cazul special că « nu era o simplă chestie de resort ci trebuia să i se acorde importanța din punct de vedere național, care de sigur că o comportă ²⁾ ». ☒ Cu toată discuția din Cameră, funcționarii în subordine din minister au triumfat. Subvenția s'a redus, iar directorului muzeului i se trimise o adresă, punându-i-se în vedere că « ordinele se execută fără a se discuta și că pe viitor i se interzice cu totul manifestații de acest fel » ! ☒ Muzeul a suportat atacul, renunțând la unele achiziții importante din cauza reducerii bugetului; iar directorul a considerat avertismentul echivalent cu rănile de pe câmpul de onoare al unei lupte în favoarea instituției de înaltă cultură națională, de progresul căreia era responsabil. ☒ Drept compensație a celor îndurate în țară, muzeul înregistra cele mai frumoase succese în străinătate. La expoziția internațională de artă țărănească din Berlin, la începutul anului 1909, însăși « Voința națională » din 29 Martie 1909, ne asigură că « după părerea tuturor autorităților competente, România a ocupat un loc de frunte; arta poporului nostru, aproape neconsiderată până aci în străinătate, a cucerit de îndată locul de cinste ». Reprezentantul Austriei în comitetul Expoziției nu se putu opri de a mărturisi că « în fruntea tuturor stă România, cu produsele sale atât de caracteristice ». ☒ Același succes l-am avut și la Expoziția din Muzeul din Amsterdam, unde ni s'au cerut cu insistență obiectele expuse în Berlin. În « Bulletin de l'art ancien et moderne » din Paris, se consemnă de asemenea că la Berlin: « La section roumaine avait fait sensation, à la fois par la richesse des produits exposés et par ce fait qu'au lieu d'avoir un caractère uniquement historique, elle démontrait la persistance d'un art populaire bien vivant encore parmi les populations roumaines » (12.II.1910, p. 51). ☒ La 1911, România luă o parte mai largă la Expoziția din Roma, cu prilejul centenarului unirii Italiei, clădind un pavilion în stilul casei lui Mogoș. « Bogatele și caracteristicele costume, în care se oglindește sentimentul artistic al acestui popor, fiu și el al Romei antice, au fost mult admirate, atrăgând felicitările Suveranilor și laudele publicului ». ☒ De fapt, dintre toate popoarele de gintă latină, noi cei dintâi am alcătuit un asemenea muzeu, după cum constată « Buletinul Societății internaționale de dialectologie romană » (fasc. IV, 1903): « seule

la Roumanie, la province la plus orientale de la grande Romania avait son musée d'ethnographie nationale, un grand Musée renfermant pour ainsi dire la Roumanie entière ». ☒ Bazat pe aceste mărturii ale străinătății, lupta pentru muzeu a fost dusă mai departe până ce, în 1912, mulțumită concursului fericit de împrejurări, că la Finanțe era ministru P. P. Carp, iar la Culte C. C. Arion, ambii apreciind valoarea educativă a artei, s'au găsit și fondurile necesare pentru adăpostirea în mod demn a tezaurului de artă națională, de a cărui însemnătate toată lumea era, acum, convinsă. ☒ Scopul noului muzeu este arătat în hrisovul, zidit în temelia clădirii, prin care « Carol I, Rege al României, dorind a cinsti arta strămoșească cu un adăpost vrednic de însemnătatea sa pentru educarea poporului și întărirea sentimentului patriotic, în ziua de 17/30 Iunie al anului 1912, pe locul fostei Monetării a Statului și al Palatului Mavrogheni, a pus temelia *Muzeului național*, menit să întrunească colecțiile de artă acum răzlețe, spre a lăsa generațiilor viitoare o oglindă desăvârșită a întreg tezaurului artistic din cuprinsul pământului românesc, începând cu vârsta preistorică și până în zilele noastre³⁾ ». ☒ Viitorul muzeului se părea de astădată definitiv asigurat. Pe baza programului și a schiței de plan ce prezentasem în 1906, când mi se încredințase direcția muzeului, arhitectul N. Ghika-Budești alcătui planurile definitive și devizul în limitele sumei de 4 milioane lei, alocate într'acest scop. ☒ Planurile inițiale, publicate în « Convorbiri literare » din Februarie 1907, prevedeau clădiri pe întregul loc al Monetăriei dintre Șoseaua Kiseleff și Bulevardul Colonel Ghika; partea despre Șosea fiind rezervată Muzeului, iar cealaltă jumătate cedându-se, provizoriu și până la sporirea colecțiilor, Școlii de Arte Frumoase. Ele erau legate printr'un amfiteatru central, deservind ambele instituții. ☒ Devizul din 1912 prevedea numai clădirea Muzeului, cu un corp central de 70 metri lungime spre Șosea și cu două aripi laterale înconjurând o curte pătrată, împrejmuită de arcade. Clădirea avea un subsol și trei caturi, menite să adăpostească toate colecțiile oficiale de antihcități, de artă religioasă și de artă țărănească. ☒ Incepută în 1912, lăncezind apoi din cauza campaniei din Bulgaria, dar mai ales pentru că din suma destinată nu s'a pus la dispoziție decât o minimă parte, clădirea a fost ridicată numai de roșu. Cu izbucnirea războiului mondial, lu-

crările au fost cu totul oprite, fără a mai fi reluate de atunci încoace. ☒ Și astfel începe, continuându-se până azi, partea cea mai tragică a acestei instituții, ajunsă ruină înainte de a fi terminată. Nefiind acoperită decât provizoriu și insuficient, clădirea se macină și capătă umezeală. ☒ Natura însăși, parcă pentru a pedepsi indolența noastră, își răzbună contra Muzeului; cu prilejul unei furtuni s'au prăbușit câteva din coloanele fațadei, ce nu erau încă consolidate, iar cutremurele de pământ au crăpat un zid. ☒ Toți miniștrii, de care depinde Muzeul, vizitându-l, se înduioșează de starea în care a ajuns acea mândră, admirabil concepută clădire; fiecare pleacă animat de cele mai bune intenții de a-i veni în ajutor. Până în prezent însă nu s'au putut găsi încă fondurile necesare — circa 40 milioane de lei — pentru desăvârșirea operei, ce înainte de războiu nu avea să depășească 4 milioane de lei. Mulți dintre conducătorii departamentului Artelor au dat puținul ce au putut, pentru refacerea acoperișului și posibilitatea de a se adăposti, în aripa sudică, colecțiile ce începuseră să mucezească în localul provizoriu din calea Griviței, unde fuseseră transportate la dărâmarea vechiului local. Asemenea subvenții sunt ca doftoriile administrate unui bolnav, cu lingurița, spre a-l împiedica să moară, fără nădejde însă de a-l însănătoși. ☒ Acum doi ani în urmă, o rază de speranță ne-a înviorat. S'a vânturat ideea de a se relua planul inițial din 1906, adică de a se clădi întreg terenul până în bulevardul Ghika. S'a proiectat o nouă aliniere a străzii Monetăriei, iar o comisie alcătuită ad-hoc a elaborat noi proiecte, prevăzându-se adăpostirea în același complex de clădiri și a unui « institut de artă » cu diferite secții precum și a Comisiei Monumentelor Istorice. Survenind criza — marele inamic al Muzeului — totul a rămas pe hârtie. De atunci nu s'au mai administrat bolnavului nici slabele consolări din trecut, așa încât a început agonia. Golurile în acoperiș se tot accentuează și clădirea se dărapănă tot mai tare. ☒ Tot din cauza crizei și a blocărilor și reducerilor procentuale, aplicate sumelor bugetare, și subvenția anuală pentru achiziții și întreținere a fost redusă: pe primul trimestru al anului în curs ne-a revenit suma de 37.000 lei, mai puțin decât costă o scoarță oltenească! Și din acești bani trebuie să mai plătim și biruri pentru metri liniari ai clădirii neterminată și să facem și achiziții ⁴). De salariile

personalului mi-e rușine să vorbesc, căci sunt cele mai re-
duse. ☒ In imposibilitatea de a putea fi expuse, colecțiile
au fost în schimb studiate și două din secțiuni au fost
publicate înainte chiar ca obiectele respective să fi putut fi
orânduite, din cauza lipsei de local. S'au publicat până în
prezent: 1. *Izvoadele de creștături ale țăranului român*, pu-
nându-se în circulație peste 500 de izvoade originale și in-
edite, București, 1928; 2. *Tapis roumains*, o colecție de 61
reproduceri de covoare, în color, Paris, 1928. ☒ Jalnica si-
tuație a Muzeului nostru de artă națională este regulat
adusă la cunoștința celor în drept, prin rapoartele și memo-
riile Direcției, ce se repetă la fiecare alcătuire a buge-
tului, sau la preschimbarea titularilor de care instituția de-
pinde. Și la cele mai înalte sfere ale ierarhiei în Stat s'a
apelat; iar cu prilejul ultimelor jubileuri, de asemeni s'a rea-
mintit suferința muzeului, cerându-se ajutor. ☒ De lipsă de
interes și bună de voință, n'am să mă plâng, ci de fatali-
tatea lipsei de fonduri, care azi, recunosc, e mai accentuată
ca oricând. ☒ Iar dacă, deși apreciind greutatea zilelor ce
trăim, m'am încumetat totuși să dau în vileag trista situație
a muzeului, am făcut-o convins că, interesând pe cât mai
mulți, se sporește numărul acelor cari, la timpul convenit,
vor uni glasul lor cu al meu, spre a face să fie luată în seamă
alocarea sumelor necesare pentru terminarea clădirii pără-
site dela Șosea. ☒ Mă simt cu atât mai îndreptățit să stâr-
nesc interesul obștesc în favoarea Muzeului, cu cât, mai
bine ca oricare altul, sunt în măsură să știu efectul extra-
ordinar ce l-ar produce expunerea, în condițiile convenite,
a operelor splendide ce posedăm. Succesele necontestate ce
aceste colecții au repurtat la Paris și la Geneva, în 1925;
în 1927 la Paris; și la expoziția internațională din Barcelona,
în 1929, sunt cea mai bună cheazășie în favoarea năzuin-
țelor ce nutrim. Articolele de reviste și ziare, ce s'au scris
în străinătate în anii din urmă în favoarea artei românești,
sunt mult prea numeroase spre a putea fi menționate aci.
☒ Acum, când s'au îndestulat — în parte cel puțin — cele mai
urgente nevoi ale Universităților, ar fi vreme ca să se înd-
drepte atenția binevoitoare a guvernanților și în spre colosul
părăsit dela Șosea, al cărui trup mutilat, între cele două
aripi ciuruite, imploră atenția postbelicilor ce se perindă prin
fața lui, fără a bănui menirea înaltă ce-i este sortită. ☒ E o
datorie de onoare a României întregite să desăvârșească

opera așa de măreț concepută de Vechiul Regat, căci de înfăptuirea Muzeului este răspunzătoare conștiința națională! ☒ Expuse în cadrul cuvenit și potrivit unor orândueli plămădite de aproape un sfert de veac, splendidele tezaure vor uimi atât pe localnici cât și pe străini, punând în evidență vechimea și originalitatea culturii și artei pământene. ☒ Sub înfățișarea lor mută, colecțiile ar produce, pe înțelesul tuturor, dovezile cele mai convingătoare ale superiorității neamului românesc. ☒ Acesta este rostul adevărat al Muzeului de artă națională Carol I.

1) Textul integral al apelului a fost reprodus în Nr. din Ian. al « Convorbirilor literare » din 1911 (iar în acest volum la p. 90—93).

2) Mai adăoga Marghiloman, că « trebuie făcută deosebire între funcționarii pe cari îi crează decretul ministerial și specialiștii, a căror calitate este independență de funcțiunea pe care o ocupă. Pe când cei dintâi (șefii de birou) au să execute ordinele ministrului, cu ceilalți șefi de institute speciale, ministrul este din contră ținut să discute orice măsură ar lua în ramura respectivă și are obligația chiar de a nu lua nicio măsură fără a-i fi consultat ».

3) In aceeași lună s'a pus piatra fundamentală și la noua clădire a Fundației Carol I, tot sub a noastră direcție. Aci însă fondurile, provenind din Casa particulară a Regelui Carol, dându-se la timp și potrivit nevoilor, construcția a înaintat fără întreruperi, fiind gata și mobilată chiar la 9 Mai 1914, când a fost inaugurată de Regele Carol.

4) Cât de scumpe au ajuns în special scoarțele și cât de greu ele se pot achiziționa dela particulari, se ilustrează prin cazul d-lui general Dr. Ilie Constantinescu, care, după ce mi-a oferit « colecția sa de 17 covoare oltenești dorind a le vinde din motive strict personale », a refuzat. în cele din urmă, a-mi ceda pentru Muzeu două scoarțe ce alesesem și pentru care i-am ținut la dispoziție suma enormă de 120.000 lei, reprezentând prețul fixat de d-sa. ☒ La corespondența oficială, d-l general răspunzându-mi printr'o notificare publicată prin portărel, nu comit vreo indiscreție, reproducând cele de d-sa întâiu date în vileag.

* * *

Adaos în 1936. Apelul disperat a avut efectul său, căci, după cum se vede din capitolul următor, lucrările, în parte cel puțin, au putut fi reluate, deși numai temporar, fără a se fi săvârșit Muzeul, tragedia lui continuând până acum! ☒ Pentru a se lămuri mai bine discuția din Cameră, se redă aci, în întregime, avertismentul ce am primit la Muzeu, unde e înregistrat sub Nr. 136 din 22 Martie 1910 : « Domnule Director, Circulara către d-nii deputați, cu privire la bugetul muzeului de artă națională, trimisă de d-v. care, în calitate de director al numitului muzeu, sunteți funcționar pus sub ordinele subsemnatului, care trebuie să executați acele ordine fără observații, care nu aveți căderea de a le discuta, și cu atât mai puțin adresându-vă d-lor deputați peste capul subsemnatului, constituie un act de cea mai gravă nedisciplină. Nu vă permitem să credeți că d-v. pricepeți mai bine de cât noi interesele Ministerului, cari anume cheltueli trebuie sau nu trebuie făcute, și în ce măsură, nici că ne-am desinteresa de soarta muzeului de artă națională pe care noi, iar nu d-v. l-am înființat, fără să avem trebuință nici de indemnul, nici de sfaturile dv. Pentru aceasta subsemnatul vă avertizează și vă pune în vedere că pe viitor vi se interzice cu totul manifestații de acest fel. Ministrul, (ss) Haret ». Observăm că Muzeul a fost înființat de Ministrul Vlădescu în 1906, încercările anterioare ale Ministrului Haret neisbutind.

INAUGURAREA MUZEULUI DE ARTĂ NAȚIONALĂ

(« Convorbiri Literare », Septembrie 1931)

In Aprilie anul trecut s'a expus tragedia Muzeului de artă națională Carol I, care, început în 1912, a ajuns să se ruineze înainte de a fi terminat. ☒ De atunci însă multe s'au schimbat; iar sub fericita oblăduire a noului nostru Stăpânitor, a Regelui culturii românești, chiar și Muzeul, cel până aici atât de uitat și de oropsit, a înviorat. In locul tragediei din anul trecut, avem mulțumirea să anunțăm astăzi inaugurarea, dacă nu generală, cel puțin parțială, a Muzeului dela Șosea. Minunea aceasta — într'adevăr neașteptată pe vremuri de generală comprimare bugetară — se datorește bunelor intenții a câtorva bărbați de curaj și de ispravă, cari au găsit cu cale că s'ar cuveni, ca o parte, cât de mică, din fondul cel mare al taxelor pe spectacole să revină și Muzeului de artă națională. Astfel comisiunea care hotărăște anual distribuirea acestor fonduri, comisiune compusă din — numele membrilor merită să fie de toți cunoscute — d-nii G. Angelescu, Primar; Fortunescu, Secretarul Ministerului Instrucțiunii; Bucuța, reprezentantul Educației Poporului și Riga, Director la Finanțe, la care s'a raliat pe urmă și primarul Municipiului, Dobrescu, a hotărît să pue la dispoziția Muzeului suma necesară pentru amenajarea unei aripi a ruinei-noui dela Șosea. Cu prilejul congresului interparlamentar, s'a cerut ca această amenajare să fie gata la 1 Octomvrie și, grație stăruinței șefului guvernului și a energicei intervenții a d-lui subsecretar de Stat Zamfir Brătescu, fondurile

necesare fiind, cu greu, dar totuși realizate, aripa sudică a Muzeului a fost gata la data fixată. Astfel, în afară de cercetătorii străini, chiar bucureștenii, cari cu nerăbdare așteaptă terminarea Muzeului, început în 1912, vor putea vizita, în sfârșit, o aripă cel puțin a acestei instituțiuni, pe care disperaseră să o mai vadă desăvârșită odată, măcar în parte. ☞ Chestiunea Muzeului de artă națională, atât de neglijată până acum, merită totuși o deosebită atențiune, mai ales în timpurile de azi. Dovada cea mai bună a importanței ce se acordă, în străinătate, instituțiilor similare, o găsim chiar în Republica sovietică vecină. Acolo, unde se dărâmă biserici și se distrug ultimele rămășițe ale vechei organizări și ale oricărei tradiții, se recunoaște totuși importanța muzeelor, care, după știrile precise ce avem, se înmulțesc în loc de a se distruge. Am aflat chiar că în admirabil nou organizatul muzeu din Moscova, însăși comoara dela Pietroasa, faimoasa noastră cloșcă cu puii de aur, pe care am avut naivitatea să o trimitem acolo spre mai multă siguranță, și-a găsit un loc de cinste în rândul altor antichități, ce sunt expuse cu un lux și în condiții de siguranță ce întrec, sub toate rapoartele, pe acele ale muzeelor similare din Europa. Față de sollicitudinea acordată monumentelor de artă, până și în Rusia, noi, până în prezent, am neglijat cu totul chiar Muzeul de artă națională din Capitala României întregite, merit să ne dea dovada unității poporului român pe baza operelor sale de artă, asemănătoare în întreg cuprinsul țării. Căci numai legând prezentul de trecut, prin acel fir invizibil dar trainic, ce se numește tradiție, și ilustrând prin exemple alese etapele succesive de dezvoltare firească ale diferitelor îndeletniciri, colecțiunile din muzee ne permit menținerea vie nu numai a meșteșugurilor dar și a mentalității generațiilor trecute. Mai ales într'un muzeu de artă țărănească, pentru că produsele artei naționale, ca și doinele, basmele și jocurile, constituiesc zestrea cea mai frumoasă, cu care se mândrește fiecă neam, chiar cele cu un trecut istoric mai bogat ca al nostru. După diferitele obiecte de artă se pot număra epocile de prefacere culturală ale neamului căruia aparțin; căci întocmai cum după straturile geologice suprapuse se precizează vârsta unui tărîm, tot astfel obiectele de artă, în succesiunea timpului, alcătuiesc verigele lanțului ce asigură continuitatea caracterului spe-

cific al fiecărui popor. § Fără a fi partizanii unui tradiționalism ce ar exclude orice inovare sau acomodare cu cerințele timpului, credem că o expunere, în condiții prielnice, a artei trecutului poate servi la o mai sănătoasă îndrumare a viitorului pe terenul cultural și artistic. Mărturia o avem în faptul că pe când înainte de realizarea întregirii naționale, în unele localități, limba românească se influențase de cele străine, arta singură a rezistat tuturor încercărilor de corcire. Manifestările artistice ale locuitorilor băștinași s'au menținut mai curate, tocmai pentru că arta are rădăcini mult mai vechi decât chiar limba românească. Aceasta s'a făurit în timpul colonizării romane, pe când tradiția artistică a poporului român își are rădăcinile ei până în vremurile străvechi ale primilor locuitori din aceste meleaguri. § Aceste fugitive considerații, ce s'ar putea încă întări prin multe alte argumente, ar fi trebuit să ne fie un imbold ca, măcar acum, să adunăm într'un Muzeu național, în Capitala noului Regat, dovezile netăgăduite nu numai ale vechimei civilizației noastre pe aceste plaiuri, dar și ale unității locuitorilor din diferitele provincii, astăzi reunite, care se recunosc nu numai prin limba lor comună, dar și printr'o artă cu totul similară la toți fiii țării. § Muzeul de artă națională din București, ale cărui colecțiuni au început a fi alcătuite încă din 1906, îmbrățișând manifestările tuturor românilor, atunci răzlețiți, dă astăzi, în aripa sudică a clădirii încă neterminată, dela Șosea, câteva specimene ale splendoarei artei țaranului român. Fără pretențiunea de a fi un muzeu desăvârșit, cele trei secțiuni indică numai programul viitorului muzeu. Din bogatele colecțiuni existente, s'au expus în sălile actuale, care ocupă totuși peste 480 mp., abia 4% din stocul general: adică din cele peste 13.800 numere din inventar sunt expuse deocamdată numai 560 obiecte. § Pentru toți acei cari nu vor putea să viziteze, deocamdată, începutul Muzeului dela Șosea, se dă aci o scurtă descriere a celor realizate în cele trei secțiuni. § Prima sală este consacrată ceramicei. În mijloc sunt expuse vase dela Șipeniț și Monteoru, adică din mileniul al doilea înainte de Christos, alături de chipuri și oale din vremurile noastre. Toate se aseamănă așa de tare între ele, din punct de vedere al formei și al facturii, încât cu greu se pot deosebi epocile cărora aparțin. Legătura între trecutul așa de depărtat și prezent se face

și mai bine prin splendidele oale din săpăturile dela Ariușd, contemporane cu epoca pietrei șlefuite, a căror izvoade în spirale se regăsesc întocmai pe strachinile și ulcioarele zilelor noastre. Tehnica savantă a epocii neolitice este înlocuită prin căldura smalturilor, așa de frumos colorate, ale olarului de astăzi. Exemplarele dela Ariușd, datorite săpăturilor de sub direcția regretatului director Laslo și continuate de fiul său, au fost împrumutate Muzeului nostru din bogata colecțiune a Muzeului național secuesc dela Sf. Gheorghe, și profităm de acest prilej spre a mulțumi direcției acelu Muzeu pentru graba cu care ne-a satisfăcut cererea. ☞ Este de neînchipuit arta cu care sunt executate aceste olării neolitice, dând dovada luxului acelor vremi și a dezvoltării sentimentului estetic al acelor strămoși. Atât vasele cât și lingurile, de forme impecabile, prezintă izvoade de spirale în mai multe colori suprapuse, atât la exterior cât și la interior. La unul din vase se recunoaște urma degetului, prin care s'au adâncit ornamentele spirale în pasta încă moale. Se mai expune și o stampilă cu modele spirale în relief, spre a fi aplicate pe vase, înainte de a fi arse în cuptor, și o bucată concavă spre a șlefui suprafața vaselor. Ne-au fost transmise și figurine de femei — una steatopijă, adică cu pulpele foarte pronunțate ca a figurinelor paleolitice, și reprezentări de animale. ☞ Ornamentația spirală dela Ariușd se regăsește pe olăria țaranului din zilele noastre, după cum fac dovadă exemplarele expuse, iar figurinele și animalele se aseamănă cu cele ce se văd la Moșii noștri sau în alte târguri din țară. Continuitatea artistică neîntreruptă în decurs de aproape cinci mii de ani, dovedește că neclintite din aceste regiuni s'au succedat, unele după altele, generațiile purcese dela Tracii, pe cari însuși Homer îi laudă pentru îndeletnicirile lor artistice, până la urmașii lor de azi, țăraniile zilelor noastre. Câteva discuri smălțuite, dela bisericile lui Ștefan cel Mare, reprezintă ceramica medievală românească. ☞ În vitrina dela stânga intrării sunt expuse exemplare maestre ale olăriei săsești, din secolii trecuți, cari trădează influențele occidentale. ☞ Deși într'o tehnică mai savantă decât ale noastre, ele nu au farmecul olăriei românești. Alături sunt expuse, pe trei armăroaie, cum li se zic peste munți, strachini și căni din Ardeal; deși influențate în alegerea colorilor și a desenurilor de olăria săsească și de cea ungurească,

ele au totuși un aspect particular. ☒ O sobă de cahle din Bucovina, cu reprezentări de scene naive de vânătoare; blidare din 1797 și altele mai noi, cu olărie din Transilvania, precum și o colecție bogată de ouă încondeiate, completează această primă sală. ☒ Secția a doua este închinată lemnului, care de sigur că a jucat un rol predominant în desvoltarea civilizației primitive, deși ne-au rămas vestigiile prea puține în acest material lesne pieritor. Pentru a ilustra cât mai elocvent măiestria cu care țăranul român stăpânește tehnica lemnului, s'a expus, în toată întregimea ei, casa lui Antonie Mogoș din Ceauru, în Gorj, lucrată de el între 1875—1879, după cum arată datele sculptate pe fruntarul casei și pe poartă. Prin admirabilele sculpturi ale coloanelor, de o eleganță într'adevăr clasică, ni se dă cea mai bună dovadă nu numai a îndemnării artistice, dar și a profundului sentiment estetic, de care este stăpânit țăranul român. Numeroșii stâlpi dela alte case țărănești, din diferite regiuni, precum și troițele atât de elegante și porțile monumentale, ca niște arcuri de triumf, pe lângă tronurile, reproducând întocmai forma clasică a sarcofagiilor romane, completează colecțiunea lucrării lemnului. În vitrine sunt expuse furci minunat încrestate și alte obiecte făurite de mâna atât de îndemânatecă a păstorului. ☒ Într'o vitrină specială, prinsă între două buciume măiestre, se găsește instrumentele de muzică, între care unele se aseamănă întocmai cu acele de pe reliefurile grecești și romane, cum e de pildă fluerul dublu și naiul la fel cu acel al zeului Pan. Tot aci e expus un exemplar unic al unui flueraș de os, care — după cum spune legenda — zice mult duios!, tăiat în osul unui vultan de munte și admirabil acordat în *la*. ☒ A treia secțiune care, încheie deocamdată programul viitorului Muzeu, este rezervată țesăturilor, adică lucrului datorit exclusiv mâinilor țărâncei române. Aci se poate admira siguranța cu care ea știe să îmbine izvoadele cele mai alese cu colorile cele mai armonioase, preparate tot de ea din buruieni și frunze, care astăzi sunt, din nefericire, înlocuite prin concurența anilinei. Fiecare provincie este caracterizată prin covoarele ei particulare. Multe din cele expuse sunt datate dela începutul până la mijlocul secolului trecut, iar unele poartă chiar numele, sau al aceleea ce l-a țesut, sau numele celui, căruia era destinat covorul. ☒ O serie întregă de scoarțe, carac-

terizând așa de bine fiecare provincie a României, amănunte ale costumului țărănesc, cât și vitrine izolate cu diferite costume, întregesc imaginea ce trebuie să ne facem despre bogăția nesfârșită a invenției și abilității țărâncei noastre. ☒ Orice descriere nu poate însă da strălucirea minunilor expuse. Cine se interesează de ele, să vie să le vadă. ☒ Căci, de aci încolo, cele trei secțiuni vor fi vizibile, cel puțin de două ori pe săptămână, întru cât va permite lipsa de căldură, de lumină și de mijloace de întreținere. Dar cu cei 500 lei lunar, la cât a fost comprimat bugetul Muzeului, cu greu se pot acoperi numeroasele spese de întreținere, de taxe de tot felul la care e supus Muzeul, nescutit, deși neterminat, nici de plata metrilor liniari ai fațadei întregi, nici de alte angarale. ☒ Inceputul însă fiind făcut, sperăm că zile mai bune sunt rezervate Muzeului, sub noua eră a aprecierii și susținerii oficiale a culturii românești. ☒ Înainte de a încheia această scurtă expunere, să-mi fie îngăduit o propunere: ☒ Punându-ni-se la dispoziție, vreo câțiva ani în șir, nu mai mult de 5% din totalul produsului taxelor pe spectacole, s'ar putea ușor termina Muzeul, care, spre rușinea noastră, e expus a se dărâma, fiind lăsat în paragină. ☒ Iar atunci când va fi terminat, cu diferitele sale secții, așa cum se prevede în actul de întemeiere semnat, în 1912, de Vodă Carol I și de M. S. Regele Carol II, atunci locotenent de vânători, Muzeul ne va da oglinda cea mai strălucită a bogăției și a frumuseții artei românești, de care putem fi într'adevăr mândri. ☒ Cei cari împărtășesc acest gând, să ne dea sprijinul lor, spre desăvârșirea acestei opere de interes într'adevăr național.

Adaos în 1936. Părerile asupra orânduirii provizorii a acestor secțiuni sânt redate prin citaniile din următoarele capitole. ☒ Provizoratul instalației se evidențiază prin paravanele de pânză în locul unora din ziduri și prin tavanele de pânză transparentă în loc de luminatori cu sticle mate. Deasemeni parchetele, instalate contra avizului Direcției, vor trebui înlocuite prin mozaic. A se vedea notele dela pag. 155 și următoarele, referitoare la instalația interioară a Muzeului.

L'ART PAYSAN EN ROUMANIE

(A l'occasion de l'ouverture des sections provisoires du « Musée d'Art Nationale »)

Les Roumains forment une nation très homogène au point de vue de leur langue, de leur religion et de leur civilisation »¹⁾. C'est ce qui explique la ressemblance entre les produits artistiques de tous les paysans du Royaume et de ceux qui, malgré le traité de Versailles, sont restés épars au-delà du Danube et du Dniester, et auxquels il faut ajouter les nombreux Aromâni de Macédoine, les Valaques de Moravie et ceux de la péninsule d'Istrie. ☒ Tous, ils descendent, par les Gètes et les Daces, des vaillants Thraces vantés par Homère pour leurs merveilles d'art et leur or provenant de nos Carpathes. ☒ La puissance romaine, par les légionnaires de Trajan, a réussi à faire disparaître l'idiome local de nos ancêtres en le remplaçant par la langue néo-latine, imprégnée d'éléments étrangers, que nous employons aujourd'hui, mais n'a pas influé le sentiment artistique des autochtones, autrement développé que celui des conquérants. ☒ C'est pourquoi on peut reconnaître aujourd'hui tous les Roumains non seulement à leur langage commun, ne datant que du début de l'ère chrétienne, mais aussi à leur art qui est d'origine aussi ancienne que le peuple même. ☒ Cette vieille tradition marque aussi l'âge respectable de l'existence du paysan dans ces mêmes contrées, en affirmant sa priorité et ses droits de possession indiscutables parmi tous les habitants des régions qui forment la Roumanie actuelle. ☒ Sans confondre nullement l'art paysan avec celui des classes dominantes, mais pour mieux faire ressortir les influences réciproques, il nous est nécessaire de donner

un aperçu général de l'art en Roumanie. ☒ Nous nous trouvons parmi les rares pays où non seulement toutes les grandes époques de l'art européen sont représentées, parfois même par des exemplaires uniques en leur genre, mais où se confondent même les styles les plus opposés pour donner naissance à de nouvelles écoles. ☒ Pour bien saisir le fil de notre tradition artistique, il faut remonter jusqu'aux origines mêmes, donc aller jusqu'aux époques préhistoriques qui nous semblent si proches par tant d'usages et de vestiges qui subsistent encore parmi notre peuple. ☒ Le paléolithique n'est encore représenté que par de modestes traces, tandis que durant l'époque de la pierre polie les habitants aborigènes se sont fait remarquer par leurs splendides produits d'art. ☒ Les poteries à spirales peintes ont aujourd'hui pour centre de leur plus beau développement Cucuteni en Moldavie et Ariuşd en Transilvanie, tandis que l'époque suivante, du bronze, est caractérisée par les produits de Monteoru en Munténie. C'est de ces centres de nos régions que les courants d'art se sont répandus jusqu'à Troie même, en affirmant la supériorité du Nord sur le Sud et en fixant le rôle principal que notre pays a joué dans la marche de la civilisation préhistorique. ☒ Le développement exceptionnel de la spirale incisée et peinte, dans les confins de la Roumanie actuelle, font de cet ornement le représentant principal de la conception artistique de nos ancêtres. En constatant dans la poterie roumaine de nos jours ce même ornement spirale, on déduit naturellement la filiation avec l'art d'il y a environ deux mille cinq cents ans avant J.-C. ☒ Le motif de la spirale avec ses répétitions et ses éternels renvois rappelle le rythme caractéristique de la marche, du chant et de la danse du paysan roumain. La danse nationale « hora » n'est que la traduction dynamique de la spirale, dont nous retrouvons l'influence dans la répétition calme et mélancolique de nos chansons populaires. Le même rythme, la même symétrie qui caractérisent l'être et la mentalité de nos paysans forment aussi la base de son ornementation; la spirale est l'exponent du sentiment esthétique de nos ancêtres préhistoriques aussi bien que des paysans de nos jours, inspirés des mêmes grandes lignes abstraites de la nature. ☒ De l'époque de l'émigration des peuples, on a trouvé, en terre roumaine, non seulement le trésor goth de Pietroasa, mais

aussi les riches collections d'objets en or qui font aujourd'hui la réputation des Musées de Vienne et de Budapest. ☒ Le style roman est admirablement représenté par les restes des vieilles cathédrales, entre autres par le fameux tympan d'Alba-Julia, tandis que le gothique survécut même jusqu'au 17-ème siècle. ☒ Curieuse est la rencontre sur notre territoire du gothique et du byzantin, qui, après avoir donné chacun de beaux représentants en leur genre, finissent par se confondre en faisant naître le style tout particulier, avec son individualité propre, que l'on appelle roumain. ☒ Le style byzantin s'est accommodé aux ogives et aux ornements gothiques en conservant la forme de la croix grecque pour donner, comme dernière création, cette belle église de Horez du prince Brancovan, qui surprend par l'harmonieuse combinaison de styles si disparates auxquels se joignent encore des influences italiennes venues par la Serbie et la Dalmatie. ☒ Doué d'un sens artistique nullement unilatéral, le paysan roumain a su tirer profit de tous les styles étrangers qu'il a subi et, en harmonisant les emprunts, il a donné des créations propres qui forment le domaine de notre art national. ☒ C'est ainsi que l'ingénu constructeur paysan a pu se pénétrer des principes romans et gothiques et, par intuition, a pu nous donner ces minuscules mais admirables chapelles en bois dont on retrouve encore aujourd'hui quelques exemplaires. ☒ Sans imiter servilement, et en employant d'autres matériaux et des proportions autres que celles des originaux, le paysan a bien saisi l'esprit des grandes cathédrales, tout en évitant les églises trop lourdes du gothique saxon de la Transylvanie. Notre architecte, bûcheron et constructeur en même temps, a réussi à réaliser de petits chefs-d'oeuvre, rien que par le sentiment inné de l'harmonie, soutenu par tant de générations, dont il a hérité ces nobles qualités. ☒ Ces petites églises ont servi de premiers échelons à l'architecture des princes qui les ont refaites en pierre, en les amplifiant. ☒ C'est la victoire de la force vive de l'art modeste et anonyme du paysan, qui, grâce à ses racines profondes dans la masse du peuple, lutte avec succès contre les grands styles des minorités dominantes. ☒ Les palais et les églises de nos princes, dont nous pouvons nous enorgueillir, semblent au premier abord écraser l'art du paysan, quoique, au fond, ils ne lui fassent nullement concurrence, menant une vie

parallèle. § L'existence simultanée de ces deux arts trouve son correspondant dans l'histoire de la langue roumaine. Tandis que le peuple n'a jamais abandonné son parler purement roumain, la langue des actes officiels et de l'église a été tour à tour le slavon, puis le grec au XVIII-ème siècle. Mais lorsque la langue littéraire s'est formée, c'est du langage paysan que l'on s'est servi. Il en sera de même pour l'art roumain dont la vraie renaissance devra s'appuyer sur les manifestations de l'art du paysan d'une si pure et si vieille tradition. § Tout en n'étant point un produit spontané et isolé, mais faisant partie des manifestations collectives de l'humanité primitive, l'art du paysan roumain s'est manifesté, dès le début, sous un aspect tout particulier, ayant un développement propre, suivant les qualités natives de ceux qui l'ont pratiqué dans ce milieu si favorable, pour faire éclore le sentiment esthétique inné. § L'art paysan n'est ni un art d'importation et, moins encore, un art popularisé. § Le qualificatif populaire ne lui sied pas non plus, car il implique une vulgarité qui lui est étrangère; ce n'est non plus un art pour le peuple mais bien l'art du paysan et pour son propre usage. § Les quelques spécimens suivants feront mieux juger de ses qualités. § La chapelle en bois du paysan est la plus caractéristique représentation de son art: on la retrouve sous de vagues aspects romans dans le sud des montagnes et d'un gothique spécial surtout en Transylvanie. § Les plus vieux exemplaires encore existants, tel celui du Musée de Bucarest, ne datent que de la moitié du XVIII-ème siècle, mais ils sont les derniers témoins d'une tradition bien plus ancienne, évidente par le fini du plan et son admirable ordonnance jusque dans les plus petits détails. En les examinant bien on est fort tenté de donner raison à la théorie si hardie de Strzygovski, découvrant dans l'architecture scandinave en bois les origines du gothique. § En nous rappelant le passage des Goths par la Roumanie, où ils nous ont laissé le trésor de Pietroasa, ne serait-on pas tenté de penser à un prototype issu de ces régions riches en bois et plus fécondes encore en formes d'art que toutes les régions environnantes? Manquant de documents précis, comme pour la maison, on ne peut qu'énoncer ces conjectures. § N'ayant ni les moyens ni les possibilités de se procurer la pierre dont étaient construites les cathédrales contemporaines, le

paysan s'est contenté d'abattre dans sa forêt quelques vieux chênes dont il a construit ces minuscules temples tout en respectant les principes classiques des arts étrangers. ☞ Les chapelles de style roman ont la nef à plafond plat ou à voûte en plein cintre et une tourelle fort basse et carrée. Plus nombreuses sont les nefs en ogives surmontées de tours élancées suivant les caractéristiques gothiques. ☞ Les petites chapelles se cachent sous un toit immense que surplombe une crête aussi fière et nette que celle des sœurs en pierres. Et de ce toit rehaussé surgit, pareille à la plus hardie des flèches, le clocheton simplement couvert de copaux de bois. Voilà comment le paysan roumain a senti et rendu les belles proportions du vrai gothique. ☞ Avec un sentiment admirable des proportions, il a su harmoniser la tourelle de ces petites chapelles au milieu ambiant : il l'a élevée seulement autant qu'il le faut pour fièrement dominer les humbles hameaux d'alentour et les monticules arrondis qui ferment l'horizon. ☞ Mais jamais il n'est allé trop haut, pour avoir l'air de concourir à la majesté de la nature environante. ☞ Flurette et mince, admirablement encadrée par le voisinage des peupliers balancés par le vent, la chapelle en bois doré par le temps, élevée sur la crête de la colline, repose solidement sur sa base de grosses poutres et paraît bien à l'abri sous son grand toit, qui la protège contre les neiges hivernales et le soleil ardent de l'été. La tourelle, comme une flèche élancée vers le ciel, attire l'attention sur ce bijou architectural, dont tous les éléments s'harmonisent si bien. ☞ Comme dans tous les arts classiques, de même dans l'architecture du paysan roumain, c'est la colonne qui est l'élément principal et détermine le style. Quoique rudimentairement taillée dans des troncs d'arbre, la colonne présente tous les éléments classiques, et c'est pourquoi elle produit une aussi forte et agréable impression. ☞ Le chapiteau et la base étant taillés dans le même tronc que le fût, donne une impression de solidité que n'ont pas les imitations en pierre. Le bois se laissant facilement sculpter, les variations des cannelures du fuseau et des chapiteaux sont innombrables et ne peuvent qu'en partie être rendues dans la pierre. ☞ Ayant le sentiment de devoir marquer le poids que la colonne supporte, l'artiste paysan a accentué « l'entasis » qui place notre colonne paysanne parmi les exemplaires les plus

parfaits de tout grand art. ☒ Avoir affirmé que la surface de nos colonnes « reste absolument lisse » et que les « chapiteaux en bois imitent ceux en pierre de nos églises », c'est priver notre art paysan de son plus beau et plus digne élément d'originalité. ☒ Heureusement les exemplaires de colonnes romanes ou gothiques et surtout de celles qu'on peut franchement appeler roumaines sont trop répandus pour pouvoir nier leur existence. Elles font surtout l'ornement principal de la maison du paysan roumain. ☒ La forme de la maison de nos jours n'est que la reproduction de celles d'il y a environ 5.000 ans, que nous ont révélée les fouilles néolithiques d'Ariuşd. La suite bien marquée des poutres disparues nous indique sa forme allongée avec la véranda à colonnettes du côté de l'entrée. C'est le type commun de la maison de la plaine et de la montagne. ☒ Aujourd'hui, comme jadis, les murs des maisons de la plaine son faits de branches entrelacées entre de grosses poutres qui soutiennent le grand toit protecteur contre la neige, les tempêtes et aussi contre les rayons trop ardents du soleil. Sur les deux côtés des branches on applique le torchis de terre mêlée de paille, qu'on blanchit à la chaux et que l'on orne de dessins colorés ou bien en relief tels que les restes d'ornements trouvés parmi les habitations carbonisées de Cucuteni et d'Ariuşd. ☒ Dans les régions montagneuses, où le bois sert de matière constructive, le paysan, tout en se tenant strictement au plan préhistorique, a donné une forme des plus artistiques à son abri journalier, par l'ornementation des poutres et des splendides colonnettes formant véranda. ☒ Le type de maison reproduit ici est commun pour les deux versants des Carpathes, mais c'est surtout en Olténie qu'on trouve une ornementation aussi riche. L'exemplaire du Musée de Bucarest est l'œuvre d'un simple laboureur et chantre d'église, qui n'avait jamais quitté son village. C'est dans la forêt voisine qu'il abattit lui-même les arbres dont il tailla les poutres longues de dix mètres, ornées de dessins sculptés et de rosaces de son invention, sans modèle, et exécutés d'imagination. ☒ Admirables de proportion et surprenantes par leurs formes sveltes sont les colonnettes dans le même style que celles des églises. Mais l'architecte-chantre d'église n'a point copié ses colonnes et il en a constamment varié les modèles pour les autres maisons qu'il a construites dans sa région. ☒

La construction de la maison interrompue par les travaux des champs et le service de l'église, dura quatre ans : sur le frontispice se trouve la date 1875, et sur la porte-cochère, servant d'entrée à la propriété, 1879. ☒ La belle tradition paysanne de consacrer tant de travail et d'art pour satisfaire le besoin de s'entourer de beauté disparaît aujourd'hui. On construit des maisons à deux étages et en briques, ce qui m'a permis, il y a plus de 20 ans, d'enlever le vieux modèle en bois pour le sauver au Musée. ☒ L'entrée dans les cours paysannes se fait par des portes charretières monumentales, ayant tout l'aspect d'un bel arc de triomphe. Elles sont sculptées sur le même modèle que ceux de la maison, et varient aussi par le détail, tout en conservant leur belles et imposantes proportions. ☒ Le travail du bois nous procure, en dehors des chapelles et des maisons, d'autres monuments d'un intérêt non moins grand. ☒ Le long des routes, en Olténie et en Munténie surtout, on est surpris par les croix en bois qui coupent l'horizon de leurs fiers et riches contours. Ce sont les « troitze » ou croix triplées élevées aussi en dehors des cimetières pour commémorer soit une mort accidentelle, soit un autre événement important que mentionne l'inscription. ☒ Elles remplacent les chapelles des pays catholiques, quoique d'origine slave, car nous les retrouvons à travers la Serbie jusqu'en Bosnie, de même qu'au-delà de la Bessarabie. ☒ Ces croix sont fort variées ; il y en a qui mesurent plus de 5 mètres quoique découpées dans un seul tronc d'arbre ; d'autres se ramifient en de nombreuses branches, faisant ressortir le dessin de la croix pour chaque groupe amplificateur. Malgré les toitures rondes, carrées, dont les croix sont coiffées pour les protéger, les couleurs des images du Christ ou de la Sainte Vierge ne résistent pas aussi longtemps aux intempéries que les inscriptions incisées qui les accompagnent. ☒ Les groupes de croix, dans les proportions indiquées font une forte impression dans l'isolement des vieux cimetières ainsi que le long de certaines routes en Olténie. ☒ Le pâtre est aussi artiste dans le travail du bois, car il remplace même la céramique en n'employant que vases et gobelets en bois, auxquels l'agrément de l'ornementation ne manque jamais. ☒ L'art de l'incrustation n'est que le développement du besoin que le pâtre a senti de distinguer par quelques lignes sa houlette de celles de ses confrères. Cédant

ensuite au besoin de répéter ce jeu d'incision, qui finit par prendre l'aspect de vrais ornements, il se vit insensiblement entraîné sur la pente de la création artistique. C'est ainsi que l'artiste primitif met d'accord les deux théories qui trop exclusivement veulent indiquer l'une le besoin, et l'autre le jeu, comme seuls mobiles de la production artistique. § Le paysan, comme tout primitif, ne subit d'abord que l'empire du besoin et les productions de cette première étape ne peuvent nous intéresser. Du moment seulement que vient s'ajouter à la nécessité le plaisir et le loisir dans la confection d'un objet usuel, celui-ci entre dans le domaine de l'art, car alors il exprime non seulement l'adresse et la sûreté de l'œil de son auteur, mais nous donne aussi cet état d'âme particulier qui caractérise la création artistique. § Parmi les objets les plus répandus de l'art du pâtre, il faut compter les quenouilles richement ornementées. § Les multiples combinaisons de menus traits taillés au canif reflètent la sérénité d'âme des isolés, dont les jours se suivent avec une régularité monotone mais grandiose. § La patience de ces minutieux travaux trahit le calme imposant de l'homme de la montagne, qui, familiarisé avec la multitude des étoiles, n'hésite pas à combiner ces ornements chargés d'innombrables petits points, demeurant des hiéroglyphes pour tous ceux qui ignorent l'influence du milieu qui a présidé à cet agencement issu d'un profond sentiment artistique. § Les âmes simples de nos bergers, isolés durant de longs mois entre la verdure du pâturage et le bleu de la voûte céleste, ont été frappées par la succession régulière des jours et des nuits qu'elles ont traduit par le rythme large de leur composition. Les innombrables scintillements de la Voie lactée, leur servant de guide dans les ténèbres de la nuit, leur ont inspiré les coups de pointes déliés et sans nombre comme les étoiles d'une belle nuit d'août. Notre pâtre marque sur le bois, jour par jour, au moyen de motifs sculptés, les traces que creusent dans son âme la nostalgie et la tendre pensée pour l'élue de son cœur, restée dans la vallée et à laquelle la quenouille ouvragée est destinée. Les plaintes non exprimées dans des poèmes, prennent la forme abstraite de ces motifs plastiques. La sobriété des modèles et leur richesse traduisent admirablement la pensée et l'âme des artistes tout en reflétant la patience et la sérénité de ce peuple

à la tenacité si longuement éprouvée. Les formes si enjouées des quenouilles ornées nous parlent de la vivacité et de la joie de vivre des gars de la montagne; la simplicité dans l'arrangement des motifs nous rappelle leur verbe posé et clair. § L'âge des sculptures en bois est difficile à préciser, surtout dans un pays à climats extrêmes qui altèrent le bois bien plus qu'ailleurs. Les modèles de nos pâtres sont, par leur formes primitives, contemporains des spirales de la poterie néolithique. La nature périssable du bois nous empêche de suivre l'évolution de ces modèles, dont l'existence ne peut être mise en doute, de même qu'on ne peut nier l'existence d'une langue avant les documents écrits qui nous la révèlent. § Le développement des ornements sculptés est en fonction du lieu plus que du temps; le modèle typique d'une région est répété à l'infini sans être influencé par le temps, surtout pour les objets d'usage journalier, qui, ayant reçu la forme la plus appropriée au but, se reproduisent invariablement durant des siècles. C'est ainsi que les bahuts se retrouvent sous la forme immuable des sarcophages dans toute l'Europe, tandis que les quenouilles évoluent, chaque artisan cherchant à ajouter à la partie traditionnelle de son œuvre la note de son imagination personnelle et de l'habileté plus hardie, dont il veut faire montre à l'élue à laquelle l'objet est destiné. § Dans la sculpture sur bois, le Roumain ne connaît que les ornements géométriques qui contrastent avec les modèles de fleurs des sculpteurs Hongrois et Saxons, avec lesquels notre paysan a cohabité pendant mille ans. § L'abstraction de la sculpture est la même que celle qui caractérise le « dor » du paysan, ce sentiment intraduisible qui anime sa chanson et sa danse. Ne cherchant pas à styliser les formes de la nature, la sculpture roumaine respecte les normes géométriques et se contente des infinies variations résultant de l'application approfondie de ces principes, acquérant une supériorité et une noblesse qui lui sont propres. § C'est dans le domaine de la poterie que, grâce au matériel conservé en terre, l'on peut établir la filiation entre les produits de nos jours et l'âge néolithique, la comparaison, au point de vue de la beauté et de la variation des formes, étant tout à l'avantage de l'antiquité. § Des Grecs et des Romains nous avons emprunté quelques formes pratiques, mais le beau galbe de nos vases s'explique par les splendides

échantillons néolithiques qui surprennent par luxe si raffiné qu'on a de la peine à croire qu'ils aient servi à un emploi journalier. ☞ Pour prouver combien la céramique paysanne est en honneur, il suffit de savoir qu'il n'y a pas encore de fabrique de poterie, tous les besoins de ce genre étant couverts par les potiers villageois qui transportent leurs produits dans de grands chariots aux foires les plus lointaines. ☞ Les potiers ne sont, pas plus que les sculpteurs de bois, des artisans exclusifs; il n'exercent leur art qu'aux époques de l'année où les travaux des champs le leur permettent. ☞ Pour le dessin et le vernis, notre poterie paysanne est directement tributaire de celle d'Ariusd et de Cucuteni. Il est tout naturel que, dans la région du plus bel essort de la poterie préhistorique, les successeurs ne connaissent que des plats fortement émaillés dont se sert le plus pauvre même des paysans roumains. ☞ La fabrication de la poterie de nos jours et les fours dont elle se sert sont encore tellement rudimentaires, qu'on ne peut guère imaginer de plus simple à l'âge préhistorique. Pendant que le maître potier achève de sa main habile le vase d'une forme impeccable, sa femme, à l'aide d'un moulin primitif, broie l'émail dont, après avoir rempli la corne de bœuf, le même artiste paysan se servira pour tracer les dessins libres ornant son plat. ☞ Dans le trésor de la céramique paysanne, on rencontre les types les plus variés, depuis la simple poterie noircie à la fumée du four et puis polie à la pierre, jusqu'aux formes les plus étranges d'animaux enduites d'émaux les plus éclatants. Les plus répandus, sont les amphores à goulot fort réduit et à parois poreuses pour conserver la fraîcheur de l'eau au travailleurs des champs. L'agrément des émaux est remplacé dans ce cas par de simples dessins d'une teinte plus claire que le fond rougeâtre de la terre naturelle. L'ornement fondamental c'est la spirale, sous ses aspects les plus variés tant sur les parois des amphores, que sur le fond des plats simples. ☞ Les femmes marchant aux pas cadencés et portant sur la tête les amphores à eau rappellent l'élégance des figures du Parthénon. Dans certaines régions, surtout en Transylvanie, la poterie est transportée dans des filets, qui doivent être aussi un héritage des époques préhistoriques riches en vases suspendus. ☞ Tandis que la poterie du vieux royaume représente la tradition locale, les pay-

sans de Transylvanie sont influencés par l'aspect occidental de la céramique des Saxons qui employent des formes de la renaissance allemande et des émaux bleus et verts sur fonds blancs. Malgré les belles qualités de la céramique saxone, qui n'est plus anonyme comme l'est exclusivement la roumaine, et malgré ses techniques savantes, la poterie du paysan roumain lui est incontestablement supérieure par ses formes d'un galbe classique, par les gammes chaudes de ses émaux variés, et surtout par la diversité des ornements dans l'esprit et la tradition de la spirale ancestrale. ☒ Les poteries paysannes se présentant en grandes masses aux foires en plein air, sont encore l'article d'art le plus répandu que les fabriques n'ont pas encore tué par leur concurrence. ☒ Le rôle de la femme dans la production artistique nationale n'est pas moindre que celui de l'homme. ☒ Tout l'art du tissu revient à la paysanne : la lingerie, les habits, les tapisseries sont produits par la maîtresse de la maison qui tient à son honneur de ne rien acheter au dehors. Cet état idéal n'est plus, hélas, général aujourd'hui, mais on le rencontre quand même dans les contrées encore non complètement civilisées. ☒ Pour satisfaire à toutes ces nombreuses occupations, la femme roumaine ne quitte sa quenouille que pour prendre sa place au métier qui se trouve dans chaque maison. ☒ L'art de tisser doit être fort ancien, et en sa faveur plaident les modèles compliqués et si harmonieusement combinés des tapis et du costume roumains. Comme preuves palpables de la tradition préhistorique, subsistent les cônes en terre cuite servant de poids aux métiers et que l'on retrouve dans les abris néolithiques. La façon d'installer son métier dans un trou en terre et de se servir d'un tronc d'arbre pour maintenir la trame ne peut être bien différente de la façon de tisser de l'époque préhistorique. ☒ Les métiers de haute et de basse lisse sont également employés, ce dernier surtout pour les modèles géométriques plus simples. ☒ La parenté entre nos tissus et ceux des peuples scandinaves ne peut trouver son explication que dans la vie commune au sud-est de l'Europe, à une époque fort reculée, de toutes les peuplades aujourd'hui dispersées entre la Scandinavie et l'embouchure du Danube ; tandis que l'identité entre nos modèles et certains d'autres des Incas du Pérou est due à la technique semblable. ☒ La paysanne roumaine ne travaille que la tapis-

serie du genre oriental appelée kilim. Dans le Banat, et parfois en Munténie, on trouve des tissus à interstices ajourés, qui rappellent les travaux des Incas et des Coptes. ☒ Les teintures ou tapisseries du paysan ne sont pas proprement des tapis pour couvrir le sol, car on s'en sert surtout pour décorer les murs blanchis à la chaux ou pour couvrir les lits et les banquettes. ☒ Le point de départ de l'évolution de nos tapisseries est la bande étroite et longue de laine blanche et grise que vient ensuite animer un dessin géométrique. Le type le plus répandu présente un champ central entouré d'une ou de plusieurs bordures, de dessins et de couleurs différentes. ☒ En Munténie et en partie en Moldavie persistent encore les vieux modèles géométriques ressemblant à ceux de Scandinavie, tandis qu'en Olténie et en Bessarabie ils sont remplacés par des fleurs qui sont librement dessinées du côté de l'Olt et stylisées dans la région du Nord où les modèles sur canevas ont donné l'exemple. Les tapis d'Olténie représentent le plus beau développement de la tapisserie roumaine, non seulement par leurs couleurs d'une note très chaude, mais aussi par la richesse de la décoration. Le champ central, d'un bleu saturé allant jusqu'à l'azur le plus pur, ou d'un rouge garance au rose le plus délicat, est parsemé de gerbes de mugnets, de tulipes ou de pivoines librement stylisées. Parmi les parterres de fleurs se perdent parfois des dessins naïfs d'animaux et même de figures humaines. ☒ Les tapisseries paysannes portent, parfois, la date de l'année où elles ont été tissées ainsi que le nom de la femme qui, en psalmodiant de vieilles mélodies sur le rythme du mouvement de la navette, fait passer dans les belles compositions aux couleurs éclatantes la poésie de son âme et l'affection pour celui à qui la tapisserie est destinée. ☒ C'est bien dans une atmosphère remplie du calme et de la poésie de la vie à la campagne, soutenue par l'amour du travail et du beau, ayant comme base le sentiment érotique et l'ambition d'animer par une note personnelle la tradition locale, qu'ont pu éclore ces chefs-d'œuvre d'harmonie que sont certaines de nos tapisseries. ☒ Le costume de la paysanne roumaine avec ses tissu si richement harmonisés et ses broderies d'un si noble éclat, est certainement le produit le plus beau de tout notre art national. ☒ Ne résistant pas à la destruction, les produits textiles du costume ne parviennent guère à

un âge fort avancé et il nous serait fort difficile de documenter leur ancienneté sans les figurines de l'époque néolithique dont les ornements, n'étant point des tatouages, nous donnent les premières indications du costume féminin. ☒ Le préhistorique dans la contrée appelée à cause des nombreux exemplaires trouvés, entre autres à Cucuteni, la « région des idoles » nous dévoile les hautes préoccupations artistiques des lointains ancêtres de nos paysannes qui aujourd'hui encore s'affublent de colliers pareils à ceux des figurines stéatopyges. La filiation durant les temps suivants n'est pas facile faute de documents. Heureusement les métopes d'Adam-Clissi et les reliefs de la colonne Trajanne nous servent de premiers échelons pour établir la ressemblance du costume de la femme et du pâtre de nos jours avec celui des barbares Daces, Bastarnes ou Goths représentés par les Romains. Les traits communs entre le costume et les tapis de la Scandinavie et les nôtres s'expliquent par la cohabitation des deux peuples dans les régions de la Russie méridionale et du Danube. La taille et les broderies de la chemise de nos femmes ainsi que de celles de la Scandinavie s'identifient avec la « tunica » des Coptes chrétiens et prouvent encore l'origine ancienne de notre costume. ☒ Quant au paysan avec son bonnet et son manteau de fourrure tel que nous le voyons aujourd'hui, on le retrouve dans une chronique du Roi Charles-Robert de Hongrie, donc du XIV-ème siècle. Des albums hongrois et saxons du XVII-ème siècle nous documentent sur la parfaite identité du costume de ces époques avec celui de nos jours. ☒ *De tous temps cependant la différence est bien marquée entre le costume des Saxons et des Hongrois avec lesquels nos paysans ont pourtant vécu dans les mêmes villages.* ☒ Par sa belle simplicité, le costume roumain est de beaucoup supérieur aux autres, qui sont bien plus compliqués. ☒ Notre paysanne ne connaît qu'un seul costume, le même pour le travail des champs aussi bien que pour la danse du dimanche et les autres cérémonies : une chemise tombant jusqu'aux chevilles et un ou deux tabliers retenus par une ceinture au-dessus des hanches ; des sandales et un voile transparent qui entoure la tête. Avec ces simples éléments constituant son costume, la paysanne obtient les effets les plus merveilleux qu'on ne peut comparer qu'aux draperies classiques des statues grecques. La chemise et

les tabliers collants faisant ressortir la plasticité du corps et le rythme des mouvements ; le voile flottant, qui entoure comme des ailes les belles figures, nous évoque l'image des Nikés antiques, fendant l'air ; tandis que les mêmes femmes portant sur le tête le boisseau rempli de graines ou l'amphore à eau nous rappellent les caryatides antiques. ☞ De même que la tunica copte, la chemise roumaine a des épaulettes fortement ornées de broderies en soie, fort rarement en laine, séparées du reste de la manche par des bandes transversales aux fils tirés ou brodés d'une seule couleur. Deux bandes brodées sur la poitrine accentuent la ligne verticale du corps. Autour du cou, un mince col orné ; le dos libre de tout ornement. Sur les manches, des broderies courent tout le long. Les ceintures en bandes larges d'environ 15 centimètres et longues de près de trois mètres, tissées aux couleurs des ornements brodés de la chemise, font plusieurs fois le tour de la taille bien serrée. Ce type du costume, dont les broderies varient par les modèles et la richesse, se retrouve dans toute la nouvelle Roumanie, ses variétés étant innombrables : chaque vallée a ses particularités sans cependant rien changer aux éléments constitutifs. Tenant lieu de jupe, on rencontre un ou deux tabliers qui varient par leur ampleur, les uns étant unis, les autres fortement plissés ; par la couleur et surtout par les ornements tissés ou brodés, en simple laine ou agrémentés de fils et de paillettes d'or ou d'argent. Il en est de même pour la chemise : rien que les modèles des broderies varient ; les manches sont larges et ouvertes, *aillcurs longues et serrées aux poignets mais toutes* sont toujours ornées de dessins qui descendent en ligne perpendiculaire, parfois en diagonale, depuis l'épaule jusqu'au poignet. ☞ Les principales variantes du costume sont dans le Banat, où les tabliers sont réduits à une bande large d'environ trente centimètres, fortement rehaussée de broderies en fil d'or et d'argent, le reste du tablier se composant de franges perpendiculaires et libres. C'est la forme la plus réduite et en même temps la plus riche du costume roumain. Le voile est remplacé dans cette région par des bonnets en soie d'un tissu très pareil à ceux de l'époque copte. Parfois même ces bonnets sont remplacés par des coiffes rigides composées de rangées de monnaies d'argent. La recherche du métal est due au voisinage de la

Serbie et de l'Orient. ☒ Dans le département de Sibiu, le costume influencé par les Saxons est bien plus simple : chemises blanches à manches bouffantes et tabliers noirs. ☒ Les coiffures diffèrent aussi ; le voile simple de la Munténie et amplifié en Transilvanie et prend parfois, à cause de la toque de sous le voile, l'aspect d'un diadème voilé. Ce détail indique que le costume paysan a été aussi celui de nos princesses d'antan. Les fils d'or des broderies anciennes, aujourd'hui remplacées par des paillettes, trahissent aussi une tradition du costume de cour ; les chemises des princesses étaient pareilles à celles des paysannes, comme nous le prouvent certaines fresques de nos églises. ☒ L'art du paysan roumain est fortement menacé de disparaître, et les efforts des Sociétés protectrices ne sauraient le sauver d'une mort prochaine. ☒ Pour le ranimer, il faudrait pouvoir transformer les conditions sociales nouvelles, et redonner à l'art paysan son caractère exclusivement personnel qui seul peut le faire subsister. En travaillant sur commande pour les Sociétés protectrices, la paysanne industrialise son art, ne pense qu'à produire le plus possible, en reproduisant à l'infini les mêmes modèles à fin de gagner d'avantage pour s'acheter en ville les étoffes qu'elle n'a plus le loisir de tisser elle-même. Tandis que l'art paysan fait sur commande s'introduit dans les villes, la campagne est envahie par les produits des fabriques. La grande industrie tue le travail individuel et artistique, et nul pays ne saurait résister à cette conséquence fatale de la loi du progrès. ☒ Les produits du paysan roumain quoique n'ayant jamais ambitionné de se voir exposés, ont cependant toujours supporté avec avantage la comparaison dans toutes les exposition de produits similaires à l'étranger. C'est bien là la meilleure preuve de l'ampleur harmonieuse, de la vigueur ainsi que de la beauté toute particulière de l'art du paysan roumain. ☒ Soutenue par une si vieille et si belle tradition, notre art sera parmi les derniers survivants de cet âge d'or où il n'était pas un produit de luxe, mais simplement l'expression d'une harmonie de la vie : le paysan créait ses objets usuels pour satisfaire ses besoins ainsi que ses aspirations de beauté éternelle. ☒ C'est dans ce sentiment inné du beau, héritage plusieurs fois millénaire des habitants autochtones de ces contrées, que réside le secret de l'originalité de l'art du paysan roumain. ☒

Catalogue²⁾ I. *Section de la Céramique.* Les objets exposés proviennent de toutes les contrées de la Roumanie et remontent de l'âge préhistorique à nos jours. ☒ Le carré central contient les plus gros exemplaires de poterie. La pièce centrale, d'origine romaine (Niculițel, dans la Dobrogea), servait de dépôt de vin. A côté trois vases néolithiques de Șipeniț-Bucovine (environs 2.500 ans a. C.) et deux urnes funéraires de la station de Montéoru-Buzeu, que les savants considèrent comme typique de l'âge aénéolithique du Sud-Est européen. ☒ Dans pièces de la poterie paysanne de nos jours complètent le carré, se distinguant à peine des pièces anciennes. A remarquer deux exemplaires du four primitif, dont se sert de nos jours encore le paysan roumain. ☒ La grande vitrine murée à droite de l'entrée contient des spécimens caractéristiques de la poterie contemporaine de l'Olténie, la Munténie et la Moldavie se distinguant par une riche ornementation sur base spirale et un émail fort varié. ☒ La première vitrine libre contient de splendides exemplaires de la poterie néolithique provenant d'Ariușd (près de Brașov, sur le versant Nord des Carpathes) qui nous ont été prêtés par le Musée de Sf. Gheorghe où sont déposés les riches résultats des fouilles entreprises par l'ancien directeur du Musée, Ferentz Laslò et ses successeurs. Les pièces exposées représentent les plus caractéristiques ornementations spirales, peintes dans plusieurs tons rouges superposés. Sur l'un des exemplaires on peut suivre les contours de la spirale imprimée au pouce dans la pâte molle, avant d'être durcie au four. Presque toutes les pièces sont peintes à l'extérieur de même qu'à l'intérieur. De fort belle forme est la petite cuillère dont la partie creuse ainsi que le manche sont ornés de peintures rouges sur fond blanc. A remarquer le polisseur de forme concave ainsi que le modèle de spirale en relief servant à imprégner le dessin dans la pâte avant la cuisson. Ces deux instruments, entre autres, nous font voir le splendide développement de la technique de cette poterie, contemporaine de l'époque de la pierre polie, comme le prouvent la hache ainsi que la pointe de flèche en silex, exposées ici même. Les nombreuses figurines, en majorité féminines, — dont une stéatopyge — et les représentations d'animaux, fort bien caractérisés, rehaussent encore l'importance de cette station d'un si grand intérêt pour la caractéristique de la préhistoire non seu-

lement de la Roumanie mais de l'Europe orientale en général. Car c'est ici que se trouvent les plus belles pièces de la céramique peinte parsemée sur la grande route de Tripolje près de Kiew jusqu'à Butmir en Serbie. ☐ La vitrine voisine contient de la poterie ornementée et figurée de nos jours, dont la filiation avec la poterie néolithique est frappante. ☐ Les trois vitrines sous les fenêtres contiennent des spécimens de la richesse des formes et de la couleur de la poterie roumaine contemporaine. Dans la vitrine du milieu sont exposés des exemplaires de la poterie usuelle la plus primitive, étant non émaillée, mais remarquable pourtant par la perfection classique du galbe. ☐ Au dessus des vitrines : des acrotères en céramique émaillée et à figures mobiles protégeant les sommets des toits des maisons paysannes. Une armoire à figures peintes, pour la poterie, provenant d'une église roumaine de 1822 et un modèle de poêle saxon complètent l'aile droite de la salle. ☐ Les dispositifs aux fenêtres représentent le potier paysan dans son atelier ainsi que son four primitif et la façon dont de la poterie est exposée à la vente dans les foires. ☐ La vitrine murée à gauche contient de splendides exemplaires de la poterie saxone, couverte de dessins en émail bleu et vert, de formes classiques empruntées à l'occident, où l'on retrouve l'origine de cet art importé en Transylvanie dès le XIII-ème siècle. ☐ Les bahuts en bois peint contiennent de la poterie des paysans roumains de la Transylvanie, assez influencée par les dessins et les couleurs des cohabitants saxons et hongrois. Le poêle avec représentations d'une chasse primitive provient de la Bucovine. Les images saintes orthodoxes, peintes sous verre, sont de Transylvanie. ☐ Les 3 tapis au dessus de la porte sont de l'Olténie ; celui du panneau central est de Munténie. ☐ Tous ces objets datent du commencement du siècle dernier. ☐ II. *La section du bois* : Le règne du bois, qui a certainement précédé tous les autres âges, mais dont on n'a que fort peu de vestiges préhistoriques, persiste encore dans l'art primitif du paysan roumain, surtout dans les régions riches en forêts. Les pâtres habitant les cimes, ne se servent que de ce matériel qui est à leur portée ; tout est en bois, depuis l'abri jusqu'aux gobelets et autres objets de ménage. ☐ Même dans les régions des collines les maisons paysannes ainsi que les églises étaient auparavant exclusivement en bois et ce n'est

que de nos jours qu'elles sont remplacées par la brique. ☒ Pour illustrer l'âge du bois nous exposons toute une maison-type de la région des collines de l'Olténie, errigée par Antonie Mogoş, de 1875 à 1879, comme l'indiquent les dates sculptées, l'une sur le fronton de la maison et la dernière sur la porte errigée à droite. ☒ Avec ses colonnettes admirablement sculptées et les bonnes proportions, la maison du chantre d'église et maître sculpteur en même temps, donne la meilleure preuve de l'habileté et surtout du profond sentiment artistique dont est animé le paysan roumain en dehors de toute influence étrangère. ☒ Les deux théories de colonnes en bois provenant d'autres maisons de la région, exposées sur les deux flancs de la maison, prouvent la grande richesse d'invention de l'artiste paysan. Il en est de même des portes, des croix le long de la route (Troïte), datant du milieu du siècle dernier. ☒ Taillées dans un seul tronc et gravées de figures symboliques, ces croix imposent par leur monumentalité et leur facture simple mais fort organiquement conçue dans son ensemble. ☒ Devant les théories de colonnettes se trouvent de grands coffres en bois « tronuri » reproduisant la forme classique des sarcophages. Les deux tables entre les coffres sont de provenance saxone et dans le style gothique, de même que les ornements des deux coffres du côté droit de la maison, tandis que les deux autres, ayant des dessins gravés, servent aux pâtres et paysans roumains. Le petit coffret peint de 1858 représente un type spécial « ladă de Braşov », l'autre avec des arbres stylisés provient de la Moldavie. ☒ Dans les vitrines le long des fenêtres se trouvent les menus objets taillés dans le bois par le pâtre roumain. Fort intéressantes sont les quenouilles, dont mention est faite dans l'introduction précédant le catalogue. ☒ La dernière vitrine, flanquée de deux grands « cors des Alpes » ou « buciume » contient une riche collection d'instruments de musique : flûtes doubles, pareilles aux exemplaires classiques qu'on retrouve sur les reliefs grecs et romains ; la vraie flûte de Pan, en roseaux, « naiu » et, entre autres, un exemplaire unique de flûte en os, probablement le tibia d'un vautour. ☒ Les différents dispositifs exposés aux fenêtres représentent — au milieu — le portrait du maître sculpteur de la maison — Antonie Mogoş — seul et parmi les siens devant sa maison et sa porte cochère en ruine. Quelques photographies de

maisons et de chapelles en bois ainsi que des spécimens de croix monumentales font voir la grande variété et richesse de l'empire du bois, dont on n'a exposé que quelques exemplaires représentatifs. § III. *La section du tissu*: C'est le travail de la femme roumaine qui règne dans cette section: tout est dû à l'habileté de ses mains et à son goût sur dans le choix des couleurs de provenance végétale, préparées par la paysanne même, tant qu'on ne connaissait pas les produits à base d'aniline. § Suivant les indications de l'introduction précédant le catalogue, on distingue au fond de la salle le grand tapis représentant le type de l'Olténie, dont on retrouve des variantes dans les exemplaires de dimensions plus petites au-dessus des vitrines du fond. Un bel exemplaire, daté de 1861, et signé du nom de « Smaranda », se trouve au-dessus de la première vitrine de gauche en face de laquelle pend un tapis d'Olténie donnant l'impression d'un jardin parsemé de fleurs. § Sur la gauche, en entrant, les trois tapisseries à fond noir sont de Bessarabie ainsi que les deux, en brun, au fond à droite. La Bucovine est représentée par les trois beaux exemplaires du second compartiment, à gauche, dont l'un, daté de 1851, reproduit « l'arbre de la vie » en vert sur fond rouge-brique. Au dessus de la voute donnant accès dans la section du bois est suspendue une tapisserie assez rare représentant une chasse aux cerfs, d'une fort belle composition. Des figures de cavaliers et surtout des oiseaux servent souvent d'ornemens aux tapis d'Olténie. § Dans les vitrines sont exposées les différentes parties richement ouvragées dont se compose le costume de la paysanne. Les 8 mannequins représentent les types les plus caractéristiques des nombreuses contrées du pays, qui se distinguent fort bien entre elles par les détails sans cependant s'éloigner du modèle traditionnel. § Les dessins coloriés de Satmary de la fin du XIX-e siècle et les gravures de Diehl de 1853, sont la preuve que le costume féminin n'a point varié jusqu'à nos jours malgré la concurrence des produits fabriqués qui finira bien, hélas, à remplacer l'art paysan, devenu par la suite, objet de Musée. § Dans les trois sections provisoires on n'a pu exposer que 568 objets sur 13.800 numéros de l'inventaire du Musée qui, une fois terminé, pourra donner une image autrement complète de l'ampleur et de la beauté de l'art en Roumanie.

1) M. et A. Haberlandt: *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart 1928. Pag. 116.

2) Fondé en 1906, le Musée a d'abord été abrité dans l'ancien Palais de la Monnaie, démoli pour être remplacé par la nouvelle construction commencée en 1912 et abandonnée depuis la guerre sans avoir été reprise dans son ensemble. L'aile sud de la bâtisse a été successivement aménagée pour pouvoir servir de dépôt aux collections jusque là mal conservées dans un local impropre en ville. ☒ Grâce à la subvention accordée dernièrement, on a pu aménager les trois sections — sur une surface de 480 m.c. — qui sans autres prétentions doivent servir comme spécimens du musée futur. Les objets exposés ne représentent que 4% des Nr. de l'inventaire de la collection du Musée.

* * *

Adaos în 1936. Acest catalog a fost publicat în limba franceză în vederea membrilor Congresului interparlamentar ce s'a întrunit în Octombrie 1931 la București. O ediție românească, mai bogat ilustrată, nu s'a putut edita din cauza lipsei de fonduri, pentru care motiv nu s'au putut pune în vânzare nici cărți poștale ilustrate, des cerute de vizitatorii străini.

ROSTUL MUZEULUI NOSTRU NAȚIONAL

(« Convorbiri Literare », Ianuarie 1934)

Deși încet, dar cu pași siguri, România își recucerește prestigiul de odinioară în Orientul european, într'o privință, totuși, trebuie să recunoaștem, nu suntem încă la înălțimea vecinilor noștri. Pe când toate celelalte țări se fălesc cu muzeele lor, ale noastre lâncezesc aproape în același hal în care se aflau înainte de războiu. Nu năzuim, bineînțeles, să ne comparăm cu muzeele de renume mondial ale Atenei și ale Istanbulului, în care se adăpostesc atâtea capodopere constituind fala omenirii. Dar chiar cu vecinii noștri imediați de peste Dunăre greu suportăm comparația. ☞ A trecut un sfert de veac de când, prin « Viața românească » din Decembrie 1906, arătam superioritatea Bulgarilor față de noi în privința muzeelor, deși ei singuri recunoșteau a ne fi debitori în multe alte domenii. Despre Muzeul lor național, încă de pe la sfârșitul veacului trecut, Salomon Reinach prevedea că « le jeune Musée de Sofia, fondé en 1893, promet de devenir sous peu le plus important de la presque île balcanique après ceux de Constantinople et d'Athènes ». Iar savantul Strzygowski adăoga: « e unic ce s'a făcut la Sofia în privința artei și a muzeografiei de un principe iubitor, ajutat de un ministru savant ». De atunci Muzeul național bulgar, instalat într'o veche geamie admirabil adaptată noului scop, s'a tot sporit, despărțindu-se de partea etnografică, care este azi adăpostită, sub conducerea pricepută a colegului Kostov, într'o casă particulară, în așteptarea unui local propriu. ☞ Sârbii

de asemenea au muzee admirabile, cari, cu toate pagubele suferite prin transportarea vremelnică a obiectelor la Viena de către ocupanții austriaci, s'au refăcut îndată după războiu, conform noilor cerințe culturale ale Jugoslaviei de azi. ☞ Comparându-ne deci cu vecinii noștri din spre miazăzi, constatăm că situația Muzeului nostru național este într'o vădită inferioritate. Căci deși posedăm tezaure de artă prin care am putea în chip avantajos concura pe vecinii amintiți, totuși nu avem încă un muzeu în care diferitele colecții să fie expuse în condițiile cerute, spre a pune în evidență adevărata însemnatate artistică a țării și a popoului nostru. E o rușine expunerea odoarelor în fostele buduare elegante din Știrbey-Vodă, iar antichitățile sunt așezate împotriva celui mai elementar bun simț. Ne găsim, în privința muzeelor, în fața constatării surprinzătoare că deși, dela Hârșova până la Fălticeni, dela Salonta apuseană până la Chișinăul răsăritean, peste tot țara românească este presărată cu o serie de așa zise muzee, totuși nu avem, după cum s'ar cuveni, un singur muzeu în adevăratul înțeles al cuvântului. Toate colecțiile, fie ale Statului precum și cele regionale sau confesionale, municipale sau particulare, toate la un loc, nu compensează lipsa unui Muzeu național în Capitala României întregite. ☞ Înainte însă de a pleda din nou pentru desăvârșirea acestui muzeu, să revizuim, încă odată, întru cât este necesară crearea unei asemenea instituții în vremea de azi cu tendințe atât de practice. ☞ Un prim răspuns ni-l dau Americanii, cei mult mai reali decât noi. La ei se impune ca o axiomă, că « muzeele sunt tot atât de necesare comunităților ca și bisericile și bibliotecile » ¹⁾. Iar după alții, « muzeele ar trebui să facă concurență chiar și spitalelor. Căci pe când acestea redau sănătatea bolnavilor, muzeele contribuiesc la îmbunarea, la înnobilarea chiar a celor sănătoși » ²⁾. ☞ Prin muzee ni se pun la dispoziție mijloacele de cultivarea și de satisfacerea simțului frumosului. Ele sunt un izvor necesar de îmbogățire a vieții, prin lărgirea experienței și stimularea curiozității. De existența și de importanța muzeelor este legată nu numai cunoștința mai amănunțită a țării în care trăim, dar și conștiința națională, ce se desprinde mai vie în fața obiectelor, decât din cronicile trecutului. După părerea altora, o țară, care vrea să-și păstreze locul de cinste printre națiunile civilizate, este

ținută să-și întrețină muzeele cu aceeași dragoste și liberalitate ca și universitățile și laboratoarele ei. Căci în muzee bine organizate se concentrează întreaga viață a poporului, din care generațiunile viitoare să poată sorbi puterea morală, necesară pentru menținerea unui rol de frunte în omenire. ☞ Pentru ca România, deci, să poată fi considerată ca un centru de cultură în sud-estul european, este absolut necesar să întrunim într'un Muzeu național toate dovezile puterii de creațiune artistică ale poporului, din trecutul cel mai îndepărtat și până în zilele noastre. ☞ Incercări pentru realizarea acestui ideal nu au lipsit. Ele s'au împărțit însă în prea multe direcțiuni și bunele intențiuni au fost prea puțin concentrate asupra unui scop unic, care trebuie să fie: realizarea în Capitala României a unui Muzeu național. În el să se oglindească, în toată măreția ei, civilizația trecutului nostru, pe care atâția caută să ne-o tăgăduiască. ☞ Lipsei de interes și de justă apreciere a problemei aci enunțate se datorește nesăvârșirea clădirii dela Șosea. Iar astăzi, când interesul pare a fi din nou înviorat, să nu ne lăsăm tentați a repeta greșala trecutului, adică de a căuta să înjghebăm alte muzee, înainte de a fi terminat pe cel pe jumătate înfăptuit. Cu banii ce s'ar cheltui cu clădirea altor muzee noi, s'ar asigura atâtea opere ale patrimoniului artei naționale care, din cauza lipsei de fonduri ale instituțiilor menite să le achiziționeze, intră în mâinile particularilor, sau, ceea ce este și mai trist, trec peste hotare. În contra acestui flagel al exodului peste hotare a operelor de artă din țară, ar trebui luate măsurile cele mai energice. Iar puținele fonduri, ce Statul ar putea pune la dispoziția manifestărilor artistice, să se întrebuițeze numai pentru sporirea colecțiilor de artă națională, iar nu pentru achiziționarea produselor sau manifestărilor străine, cum din nefericire se mai întâmplă azi. Ce folos trage arta și cultura românească, de pildă, din îmbogățirea Muzeului Stelian prin *falsul* tablou al lui Bonifazio dei Pitati, pe care d-l Oprescu îl tot numește, vrând să arunce praf în ochii lumii, Veronese, deși cel dela noi nu are nimic comun cu celebrul său omonim. Bani aruncați, care ar fi putut fi puși în serviciul artei românești, singura de care avem datoria să ne preocupăm, fără gândul ridicol de a voi să concurăm muzeele din străinătate. ☞ Avem, din fericire, o splendidă colecțiune de opere de artă universală, alcătuită

cu atâta pricepere și gust de Intemeietorul regatului român. Alături de această galerie, care cu alte mijloace decât acele ale Statului va putea fi completată, să concentrăm toate operele de artă din țară într'un singur Muzeu național. Aceste două centre de artă nu se vor concura întru nimic, constituind fiecare din ele o atracțiune specială pentru vizitatorii noștri. Căci dacă seria splendidelor tablouri ale lui Greco, de o reputațiune mondială, precum și celebra pânză a lui Rembrandt, și altele ale atâtor alți artiști pot într'adevăr să amăgească pe mulți iubitori de artă străină să vie la București, un muzeu românesc însă va constitui, prin singularitatea sa, o atracțiune cel puțin tot atât de puternică. ☒ In vederea înființării acestui muzeu au fost alcătuite, încă din 1906, planurile palatului dela Șosea, publicate în « Convorbirile literare » din Februarie 1907. ☒ Din actul sădit în temelia lui și semnat, în ziua de 17 Iunie 1912, de cei trei Regi ai României de azi, se arată scopul Muzeului, care este următorul: ☒ « *Dorind a se cinsti arta strămoșească cu un adăpost vrednic de însemnătatea sa, pentru educarea poporului și întărirea sentimentului patriotic, s'a pus, pe locul fostei monetării a Statului și al palatului Mavrogheni, temelia Muzeului Național, menit să întrunească colecțiunile de artă acum răslețite, spre a lăsa generațiunilor viitoare o oglindă desăvârșită a întregului tezaur artistic din cuprinsul pământului românesc, începând cu vârsta preistorică și până în zilele noastre* ». ☒ Aceasta era intențiunea marelui Rege al cărui nume îl poartă Muzeul. Ea a fost contrasemnată de urmașul său, de victoriosul Ferdinand I și de locotenentul de vânători de atunci, Suveranul nostru de azi, Căruia îi este rezervată desăvârșirea acestei opere a înaintașilor Săi. ☒ In loc, deci, să ne mai gândim a clădi noi muzee, după cum năzuesc unii neofiți în muzeografie, să ne străduim să terminăm mai întâi localul început în 1912, în care sunt rezervate sălile din parter pentru arta preistorică și cea greco-romană, iar cele din catul întâiu pentru arta religioasă. Celalalte manifestări ale poporului român ar ocupa aripile sudice ale clădirii, pe când cele din Nord sunt rezervate picturii și sculpturii moderne. ☒ Planul general al Muzeului a mai fost revăzut în vara din 1928 de o comisie, numită de ministrul Lapedatu, sub președinția profesorului Mrazec, când s'a ajuns la concluzia că, pentru a se adăposti într'un singur local tot ce se referă la studiul

artei naționale, să se alipească în continuare la Muzeul existent o nouă clădire, cu fațada pe Bulevardul Colonel Ghica. Intr'această aripă s'ar instala prevăzutul Institut de artă națională, cuprinzând Comisia Monumentelor Istorice cu toate dependențele ei precum și cancelariile secțiunilor cu sălile necesare bibliotecii și studiilor. Clădirea actuală ar rămânea afectată numai sălilor de expoziție, cu intrarea principală prin Șoseaua Kisseleff. ☒ In fața Institutului geologic și alături de Muzeul de științe naturale s'ar ridica în fine și un templu închinat artei. Planul însă pe cât era de măreț și frumos nu s'a desăvârșit, așa încât, până la terminarea clădirii, suntem reduși deocamdată numai la cele trei secții de curând deschise. ☒ In așteptarea însă a apropiatei realizări a proiectului sub Voevodatul culturii, nu trebuie să pierdem din vedere colecționarea obiectelor. Pentru ca Muzeul viitor să fie oglinda desăvârșită a întregii țări, va fi nevoie ca numeroasele muzee provinciale, în care se găsesc în genere mai multe exemplare ale produselor locale, să pună la dispoziția Muzeului central câte un specimen cel puțin în schimbul altor obiecte ce li s'ar da dela centru. Inceputul a și fost făcut în secțiunile colecțiilor noastre, unde, pentru a demonstra și mai evident continuitatea motivelor olăriei din vremurile preistorice până în zilele de astăzi, Muzeul național secuesc din Sf. Gheorghe ne-a împrumutat, cu o liberalitate de care îi suntem adânc recunoscători, câteva splendide ceramice din mileniul al doilea înainte de Hristos, descoperite la Ariușd, în preajma Brașovului. ☒ Semnalând colegiala faptă a Muzeului secuesc, nu putem regreta îndeostul categoricul refuz de a ni se împrumuta câteva obiecte preistorice din partea Muzeului săsesc din Brașov, precum și întârzierea pe care secțiunile din București o pun în executarea înțelegerilor luate de a ni se preda colecțiile ce ne revin. Mai ales că din partea noastră s'a remis secțiunii de antichități tezaurul scit, ce am recuperat dela Muzeul din Berlin. Alcătuirea Muzeului național, dorit de un neam întreg, nu poate fi zădărnicit prin ambițiile nemotivate ale unor vremelnici conducători, cari nu înțeleg să cedeze locului cuvenit unele obiecte din colecțiile ce, întâmplător, se află sub a lor pază timporară. Odată ce repartiția normală a obiectelor va fi realizată în secțiuni bine delimitate și cu posibilități reale de bună expunere și de securitate nu vor întârzia,

nici la noi, darurile numeroșilor amatori, cari au adunat în special icoane și odoare scumpe din biserici, sau au achiziționat din comerț obiectele rare, pe care instituțiile Statului nu și le puteau procura din cauza veșniciei lipse a fondurilor necesare. § Pentru înfăptuirea Muzeului național, care este astăzi dezideratul întregului neam românesc, se impune deci: § 1. O nouă legiferare a Muzeelor, în afară de orice dependență de Comisia Monumentelor Istorice, redându-li-se rolul convenit de institute de sine stătătoare, ca în toate țările civilizate. § 2. Să se termine clădirea dela Șosea a Muzeului național, alocându-se anual suma de cel puțin cinci milioane lei, până la desăvârșirea localului. § 3. Să se dea Muzeului posibilitățile necesare de a lucra și a trage tot folosul din colecțiile agonisite, prin crearea unui institut de cercetări și publicații, în diversele domenii ale artei pământene. § Astfel numai, și în domeniul muzeografiei, vom atinge prestigiul de care avem nevoie față de celelalte popoare ale sud-estului european. Atingerea acestui țel va fi cu atât mai ușoară, cu cât, judecat după cele trei secțiuni de curând deschise, Muzeul nostru se bucură de cel mai bun renume față chiar și de străini. Dintre aceștia Profesorul Hahn, directorul Muzeului de artă populară din Berlin, afirmă sub proprie semnătură că: « Muzeul național din București și-a cucerit un loc de frunte printre conducătoarele muzee europene, ca un model al artei muzeale moderne și ca un exemplu de adevărat muzeu național ». Iar revista « Beaux-Arts », din 25 Iulie 1932, subliniind soluțiunile noi în organizarea acestui muzeu, afirmă că « Muzeul de artă populară din București împlinește în mod desăvârșit rolul său educativ și artistic și că România poate fi mândră de a poseda unul din primele muzee, care împlinește îndoita sa misiune didactică și estetică, arătând valoarea artei naționale ». § Din condica Muzeului conținând prea numeroase aprecieri, extragem deocamdată numai pe cele două mai recente. În urma vizitei sale din 3 Noembrie 1933, Profesorul Jean Alazard, venit să organizeze expoziția din Muzeul Toma Stelian, concretizează astfel părerea sa: « Ce Musée est un des plus intéressants et un des plus parfaits comme présentation que je connaisse ». Iar la 14 Noembrie trecut, Profesorul și deputatul fascist Eugenio Coselschi înscria în aceeași condică a vizitatorilor următoarele despre colecțiunile vizitate: « Ho vivamente

ammirato questo interessantissimo Museo, dove e magnificamente espresso il sentimento artistico, ingenuo e profondo, del popolo romeno ». Cu sentimentul de admirație al reprezentantului celui mai artistic dintre popoarele Europei, cred că pot să încheiu șirul altfel lung al mărturișilor în favoarea Muzeului nostru. ☞ Iar ca dovadă cât de așteptată este terminarea localului, voi cita numai următorul deziderat înscris în condica Muzeului, la începutul anului trecut, sub semnătura d-lui Dr. Angelescu, Ministrul de azi al Instrucțiunii și al Artelor. « Am rămas foarte încântat de colecțiunea adunată și nu am decât o singură dorință de exprimat, și anume să se termine cât mai repede acest Muzeu; orice bun român trebuie să caute să dea concursul său, ca acest lucru să se îndeplinească ». Azi mai mult ca oricând suntem deci în drept să așteptăm ca dorința d-lui Ministru, care este ecoul tuturor, să se realizeze, spre salvarea cinstei culturale a neamului românesc. ☞ Să sperăm că de astă dată, în fine, încrederea, cu care țara întregă așteaptă realizarea făgăduelii ministeriale, nu va fi desmințită și că se va purcede la desăvârșirea Muzeului național, parțial inaugurat sub așa frumoase auspicii.

1) Jean Capart: *Le rôle social des Musées*, Mouséion vol. 12, IV, 3. 1930; p. 219.

2) *Ibid.* p. 238.

* * *

Adaos în 1936. Din aprecierile asupra noilor secțiuni redăm următoarele: *Un altar pergameic în România.* Sub acest titlu sugestiv, d-l Konrad Hahm, director al muzeului de artă națională din Berlin, publică în « Welt-Spiegel » din 24 Iulie a. c. următoarele: « Dela serbarea centenarului muzeelor din Berlin, marea senzație muzeală din Germania este reconstruirea măreșului altar din Pergam, care în antichitate era socotit ca una din minunile lumii. Și la redeschiderea muzeului național din București tot o asemenea reconstrucție a produs senzație. ☞ În mijlocul unei săli încăpătoare, simplă dar plină de lumină, se înalță o clădire ca un altar. Nu e un templu antic de marmoră, ci o simplă casă țărănească de lemn. Și e surprinzător cât de bine a reușit această îndrăzneată realizare, care, părăsind făgașul tradițional al valorificării obiectelor demne de a fi expuse în muzee, ar fi speriat pe oricare altul mai puțin temerar decât este profesorul Tzigara-Samurcaș, creatorul și neobositul conducător al Muzeului național din București. Această realizare înseamnă, mai mult chiar decât muzeele în aer liber din Scandinavia, o certă inovație epocală, prefăcând cu totul concepția despre artă și bunuri culturale și recunoscând valoarea necontestată a produselor populare ca criteriu de bază a muzeelor moderne ale unei țări. ☞ Această casă adusă din pădure, sculptată de țărani, primitivă și fără altă valoare intrinsecă, vădește totuși, tot atât de simbolic ca și altarul din Pergam, o puternică cultură. Această recunoaștere a culturii țaranului face din muzeul din București un monument viu. ☞ Străbunele meșteșuguri populare românești, dezvoltata țesătorie a scoartelor olteneste și moldovenești, floare a artei textile; sculptura simplă dar monumentală și asemănătoare celei din țările nordice; ceramica cea bogată și în genere arta populară încă înfloritoare

în această țară de plugari reprezintă, în chip măreț și convingător, valoarea locală a străvechii culturi autoctone care, tocmai în România, se manifestă atât de variat și interesant. ☒ Și arta ținuturilor săsești este aci demn reprezentată. ☒ Prin priceperea conducătorului său, care, ani de-a rândul, în Germania și mai ales în Muzeul național din Berlin, și-a dobândit educația artistică, Muzeul național din București și-a cucerit un loc de frunte printre principalele muzee europene, ca un model al artei muzeale moderne și ca un exemplu de adevărat muzeu național. ☒ Iar în revista « *Beaux arts* » din 25 Iulie 1932, sub titlul « *le Musée d'art national de Bucarest* » găsim, între altele, următoarele aprecieri: « *Mais avant de parler des oeuvres présentées, il importe d'insister sur leur présentation même. On ne voit pas dans la salle de la céramique ces séries de vitrines contenant des petits pots bien rangés qui remplissent d'ordinaire les musées de ce genre. Mais au milieu de la salle, sur un large socle, ont été placés les vases aux formes les plus diverses, depuis l'époque préhistorique jusqu'à nos jours. On a réuni les pièces qui se ressemblent par leur forme ou leur décoration, bien que séparées; par cinq mille ans de distance. Signalons l'heureuse innovation qui consiste à placer ces poteries sur un fond de sables, plus flatteur et plus rationnel que les draperies des vieux musées. En n'exposant ainsi qu'une partie fort réduite de ses riches collections, emmagasinées pour les études des spécialistes le Musée remplit pleinement son rôle éducatif et artistique et garde à l'admiration des générations futures des oeuvres vouées, sans cela, à une prompt disparition. C'est dans ce sentiment inné du beau que réside le secret de l'originalité de cet art populaire, et la Roumaine peut être fière de posséder un des premiers musées qui remplisse ainsi sa double mission didactique et esthétique en montrant la valeur de cet art national.*

P. D.

Pentru eventuala mărire a localului actual s'a cumpărat prin actul Nr. 19609 din 12 Nov. 1934, dela Epitropia Bisericei Mavrogheni, fâșia de teren în suprafață de 1137 m. p. pe care s'ar clădi fațada, pe Bd. Colonel Ghika, a noului Institut de artă.

ȘTIRI ÎMBUCURĂTOARE

(« Convorbiri Literare », Maiu 1934, p. 457)

Ca un eveniment fericit în favoarea artei pământene semnalăm reluarea lucrărilor, întrerupte de 20 de ani, la clădirea Muzeului din Șoseaua Kisseleff. S'a produs într'adevăr minunea de necrezut, ca un ministru de finanțe, înțelegător al nevoilor culturale, să fi acordat un credit de 20 milioane lei pentru desăvârșirea clădirii, ce se ruina înainte de a fi inaugurată. ☒ Fapta d-lui Ministru Victor Slăvescu merită toată lauda și adâncă recunoștință a poporului român, ale cărui tezaure artistice dânsul le va fi salvat. Cu mult înainte de a fi Ministru, d-sa s'a interesat de starea clădirii dela Șosea, după cum dovedește registrul Muzeului, cercetând-o de aproape. In afară de Suveranul țării, însoțit de Ministrul Gusti și odinioară răposatul Vasile Goldiș, iar acum câteva săptămâni d-l Ministru Lapedatu, nimeni nu s'a mai hazardat în asemenea explorații. D-l Slăvescu, convingându-se de importanța lucrării, a hotărît că merită să fie terminată; iar ajungând ministru s'a ținut de cuvânt realizând, în înțelegere cu d-l Dr. Angelescu, Ministrul Artelor, un împrumut dela Casa de Depuneri într'acest scop. Fără a insista mai mult asupra acestei mărinimoase hotărîri, grație căreia se reiau acum chiar lucrările de terminarea localului, încheiem cu asigurarea că slăvit va rămânea în veci numele acelora cari au contribuit la salvarea Muzeului și a artei românești.

Adaos în 1936. Din nefericire lucrările reluate în 1934, grație împrumutului de 20.000.000 lei acordat de Cassa de Depuneri, nu au putut fi continuate în anul 1935 și nici acum, deoarece, neachitându-se ratele în restanță, nu ni s'a mai liberat restul din împrumutul contractat. ☒ Atât somațiile ce Firma contractantă a lucrărilor a adresat Ministerului de Instrucție și celui de Finanțe

cât și repetatele rapoarte ale Direcției Muzeului au rămas fără efect. Nici interpelarea adresată de deputatul C. C. Giurescu, în ședința Camerei din 1 Aprilie 1936, nu a avut urmarea cerută din partea autorităților interesate. Deși d-l deputat a arătat că « este încă una din ocaziile când Statul nu-și respectă un angajament formal, angajament înscris în bugetul general al Statului pe 1935—36, după cum se constată la fila 400, unde figurează rata de 6.845.621 lei », totuși nici o măsură nu s'a luat pentru efectuarea plăților în restanță. ☒ Iar din cauza întreruperii lucrărilor, clădirea se deteriorează și nici prăbușirea catastrofală a țiglelor, parțial numai fixate pe acoperiș nu este exclusă. Deși avizat prin adresa înregistrată sub Nr. 96.320/16 Iunie 1936, de pericolul amenințător, nici de această dată Ministerul n'a reușit să ia vreo măsură. O ultimă intervenție a ministrului Instrucției este reprodusă la finele acestui volum.

MUZEUL NOSTRU NAȚIONAL IN LUMINA CONFERINȚEI MUZEOGRAFICE DIN MADRID

(« Convorbiri Literare », Nov.-Dec. 1934)

Nu odată mi-a fost dat să arăt, aci ca și aiurea, importanța tot mai mare a muzeelor în preocupările culturale ale Statelor din lumea întreagă. Ultima conferință internațională, ținută la Madrid dela 28 Octomvrie la 4 Noemvrie a. c., întărește din nou afirmarea noastră. Convocată de Oficiul internațional al Muzeelor, dependinte de Institutul de cooperatie intelectuală, conferința a reunit numeroși reprezentanți din douăzeci de State făcând parte din Societatea Națiunilor. Germania fiind de curând retrasă din acropagul dela Geneva, reprezentanții ei n'au fost invitați la conferință, care a fost astfel lipsită de colaborarea prețioasă a unora dintre cele mai însemnate institute artistice din Europa. § Scopul conferinței era: studierea arhitecturii și amenajării muzeelor de artă și anume a colecțiilor de arheologie, de istorie, de etnografie și de artă populară. § Aflându-ne în fericita situație de a fi reluat lucrările în vederea terminării Muzeului dela Șosea — grație interesului luminat și a sprijinului material ce i-au acordat d-nii Victor Slăvescu, ministrul finanțelor și Dr. Angelescu, ministrul instrucțiunii — eram ținuți să profităm de învățămintele acestei adunări de specialiști. Intr'acest scop, ca delegat al Ministerului Instrucțiunii ¹⁾, am luat parte nu numai la lucrările teoretice ale conferinței, dar am cercetat la fața locului atât ultimele amenajări ale principalelor instituții

din Occident cât și construcțiile în curs a două mari muzee din Olanda. ☞ Din desbaterile conferinței voiu căuta, deocamdată, să dau seamă numai despre învățămintele culese în profitul construcției Muzeului nostru național. ☞ Lucrările conferinței au avut ca hază o serie de 18 rapoarte, din care primele 12 tratau chestiunile de ordin general, referitoare la planul și amenajarea luminii, a încălzirii, a ventilării muzeelor și a punerii în valoare a operelor expuse, pe când ultimele rapoarte priveau chestiunile particulare colecțiilor de specialități bine definite. Procedeele Conferinței au fost la început destul de indecise, limitându-se la cetirea rapoartelor, prealabil distribuite tuturor membrilor. În urma intervenției președintelui însă s'a hotărât rezumarea numai a rapoartelor și a consemnării în publicarea lor definitivă a tuturor observațiilor rezultate din discuțiile ivite asupra fiecărui caz special. ☞ Viitoarea publicație va alcătui deci un fel de cod al clădirii ideale a unui Muzeu, și împreună cu ancheta internațională asupra Muzeelor, apărută în « Cahiers de la République des Lettres et des Arts », va servi ca îndreptar la conceperea unor atari instituții. Experiențele și sfaturile consemnate în publicația Conferinței vor putea fi luate ca puncte inițiale la discutarea eventualelor noi creări de muzee, nu însă ca dogme fixe de urmat. Căci fiecare țară își are nevoile sale speciale, și muzeele fiecărui popor sau oraș trebuie să corespundă cerințelor deosebite, care singure trebuie să fixeze caracterul instituției ce se plănuește. De aceea, din numeroasele discuții teoretice ale conferinței, vom căuta să relevăm pe acelea mai ales care se referă la măsurile aplicate la Muzeul nostru național, sau care ar putea să fie utilizate în viitor. ☞ Din toate rapoartele dela Madrid se degajează un principiu general, pe care și noi aci am căutat să-l respectăm pe cât mai larg. Anume că, părăsindu-se concepția învechită, prin care se cerea ca și clădirea Muzeului să fie de o înfățișare cât mai artistică, azi exteriorul clădirilor se concepe cât mai simplu și conform numai cerințelor de lumină ale colecțiilor adăpostite într'însul. Acestea și numai acestea comandă planul clădirii. Asemenea principii se găsesc atât în raportul prim al d-lui Hauteccœur, conservator al Muzeelor naționale și profesor la Școala superioară de Bele Arte din Paris, cât și în broșura « Documentation sur le nouveau bâtiment du Gemeente Muzeum » din Haga. În

această din urmă publicație se accentuează chiar că de curând decedatul arhitect Berlage ²⁾, autorul planului, din cauza crizei economice din vremea din urmă a abandonat proiectele grandioase dela început, « subordonându-se complet tuturor exigențelor — *quelles qu'elles fussent* — impuse de destinația clădirii ». D-l Hauteœur menționează în raportul său cazul Muzeului științific din Londra, a cărui construcție începută în 1912 a rămas neterminată prin ivirea războiului. La reluarea lucrărilor, arhitectul însuși, Sir Richard Allison, a renunțat la întreg proiectul de decorație prevăzut în planurile inițiale. ☞ Planul Muzeului nostru național, conceput în 1906 și în parte realizat în 1912, a trebuit de asemenea să fie modificat, pentru a corespunde noilor cerințe muzeografice de azi. Respectându-se pe cât era posibil fațada principală a clădirii din șoseaua Kiseleff, una din modificările cerute de noi în această fațadă este consemnată și în raportul d-lui Hauteœur. D-sa de asemeni pretinde că « Muzcul trebuie să fie cât mai ușor accesibil, și trebuie să asigure vizitatorilor, când coboară din trăsură, « *un abri couvert* », adică un acoperământ sau portic, cum am cerut în locul celor 14 scări descoperite și expuse înzăpezirii în plină hătaie a crivățului ³⁾. ☞ Recomandările rapoartelor conferinței din Madrid, de a nu se întrebuița în construcția muzcelor decât materiale neinflamabile, erau prevăzute de noi în chiar expunerea inițială a planului muzeului, publicată, cu ilustrații, în « Convorbiri Literare » din Martie 1907. Aci se menționa anume că « materiale de construcție să fie numai piatră, cărămidă aparentă, tencuită numai la interior, beton armat, fier și sticlă » (p. 231). ☞ Pentru a ne conforma întocmai prevederilor noastre de acum 27 de ani și cerințelor de azi, am fost nevoit să insist cu tot dinadinsul ca vechiul acoperiș susținut de o șarpantă de brad să fie acum înlocuit printr'o armătură de beton armat. S'a asigurat astfel clădirea contra oricărui pericol de incendiu și totodată s'au câștigat, în locul inutilizabilului pod de lemn, splendide magazine și depozite cum au puține muzee din străinătate chiar. De acord cu raportul d-lui Hauteœur se « convine să se renunțe la parchete », care, deși în contra rapoartelor mele ⁴⁾, s'au introdus acum câțiva ani în cele trei secțiuni din aripa sudică, dar nu se vor mai repeta în nicio sală nouă. Atât parchetele cât și cercevelele de lemn din aripa sudică vor trebui înlocuite, pentru

ca întreaga clădire să fie conformă noilor principii muzeografice, consfințite acum și prin ultima conferință. Tot în vederea împiedecării întinderii unui eventual incendiu, cât și pentru unitatea și independența absolut necesare fiecărui etaj în parte, am fost nevoit să reclam suprimarea bolții centrale de 17 metri înălțime, ce se prevăzuse în planul cel vechiu. De altfel chiar efectul estetic al acestei bolți nu putea fi realizat pe o deschidere de bază ce avea mai puțin de șase metri ⁵⁾. ☒ Comunicările între săli au fost anume lăsate cât mai largi, după cum se recomandă și de Conferință, pentru ca prin intercalarea de panouri fixe sau mobile să se poată, după cerință, obține toate efectele impuse de amenajarea ulterioară a sălilor. Și în această privință am avut satisfacția de a constata că orânduirea celor trei secțiuni din 1930 corespunde în totul noilor precepte precizate de specialiștii reuniți la Madrid. Discutându-se ce culoare trebuie să aibă pereții sălilor de expoziție, am avut ocazie să comunic conferinței că în Muzeul din București fiecare din cele trei secțiuni provizorii este colorată în altfel. Secția ceramică are fondul gălbui-deschis, pe care se profilează admirabil olăria noastră colorată; casa lui Mogoș, din sala lemnului, se desprinde pe pereții albaștruverzui, iar covoarele și costumele se împerechează de minune cu un perete roșietec neutru. Iar concluzia conferinței în această privință a fost că neputându-se, ca în mai toate cazurile, da norme fixe, alegerea fondului în concordanță cu obiectele expuse trebuie lăsate la priceperea și sentimentul artistic al fiecăruia. ☒ Și inovația muzeului bucureștean, de a așeza olăria pe un strat de nisip, a fost de mult aprobată de specialiști, iar la Trocadéro s'a încercat o variantă cu rumegătură de lemn, care nu produce însă efecte așa de fericite ca nisipul sclipitor și deci altfel viu ca fond.

Deși foarte interesante în ansamblul lor, discuțiile conferinței dela Madrid vor avea ca rezultat publicarea volumului promis, care urmărind muzeul ideal va cuprinde precepte generale, de cele mai multe ori însă nu totdeauna aplicabile în cazurile speciale ale fiecărui muzeu în parte. De aceea, profitând de prilejul unui schimb de bilete cu reducere pe căile ferate spaniole și franceze, m'am putut

repezi la Paris să studieze noile amenajări ale Luvrului, care rămăsese cam în urmă față de multe muzee. ☒ Sălile secțiunii sculpturii medievale și moderne, din nou orânduite de d-l Paul Vitry, constituie exemplul cel mai perfect al cerințelor muzeografiei de azi. Cum a reușit să transforme, în înțelegere cordială cu arhitectul, aripa sudică a Luvrului din spre Tuileries, ne arată autorul suplimentului de curând apărut la catalogul mai vechiu al acestei secțiuni. Dorința sa « de a plăcea prin varietatea și logica orânduirii, care să fie instructivă fără a fi plicticoasă » este pe deplin realizată. Cu mare satisfacție am constatat că și aci principiul fundamental de a nu amesteca sculpturile cu alte opere de artă a îngăduit unele abateri fericite, prin animarea zidurilor prea goale din sala gotică și aceea a mormântului lui Philippe Pot prin expunerea unor tapiserii din aceeași epocă. Menționez această particularitate, pentru a răspunde aceloră dintre criticii noștri cari, cu a lor închipuită autoritate, cereau să se înlăture, din secția ceramicii Muzeului nostru dela Șosea, cele două scoarțe oltenesti atârinate pe peretele rămas gol deasupra vitrinelor, cu coloarea olăriei cărora se împerechează așa de bine țesăturile expuse. ☒ Despre celelalte regrupări metodice ale colecțiilor Luvrului, din 1927 și până în anul acesta, referă însuși directorul general al Luvrului, d-l Henri Verne, în « Buletinul Muzeelor Franței » din Ianuarie trecut. În subsoluri neîntrebuințate până aci s'au amenajat sălile artei vechi din Orient, transformându-se și acele ale artei grece și romane așa de supraîncărcate înainte. Statuia înaripată a Victoriei din Samotrace se prezintă cu totul altfel de impunător, deși nemișcată de sub bolta dela întretăierea scării intrării Daru. Prin suprimarea însă a fondului închis pe care se profila, prin acoperirea — fără a se distruge — a mozaicurilor din pendentivii bolții, prin lărgirea scărilor și a altor mici modificări, statuia a căpătat, în splendida izolare în care se află acum, o măreție nebănuită. Tot așa de fericite sunt și inovările din sala pictorilor primitivi italieni cât și a noilor săli, create din vechiul pod al palatului, destinate modernilor francezi, veniți de curând din purgatoriul Luxemburgului. Peste tot domină ca notă caracteristică aceeași nobilă sobrietate, contrastând cu bogăția zidurilor tapisate de odinioară. Interesante mi-au fost și rezervele precum și diferitele ateliere ale muzeului, unde publicul nu are acces. Reușita

acestor transformări și adaptări este cu atât mai aprecia-
bilă cu cât s'au făcut într'un palat impropriu unui muzeu.
In același caz se află și Muzeul Trocadéro, care a fost însă
în totalitate radical transformat. Vizita mea aci a corespuns
cu mutarea secției românești, donată anul trecut de M. S.
Regele, al cărei nume ocupă locul de cinste, ca ultim donator,
pe peretele ctitoricesc dela intrarea muzeului. □ Provizoriu
instalate iarna trecută, în trei vitrine, obiectele donate au
fost acum mutate în sala definitivă a etnografiei europene,
în care încăpere însă nefiind deocamdată alte obiecte în
afară de ale noastre, ele vor fi răslețite în cât mai multe
vitrine, spre a umplea provizoriu golurile prin absența
celorlalte State. Instalarea secției românești suferind de
acest provizorat, nu trebuie judecată în faza trecătoare de
acum. □ Foarte profitabile, în vederea construcției noastre
dela Șosea, mi-au fost vizitele la muzeele din nou clădite,
deși nu cu totul terminate, dela Haga și dela Rotterdam.
Dela Muzeul comunal din Haga, condus cu atâta pricepere
de colegul van Gelder, am profitat foarte mult, controlând
la fața locului noile sale metode de atenuarea luminii zen-
itale, despre care ne întreținuse la Madrid. Sistemul de
încălzire, prin radierea tuburilor ascunse în tencuială, ar fi
greu de introdus în clima noastră cu schimbări așa de
extreme, deși alte multe noutăți practice vor putea fi
adoptate, mai ales pentru ventilarea neîntreruptă a încă-
perilor. Tot așa de instructivă a fost și vizitarea aproape
terminatului Muzeu Boymans din Rotterdam, cel mai mo-
dern dintre muzeele actuale ale continentului, în așteptarea
realizării celui dela Cracovia, ale cărui planuri au fost
expuse la Madrid. □ Toate muzeele noi se disting printr'o
extremă simplitate a fațadelor, care la parter constau numai
din ferestre, suprimate cu totul la catul superior, luminat
prin plafon. □ N'aș putea încheia această rezumare a călă-
toriilor muzeografice, prin care am căutat să completez
programul conferinței din Madrid, fără a menționa reinnoita
dar veșnic tot atât de instructiva vizitare a muzeelor din
Berlin, cărora se datorește în bună parte spiritul cel nou
al muzeografiei de azi. Indrăznețele și mult discutatele
inovări ale fostului director Bode, la Kaiser Friedrich-Mu-
seum, au fost indubitabil fermentul cel mai activ al refor-
melor actuale. Tendințele uneori prea categorice ale lui
Bode au fost atenuate de succesorii săi, realizându-se din

vreme acea selecționare și separare a diferitelor secțiuni, care servă drept norme azi pretutindeni. ☞ Magistrala reconstrucție originală a altarului din Pergam precum și a porții monumentale din Milet și, mai ales, intrarea și aleea cu zidurile cele înalte de cărămidă smălțuită și reliefată a palatelor babilionene nu au încă pereche, în asemenea proporție, în niciun alt muzeu. ☞ Semnalată merită să fie și mutarea bogatelor colecții de artă țărănească germană, de sub direcția colegului Hahm, din depozitele din Klosterstrasse și viitoarea lor amenajare în palatul Bellevue din Tiergarten. Intronarea modestei arte țărănești într'un fost palat regal este de sigur cel mai caracteristic semn al atotputerniciei democrației de azi, dovedind totodată prestigiul mereu crescând de care se bucură arta. ☞ Am speranța că învățămintele cuprinse în rapoartele conferinței cât și mai ales experiențele căpătate prin vizitarea celor mai recente amenajări vor putea fi utilizate la modernizarea clădirii noastre, de atâta timp începută și apoi atâta amar de vreme părăsită. Dacă înfățișarea exterioară, concepută în 1906 și realizată în 1912, nu se mai poate schimba, interiorul însă se va moderniza, adaptându-se noilor cerințe de intensificare a luminii și a unei expuneri cât mai sobre. ☞ Cu concursul binevoitor al miniștrilor de Instrucție și de Finanțe, cari, apreciind rostul adânc educativ al muzeelor, vor stăruii pentru desăvârșirea lucrărilor în curs, România se va putea mândri, în curând, cu unul din cele mai bogate și mai atrăgătoare muzee din sud-estul european.

⁴⁾ Nici participarea la această conferință internațională nu mi-a fost scutită de prea ciudate piedici. Deși anunșasem participarea mea de acum un an, și cu toate că, în preajma deschiderii Congresului, s'a comunicat atât Secretariatului francez din Paris cât și celui spaniol din Madrid că eram delegatul oficial al Ministerului Instrucțiunii, totuși, sosind la Congres, nu m'am găsit trecut în rândul participanților. Contestându-mi-se delegația, ca nefiind semnată de însuși ministrul nostru, mi-am dat îndată seama că atari pretexte nu puteau fi inspirate decât de bănuitul d-l Gh. Oprescu, care, voinde să fie singurul reprezentant al României, influenșase într'acest sens birourile Congresului, urmărind înlăturarea mea. Expunând d-lui H. Bonnet, directorul Institutului internațional de cooperăție intelectuală, arbitrara plănuită excludere, s'au luat imediat măsuri să mi se dea locul convenit ca și celorlalți experți, cu drept a lua parte la debateri și la toate manifestările Conferinței. Intriga ocultă a d-lui O. nu a izbutit de astă dată, ca la Stockholm în anul trecut. (Vezi: Oportunismul ocult al d-lui G. Oprescu, în « Conv. lit. », Sept. 1933, p. 809—816, rămas fără răspuns până azi). ☞ Metoda d-lui O. de a înlătura pe specialiști dela asemenea adunări nu e nouă: la Conferința muzeografică dela Atena, din Oct. 1931, directorii titulari de muzee din România au fost excluși, înlocuiți fiind prin prieteni personali ai d-sale, care s'au bucurat de înlesnirile convenite specialiștilor. ☞ Pe baza insinuărilor în decursul lungii sale șederi la Liga Națiunilor, d-l O. a reușit să acapareze azi toate delegațiile în Comisiile internaționale, nu numai

pe cele de artă. Incezut, ca orice parvenit la situații nemeritate, d-sa se încumetă să se vâre chiar în comisia « sur l'avenir de la Culture », alături de personalități ca Jules Destrée, d-na Curie, Paul Langevin, Unamuno, Severi, Paul Valéry și alții. ☒ Rușinea este a țării românești, care nu găsește printre oameni de litere sau membrii Academiei un reprezentant mai demn decât pe fostul dascăl de franțuzește, care ne compromite prin adevărurile primare debitate și veșnicile laude aduse vorbitorilor, a căror favoare caută să o câștige. ☒ La ultima conferință, neofitul muzeograf a ținut să ia mereu cuvântul, fără a-și da seamă de ridicolul produs prin debitarea unor banalități de acest calibru: « les hommes sont des hommes; on a du génie ou on n'en a pas », s. a. m., pe care membrii conferinței și le treceau pe fițiuci, spre înveselirea generală. Asemenea bilete cu aforismele d-lui O. circulau ornate de caricatura figurii sale. Căci spre a masca unghiul mult prea teșit al craniului său, d-sa vorbește cu ochelarii ridicați pe frunte, după cum « pozează » și în desenul reprodus în « Beaux Arts » din 16 Nov. 34, care sub alte variante, a făcut bucuria congresiștilor. Fără a-și da seamă de ridicolul ce stârnește, d-l O., încezut ca orice candidat la împărția cerurilor, vorbește, vorbește, fără alt efect decât de a se compromite nu numai pe sine dar, din nefericire, și țara pe care o reprezintă cu dela sine putere, fără delegații oficiale dela autoritățile române.

2) « Le Dr. H. P. Berlage, mort à la Haye, était le doyen et le maître des grands architectes hollandais contemporains. Son oeuvre est à la tête du grand mouvement de rénovation de l'architecture et c'est à lui qu'on doit les principes de sobriété et de rigueur qui ont cours aujourd'hui. . . Ardent, batailleur, Berlage était un polémiste redoutable et très maître de sa langue ». ☒ « Le Mois », Synthèse de l'activité mondiale Oct.—Nov. 1934.

3) Din raportul Muzeului Nr. 52/15.IX.34 înregistrat la Minister sub Nr. 31.632/19 Sept. 1934 transcriu următoarele pasaje susținând înlocuirea printr'un portic a propusei « descente à couvert ». ☒ « Confuzia între aceasta și un « porche » este bine lămurită de însuși Gaudet, ce mi se opunea în alte discuții. Căci în tratatul acestuia (vol. VII, p. 317—318) se definește clar că: « le porche répond au besoin qu'on n'entre pas directement de la rue dans l'édifice; le porche est un abri couvert mais non clos », întocmai după cum am susținut. De altfel același invocat Gaudet (II, 695) condamnăm « les descentes à couvert » adaogă: « on arrive nécessairement au porche ou portique accolé a une façade de l'édifice », după cum am cerut. Acest portic acoperit și adus la nivelul intrării se impune și din considerații estetice, pentru a întări baza turnului, ce nu a mai putut fi suprimat, deși inutil pentru gospodăria Muzeului. ☒ Punctele de vedere ale raportului fiind aprobate de d-l Ministru Angelescu, porticul va fi executat.

4) Contra parchetului în cele trei secțiuni din aripa sudică am protestat prin rapoartele Muzeului Nr. 64/9 Oct. 1927; 68/25.XI. și 69/30 Noemv. 1927. Opunându-mi-se « existența parchetului chiar în Muzeul Louvre », deși acesta nu poate fi luat ca model de muzeu modern, s'a îngăduit de Minister așezarea parchetelor ce se văd azi, producându-se, față de mozaicul scării, o diferență de nivel de 0,11 m., foarte supărătoare la pășirea în sală.

5) Desființarea proiectatei bolți s'a hotărât pe baza următoarelor argumente ale raportului Nr. 52 din 15 Sept. a. c. « Prin închiderea bolții de peste etajul I se câștigă la etajul II o suprafață de circa 120 m. p., care, după planurile vechi, era complet pierdută în galerii înguste și întortochiate și într'un gol central de circa 40 mp. În proiectul vechiu circulația în vestibulul etajului II se făcea în mod cu totul defectuos. Dintr'un vestibul încăpător de circa 70—80 mp. se trecea în galeriile laterale prin niște culoare cotite, cari în patru puncte se îngustau la 1 m. lărgime. Oricine înțelege inconvenientele unei astfel de circulații în zilele de aglomerație. Prin proiectul nou dispare golul dela mijloc și întreg vestibulul devine o sală încăpătoare a cărei suprafață poate servi la expoziție, dacă se fac în fațadă ferestre mai mari. Pe de altă parte vestibulul etajului I este suficient de înalt (9 m.), pentru a nu mai avea nevoie de o supraînălțare egală cu întreaga înălțime a etajului II (circa 5 m.) plus o cupolă înaltă încă de 3 m. ☒ Motivul efectului de perspectivă ar fi fost plausibil dacă vestibulul, înalt de circa 16—17 m., ar fi fost mai larg la baza lui. Comparația cu vestibulul Casei de Depuneri nu se potrivește, deoarece la Casa de Depuneri latura pătratului de bază a vestibulului este de cel puțin 20 m., pe când aceea a Muzeului este numai de 5,50 m. Mai mult: la partea superioară a halului

Casei de Depuneri lipsește tocmai acea galerie superioară, care în cazul nostru gâtuiește profilul interior al halului și îi dă un aspect mai înalt decât este în realitate. ☒ Având în vedere scopul cărui a e destinată clădirea, nu este cazul a se da sălilor unui muzeu aspecte de interior de biserică sau de biserică bizantină prin cupole înalte și galerii suprapuse. ☒ De aceea s'a impus închiderea golului deasupra vestibulului etajului I și deasupra vestibulului etajului II, adăogându-se în felul acesta o suprafață considerabilă utilă încăperilor superioare din partea centrală a Muzeului. Urmează să se studieze o cât mai bună lumină directă în vestibulul astfel creat la etajul II, pentru a putea fi cu folos utilizat». ☒ Din aceste fragmentare citații se văd greutățile contra cărora am avut de luptat pentru a obține unele modificări ale planului, vechiu de aproape 20 de ani și în parte schimbat fără consultarea conducerii Muzeului, singura responsabilă de amenajarea interioară. ☒ Numai cu discuțiile în jurul înlocuirii lemnăriei putrede din vechiul pod și a prefacerii acestuia în beton armat s'a pierdut o lună de lucru. De asemeni hotărîrea continuării scării principale până la catul al doilea, care nu era deservit decât printr'o scară secundară, impracticabilă pentru public, a fost amânată aproape două luni, deși fusese cerută prin raportul meu Nr. 27 din 28 Iunie. ☒ Mai rămâne să se renunțe la proiectatele galerii duble în jurul clădirii din curtea interioară, care nu numai că ar încărca inutil bugetul, dar ar răpi lumina, insuficientă de pe acum, a sălilor ce nu au nevoie de asemenea ornamente. Toate curțile interioare ale muzeelor din străinătate sunt cât mai simple, uneori fiind chiar îmbrăcate cu cărămizi smălțuite în alb, spre a reflecta cât mai multă lumină, după cum s'a cerut și prin raportul Muzeului mai sus citat. ☒ În sfârșit mai adaog că programul inițial, publicat în « Conv. lit. » din Martie 1907, prevedea și la Muzeul nostru, ca și la cele mai moderne din străinătate, un amfiteatru, la care suntem siliți să renunțăm deocamdată. Căci orice economie se impune în vederea terminării lucrărilor în curs.

* * *

Adaos în 1936. În cele 2 volume « *Muséographie* » — Architecture et aménagement des Musées d'art, publicate de Oficiul internațional al Muzcelor, din Paris, s'au reprodus, la p. 318, 342 și 391 vederi din Muzeul de artă națională dela Șosea. Casa lui Mogoș se dă ca « *exemple de reconstitution architectonique à l'intérieur d'un Musée* » (p. 342). Cu satisfacție putem constata că toate inovațiile, prevăzute în cele două volume apărute, au fost dinainte aplicate, în măsura posibilităților, la clădirea dela Șosea, începută încă din 1912. Sper că vor profita de noua « *Muséographie* », spre a se convinge de dreptatea cauzelor ce am fost silit să apăr contra lor, aceia pe cari din proprie inițiativă i-am ales spre a-mi transpune în plan concepția de bază din 1906. Cu amărăciune a trebuit să constat, în urmă, că fără a mai fi avizat, planurile au fost altfel prelucrate, neglijându-se cerințele speciale muzeografice în schimbul unor pretenții arhitectonice, nepotrivite cu menirea clădirii.

STAVROPOLEOS – MUZEU NAȚIONAL

(« Epoca », 27 Nov. 1903)

Bisericuța Stavropoleos este din nou la ordinea zilei. Nu pentru întâia dată, însă, se răspândesc asemenea svonuri ¹⁾). Acum câțiva ani, nu e de mult, s'a luat o deciziune identică și s'a numit inevitabila comisiune de experți, afectându-se chiar pentru lucrările pregătitoare suma de vreo opt mii lei, dacă nu mă înșel. ☒ Atunci, ca și acum, știrea a făcut ocolul presei, îmbucurând pe toți aceia cari mai păstrează cultul monumentelor vechi și au respectul tradițiunii. ☒ Rezultatul acelei însărcinări, însă, a rămas necunoscut, lăsând într'o nedumerită așteptare pe naivii, cari mai aveau oarecare încredere în activitatea așa zisei « Comisiuni pentru conservarea monumentelor ». Bunele intențiuni au fost puse la adăpostul vreunui dosar, iar biserica lăsată în prada vremurilor, a continuat să se deterioreze în ciuda protectorilor ei oficiali. Nici asupra întrebuirii sumei alocate într'acest scop nu s'a dat nicio motivare: ea a fost probabil destinată pentru răsplătirea muncii laborioase a comisiunilor de studii. De soarta fotografiilor, de asemeni, nu s'a știut nimic. În tot cazul, dacă ele există, atunci nu vedem de ce mai este nevoie ca acum, după ce în răstimp de câțiva ani clădirea s'a mai deteriorat, să se cheltuiască alți bani cu noi fotografii, care cu cea mai mare bunăvoință nu pot da mai mult ca cele dintâi. ☒ Singură neexistența acestora ar motiva o nouă fotografiere, și, în acest caz, să sperăm, că nu numai la această operațiune se va mărgini de astădată sollicitudinea ce din nou

se arată față de acest monument. Ar fi timp să se ia măsuri mai hotărâtoare și grabnice. ☒ Astăzi dar, când cestiunea este din nou reluată, când interesul publicului este din nou deșteptat și amăgit de aceleași promisiuni, suntem îndreptățiți să cerem lămuriri mai precise asupra intențiunilor de restaurare. Biserica trecută între monumentele istorice este considerată ca un bun național și soarta ei trebuie să ne intereseze pe toți deopotrivă. ☒ Înainte însă de a discuta felul operațiunii la care biserica va fi supusă, este absolută nevoie, cred, să ne dăm bine seama de adevărata ei valoare artistică și istorică, căci de acestea trebuie să fie călăuzite și motivate transformările ce se plănuesc. ☒ Această prealabilă restabilire a valorii este cu atât mai necesară, înainte de a se lua o hotărâre definitivă, cu cât în cazul de față, avem a face cu o reputație exagerată, cu o supraevaluare a realității. Indrăznesc să mărturisesc aceasta fără temere de a fi bănuit că Stavropoleos îmi este mai puțin scumpă decât aceluia, cari nu o văd decât sub forma unui superlativ absolut. ☒ Ne-am obișnuit să vorbim de « minunata » biserică, de acest « giuvaer » al artei bizantine ca de cel mai important monument al țării, repetând, adeseori inconștient, aprecierile unor călători pripiti cari, vizitând numai Capitala, gratifică această bisericuță cu binevoitoare și ieftine calificative, ce de sigur ei ar decerne întâi altor monumente, cu care pe drept ne putem fâli, dacă le-ar cunoaște. Aceeași necunoștință a țării ne face pe noi chiar, bucureșteni de baștină, să ne înduioșim — fără, bineînțeles, să luăm vreo măsură — asupra nenorocitei soarte a « minunei » orașului nostru și să nu ne mai preocupăm de vandalisme mai importante. ☒ Unor asemenea împrejurări, fără a mai enumăra altele, datorește Stavropoleos reputațiunea sa cea mare. ☒ Să nu ne facem însă iluzii asupra temeiniciei acestei faime: ea nu este pornită decât dintr'un sentiment strâmt de patriotism local, bucureștean. ☒ Privind dintr'o perspectivă mai generală, și căutând să dăm bisericii Stavropoleos, atât cronologiceste cât și din punct de vedere artistic, locul ce i se cuvine într'o înșirare sistematică a tezaurelor artei pământene, vedem că ea ocupă, în spre sfârșitul lungii serii, un locșor modest, ce și-l susține grație mai ales frumuseții decorațiunii exterioare. Dintr'o asemenea comparațiune numai, ne putem da seama de exagerarea ce suntem por-

niți să comitem în favoarea ei. § Starea ei civilă este în rezumat următoarea: Leatul clădirii: 1724. Intre ctitori nu găsim niciun Voevod sau boier de neam, fondator fiind egumenul grec Iònikie Stavropoleos, pe care această faptă frumoasă singură îl ilustrează. § Din punct de vedere arhitectonic, biserica nu prezintă niciuna din acele particularități însemnate, care să o ridice la rangul de model-tip: planul ei, cu o singură navă precedată de o tindă deschisă, este comun multor biserici dela țară, mai ales în Muntenia. § Materialul de construcție este cărămida îmbrăcată cu tencuială; chiar arcaturile exterioare de ornament și brâul înconjurător sunt din aceleași materiale friabile și puțin scumpe. § Mult mai bine se prezintă ca ornamentație sculpturală: balustrada tindei are câmpuri intermediare sculptate à jour; pe ea se înalță patru stâlpi eleganți încolăciți cu ornamentație vegetală; chenarele cioplite ale ferestrelor ca și toate sculpturile par a fi fost colorate, mascându-se astfel mai bine calcarul grosolan în care sunt lucrate. § Luate în parte, sculpturile sunt frumoase și interesante; ele nu suferă însă comparația nici chiar cu pridvorul paraclisului dela Văcărești, necum cu acelea ale într'adevăr minunatelor mănăstiri de prin Oltenia și aiurea. § O bună și frumoasă înfățișare au decorațiunile picturale, care ridică însemnătatea întregii clădiri. Arabescurile ce înveselesc fațada exterioară, șirul superior de medalioane cu portrete d'ale sfinților îi dau un caracter deosebit, o cochetărie particulară, și lor în bună parte se atribue valoarea adevărată a bisericii. Un îndoit merit al frescelor este de a fi avut norocul să scape nu numai de acțiunea vremurilor, ci și de mâna încă mai distrugătoare a oamenilor. § Departe de a fi un reprezentant al adevăratului stil byzantin pur, biserița e de un stil eterogen, explicabil de altmintrelea prin epoca relativ foarte recentă a clădirii. § Nu dar însemnătatea istorică, nu scumpetea materialelor și nicio mare valoare artistică motivează celebritatea de care se bucură Stavropoleos; aceasta se atribue importanței pur locale, care într'adevăr nu poate fi destul de apreciată. Bucureștii sunt așa de lipsiți de mărturii ale trecutului, încât niciun sacrificiu nu este prea mare pentru a salva puținul ce ne-a mai rămas. Capitala se află, în această privință, în cazul părintelui care, după ce prin neglijență sau criminala sa vină a contribuit la pieirea celor mai vârstnici și falnici

copii ai săi, atunci când nu-i mai rămâne decât unul singur, se tânguește, îi exagerează meritele, și-și pierde cum-pătul de durere și remușcare, mai ales când și pe acest ultim reprezentant îl vede amenințat în a sa existență. Am lăsat să se distrugă alte monumente mult mai însemnate, am dărâmat de bună voie turnul Colței și acum, ca o ispășire târzie a păcatelor, ne întrecem în bocete și «bune intențiuni» față de această bisericuță din veacul al XVIII-lea. ☒ Numai de ne-am fi pocăit și ne-am îndeplini în fine datoria ce ni se impune! ☒ Propuneri nu lipsesc; în curs sunt două: sau o restaurare din temelie, o «reconstruire din nou pe alt loc», după cum au anunțat ziarele, sau o simplă conservare și consolidare. Rămâne să se ia o hotărîre definitivă. ☒ În cazul de față ne putem prea bine mulțumi cu o simplă consolidare a bisericii și conservarea ei în starea actuală, cu singura condițiune formulată mai jos. ☒ Principalele lucrări de consolidare ar consta în înlocuirea cărămizilor măcinate dela bază, în astuparea crăpăturilor ivite de ambele părți ale absidei altarului, în reînnoirea pe alocurea a tencuelii și încingerea întregii clădiri cu o armătură de fier. În acest mod se va asigura o conservare cât mai îndelungată a clădirii și se va păstra Capitaliei originalul nealterat al singurului monument ce-i mai rămâne. ☒ A reclădi cu totul din nou, după cum este vorba, o biserică după chipul și în proporțiile celei a lui Stavropoleos și a nu alege în acest caz un alt tip mai frumos și interesant din bogata variație a modelelor din țară, ar fi să dăm arhitecturii pământene un testimoniu de paupertate, pe care de sigur că nu-l merită. ☒ Printr'o reînnoire sau restaurare parțială și o reîmprospătare a picturilor, după cum opinează alții, bisericuța și-ar pierde farmecul neîntrecut al vetustății ei relative, însușire care singură o despăgubește de atâtea alte calități care îi lipsesc. ☒ Așa cum este, purtând pecetea neimitabilă a vârstei sale și a neajunsurilor ce au vestejit-o, bisericuța Stavropoleos va fi încă vreme lungă o frumoasă și prea simpatică ruină; farmecul ei deosebit va împrospăta la multe generații viitoare încă amintirea vremurilor trecute, a civilizațiunii și artei lor. ☒ Aceasta însă cu o singură condițiune: Să i se reconstruiască cadrul în care se afla odinioară, să i se redea fondul pe care se profila și cu care împreună a fost plănuită dela început. ☒ Părăsită cum este într'o megieșie cu totul schim-

bată, copleșită de colosurile moderne ce o umbresc, biserica se prezintă în cele mai nepriincioase condițiuni. Adevărata ei valoare i se va da numai atunci, când se va înconjura de un pătrat de clădiri, după cum de altmintrelea știm că a și fost. Pentru perspectiva limitată a unei curți au fost chiar probabil calculate proporțiunile cele mici ale bisericuței. ☒ Terenul pe care s'ar putea realiza această reabilitare a arhitecturii pământene pare cu totul indicat: pe locul dărâmatei mânăstiri Sărindari s'ar așeza bisericuța Stavropoleos și de jurîmprejurul ei s'ar ridica un vechiu han românesc, căruia nu i s'ar schimba decât destinațiunea. ☒ Planul acesta se pare, la prima vedere, prea frumos dar și prea greu pentru ca să poată fi realizat. Și totuși cred, că poate rezista obiecțiunilor ce i s'ar aduce. Dislocarea bisericuței — rezervă ce dela început am făcut — nu mai este o imposibilitate pentru cei cari cunosc aplicarea sistemului Rückgauer la ridicarea caselor și întrebuințarea curentă a specialiștilor « house-movers » pentru mutarea imobilelor. Asemenea operațiuni sunt curente nu numai în America dar și în Europa. ☒ Despre felul construcțiunii și eventuala destinație a complexului de clădiri proiectate pe grădina Sărindari, voi reveni, păstrând deocamdată încrederea nestrămutată, că de astădată Capitala va ști să tragă folos din reluarea cheștiunii bisericuței Stavropoleos.

¹⁾ Ziarele ne aduc știrea că administrația Casei bisericilor, dorind a restaura biserica Stavropoleos, care poate fi considerată printre cele mai de valoare monumente bisericesti din țară, a făcut să se fotografieze toate părțile esențiale ale acestei biserici și toate obiectele cari formează minunata decorațiune de interior.

STAVROPOLEOS – MUZEU NAȚIONAL

(« Epoca », 26 Febr. 1904)

Deși, de obicei, fiecare poartă singur răspunderea faptelor sale, sunt, cu toate acestea, anumite cazuri, în care ne vedem cu toții răspunzători pentru acțiunile câtorva dintre noi. Căci după cum fala unuia singur se poate revărsa asupra neamului său întreg, tot asemenea, în alte împrejurări, vina unora se resfrânge asupra unei generații întregi. ☒ Greșelile făptuite de conducătorii autorităților și instituțiilor, mai ales, nu se pun întotdeauna numai în sarcina acelor, cari singuri sunt direct responsabili de ele. Nimeni, de pildă, nu mai acuză astăzi pe cutare miniștri sau pe primarii Capitalei, pentru dărâmarea monumentelor istorice săvârșite sub administrația lor; toți contemporanii acelor acte sunt deopotrivă trași la răspundere, pentru asemenea vandalisme. Și circumstanțe ușurătoare nu se îngăduie acelor cari, simțindu-se pe nedrept învinuiți, ar căuta să se apere, dovedind că nu le sta în putere de a împiedica asemenea fapte. ☒ Suntem cu toții solidari de cele ce se petrec în timpul nostru, și datori să nu lăsăm să se facă, ceea ce credem că este rău. ☒ Pentru a mă pune la adăpost în contra unor atari învinuiri viitoare, am atras din vreme atențiunea asupra soartei bisericuței Stavropoleos. În cronica « Epocei » din 27 Nov. anul trecut, luând ca punct de plecare o notiță apărută în ziare și confirmată și de oficioasa « Voință Națională », am căutat să aduc în discuție intențiunile administrațiunii Casei Bisericii. După ce mai întâi am arătat, pe scurt, la ce se reduce valoa-

rea artistică și istorică a biseriței, am înșirat păreri deosebite asupra felului restaurării, oprindu-mă la soluțiunea transportării monumentului, pentru motivele și în condițiunile arătate în articol. ☒ De atunci în urmă, am avut mulțumirea să aflu, că, contrar celor cuprinse în comunicatul ziarelor, s'a renunțat la o nouă fotografiere, recunoscându-se ca suficiente reproducerile executate acum câțiva ani de d-l architect Mincu. ☒ Pe de altă parte am fost informat, că repararea plănuită se va începe în primăvară chiar. O hotărîre în acest sens se va lua în curînd; nu-mi mai rămân, deci, decât foarte slabe iluzii asupra reușitei propunerii mele. ☒ Totuși însă înainte de a completa gândul enunțat la sfârșitul primei cronici, mă cred dator de a răspunde la obiecțiunile ce pe cale verbală mi s'au adus de către unul din cei mai de aproape interesați în chestiune și dela care depinde rezolvirea ei. ☒ La prima împotrivire, că mutarea clădirii, după sistemele indicate, ar fi imposibilă, rămâne să mi se aducă argumente doveditoare în contra. Până ce experții nu vor fi arătat că biserița, strînsă într'o armătură de fier, nu ar suferi transportul pe distanța cea mică și netedă dintre Poștă și Sărindari, până atunci afirmarea mea rămâne nezdruncinată. ☒ Mi s'a mai opus, la motivele pe temeiul cărora reclamam această mutare ca absolut necesară, că și în Italia se găsesc clădiri, care suferă din cauza unei împrejurimi nefavorabile. ☒ Pentru mai multe cuvinte, însă, asemănarea nu se poate susține. Mai întâi, fiindcă termenii comparațiunii sunt așa de deosebiți, încât nu pot sta alături. Pe cât Italia este bogată în monumente de artă, pe atît noi suntem lipsiți de ele și îndreptățiti, așa dar, să recurgem la măsurile cele mai extreme, când e vorba de a scăpa o *ultimă* rămășiță de artă bucureșteană. Și dacă în Italia se îngăduie alăturarea unor clădiri nepotrivate, cauza este, de sigur, că fiecare din ele își are o însemnătate artistică sau istorică, care motivează menținerea lor. ☒ Să nu pierdem însă din vedere că, dacă rămânerea bisericii Stavropoleos pe locul ce ocupă azi este imposibilă, vina este numai a noastră. Am lăsat să se distrugă hanul cel vechiu înconjurător, iar în urmă, pe locul viran, am permis să se ridice acel monstru de piatră, care sugrumă biserica. S'a mai dat apoi și străzii o aliniere, fără nicio considerație pentru situația bisericii. Clădirile costisitoare și noi, ce o

umbresc din toate părțile, neputându-se înlătura, nu rămâne altă soluție, dacă vrem să dăm bisericii perspectiva și cadrul ce îi convin, decât de a scoate din această vecinătate cotropitoare, în care se pierde cu desăvârșire. Să ni se arate, în orice altă țară civilizată, cazul unui monument, care, în loc de a fi despresurat, ar fi fost înăbușit ca Stavropoleos, și atunci voiu recunoaște și eu neîntemeierea argumentației. ☒ A considera ca o nelegiuire mutarea unei biserici, după cum susțin unii, este, cred, o exagerare sentimentală de care nu trebuie să se ție seamă. Altele sunt păcatele de care trebuie să ne rușinăm. Astfel, pentru a cita numai un caz, s'a dărâmat mânăstirea Sărindari, întemeiată de Matei-Basarab, un Voevod a cărui memorie ne este altfel scumpă, decât a egumenului grec Stavropoleos, și nimeni nu și-a ridicat glasul. Mai mult încă: sfântul prestol din vechea biserică Sărindari nu s'a însemnat nici chiar printr'o cruce — după cum cere legea și după cum s'a făcut pentru desființata biserică Caimata — și ani de zile locul acela a fost dezonorat prin niște groaznice figuri de ipsos, fără ca sentimentele drept credincioșilor să fi fost atinse. Aceeași nepăsători de ieri se opun, însă, azi ca în locul celei a patruzecea biserică a lui Matei Voevod, să se așeze un alt sfânt locaș. Mai ales că acesta din urmă, după cum am arătat, nu e legat prin niciun mormânt sau alte amintiri istorice de pământul pe care se găsește. ☒ Inlăturând dar, ca nefundate, obiecțiunile ce mi se fac, mențin părerea emisă, la care am de adăogat numai următoarele spre complectare. ☒ Admițând biserică deja strămutată pe locul Sărindarilor, propun ca clădirile înconjurătoare să serve drept Muzeu național, adunându-se sub același acoperiș toate secțiunile răspândite azi în localuri nedemne și cu totul nepotrivite menirii lor. ☒ Propunerea de față va fi bine primită, cred, și de d-l ministru Haret. În raportul către M. S. Regele ¹⁾, d-sa face în două rânduri asemenea aluziuni, fără însă să dea gândului său desvoltarea cuvenită și soluțiunea pentru împlinirea lui. Dar deși cu totul nelămurit asupra acestui punct, totuși d-l ministru înscrie la capitolul « *lucrărilor care sunt a se face în curând* » (pagina 407) și « *înființarea unui Muzeu special de artă religioasă, luându-se poate, pentru acest scop biserică Stavropoleos* ». ☒ Și mai puțin fericit se exprimă d-sa la p. 364, unde, vorbind de Muzeul religios și de cel de artă națională, adaogă: « *poate chiar*

ar fi nemerit ca ambele muzee să fie unite într'o singură instituțiune, pentru care biserica Stavropoleos, reparată și restaurată, ar servi ca un cadru admirabil». ☒ Bisericuța servind drept încăpere pentru două muzee, este inadmisibil! Cadrul ei este prea mic chiar numai pentru colecția religioasă. Într'însa nu se vor putea pune decât câteva din odăjdiile și obiectele sfinte cele mai frumoase din colecție; acelea însă numai, care de obicei se află într'o biserică, și nimic mai mult. ☒ Nu deci drept cadru, ci ca centru al unui muzeu va trebui luată biserica. ☒ Cele patru laturi ale clădirei, ce s'ar ridica în jurul bisericii, ar servi pentru diferitele secțiuni ale unui adevărat Muzeu național, un depozit al tuturor rămășițelor și produselor noastre artistice. ☒ Clădirea, după cum am spus, ar fi în stilul vechi românesc, cum l-am mai apucat pe la începutul secolului trecut. În spre stradă, o fațadă simplă dar impunătoare: un brâu despărțitor între caturi, chenaruri în jurul ferestrelor și alte puține ornamente sub strașina cea largă; în curte, un privdor cu arcade, sprijinite pe coloane frumos sculptate. ☒ Două din aripele zidirii ar fi întrerupte prin porți boltite; d'asupra celei din spre Calea Victoriei s'ar înălța o turlă, întrerupând astfel monotonia liniei drepte. ☒ Bisericuța în mijlocul verdetii și închisă în cadrul pentru care a fost făcută, ar da întregului complex însemnătatea unei oaze binefăcătoare și instructive totdeodată, în mijlocul Bucureștilor chiar. ☒ Infățișându-se astfel, Muzeul național ar căpăta influența pe care trebuie să o aibă, dar pe care nu a exercitat-o până în prezent o asemenea instituție de cultură. ☒ După ce orbește am cheltuit milioane și prin proiectele cele mai grandioase am ademenit arhitecți străini, fără niciun rezultat, cred că a sosit vremea să ne cumințim, oprindu-ne la planuri mai modeste dar posibil de realizat, cum ar fi de pildă acesta. Căci Statul ar putea să stabilească numai planul întregii clădiri, mărginindu-se deocamdată la executarea unei părți numai a lucrării, a fațadei în primul rând. Cheltuelile astfel repartizate ar fi lesne suportate de bugetele anuale. Începutul odată făcut, după ce Statul va fi ridicat prima aripă, am convingerea că nu vor întârzia să vie în ajutor și daniile particularilor. Mulți, de sigur, vor fi amăgiți să clădească câte o secție a Muzeului, care, purtând numele donatorului, ar eterniza într'un mod atât de strălucit fapta cea bună. Cât a putut

face Statul chiar în ultimii ani de criză, cu un buget anual de 50.000 lei numai, ne dovedește reclădirea aproape completă a Arhivelor dela Mihai Vodă. Această operă se datorește în primul rând stăruinței și devotamentului unui director priceput și cu intențiuni curate cum este d-l Onciul. Cu același capital moral, ce nu s'ar fi realizat și pentru Muzeul național! Am plătit prea scump încercările nechibzuite de până acum, pentru a nu trage cel puțin un folos din ele. Să nu se ia deci o hotărîre parțială pentru Stavropoleos, înainte de a se fi conceput un plan definitiv, îmbrățișând toate așezămintele noastre de cultură. Am comite o greșeală nouă și neiertată — contra căreia se vor găsi însă destule voci care să se ridice — dacă am construi, după cum au anunțat unele ziare, o galerie provizorie de fier și sticlă, pentru Muzeul religios, în jurul Zlătarilor. Să-și dea dar bine seamă de marea răspundere ce o poartă, aceia cari au ultimul cuvânt în chestiuni atât de însemnate.

1) Raport adresat M. S. Regelui asupra activității Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor. Buc. 1903.

* * *

Adaos din 1936. S'au reprodus întocmai și aceste prime articole cu caracter muzeografic — de acum 33 de ani — deoarece, din cauza noii dărăpănări a bisericii încă neterminate, chestiunea mutării ei devine din nou actuală, după cum se vede din concluziile cu care se încheie acest volum. Frescele dinspre Nord sânt scorjite de intemperii, iar cele dinspre Sud decolorate de soare, brăurile și alte părți ale tencuelii măcinate, reclamând o grabnică reparație. Interiorul bisericuței n'a fost terminat. Strivită cum este între palatele bancare și disproporționat de înalta nouă clădire — așa zisul muzeu — bisericuța e cu totul pierdută în acest mediu nepotrivit. Deaceea propun din nou ca ea să fie transportată — mijloacele tehnice fiind azi și mai perfecționate — în curtea centrală a muzeului, sau, de nu se poate muta, să fie reclădită la noua sa destinație, unde i se va da cadrul convenit și o nimerită utilizare, după cum se arată în concluzii.

II

ALTE MUZEE DIN BUCUREȘTI

MUZEUL AMAN

(« Viața românească », X, August 1908)

Dacă adevărat este că vârsta culturală a unui popor se măsoară după monumentele sale de artă, întocmai după cum se numără și vârsta unui stejar după inelele concentrice ce prezintă trunchiul, apoi suntem culpabili de o mare vină. Vină ce constă în nepermisa cochetărie, de a fi ascuns, parcă înadins, toate manifestările și monumentele artistice, după care să se fi putut vedea etatea respectabilă a culturii poporului român. Și aceasta a făcut pe vecinii noștri, cari în această privință cu mult ne-au întrecut, să ne considere ca veniți în urmă în rândul națiunilor civilizate ale Europei răsăritene. ❧ Azi în fine ne-am deșteptat din amorțeala ce ne cuprinsese; ne-am hotărât în fine să ne arătăm vârsta adevărată. Domnește un alt curent, mult mai sănătos. ❧ Regele, în primul rând, apreciind marea însemnătate a monumentelor Voievozilor noștri, a căutat să le scoată din nou la lumină și să le redea splendoarea lor de odinioară. Astfel, grație grijii și ajutoarelor date de Suveran, avem azi în toată strălucirea lor monumentele falnice și unice nu numai în țara noastră, dar în lumea întreagă. Curtea de Argeș, Trei-Erarhi și toate celelalte biserici încă nerestaurate, stârnesc cu drept admirația tuturor. Reprezentante ale unor vremuri destul de îndepărtate, ele constituie cele mai frumoase și arătoase hrisoave ale belșugului și culturii înaintate a poporului nostru. ❧ Urmând pilda dată de Rege, Statul la rândul său, a înscris între preocupările sale îngrijirea și restaurarea monumentelor noastre istorice. Zi pe zi noi înșine suntem surprinși, văzând că se scoate la lumină, din întunericul

nepăsării noastre, așa de frumoase dovezi ale unui trecut atât de bogat, de care putem să fim atât de mândri. ☒ În același ordin de idei am început să adunăm cu religiozitate și micile dar așa de importante rămășițe răzlețe, care ne redau o idee despre viața strămoșilor noștri. ☒ Mulțumită mișcării create și protejate tot de sus și în special de Domnița noastră, de Principesa României, s'a deșteptat, în fine, priceperea și iubirea celei mai scumpe moșteniri a noastre: a acelei moșteniri care este încă vie, și se manifestă în acel simț artistic atât de subtil, de care este însuflețit poporul nostru. Poezia populară, cu duioasele ei doine, și-a găsit emulul în arta populară, cu splendidele ei țesături și neîntrecutele sculpturi. ☒ Aprecierea artei populare, este cea mai bună dovadă a redeșteptării noastre naționale. ☒ Acum că ne cunoaștem trecutul și știm să apreciem calitățile sufletești ale poporului nostru, sentimentul național se simte mult mai întărit. Cu fața altfel senină ne putem uita și noi peste umerii vecinilor noștri, cari până azi ne erau superiori. ☒ Toate aceste mișcări, însă de abia să se închege: la zeci de ani de distanță, Regele inaugurează câte o catedrală; ici și colo, rareori numai, se târnoșește din nou câte o bisericuță, al cărui clopot a fost merit să tacă atâtea veacuri; muzee noi încep să se instaleze provizoriu și cu mijloace restrânse; muzeul cel vechiu, el însuși cuprins de frigurile vremii, începe pare-se să scuture colbul învechit de pe odoarele sale. ☒ Inaugurându-se seria deschiderii muzeelor cu aceea a lui Aman, ea nu se mai poate opri aici. Muzeului primului întemeetor al învățământului artistic în România, trebuie, în mod fatal, să-i urmeze în cel mai scurt timp Muzeul celui mai mare pictor al nostru, care a immortalizat pe veci, sub cea mai frumoasă a ei înfățișare, țara și poporul nostru. ☒ Bisericiței lui Aman trebuie să-i stea în față catedrala lui Grigorescu. ☒ Și nici atunci nu ne vom putea opri. Va trebui iarăși, tot cât mai curând, să se ridice în fine acel « mare templu al românismului », în care să se oglindească, în toată splendoarea ei, cultura bogată a poporului român. Acesta va fi Muzeul de artă națională. ☒ În această plăcută așteptare, să ne bucurăm și să sărbătorim primul pas făcut, căruia alții vor urma în curând. ☒ Soarta, care în nepărtinirea ei distribuie așa de bine toate, parcă dinadins a hotărât, ca tocmai muzeul lui Aman să fie primul inaugurat. El a fost primul

întemeetor al învățământului artistic în țară și pe urma lui s'au putut desvolta toate mișcările ce înregistrăm astăzi. Căci, pe lângă artist înainte de toate sărbătorim pe Aman ca întemeetorul vieții artistice la noi. Pe când contemporanii săi puneau temeliile României moderne, Aman ridică și el un alt edificiu, acel al artelor frumoase. Această operă este exclusiv a lui. Greutățile cu care a avut să lupte n'au fost puține și numai focul sacru, de care era animat, l-a făcut să le învingă. ☞ Ca mai toate marele figuri ale timpului său, Aman face parte din clasa boierească; el este fiul serdarului Dumitru Aman, boier craiovean, iar mamă-sa, Pepita Paris, era de origine greacă. El se născu în 1828 sau 1831 la Câmpulung. Având dela început predispozițiuni pentru artă și învingând greutatea ce îi opuneau părinții săi, el reuși să plece la Paris, hotărît să devie pictor. În adevăr el reuși să reabiliteze cuvântul și ocupația de zugrav, atât de disprețuită odinioară la noi în țară. La Paris el ajunse în curând la succese foarte strălucite. Pânza sa reprezentând bătălia dela Oltenița e citată cu multe elogii de criticii francezi ai vremii. Din nefericire tânărul artist a intrat în societatea unor pictori cari erau ultimii reprezentanți ai unui gen de pictură cu totul învechit. Maeștrii săi Drolling și Picot erau urmași ai clasicismului lui David, pe care școala cea nouă a lui Delacroix îi lăsa atât în umbră. Prin influența lui Horace Vernet și alți ilustratori de bătălii, Aman începu și el prin pictarea scenelor de războiu. ☞ Incidentul plecării la Constantinopol, pentru a prezenta pânza sa, bătălia dela Oltenița, Sultanului, hotărăște și activitatea ulterioară a pictorului. Profitând de o ocazie favorabilă, el ia parte la războiul din Crimeea și ne lasă pânza sa, bătălia dela Alma, care de asemenea fu mult apreciată de Parizieni. În aceste prime lucrări ale lui, el se resimte grozav de influența tenebrozilor italieni, foarte la modă atunci. O dovadă despre această nefastă înrâurire este și copia bătăliei lui Salvator Rosa, ce se găsește în Muzeul nostru. Aceeași tonalitate bituminoasă, aceleași efecte de lumină factice ce se regăsesc și în alte pânze ale lui, din această primă epocă. Un bun exemplu este «Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul», expusă în Muzeu. ☞ Despre talentul și meritele incontestabile ale lui Aman ne dă o bună dovadă portretul său, făcut în Paris. Acesta este cu siguranță cea mai bună lucrare dintre toate ale lui, și nu

putem decât să regretăm că Aman nu s'a consacrat mai cu dinadinsul portretului, în care specialitate ar fi ajuns de sigur la adevărate capod'opere. El însă — cum singur ne spune într'una din numeroasele sale scrisori care ne-au fost păstrate,— considera pictura mai mult ca o ilustrare a istoriei. În adevăr, venind în țară, îl vedem consacându-se din nou mai mult scenelor cu subiect patriotic sau războinic. El contribuie, ca și Alecsandri în poezie, la popularizarea prin imagine a marilor noștri eroi și în special a lui Mihai Viteazul. Tot dela el avem interesantele și marile tablouri reprezentând unirea principatelor și depunerea jurământului Domnitorului Carol I. § Toate aceste lucrări ale lui, deși nu lipsite de merite din punct de vedere formal, nu sunt însă însuflețite de acea concentrare și vervă caracteristică, care face nota distinctivă a adevăratelor capod'opere. Dar nu numai în picturile sale rezidă marile merite ale lui Aman. Omagiul ce astăzi i se aduce se cuvine în primul rând întemeetorului școalei de arte frumoase. § De abia întors în țară, Aman simțind lipsa totală a unei mișcări artistice, lucră din răspuțeri pentru înființarea școlilor de artă. În 1864 el este numit directorul primei școale de «Bele-Arte», cum i se zicea atunci și timp de peste 20 de ani el necurmat lucrează la prosperarea acestei școli. Intreaga pleiadă de tineri artiști de astăzi e formată din foști elevi ai lui Aman. El se ocupă de educațiunea lor și după ieșirea lor din școală, după cum se vede din numeroasele scrisori ce primea dela foștii săi elevi plecați în străinătate. Școala de curând înființată fu la un moment lipsită de sprijinul oficial și numai grație lui Aman ea putu să subziste timp de doi ani fără niciun ajutor al Statului. § Acestea sunt meritele pictorului, care niciodată nu trebuie să fie uitate. În afară de școala de bele-arte, tot lui se datorește și înființarea primelor noastre galerii de tablouri, ajutat fiind în aceasta de poetul Bolintineanu, în calitatea sa de Ministru al Cultelor. § Dar nu numai în învățământul oficial se resimte influența lui Aman. Intreaga mișcare artistică a timpului era condusă de el. Atelierul său, Muzeul de astăzi, era singurul centru artistic în care se aduna elita bucureșteană a timpului. Aman, după cum ni-l arată tabloul alăturat, reprezintă atelierul său, sta neclintit la șevalet, pe când în juru-i se perindau amicii și cunoscuții săi, atrași prin farmecul conversației și cunoștințelor

sale alese și variate. Căci artistul, după cum se constată din scrisorile sale, era și un literat și un bun violoncelist. ☒ In orele sale libere Aman s'a ocupat și cu sculptura. Mai toate mobilele, care ornează azi încă atelierul său, sunt lucrate de el însuși. O altă fază interesantă a activității sale artistice este aceea a gravurilor. ☒ Ne-au rămas dela el peste 80 de plăci gravate. ☒ Neîntreruptă și bogată a fost activitatea lui Aman până în ultimile sale momente. Atins, în ultimii ani de o boală grea, el nu găsea alinarea suferințelor sale decât lucrând, lucrând mereu. ☒ In 19 August 1891 artistul nostru își dete obștescul sfârșit, în mijlocul lumii bogate de el pictată. ☒ O ultimă a lui dorință rămânea să fie realizată: Opera lui din viață să continue a fi pildă urmașilor săi. In acest scop, el hotărîse ca atelierul său să serve drept Muzeu după moartea sa. Cu o venerație demnă de toată lauda, doamna Aman, văduva pictorului, păstră moștenirea neuitatului său bărbat. La un moment însă opera era periclitată să fie răspândită. Mulțumită interesului ce Regele arată întotdeauna față de opera lui Aman, aceasta fu salvată. D-l Spirul Haret, ministrul cultelor, apreciind interesul de a păstra generațiilor viitoare o imagine cât mai desăvârșită a primului nostru pictor, reuși, în fine, în 1904, să cumpere pentru Stat imobilul și întreaga moștenire artistică rămasă dela Aman. Acesta constituie Muzeul ce acum s'a inaugurat.

Adaos în 1936. Cu prilejul inaugurării Muzeului, s'a publicat « Catalogul Muzeului Aman, un vol. 8° de 89 pp. cu 32 ilustrații, Minerva, 1908 », care poate servi drept model al acestui fel de publicații, după avizul criticelor străine ce s'au produs cu acest prilej. ☒ Inaugurarea s'a făcut de către ministrul Haret în prezența Principelui Ferdinand, la 1 Iunie 1908. Intreaga amenajare a colecțiilor s'a realizat în cel mai scurt timp (« Un Muzeu în două luni », articol de P. Locusteanu în « Voința Națională » din 18 Iunie 1908). Numirea mea ca director în locul lui G. Sterian a fost făcută la 1 Aprilie 1908, iar prin adresa Nr. 38 a Muzeului, din 26 Sept. același an, am cerut desărcinarea mea, predând directorului Pinacotecii stocul de Cataloage și o rămășiță de bani din cei 2.000 lei acordați pentru amenajarea Muzeului, ce se află astăzi întocmai în aceeași stare. ☒ Despre soarta colecțiilor a se vedea concluziile acestui volum.

MUZEUL SIMU

(« Convorbiri Literare ». Iunie 1910)

D-l A. Simu poate fi considerat, în momentul de față, ca cel mai mulțumit și deci mai fericit om. Căci a văzut pe deplin realizată dorința sa: inaugurarea Muzeului ce-i poartă numele. ☒ Și are dreptate să fie satisfăcut și deci fericit d-l Simu, căci a reușit să facă mai mult decât s'ar fi așteptat dela un particular. Și-a însușit o sarcină care aiurea revine organelor conducătoare ale neamurilor, căci acestea singure, de obicei, înființează muzee. La noi, d-l Simu a făcut mai mult decât chiar Statul nostru. Printr'această faptă măreață d-sa iese din rândul simplilor amatori de artă. Aceștia, în genere, atât în străinătate cât și la noi, se mulțumesc a alcătui simple colecțiuni mai mult sau mai puțin restrânse, după năzuințele și aptitudinile speciale ale fiecăruia. ☒ Unii amatori de artă, iubitori pasionați de pictură numai, de pildă, adună o vicață întreagă pânzele ce i-au fermecat, lăsând după ei o simplă colecțiune căreia i se mai dă uneori și numele de galerie. Multe din aceste galerii, datorite fie unor simpli particulari, fie unor potenți, au azi o importanță netăgăduită prin operele ce conțin. Unele se reduc a ne da oglinda artei timpului în care au fost alcătuite, altele, dimpotrivă, ne prezintă reunite și selecționate cele mai de frunte opere ale unui artist, sau a unei școli speciale. Amatori mai eclecticici și în genere și cu mijloacele mai mari nu au impus nicio restricție pasiunii lor, alegând operele preferite din toate timpurile și din toate școlile, lăsând astfel colecțiuni care iau proporțiile unor adevărate muzee de pictură. A semna la aci toate aceste galerii, mari și mici, dintre care cele mai multe

au fost alipite pe lângă muzeele oficiale, ar fi a reface, în parte, istoricul acestor instituțiuni. Căci cele mai multe muzee din lume au fost sau dela început create, sau îmbogățite în urmă prin donațiuni de asemenea colecții. Mai toate s'au încheșat în jurul unui sâmbure consistând în darul unui amator. ☞ Cu cât acesta s'a restrâns mai mult la o epocă, sau la o specialitate, cu atât, în genere, colecțiile alcătuite au mai mare valoare din punct de vedere al artei. Căci pentru a aduna, în oricare ramură, opere de un adevărat interes, se mai cere culegătorului, în afară de un simț particular și o pasiune caracteristică, și o sumă de cunoștințe cu totul speciale. Cu cât câmpul cercetărilor este mai restrâns, pe atât cunoștințele culegătorului sunt mai temeinice, cu atât pasiunea lui pentru acea anume specialitate crește mai mult și în aceeași proporție este și valoarea și raritatea pieselor de el adunate. Asemenea colecțiuni restrânse, dar bine selecționate, formează de obicei părțile cele mai importante din muzeele mari, unde ele reies și mai în evidență în cadrul larg în care sunt expuse. ☞ Binecuvântați fie toți acești amatori, cari cu pasiunea sinceră și oarbă a iubitorului de artă, au adunat, fără altă preocupare decât satisfacerea dorinței de a poseda obiectul patimei lor, atâtea tezaure nestimate. De multe ori, geloși de comorile dobândite, amatorii de acest soi nu îngăduie decât unor preferați vizitarea colecțiilor lor. Disprețuind onorurile și recunoștința semenilor, foarte adeseori ei nu sunt desvăluiți mulțimii decât atunci când colecțiile lor devin publice, sau sunt trecute muzeelor prin legate testamentare sau cumpărarea moștenirilor de către Stat. ☞ În afară însă de acest tip prețios, destul de rar și foarte simpatic cu toate ciudățeniile lui, mai este și culegătorul sau amatorul de artă prin imitație. Acesta adună din principiu, din snobism. Fără ca obiectele să-l intereseze prin ele înseși, fără ca să fie pasionat pentru o anumită manifestare de artă, el colecționează totuși, pentru că știe că această pasiune e bine cotată și, mijloacele permițându-i, își poate plăti acest lux care măgulește vanitatea sa. De cele mai multe ori fiind fără nicio pregătire artistică, și fără imboldul de a se instrui în măsură cu desvoltarea pasiunii lor, ca amatorii cei fanatici, culegătorii din ultima categorie rămân veșnic niște ignoranți în ale artei, conduși fiind de mijlocitori, cari speculează buna lor credință și

neștiința lor. De aceea numai foarte rareori colecțiunile acestora prezintă același interes ca acele ale culegătorului din convingere. Nu este exclus însă, ca și printre piesele adunate la întâmplare și fără alt criteriu personal să nu se strecoare câte odată un exemplar de valoare. ⊗ Tipul unei asemenea colecțiuni, făcută din principiu iar nu din convingere sinceră, e cea a lui Thiers, azi adăpostită în Muzeul Louvre. Ea ne dă cea mai bună pildă că nu averea singură și mai ales nu importanța socială a culegătorului ne asigură cea mai bună colecție, când autorului ei îi lipsește condițiunea esențială: intuiția și iubirea obiectelor ce colecționează. Ce au reușit să facă, cu aceste singure calități, alți contemporani mult mai modești și mai puțin puternici ca fostul Președinte al Republicii franceze dovedesc numeroasele secțiuni din Louvre, Cluny, Guimet și Musée des Arts décoratifs, pentru a cita numai câteva din colecțiile parisiene. ⊗ Astăzi felul colecțiilor lui Thiers, într'o măsură mult mai mare însă, este o specialitate americană. Noul continent, gelos de supremația artistică a lumii vechi, cumpără, prin miliardarii săi, tot ce poate căpăta pentru a împlini astfel lipsa de muzee de artă a lumii nouă. ⊗ In Europa numărul colecțiilor după moda americană dispare, fiind înlocuite prin selecțiuni din ce în ce mai speciale, dar cu atât mai prețioase. Aproape în fiecare an marile muzee se îmbogățesc prin asemenea daruri; căci puține numai din colecțiile particulare rămân, după dispariția autorului lor, păstrate în întregime. ⊗ Și la noi înființarea Muzeului de antichități se datorește unei donațiuni particulare făcută de generalul Mavros. In jurul primului dar s'au grupat în urmă tezaurele mănăstirilor secularizate, la care s'au adăugat apoi obiectele colectate pe cale oficială. O bună parte provine din colecția unui alt amator român, a lui Mihail Kogălniceanu. Se vede dar că și la noi tendința de a colecta obiecte de artă nu a fost necunoscută. Pinacoteca din Iași, micul muzeu al Ateneului, colecțiile de monete și medalii dela Academie, toate sunt create prin daruri particulare a unor culegători, uneori chiar foarte competenți în specialitatea lor. ⊗ Dar în afară de aceștia am avut, și mai ales ne bucurăm că mai avem încă destul de numeroși amatori, cari cu pasiune adună tablouri, sculpturi și alte obiecte de artă, atât străine cât și mai ales românești. Toate aceste colecții poartă stampila particu-

lară a posesorilor lor, căci toate au fost alcătuite din preferința particulară a fiecăruia pentru un gen deosebit. În pictură, era natural ca mai toți amatorii să se întreacă a colecționa pânze ale maestrului Grigorescu, ceea ce face ca în Pinacoteca Statului opera acestui artist să fie cu mult mai slab reprezentată, decât în colecțiile răslețe ale particularilor. În afară de opere naționale, mai găsim reunite și interesante colecții cu caracter mai general — deși foarte puține la număr — datorite mai ales unor culegători luminați, cari au avut fericirea să înceapă a aduna în Paris mai ales, în vremuri când și acolo adevăratele opere de artă se puteau mai lesne căpăta decât azi. Mai toate aceste tezaure artistice au păstrat caracterul de colecțiuni particulare, menite să înfrumusețeze locuințele private, căpătând printr'aceasta un farmec mai mare pentru autorii respectivi, cari, ca toți adevărații amatori, sunt geloși de posesiunea lor. ☒ Singur dintre toți culegătorii români, d-l Simu, unul dintre cei mai recentii amatori de artă din țară, a reușit totuși să alcătuiască un Muzeu, care se prezintă publicului împărțit în mai multe secțiuni chiar. D-l Simu merită toată lauda, mai ales că a întrecut chiar pe Statul român, care nu are încă Muzeul său, atât de mult dorit. Exemplul este demn de imitat, și sperăm că se vor mai găsi și alții cari, dispunând de asemenea mijloace, să le consacre cumpărării de opere de artă. Să nădăjduim însă totdeodată că, resignându-se a nu se compara cu d-l Simu, ei vor pune mai puțină grabă și deci mai multă unitate în selecționarea obiectelor. Căci nu toți trebuie să se ambiționeze a înființa muzee. Ei își vor asigura, cred, tot atâta recunoștință și dacă, conduși de mai mult egoism decât nobilul altruism al d-lui Simu, se vor gândi mai puțin la ceilalți, mulțumindu-se în alegerea operelor de artă să fie mai personali, mai unilaterali chiar în preferințele lor. Nu preocupați de părerea altora, ci numai de sentimentul lor propriu — atunci firește când sentiment artistic există — am vrea să-i știm călăuziți pe întemeetorii viitoarelor galerii din România. Nu vom mai avea alte « Muzee » ca al d-lui Simu, dar ni se vor da mici colecțiuni, speciale, cel puțin tot atât de interesante. Căci ideea într'adevăr îndrăzneată, de a concepe o colecțiune care să îmbrățișeze întreg domeniul artei, din epoca cea mai îndepărtată și până în zilele noastre și de a o realiza în cadrul relativ restrâns

ca acel al Muzeului din strada Mercur. Este proprie d-lui Simu, și întreg meritul îi este singur asigurat. § Față de o concepție atât de largă, orice analiză amănunțită este, cel puțin, deplasată. § Este oare nimerit, de pildă, să învinuim pe d-l Simu că a clădit un pseudo-templu antic, în cărămidă și tencuială, când însuși pretinsul archeolog oficial s'a crezut obligat să-și termine lecția inaugurală de « archeologie clasică », lăudând « solidul și frumosul monument din strada Mercur . . . care nu va fi numai un simplu adăpost de artă și o podoabă pentru capitala noastră . . . ci și un prilej de învățatură intuitivă pentru acei ce nu au fericirea să vadă rămășițele monumentelor antice! » § Putem oare, de asemeni, să criticăm pe d-l Simu că, în dorința sa de a înfățișa întreaga artă a trecutului, ne-a dat o modestă sală cu reproduceri și reduceri în gips, când Statul român nu s'a învrednicit încă a alcătui un asemenea Muzeu de mulagii, pe care am avut naivitatea să îl reclam acum 13 ani? § De sigur că, în asemenea condițiuni, greșiți sunt toți aceia cari se încearcă să micșoreze opera d-lui Simu. Ea își păstrează, neștirbită, valoarea ei întreagă. Un asemenea templu, o asemenea colecție erau singurele ce meritam și nu putem decât să fim recunoscători d-lui Simu pentru frumoasa învățatură ce ne-a dat. Rușinea nu va ajunge decât puține obrazuri, sunt convins. § Că unii ar mai fi dorit să vadă în secțiunea modernă mai multe opere românești în locul celor străine, este iarăși lesne explicabil prin tendința naționalistă ce ne domină azi. Dar oare față de toate aceste pânze străine, mândria noastră națională nu este răzbutată prin splendorul Grigorescu ce ilustrează Muzeul d-lui Simu? Cu atât mai mult, cu cât d-sa a avut delicata precauțiune de a nu prea întuneca pe maestrul picturii românești prin alăturarea prea multor capod'opere străine, față de care Grigorescu nu ar fi putut să-și mențină superioritatea sa. În schimb însă găsim reuniți aci pe reprezentanții tuturilor țărilor în care pictura se practică încă azi, atât în vechiul cât și în noul Continent. Admirabilă este grija pe care d-l Simu a avut-o, de a nu scapă pe niciunul din Statele civilizate în această clasare a sa. Că nu a putut să le înfățișeze pe toate prin opere magistrale, demne de a servi de exemplu, nu este vina d-sale ci a popoarelor înseși, care nu au produs astăzi ceva mai de seamă. Particularitatea Muzeului este însă de a poseda din toate

părțile, și în toate direcțiile câte ceva. Câte muzee, chiar în străinătate, se pot făli cu o nomenclatură așa de completă? În genere se caută calitatea; aci ea este covârșită de cantitate. ☒ Lăsând dar la o parte orice critică de amănunt, să felicităm pe d-l Simu pentru cele 624 numere reunite în așa scurt timp în Muzeul său. Și să-i urăm încă vieață destul de lungă, căci mijloacele nu-i sunt sleite, din fericire, pentru ca să poată să prefacă Muzeul său. ☒ Căci Natura, prin veșnica ei premenire, ne învață că multe lucruri trebuiesc reîncepute, tocmai atunci când le credeam săvârșite. ☒ Opera personală a d-lui Simu, în care se oglindește cu atâta sinceritate autorul ei, este din nefericire mult atenuată prin lămuririle străine ce ne dă catalogul. Având pretenția de a tălmăci intențiunile creatorului Muzeului și a descrie obiectele adunate, Catalogul reușește dimpotrivă să compromită opera întreagă, atât prin exagerările ce conține introducerea, cât și mai ales prin naivitățile și erorile ce mișună în acest volum, așa de frumos tipărit de altfel. Nedumerirea, față de insuficiența acestui Catalog, e în parte înlăturată prin semnătura stranie care încheie prefața. Sub același pseudonim s'a ascuns odinioară editorul unei foite confiscate din cauza unor licențe netolerate nici la noi. Dacă autorul catalogului e același cu editorul de odinioară, nereușita sa într'un gen altul decât cel menționat este explicabilă. Această identificare a autorului mă scutește dar a mai releva toate erorile grosolane atât în descrierea arhitectonică a clădirii cât și a unora din operele expuse. Trebuie dimpotrivă să-i fim recunoscători autorului că, părăsind genul său preferit, a știut în această lucrare să se stăpânească fiind cel puțin decent, dacă nu și exact. ☒ Iar d-l Simu, care cu drept cuvânt este atât de preocupat de perfecțiunea operei sale din toate punctele de vedere, va ști de sigur să înlătore și aceste neajunsuri aci pe scurt semnalate numai. ☒ Purificând Catalogul și premenind Muzeul, opera d-lui Simu se va apropia tot mai mult de perfecțiunea și armonia către care năzuește. ☒ Atingerea acestui ideal este dorința tuturor iubitorilor de artă adevărată.

Adaus în 1936. Puține s'au schimbat de atunci! Intemeietorul Muzeului deși a mai creat, cu pânze din București, un muzeu în orașul său natal Brăila și deși a mai dus alte opere în locuința sa de vară din Sinaia, n'a reușit totuși să decongestioneze, cum se cuvenea. Muzeul său rămas tot prea încărcat. ☒ În 1927 întreg Muzeul a fost cedat Statului, alocându-se și fondurile necesare întreținerii. Numele generoșilor donatori — A. și E. Simu — merită un loc de cinste în așa de săracele anale ale mecenilor români.

COLECȚIA KALINDERU

(« Minerva », 30 Dec. 1913)

Activitatea lui Ion Kalinderu a fost mult prea răslețită și variată, pentru ca dintr'odată să poată fi definitiv judecată. Timpul, care drămuește toate cu o măsură mult mai justă decât a oamenilor, va deosebi partea demnă de păstrat din opera lui, dând uitării restul activității sale pământești. ☒ Oricare va fi soarta ce viitorimea rezervă acestei populare figuri, așa de neașteptat dispărută din mijlocul nostru, asupra uneia din numeroasele ei manifestări, însă, cred că se poate da de pe acum o judecată mai puțin expusă schimbărilor. ☒ Activitatea artistică a lui I. Kalinderu, concretizată fiind în bogata colecțiune ce a rămas după el, poate fi mult mai obiectiv apreciată decât partea personală și mai greu perceptibilă a influențelor ce a exercitat în lungă și sbuciumată sa viață. Căci obiectele de artă adunate de el își păstrează valoarea lor intrinsecă, indiferent de amatorul care le-a selecționat. În primul rând se cuvine să fie pus în lumina cuvenită meritul incontestabil, ce pe veci rămâne legat de numele lui Ion Kalinderu, ca în afară de prea numeroasele și variatele sale preocupări de naturi așa de diferite, el să fi găsit răgazul dorit ca să se avânte și în domeniul senin al artei. ☒ Personalitatea cea mai în vază și incontestabil cea mai ocupată a vremurilor ce trăim va fi fost totdeodată și întemeetorul celei mai vaste colecțiuni artistice a generației de azi. Imperecherea destul de rară de altfel a acestor două însușiri, atât de osebite în aparență, merită să fie semnalată. Cu atât mai mult, cu cât nu aceasta este caracteristica particulară a amatorului de artă propriu zis. ☒

În genere, colecționarea obiectelor de artă este atât de pasionantă și absorbantă, încât cel ce e înlănțuit de această nobilă patimă, cu greu se mai poate deda și altor ocupațiuni. ☞ De aceea și tipul amatorului, sincer pasionat de specialitatea lui, trece drept un original, pentru care lumea întreagă se reduce la obiectul pasiunii ce-l stăpânește. ☞ Există însă și excepții celebre, care întăresc regula generală. Exemplul lui Thiers este cel mai ilustru în această privință; el a colecționat mai mult pentru a satisface o vanitate decât o cerință lăuntrică. Trebuie să adăogăm însă că colecțiunea rămasă dela primul președinte al Republicei franceze nu constituie tocmai cea mai frumoasă podoabă a Luvrului. Pe când alții, deși trecând nebăgați în seamă și trăind o viață modestă, închinată numai frumosului și sacrificându-se pentru realizarea idealului urmărit, au lăsat colecțiuni ce singure au ilustrat pe veci numele lor. De cele mai multe ori însă valoarea unor asemenea colecțiuni constă în limitarea lor la o anumită specialitate sau la o epocă determinată. ☞ Programul pe care Ion Kalinderu și l-a impus în colecționarea obiectelor de artă, ce și-a propus mai târziu, a fost mult prea vast pentru ca să poată fi desăvârșit împlinit. A urmări azi crearea unui Muzeu în care să se îmbrățișeze în întreg domeniul producțiunii artistice, din antichitate și până în zilele noastre, însemnează a-și însuși o sarcină greu de realizat de un singur om, fie el oricât de bine înzestrat și frumos intenționat. Mai ales că originalele de adevărată valoare artistică devin din ce în ce mai rare. Cu cât dar o colecțiune este mai vastă, cu atât este mai expusă a cuprinde și opere de un interes mai secundar. ☞ Astfel se explică și neegalitatea bogatei colecțiuni Kalinderu. Pe lângă unele capod'opere, ea cuprinde și lucrări ce ar putea fi înlăturate, fără ca valoarea ei să scadă cât de puțin. Dimpotrivă, prin eliminarea unor simple reproduceri și schițe nerecușite, adevăratele opere de artă ar fi și mai bine puse în evidență. O asemenea selecționare însă cu greu se poate pretinde dela însuși autorul unei colecțiuni, căruia adesea primele lucrări cumpărate, și de obicei nu cele mai valoroase, îi sunt cele mai dragi, amintindu-i începuturile pasiunii sale. ☞ În cazul de față indulgenta păstrare a unor asemenea obiecte se explică și mai ușor deoarece ilustrul dispărut la început nu era preocupat decât de mobilarea mai îngrijită a interiorului său, inten-

țiunea de a alcătui o colecțiune artistică propriu zisă desfășurându-se în timpii din urmă numai. Pentru satisfacerea acestei ultime dorințe s'a și ridicat, alături de locuința particulară, somptuoasa clădire destinată Muzeului, menit să perpetueze numele lui Ion Kalinderu și al rudei sale Eustațiade, care legase o parte a averii sale într'acest scop. Medalioanele ambilor întemectori se află față în față într'una din sălile clădirii. ☒ Fatalitatea soartei a hotărît însă, ca cel mai prețios și prevăzător sfătuitor pentru alții, să fie răpit din mijlocul nostru, fără să fi avut răgaz să asigure, după cum dorea, viitorul Muzeului său. ☒ Soarta colecțiunilor fiind astfel nesigură, am crezut de a mea datorie să semnalez îndatoririle ce cred că incumbă Statului în asemenea împrejurări. Ar fi o greșeală neiertată dacă din nepăsare, s'ar lăsa ca întreaga colecțiune să fie eventual împărțită între moștenitori sau risipită prin licitație, fără ca Statul să nu vegheze la salvarea intereselor ce-i sunt încredințate. Căci nu trebuie pierdut din vedere că, în afară de valoarea mercantilă, colecțiunea Kalinderu prezintă pentru noi un interes deosebit din punct de vedere național. Ea cuprinde o serie de opere românești, de care nu ne este îngăduit să ne desinteresăm. Suntem datori, în primul rând, să veghem de aproape asupra celor peste șasezeci de pânze și desenuri ale maestrului Grigorescu. Statul trebuie să asigure păstrarea lor, căci ele contribuie la întărirea valorii necontestate a primului nostru geniu artistic, insuficient reprezentat în colecțiile oficiale existente. Să ne interesăm de asemeni de celelalte opere ale artiștilor români, a căror lucrări lipsesc de asemena în așa zisa noastră pinacotecă a Statului. ☒ Păstrarea întregii colecțiuni în localul anume construit, așa cum plănuise întemectorul ei, va fi poate imposibilă în lipsa unor dispozițiuni testamentare într'acest sens. Iar în cazul unei eventuale licitări a colecțiunii, ne va fi indiferent dacă marea parte a lucrărilor străine, anonime sau mediocre, ar trece granița sau s'ar răspândi pe la diferiți particulari. Cu părere de rău însă am vedea înstrăinarea unor opere semnate de Ingres Delacroix, Corot Rodin, Falguières și atâția alții cu care s'ar făli Muzeul nostru atât de sărac în opere străine. În niciun caz însă nu trebuie să se permită împrăștierea operelor de interes național, fie ale artiștilor români sau chiar ale străinilor — cum e de pildă Raffet, Trenk, Vol-

kers și alții — cari au tratat subiecte din țară. Desemnurile și schițele originale ale lui Raffet, provenind din colecția doctorului N. Kalinderu, prezintă un interes deosebit. Dar mai presus de toate trebuie să ne îngrijim de splendida colecție Grigorescu, alcătuită aproape în întregime tot de subtilul și priceputul amator ce era doctorul Kalinderu, un vechiu prieten și protector al maestrului picturii românești, încă de pe când debuta la Paris. ☒ Asemenea documente prețioase ale artei românești în deosebi trebuie în orice caz salvate. Ele constituie patrimoniul nostru național și Statul e răspunzător de păstrarea lor.

Adaos în 1936. Iscându-se discuții în chestia colecției Kalinderu, redau aci și un al doilea articol, din care reese clar beneficiul de care a profitat autorul colecției, sub motiv de a o lăsa Statului, care însă a răscumpărat colecțiile dela moștenitori. ☒ A se vedea și răspunsul dat întâmpinărilor aduse, în Adevărul din 31 Ianuarie 1913. ☒ In expunerea de motive a proiectului de lege votat de Parlament (Monit. Of. Nr. 286 din 22 Martie 1914, p. 13307), prin care se încheie « o *tranzacție* » între stat și moștenitorii Kalinderu, Ministrul Cultelor, I. G. Duca afirmă că: « moștenitorii *oferă* ministerului toate colecțiile artistice ale lui Ion Kalinderu, așa cum sunt trecute în inventarul întocmit de tribunal la moartea lui, plus cele două imobile din str. Renașteri, muzeul și locuința defunctului pentru suma de lei 1.000.000 ». Iar în concluzie ministrul adaogă: « aprobând această *tranzacție*, se va îmbogății tezaurul artistic al statului nostru... și se va aduce, cu *sacrificii* relativ reduse, un real serviciu culturii și artei naționale ».

COLECȚIA KALINDERU ȘI DREPTURILE STATULUI

(« Minerva », 27 Ian. 1914)

Cât de ciudate sunt uneori întorsăturile soartei, ne dovedește încă odată cazul Kalinderu. Fatalitatea a vrut ca tocmai el, care trecea în fața celor mulți, drept cel mai prevăzător, să nu împlinească cea mai elementară măsură de prevedere la o vârstă așa de înaintată. Și astfel, singur să distrugă o legendă ce tot singur își crease. Căci nu e moștenire ce să fi fost mai mult trâmbițată ca a sa, și aproape nu e instituție de cultură căreia ea să nu fi fost succesiv destinată, în total sau cel puțin în parte. Iar în loc ca imensa lui avere, cu atât mai surprinzătoare cu cât era mai bine tăinuită, să serve la imortalizarea numelui său, ea revine prin surprindere tocmai aceluia, de cari atât de ostentativ se îndepărtase în decursul vieții. ☞ Intâmplarea, oricât de interesantă, nu ar merita să ne preocupe mai de aproape, dacă am judeca-o numai din punctul de vedere al celui singur păgubit. Căci nu pentru întâia dată se întâmplă ca fugând după ideal, acesta să scape tocmai aceluia, cari cred că și l-au asigurat mai bine. Egoismul și vanitatea omenească sunt atât de răi sfetnici, încât orbesc uneori chiar și pe cei mai închipuiți prevăzători. Intențiunile lor, fie ele cât de nobile și de frumoase, când nu ajung să fie împlinite, se sting odată cu autorii cari le-au nutrit, iar viața lor pământească, în asemenea împrejurări, rămâne o simplă parodie. În definitiv, însă, fiecare e slobod să-și croiască viața cum înțelege și să se prezinte posterității cum crede mai nimerit.

A face procesul intențiunilor celor dispăruți dintre noi, este deci de prisos. § Personalitatea lui Ion Kalinderu, însă, a fost și rămâne de domeniul public. Actele și declarațiile lui, chiar postum ajunse la cunoștința noastră, se impun unei discuțiuni cât mai largi. Mai ales că singur el conexasese intențiunile sale testamentare cu interesele Statului, căruia urma să-i revie moștenirea sa. Prin această intențiune, clar manifestată, își motiva, de altfel, ilustrul defunct abținerea sa de a ajuta efectiv numeroasele societăți sau opere de binefacere și se mulțumea să onoreze cu președinția sa sau cu perspectiva unor dărnicii postume. De aceste raporturi între intențiunile sale și nerealizarea lor urmează să ne ocupăm aci. Și nu pe simple presupuneri sau legende ne vom întemeia, ci pe înseși declarațiile scrise ale decedatului. § Astfel încă din 1906 când I. Kalinderu a voit să repare casa cea veche în care locuia, iar în fața ei să ridice muzeul actual, găsim bine precizată intențiunea sa. In cererea de autorizație, din 30 Iunie 1906, adresată Primăriei, el arată că dorește să construiască pe locul său *un modest muzeu de bele-arte, cu dependențe, pe care-l destinăm țării*. In virtutea acestei declarațiuni, obține scutirea de taxe, ca pentru o clădire aparținând Statului. § Incă și mai clar vădite sunt scopurile sale dintr'o declarație a sa referitoare la averea ce-i revine, ca legatar universal, în Martie 1899, dela vărul său M. Eustatiadis. In cererea de păsuire a taxelor de succesiune, adresată în 21 Dec. 1911 Ministerului de Finanțe, găsim următoarele pasagii foarte elocvente. Dela început Kalinderu declară că, potrivit testamentului vărului său, *în caz că el nu va voi să păstreze pentru sine averea, e ținut să dispună de ea cum va crede mai bine în favoarea culturii române*. Urmând acestor dorințe, după limpezirea moștenirii, el precede la *realizarea nobilei intențiuni prin înființarea unei colecțiuni de arte frumoase pentru a desvolta gustul pentru arte și ca mijloc de studii artiștilor noștri*. Iar după ce specifică suma de 610.000 lei ce din moștenirea Eustatiadis a întrebuintat la clădire, I. Kalinderu întărește din nou *intențiunea de a transmite Fundația Statului român*, prevăzând totdeodată și un fond pentru sporirea și întreținerea ei. § Considerând dar această fundație ca aparținând Statului, Kalinderu cere scutirea taxei de înregistrare succesorală, deoarece *ca și în cazul Oteteleşanu, el nu este decât un intermediar pentru facerea*

unui bine obștesc. § Terminând, adaogă că, dacă se va insista, el va plăti *nu fără a regreta că se vor știrbi mijloacele unui așezământ atât de folositor culturii române.* Avându-se în vedere declarațiile făcute, păsuirea este acordată, în așteptarea transmiterii Statului a instituției create din moștenirea Eustatiadis. Această transmitere însă nu s'a făcut. De asemenea nu știu să se fi întrebuințat o parte a succesiunii la *restaurarea bisericii din Curtea de Argeș,* precum prevedea testamentul lui Eustatiadis. § In afară de aceste sustrageri dela dările către Stat, Kalinderu a mai beneficiat și de scutiri regulate pentru obiectele de artă și chiar pentru simple reproduceri în ipsos sau mobile aduse din străinătate. Cererile de scutire, care s'au repetat până în ultimele luni ale anului trecut, purtau iscălitura lui Ion Kalinderu, specificându-se că obiectele erau *pentru Muzeul ce înființez.* Pe acest motiv scutirea se acorda în virtutea art. 10, alin. 6 din legea vămilor, care prevede « obiectele de artă destinate Muzeelor publice ». § Din toate aceste dovezi necontestabile, reese intențiunea clară de a lega Statului întreaga colecție din str. Renașterii. Din neînfruptuirea acestui gând însă, rezultă că Statul și comuna au acordat scutiri și păsuiri, care azi, în fața noiei situații de fapt, nu mai pot fi motivate. Nerealizându-se îndatoririle, e natural ca și beneficiile acordate să devină acum exigibile. Asupra modalității reintegrării dreptului Statului, nu am cădere să insist. Sper însă că Statul nu va da urmare svonului răspândit, de a primi întreaga fundație Kalinderu — Eustatiadis, în schimbul dărilor anterioare cât și a taxelor actuale ale succesiunii. Sarcina ce și-ar lua Statul, ar fi prea copleșitoare. Căci, lipsită de fondul de întreținere, ce însuși Kalinderu prevăzuse, o asemenea acceptare ar apăsa prea greu bugetul rezervat artei, de altfel destul de slab. § Am convingerea că asemenea greșală nu se va putea repeta, după experiența tristă ce s'a făcut cu așa zisul Palat al artelor ce ne-a hărăzit, fără a-l fi dorit, fosta expoziție. Transportarea tablourilor dela Filaret, dovedește inutilitatea acelei clădiri. § După ce, într'un articol precedent, am arătat îndatoririle ce Statul le are față de colecția Kalinderu, am crezut necesar să indic acum și drepturile necontestate ce îi revin, și la care nu trebuie să renunțe. Căci mai presus de orice alte considerațiuni, trebuie să primeze interesele artei românești. Ceda-

rea splendidei colecții a pânzelor și desenurilor lui Grigorescu — cumpărate de altfel din legatul cu destinație publică al lui Eustatiadis — precum și a altor câteva lucrări indigene și străine de interes pentru noi ar putea singură alcătui baza unei eventuale înțelegeri. Incorporate la colecțiile oficiale, aceste pânze ar perpetua generațiilor viitoare, pe lângă numele lui Ion Kalinderu și pe cel al renumitului său frate Dr. Nicolae K.— care a adunat colecția. Iar în caz contrar, Statul va fi obligat să-și apere drepturile fără cruțare. În fața unor interese obștești, considerațiile personale nu trebuie să aibă precădere.

Adaos in 1936. Am reprodus toate aceste documente spre a se vedea că colecția fiind cumpărată de Stat, acesta nu poate fi împiedicat de nicio obligație, dacă ar crede necesar să contopească această colecție cu cele oficiale, urmând a se indica proveniența obiectelor. Colecția, în afară de obiectele provenind dela Doctorul N. K., este foarte suspectă: multe pânze sunt de o proveniență foarte dubioasă. Din carnetul rămas dela I. Kalinderu s'a constatat plata făcută pictorului D. Serafim « pentru iscălitura » pe diferite tablouri. Încă o dovadă a falsurilor din colecție. ☒ Chiar d-l E. Colin, în interesantul său studiu « Muzeul I. Kalinderu » din « Boabe de Grâu » 1935, neputând da locul de origină al vaselor antice, se crede nevoit să adăoge că « ele trebuie să provină din cetățile grecești ale litoralului ». Dovada lipsește însă. Iar față de perfecta lor conservare, așa cum niciunul n'a fost descoperit la Histria, d. p., cred că și vasele sunt cumpărate de aiurea. Față de toate aceste considerente, fără scrupul va putea fi descompus așa zisul Muzeu Kalinderu, încorporându-se obiectele într'adevăr autentice în secțiile respective ale viitorului Muzeu Național, după cum se propune în concluziile acestui volum. ☒ Toate afirmările din aceste două articole sunt confirmate prin expunerea de motive a Ministrului Duca din Monitorul Oficial citat mai sus.

MUZEUL STELIAN ȘI FALȘURILE D-LUI OPRESCU

(« Convorbiri Literare », Martie 1934)

Chestiunea tablourilor false dela Muzeul Stelian, depășind cadrul unor polemici trecătoare, trebuie să rămână fixată, ca pildă de evitat pe viitor, în analele tinerii noastre muzeografii. De aceea mă văd nevoit, după primul răspuns prin « Curentul » din 12 Februarie, să consenez aici, în cea mai veche arhivă a culturii românești, întâmpinarea mea la pretinsa « ultima punere la punct » a d-lui Gh. Oprescu. ☒ Fostul dascăl de franțuzește, improvizat director de Muzeu după trecerea vârstei de 50 de ani, este acuzat a fi cumpărat nu numai un fals Veronese, dar chiar o pânză care, după ce a plătit-o ca a lui Andreescu, s'a dovedit a nu fi de acest Maestru! ☒ Incercând să se disculpe, intrusul director nu reușește decât să confirme din nou arătările noastre. Singur ne mărturisește că acel « Pește », pe care îl găsește « de o calitate excepțională », « prezentat spre vânzare ca fiind un Andreescu, a fost reținut » și plătit în consecință numai după ce anume d-sa l-a « examinat ziua la lumina soarelui ! » ☒ Văzând că păcăleala nu se mai putea ascunde, d-l O. singur afirmă că « am preferat, din exces de conștiință, să declarăm pânza ca nefiind de Andreescu ». Sub acel straniu « exces de conștiință », prin care se recunoaște falsul, trebuie să înțelegem mărturisirea complectei sale incompetențe. ☒ La afirmarea mea că tabloul fals atribuit lui Andreescu este de pictorul Ange, magnificul critic ripostează că nu-i posibil, deoarece « Ange la data pe care o purta (*recte* o poartă)

tabloul era un copil ». Dar dacă, după cum singur recunoaște, atribuirea lui Andreescu e falsă, implicit trebuie să admitem că nici data ce o întâlnim nu este autentică. O altă argumentare ar fi compromițătoare pentru un dascăl, de orice specialitate. ☞ Că, deși plătit ca o lucrare a lui Andreescu, «peștele» nu se mai poate atribui acestui artist, însuși proaspătul director de Muzeu ne asigură, adăogând, spre a sa disculpare, că azi acea pânză poartă «indicația: *anonym român* ». Ca și cum procurarea unui anonim român n'ar constitui singură o nouă crimă a incapacității Directorului. A risipi banii pe «anoniimi», când s'ar putea procura atâtea pânze de valoare ale artiștilor în viață, constituie o sfidare pe care aceștia nu o merită. ☞ De cumpărarea falsului Veronese, directorul-păcală caută să se disculpe, fără a aduce vreun argument nou, invocând iarăși autoritatea d-lor Focillon și Hauteceœur, pe care în zadar și insidios îi implică în această chestie, deși la dosar nu există nicio expertiză oficială din partea savanților străini. ☞ La un moment dat însuși d-l Oprescu pare că se convinsese de lipsa de valoare a acestui tablou, ascunzându-l în pivnița Muzeului unde l-am găsit în timpul șederii aci a profesorului Hermanin, inspectorul Galeriilor de picturi din Roma, față de care n'a mai îndrăznit să se laude cu pretinsul Veronese. ☞ Afirmarea ce făcusem că, spre a împiedica pe viitor asemenea erori, însuși Consiliul de care depinde d-l O. hotărîse să nu se mai cumpere opere străine ci numai ale pictorilor români, și de preferință ale celor în viață, mi se contestă, promițându-mi-se chiar un răspuns al aceluși Consiliu, care însă nu s'a produs. La fel de neîntemeiate sunt și toate celelalte «desmințiri formale» lansate în vânt de superbul d-l O., care în lipsă de alte argumente se consolează cu asemenea formule vagi. În zadar, de asemenea, se pune d-sa la adăpostul unei recente hotărîri judecătorești, căci în niciun caz aceasta nu-i poate înlocui diploma de doctor în specialitatea artistică, a cărei lipsă ar fi trebuit, normal și legal, să atragă anularea numirii dascălului de franțuzește la catedra de istoria artei, pentru care nu e calificat. ☞ La desvinovățirea sa, că n'are «de ce roși» de a fi fost dascăl de franțuzește, voi adăoga: anormal este numai ca, după ce pînă la etatea de 50 de ani împliniți a trăit în această mentalitate particulară, trecând și doctoratul în filologie, deodată, profitând de o răzbu-

nare împotriva mea, să se fi furișat într-o specialitate de care era absolut străin. Nepregătirea sa artistică reese cu evidență din următorul său stat personal: din profesor secundar de franceză ajunge lector, tot de limba franceză, la Cluj, în 1919; conferențiar provizoriu în 1924; docent în 1926; conferențiar definitiv în 1928, tot pentru limba franceză. În 1931 se pomenește profesor de istoria artei, pentru care, cum se vede, nu avea nici pregătirea prealabilă și nu împlinea nici cerința legii, de a fi doctor în specialitatea catedrei. La 50 de ani deci, peste noapte, d-l O. s'a improvizat deodată specialist într'o disciplină care, în afară de cunoștințe teoretice, are nevoie de o îndelungată educație cu totul de alt caracter, care nu se poate căpăta după trecerea unei anumite vârste și după o practică neîntreruptă într'o direcție absolut opusă. ☞ De aceea ilegala și imorala d-sale pătrundere în Universitate, « va rămâne de sigur de pomină » nu numai în analele școlii noastre, dar ale lumii întregi, căci o altă așa de radicală schimbare la față a unui profesor universitar, și la acea vârstă, de sigur că nu se mai pomenește în nicio altă Universitate. Iată de ce insistăm asupra anormalei situații a presumțiosului domn O., care în setea sa de a parveni nu cunoaște scrupule de niciun fel. ☞ Pe mine, lingușitoarea insistență cu care d-l O. mă solicita odinioară să-l introduc în tainele artei românești m'a lăsat tot atât de rece atunci, ca și amenințările impostorului de azi, care, după ce s'a folosit din plin de lucrările mele, laudându-le la început, utilizându-le apoi fără a le mai cita, are intenția să le critice acum. Dar după cum n'am lăsat nerelevantă în 1927 clandestina sa utilizare a unora din lucrările mele ¹⁾, fapt de care nu s'a disculpat încă, tot astfel nu voi întârzia a răspunde și criticelor d-lui O., punând în relief totala sa lipsă de comprehensiune a noiei discipline ce speculează acum, fără a fi adus însă niciun aport nou sau original. ☞ Deocamdată bucură-se de reputația proverbială ce și-a asigurat și care, împerechiată cu trufia sa caracteristică, îi stă așa de bine. Fericiți cei cu duhul candidului domn Oprescu, căci a lor este încă împărăția favorurilor!

¹⁾ A se confrunta: 1. Dictatura artistică Iorga & Comp.. «Convorbiri Literare» din Sept.—Oct. 1927, pag. 205—230; 2. Răspuns d-lui N. Iorga, «Conv. Lit.» Aug. 1932, pag. 517; 3. Oportunismul ocult al d-lui Oprescu, «Conv. Lit.», Sept. 1933, pag. 809—816; Ignomiunile d-lui G. O. cu rezumat în franțuzește — apărut în broșură în 1936, toate rămase fără răspuns.

Adaos în 1936. Alcătuirea « Muzeului Toma Stelian » este cea mai bună dovadă a zăpăcelii românești în domeniul muzeografic și a ușurinții cu care se creează asemenea instituții. Bine reputatul profesor și avocat legase casa dela Șosea pentru muzeu sau pentru « o școală de fete ». În loc de a se fi economisit chiria ce se plătește, tot la Șosea, pentru o asemenea școală de fete, s'a creat un muzeu, deși nu existau colecțiile ci numai localul, foarte impropriu de altfel acestei destinații. Printr'o lege ad-hoc (Monit. Of. din 20 Martie 1926) s'a creat « un muzeu de artă generală! » Iar pentru a se umplea clădirea, se specifică prin art. 10 din lege că « o delegație a consiliului artistic, compusă din 3 persoane împreună cu directorul muzeului va avea dreptul ca să cerceteze toate colecțiile operelor de artă dela toate departamentele și instituțiile de stat, inclusiv Pinacoteca, și să întocmească o listă de cele care ar trebui să figureze în acest muzeu ». Deci prin despoierea muzeelor existente se întocmea colecția pentru clădirea moștenită! ☒ Iar directorului acestui muzeu, fără obiect precis și fără conținut, i se asigura prin art. 4 al aceleași legi « salariu egal cu cel al unui profesor titular universitar », chiar dacă, cum s'a întâmplat, titularul nu avea decât câteva clase gimnaziale! O lege mai personală și mai puțin obiectivă rar s'a văzut. De aceea, până azi, zisul Muzeu nu și-a găsit încă rostul. Primul director a expus colecțiile sale personale. Iar directorul de azi, când nu cumpără falsuri sau tablouri dubioase și acel neînsemnat desen al lui Delacroix, caută să organizeze, cu bani mulți trecuți peste graniță, expoziții străine. Astfel ne-a fost dat să vedem desene ale marilor maeștri italieni expuse pe șervete transilvănene, sfidând cel mai elementar simț artistic. ☒ Este timp ca o nouă lege să pună capăt rușinoasei situații de azi, de care nu profită decât ocultul director în căutarea întrebunțării unui muzeu fără de rost, după cum se va vedea din concluziile de mai la vale.

III
MUZEE DIN ȚARĂ

MUZEELILE DIN TRANSILVANIA ȘI PLAGIATUL D-LUI CORIOLAN PETRANU

(« Convorbiri Literare », Martie 1924)

Entusiasmul cu care, în pripă, s'a înjghebat universitatea românească din Cluj scuză strecurarea câtorva elemente a căror insuficiență în urmă numai a fost descoperită. Atari excepții se pierd însă, față de înaltul prestigiu de care se bucură cei mai mulți dintre apostolii noului templu de cultură națională, cu o așa de importantă misiune tocmai la hotarele țării din spre Ungaria. Considerațiuni de simpatie pentru noua Alma mater, adaoase la interesul de a nu desvălui în public unele păcate de care, semnalate fiindu-i pe altă cale, speram că se va lepăda cel vinovat, m'au hotărît să amân publicarea constatărilor, ce oficial de mult făcusem, asupra celui mai tânăr dar și celui mai suficient dintre cei furișați în templu clujan. E vorba de d-l Dr. Coriolan Petranu de Ilcanda Mare, ajuns « conferențiar pentru istoria artelor » și primul fost inspector al Muzeelor din Transilvania. În această din urmă calitate d-sa a publicat o carte ¹⁾, pe care însu-mi i-am sugerat-o, când, întors din Budapesta, unde în preajma revoluției solicitase o slujbă, bătea cu o prefăcută umilință la toate ușile noastre în căutarea unei sinecure, după cum, cu cinism, singur afirma. Lucrarea apărută ne dă întocmai oglinda caracterului autorului. În prefață — semnată manu proprio — după ce cu ironie pune în evidență « că antecesorii noștri maghiari nu ne-au lăsat vreo carte ori vreun

studiu care să aprecieze cum trebuie chestiunea muzeelor din Transilvania, ci numai statistici oficiale », d-sa ne asigură că a făcut « cercetări la fața locului, studiind muzeu de muzeu », pe când în realitate, din contră, nu a făcut decât să copieze acele pretinse statistici, pe care se ferește însă a le cita. Trufiei aparente îi corespunde umilința reală. Convingerea că lucrarea sa nu este decât o compilare plagiată din ungurește se poate căpăta și de cei cari nu cunosc limba maghiară, prin simpla constatare că în cartea sa se găsesc consemnate și chiar reproduse în imagini tezaure, ce de fapt numai sunt la locul unde d-l C. P. le descrie. ☒ Astfel la pag. 116-120, d-sa enumeră pe larg ca o podoabă a Muzeului din Oradea Mare « colecția *Ipolyi* constând din 521 tablouri italiene și germane din sec. XV—XVI... 219 lucrări în smalt, 109 gobelenuri și covoare orientale vechi; obiecte de artă industrială din sec. XIII—XVIII-lea, o colecție de arme, 518 obiecte de majolica și porcelan... aurierii cu pietre scumpe... » și sub figurile 49, 50 și 51 redă chiar fotografiile ale acestei colecții. Asupra acelorasi obiecte mai revine și în rezumatul dela pag. 209, asigurându-ne din nou că « le Musée d'Oradea Mare possède des œuvres de Luini, de Cranach, de Schaffner, des produits de l'art industriel de la renaissance italienne ». Afirmările atât de categorice ale d-lui C. P. sunt însă false, căci tocmai obiectele pe care d-sa le enumără, cu atâta emfază și precizie, formează obiectul revendicărilor noastre față de Ungaria, unde ele au fost transportate în ajunul intrării noastre în Oradea Mare. Pentru a nu influența tratativele dela Pesta, s'a dat chiar următorul comunicat oficial relativ la lucrarea d-lui C. P., în care « strecurându-se unele erori de fapte și anume trecând ca fiind în posesiunea noastră tezaure de artă ce se revendică de Stat, Ministerul Artelor face cunoscut că aceste afirmări angajează numai răspunderea autorului » (reprodus între alte ziare și de oficiosul « Viitorul » din 26 Nov. 1922). ☒ Reese dar cu evidență, după cum se constată și din alte foarte numeroase probe, că în loc de a fi studiat, cum pretinde, « muzeu de muzeu », d-l C. P. s'a mulțumit a plagia acele de d-sa disprețuite statistici ungurești și în special cunoscuta publicație « Magyar Minerva », un anuar foarte conștiincios și complet al institutelor de cultură și al muzeelor din fosta Ungarie. Această carte însă nu o citează autorul român,

deși se mai constată că tot de acolo a luat chiar și bogatele bibliografii cu care ilustrează unele capitole. Astfel bibliografia ce ocupă jumătatea (nu mai puțin) paginei III din cartea d-lui C. P., nu este decât copierea titlurilor de cărți dela pag. 250 din vol. V al menționatei Minerve. Singura libertate ce-și permite d-l C. P. este de a rezuma și conțopi unele titluri, ce în ungurește sunt pe larg și cronologic expuse. Dar tocmai această unică, deși modestă, contribuție personală a autorului român îl dă de gol. Căci în graba transcrierii și a preocupării de a economisi hârtia și prețiosul d-sale timp, d-l C. P., înșirând scrierile germane ale lui I. Jung, contopește cele două articole, distincte în cartea ungurească, și în loc de a ne mai da numele revistei germane unde au apărut scrierile, d-sa se mulțumește a ne traduce indicația ungară: « U(gyan) ott, XII. Köt. Wien » 1909 prin « tot acolo Bd. Wien 1909 ». Pe când în publicația ungară acest « ugyan ott - tot acolo » se referea la publicația imediat anterioară și relativă la titlul precedent tot al lui Jung, adică la « Jahreshefte des oester. Archäologischen Instituts », indicația tradusă în românește nu mai are rost. Căci deoarece, după cum am arătat, d-l C. P. a suprimat primul titlu german la care se referea acel « ugyan ott », indicația « tot acolo » ne trimite la revista imediat anterioară, care, în rezumatul românesc, nu mai este cea germană, ci o revistă ungurească în care nu s'a publicat niciun studiu al lui Jung. ☒ Și iată cum această mică scăpare a prea pripitului d. C. P. ne descoperă urîta și trista constatare, că d-sa se împăunează cu munca altora, trântind o bibliografie savantă de 22 rânduri pentru patru sărmame pagine de text. ☒ Intreaga lucrare nu este decât o școlărească compilare, în care ni se dau prea multe amănunte asupra trecutului (traduse din ungurește) în detrimentul știrilor asupra actualității, ce ne-ar fi interesat mai mult. Exemplele de plagiare aci arătate, deși nu sunt unice, ajung însă pentru a ilustra probitatea științifică a autorului. ☒ Toate aceste constatări ar fi rămas mai departe consemnate numai în rapoartele mele din dosarele Ministerului, dacă d-l C. P. nu ar fi recidivat, provocându-mă personal de astădată, prin articolele asupra « învățământului istoriei artelor la universitatea din Cluj » ce publică în revista « Vieța nouă ». Incercând să discrediteze lecția mea de deschidere ²⁾ din 1911, asupra aceluiași subiect,

d-sa întrebuițează sistemul citațiunilor neexacte. Astfel la pag. 129 din « Vieața nouă », d-sa afirmă că « cu toate că istoria artelor aparține grupului științelor istorice, ea este un ram de sine stătător al acestora, nu o disciplină auxiliară și tot atât de puțin o complectare inevitabilă a studiilor istorice și filosofice, cum crede d. Tzigara-Samurcaș », referindu-se la un pasaj din pag. 21 a articolului meu. Departe însă de a fi pretins că istoria artei este o disciplină auxiliară, după cum ar reeși din citația neprecizată de mai sus, eu am susținut dimpotrivă, la pag. 39 a aceluiași studiu, că istoria artei este « o disciplină independentă », ceea ce d-l C. P. binevoiește a ignora, pentru plăcerea de a mă combate. ☒ Celelalte pretinse critici ale d-lui C. P. fiind tot atât de neîntemeiate și vagi nu merită a fi relevate aci. Căci ne este milă de vremea ce ni s'ar răpi spre a pune mai departe în evidență reaua credință a d-lui C. P., care reese destul din citatele de până aci. ☒ Spre cinstea lumii universitare în care vrea să pătrundă, să sperăm că semețul d. C. P. va părăsi uricioasele și prea compromițătoarele sale apucături atât în munca sa cu pretenții științifice cât și în purtarea sa, prin care a indispus chiar și pe foștii săi protectori de peste munți. Ingâmfarea e rea sfătuitoare și din nefericire simptomatică a altor însușiri, ce nu sunt tocmai cea mai bună calificare pentru situațiile la care râvnește atât de slab-pregătitul domn Petranu.

1) Muzeele din Transilvania. Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor, cu 101 ilustrații și un rezumat în l. franceză, « Cartea Românească », 1922.

2) Istoria artei (nu cum fals indică d-l C. P., a artelor, ca și *Kunstgeschichte* și *histoire de l'Art* nu des arts) și însemnătatea ei în învățământul universitar, publicată în « Convorbiri Literare », Ian. 1912, p. 17—42.

* * *

Adaos în 1936. Nici în răspunsurile ulterioare d-l P. nereușind să înlătore dovezile aduse aci, plagiatul rămâne bine stabilit, spre rușinea muzeografiei românești. Căci scuza d-sale, că imputările precise ce i s'au adus, s'ar « reduce de fapt la o omitere de tipar » nu este valabilă. Luând notă de greșelile de ortografie ungară, ce d-sa îmi impută deși am mărturisit că nu știu ungurește, eu le-am corectat aci, fără însă ca prin aceasta să se fi schimbat sensul criticei. În zadar deci aruncă vina « tiparului » în loc de a ne dovedi că nu a afirmat că « *le musée possède* », deci în prezent, operele ce guvernul revendica. D-sa mai recunoaște a fi « fost numit în Iulie 1918 la Muzeul din Budapesta », deși, cu alt prilej, a protestat contra imputării ce i se făcea de a fi recurs la sprijinul Ungurilor, pe cari d-sa mai puțin ca oricare altul este deci autorizat să-i critice, mai ales când nu-s vinoași, ca în cazul plagiatului său.

CONTRIBUȚIE LA ISTORICUL MUZEULUI SECUESC

(1929)

Direcția Muzeului Secuesc din Sfântu Gheorghe insistă că s'ar simți foarte onorată dacă, pentru Anuarul Comemorativ, ce se află sub tipar, « ar fi în stare să aducă câteva rânduri din partea aceluia, care s'a dovedit prietenul cel mai sincer și bun întotdeauna, ba chiar în zilele cele mai grele ». ☒ Un așa călduros apel nu putea rămâne fără un răspuns, prin care să se lămurească « zilele cele mai grele », prin care a trecut Muzeul. ☒ Presupun că alții, în acest Anuar comemorativ, vor lua asupra lor grija de a pune în adevărata lumină importanța colecțiilor din acest Muzeu, al cărui conținut depășește cu mult, ca timp și ca valoare, firma minoritară sub care e încătușat. ☒ Păstrarea costumelor speciale ale Secuilor din Ardeal, din vremurile medievale și până azi, și uneltele casnice ale acestor insulari izolați în marea românească, ce-i înconjoară, a fost gândul inițial al creării Muzeului. S'au adăugat apoi speciemenle florei și ale faunei locale, care de sigur nu pot fi rubricate ca specialități secuești, fiind ale întregii regiuni. Bourul împăiat din Muzeu — un splendid exemplar al codrilor regiunii — este, de pildă chiar unul din rarii reprezentanți ai zimbrului, ce a inspirat, cu atâta secole în urmă, alcătuirea stemei voevozilor moldoveni. De asemeni și uneltele gospodărești nu sunt mai specific decât românești, diferențierea începând numai de îndată ce ele îmbracă o formă artistică: înfățișarea lor exterioară, ornamentarea le dă un caracter propriu, ca și limba ce

deosibește pe locuitori. ☒ Colectțiile, însă, care au dus faima Muzeului peste hotarele țării noastre de azi, sau ale Ungariei de odinioară, provin din săpăturile din megieșia orașelului de acum, și în special din stațiunea neolitică dela Ariușd. Splenditele olării cu ornamente spirale, pictate în mai multe colori, scoase la iveală de sârguitorul și priceputul custode directorial al Muzeului de până mai anii trecuți a mult regretatului dr. Fr. Lászlò și a colaboratorilor săi, au contribuit la renumele european al instituției. ☒ Sper că, cu prilejul de față se vor produce toate testimoniile savanților străini despre importanța acestor descoperiri din vremea neolitică, care au contribuit la rezolvirea marelui probleme a superiorității curentului cultural dela nord față de civilizația mai tânără a sudului. ☒ Pentru noi, dovezile scoase la iveală au un interes cu totul deosebit, căci prin transmiterea până la arta noastră țărănească a ornamentelor spirale din epoca neolitică, se adeverește continuitatea neîntreruptă a unei vechi tradiții artistice, care leagă pe țaranul de azi de strămoșii săi traci, de acum patru mii de ani. ☒ Cele arătate de mine încă din 1910 ¹⁾ și acum în urmă ²⁾ mă scutesc de a reveni aci asupra importanței necontestate a acestui inel făcând parte din lanțul stațiilor preistorice dela Kiev și până în Tesalia, ce taie de-a-curmezișul țara noastră. După speciamentele dela Ariușd, această olărie pictată pare să fi căpătat aci cea mai frumoasă a ei dezvoltare. Tot aci s'a scos la iveală și prototipul casei cu cerdac, așa de caracteristică Românului. ☒ Iată de ce, nu numai din punct de vedere științific, dar și național, ne sunt așa de scumpe colecțiile *Muzeului așa zis «secuiesc»* din Sf. Gheorghe. ☒ Părăsind vremurile așa de îndepărtate și totuși așa de vii pentru noi, în care ne transportă obiectele din Muzeu, să revenim la istoricul său din «zilele cele mai grele», la care se referă apelul ce mi s'a adresat. E vorba, bincînțeles de prăpădul din urmă, la care am fost amestecat în următoarele împrejurări. ☒ La declararea războiului, punându-mă la dispoziția armatei, am primit din Înaltul Ordin al Regelui, la 28 August 1916 «însărcinarea de a merge în ținuturile ocupate de noi, spre a lua măsuri de conservare a obiectelor și colecțiilor de artă aflate în Muzeele, colecțiile publice, bisericesti și bibliotecile de acolo» ☒ În misiunea ce mi se încredințase am fost călăuzit de principiile de drept internațional, con-

sfințite și de congresele dela Haga, de a salva colecțiile prin măsuri de pază, fără însă a le ridica dela locul lor. Imi era prea vie amintirea atâtor devastări și ridicări forțate de obiecte de artă, având ca urmare deteriorarea sau chiar distrugerea lor, pentru ca să nu resping cu totul gândul de a transporta în București colecțiile primejduite vremelnice de războiu la locul lor de origină. ☒ Rezultatele ulterioare au confirmat în totul eficacitatea acestor principii; mai ales prin reciprocitatea de care s'au bucurat în urmă colecțiile rămase în București, din care nimic nu a fost ridicat sau deteriorat. Reprezentanții puterilor ocupante au respectat principiile aplicate față de ei, mulțumindu-se să ceară inventariile colecțiilor, de care altfel nu s'au atins. ☒ Tot în baza reciprocității mi s'au eliberat imediat, la prezentarea mea în Budapesta, în Dec. 1922, covoarele ce mai erau acolo, și care se refuzaseră delegaților ce m'au precedat în Capitala Ungurească, cu aceeași misiune. ☒ Activitatea în serviciul armatei am început-o la Brașov, unde la 2 Septembrie 1916 am pus în siguranță toate colecțiile, după ce s'au contrasemnat alături de directorii respectivi, inventariile existente, lăsând obiectele în paza autorităților militare române. ☒ Procesele verbale, încheiate cu asistența substitutului de comisar regal al Corpului II armată, a căpitanului Victor Baranga, arată că dela 3/16 și până la 10/21 Septembrie, atât odăjdiiile, cât și bogata colecție de covoare și alte odoare din Biserica Neagră, biserica filială a Sf. Martin și a Sfântului Bartolomeu din Brașov, precum și a bisericii evanghelice din Râșnov au fost inventariate și depuse spre mai multă siguranță în bolta Comunității de lângă Biserica Neagră. ☒ Aceleași măsuri de siguranță s'au luat și în privința colecțiilor Muzeului săsesc al Țării Bârsei, a Bibliotecii liceului « Honterus », a bisericii Sf. Nicolae din Sibiu, a bisericii grecești și a colecțiilor și arhivei Municipiului Brașov. ☒ Intre timp am fost avizat că Muzeul Secuiesc din Sf. Gheorghe fusese devastat, predându-mi-se chiar, de d-l Colonel Ion Petrescu, 105 monete romane ce d-sa salvase din grămada răspândită pe podeaua localului. Am astupat fereastra, prin care se pătrunsese în Muzeu și sigilând-o am însărcinat armata cu paza Muzeului. ☒ Din procesul verbal încheiat la 17 Septembrie 1916, împreună cu Sublocotenentul Nichifor Scarlat, Comandantul garnizoanei Sf.

Gheorghe, transcriu următoarele constatări asupra Muzeului Secuiesc: § 1. « Clădirea Muzeului este intactă, afară de o fereastră, a subsolului din dos, care a fost forțată, pe unde s'au introdus persoane străine înlăuntru, înainte de a fi fost puse de noi sigilele, pe care le-am găsit în ființă. În lăuntru am constatat următoarele: În sala de intrare a Muzeului s'au găsit lăzi în desordine, unele împachetate, unele gata a fi încercuite. § 2. În sala din dreapta, cu mobile de lemn, dulapurile toate deschise, unele fiind forțate, obiectele din ele lipsă. § 3. În vitrina costumelor, urme de mare devastare, multe lucruri ridicate; în aceeași sală lăzi cu arme vechi, parte de bronz, aproape complet împachetate. Toate celelalte dulapuri din sală deschise. Dulapurile cu obiecte preistorice au rămas aproape intacte, deoarece aceste obiecte de foarte mare valoare științifică, n'au prezentat niciun interes devastatorilor. § 4. În cancelarie s'au găsit lăzi gata împachetate, conținând obiecte casnice ale personalului, și s'au închis la loc. Într'una din lăzi, s'au găsit inventare ale Muzeului. § 5. În cancelaria alăturată, într'un dulap din colț s'au găsit monetele în mare desordine, multe erau răspândite pe jos. Plicuri cu indicațiuni erau rupte și conținutul lipsea. La sumara examinare făcută, față fiind ajutoarele noastre (curierul și secretarul Filimon), nu s'au găsit alte decât monete romane de aramă și vreo câteva monete de argint. Din consultarea repede a registrului special al monetelor s'au constatat că în dulap erau și monete de aur și anume a lui Neron și a lui Domițian, care nu s'au mai găsit. După inventarul consultat, colecția conținea 3360 de numere. Am găsit mai multe cutii goale în care probabil au fost monetele și medaliile de preț. În aceeași cancelarie s'a găsit o serie de cărți vechi începând cu anul 1537—1700. În dulapul de metal cu caziere mai multe cutii goale. § 6. În odaia specială a Bibliotecii s'a observat asemenea desordine. Din cutiile de metal cu acte familiare unele erau deschise și goale. § 7. Cele două săli de sus, găsite închise și conținând obiecte preistorice și tablouri, n'au suferit nicio devastare. § 8. Asemenea au fost ferite de devastare celelalte două săli de sus conținând obiecte de lemn, olărie și alte colecții de interes etnografic și archeologic. § 9. De asemenea au rămas intacte și secțiunea faunei conținând obiecte paleontologice și animale împăiate. § Făcând această constatare, am lăsat

la fața locului pe d-l Aurel Filimon, secretarul Muzeului de Artă Națională din București, autorizat de a ne însoți în zona militară prin permisul Comandamentului General al Etapelor Nr. 2171/12 Septembrie 1916, cu însărcinarea de a orândui colecțiunile și a le controla pe cât posibil cu ajutorul inventarelor găsite. ☒ În această lucrare va fi asistat de organele militare locale. La plecare d-sa nu va ridica nimic din Muzeu, decât registrele găsite, pentru mai de aproape studiere a inventarului. ☒ Localul va fi închis și sigilat și lăsat în paza autorităților militare. Făcut în dublu exemplar la Sepsi-Szent-György, în 17 Septembrie 1916. ». ☒ Din raportul următor al delegatului nostru d-l Filimon, se constată, că obiectele, ce noi declarasem că lipseau din vitrine, se aflau împachetate în lăzile răspândite în diferitele săli, așa că nimic nu lipsea de fapt. S'au găsit de noi ulterior, sub scară, și monezile de aur, pe care le credeam lipsă la prima cercetare. ☒ D-l Filimon, după ce a orânduit și curățat sălile, primind în dimineața zilei de 23 Septembrie ordin de retragere, a plecat cu Corp. 2 din reg. 72 Etape, lăsând registrele-inventare în casa unde fusese găzduit. ☒ Cele 105 monete de bronz ce ne-au fost predate de d-l Colonel I. Petrescu, precum și cheile Muzeului Săsesc din Brașov și inventariile bisericii grecești și a Sf. Neculai din Scheiu, pe care le luasem spre a le copia, au fost predate — contra chitanță —, spre a fi readuse la locul de origină, reprezentantului oficial Baronului Wodianer, la București, la 23 Apr. 1917. ☒ Departe de a devasta colecțiile a căror pază ne era încredințată, le-am îmbogățit chiar. Astfel am depus în sălile Municipiului din Brașov obiectele bisericesti ce mi-au fost încredințate de d-l General Razu, precum și spada de onoare a lui Andrei Mureșeanu, ce-mi fusese dăruită de descendenții săi. ☒ Această spadă fiind regăsită de noi, după războiu, în Muzeul Săsesc din Brașov a fost predată, cu formele legale, Muzeului Românesc ce am înființat pe lângă Liceul din Brașov. ☒ Cele relatate despre colecțiile din Brașov și din Sf. Gheorghe au fost confirmate și de autoritățile ungare, care n'au ezitat să mărturisească că «Comandamentul militar român nu s'a atins de Muzeu și nu au fost jefuite colecțiile (Nr. din Dec. 1916 al revistei: *Muzeumi és Konyvtári Értesítő*). Relatând asupra activității subsemnatului, raportul menționat relevă principiul de a lăsa colecțiile la

locul lor de origină și se bucură că l-am respectat. Se recunoaște eficacitatea pazei militare instituite, mulțumită căreia s'a împiedicat eventuala devastare a colecțiilor. ☒ Același prim raport însă, făcut probabil în grabă și sub impresia primei nedumeriri, menționează lipsa a două din monezile de aur din veacul al 17-lea și mai lasă să cadă acuzațiunea gravă că «inventarele au fost furate», deși ele s'au găsit în urmă la locuința părăsită în retragere de Filimon. ☒ Asupra acestor inadvertențe, aceeași revistă a revenit însă curând, arătând că în privința obiectelor de artă situația nu a fost nici pe departe așa de tristă cum au arătat-o ziarele», datorită reprezentantului guvernului român, căruia i se aduc chiar laude. ☒ După chiar mărturia ungară deci, colecțiile din Brașov și cele ale Muzeului Secuesc din Sf. Gheorghe au fost salvate mulțumită măsurilor luate din Inaltul Ordin al Regelui Ferdinand, veșnic îngrijit de aproape de soarta obiectelor de artă, despre care am fost chemat să raportez personal, în Septembrie 1916, la Cartierul regal din Scroviștea. ☒ Toate aceste tezaure erau de mult cunoscute Regelui. În săptămâna patimilor a anului ce a precedat războiul mondial, mi-a fost dat să însoțesc pe Principele Moștenitor și pe Augustul Său frate în una din excursiile ce obișnuiau prin Ardeal și care s'a terminat cu vizitarea amănunțită a covoarelor și odăjdiiilor din Biserica Neagră. Și acestea au fost salvate în urmă tot din ordin al Suveranului, căruia se datorește nu numai întregirea țării, dar și a patrimoniului ei artistic. ☒ Același necurmat interes l-a manifestat pentru artă Regele Ferdinand și după războiu. Semnalându-l, după o inspecție la Sfântu Gheorghe, neprețuita valoare a descoperirilor preistorice din Ariușd, adăpostite aci, Maiestatea Sa, coborându-se de pe malul Peleşului în valea Oltului, a vizitat singur și fără a fi anunțat Muzeul, după cum arată Augusta Sa semnătură, ce onorează registrul vizitatorilor din ziua de 2 Aug. 1920. ☒ Imbărbătați de Inalta apreciere a colecțiilor lor, conducătorii Muzeului au știut, dela început, să se adapteze vremilor noi. Sfaturile ce li s'au dat cu prilejul inspecțiilor, au fost totdeauna urmate, iar subvențiile acordate — minime, neapărat, din cauza numeroaselor instituții similare, ce trebuiau deopotrivă ajutate — au fost bine întrebuințate, punându-se colecțiile cât mai larg în serviciul vizitatorilor prin etichete trilingue. ☒ Din-

tre toate muzeele provinciale din întinsul țării românești, pe lângă cele din Cluj, cel din Sf. Gheorghe este, fără îndoială, cel mai interesant și cel mai plin de surprize: la niciunul altul nu e mai mare nepotrivire între înveliși și conținut. Concepută în cel mai autocton și nemeși stil săcuesc antebelic, clădirea adăpostește obiecte distante cu mii de ani de frământările vremurilor de azi. ☞ Celor cari știu să desprindă limbajul mut, dar atâta de elocvent al obiectelor făurite de mâna omenească, splendidele vase, cu ale lor spirale divers zugrăvite, le vorbesc de vremuri îndepărtate, în care preocuparea de frumos pare să fi învins meschinele patimi ce ne despart azi. ☞ Iată de ce am fost și rămân « cel mai sincer și bun prieten » al acestui Muzeu, cum vor să-mi zică conducătorii lui. ☞ Din inimă le urez tot succesul în desăvârșirea frumoasei lor opere. ☞ Colegilor din Secuime trimit aceste urări cu cuget curat, dar cu inima însângera- rată de pe ruinele Muzeului din București, pe care româ- nimea postbelică nu l-a desăvârșit încă.

Articolul a apărut în românește (p. 30—4) și în traducere (p. 35—9) ungu- rească în publicația festivă: Emlékkönyv a Székely nemzeti Muzem Ötve- néves Jubileumára; Sf. Gheorghe 1929, 1 in 4°. 779 p.

Savantul *Childe v. Gordon* a publicat în acelaș volum un studiu intitulat: *Erösd and Dimini*.

¹⁾ « România față de teoriile nouă ale arheologiei preistorice »; *Viața româ- nească*, vol. XIX, 1910. pag. 67—88.

²⁾ « Arta României Mari: Contribuția provinciilor noi ». Conv. lit. Ian.—Martie 1924.

* * *

Adaos în 1936. Direcția Muzeului secuesc a ținut să-și exprime recunoștința pentru salvarea colecțiilor sale, cedându-ne, ca împrumut, exemplarele din in- teresanta olărie din Ariușd ce sunt expuse în secția ceramicii din Muzeul dela Șosea. Nu la fel a răspuns apelului nostru Direcția Muzeului săsesc din Brașov, ale cărui colecții au fost deasemeni salvate prin aceeaș intervenție.

MUZEUL BRUKENTHAL DIN SIBIU

(« Convorbiri Literare », Dec. 1933)

Dintre muzeele ce ne-au adus provinciile alipite, unul dintre cele mai importante este cel din metropola săsească din Sibiu. ☞ Muzeul Baronului Samoil Brukenthal este creațiunea sa personală, la care s'au adăogat, în cursul vremii, numeroase secțiuni și s'au produs schimbări în organizare, care diferențiază această instituție de celelalte similare. Inițial ea reprezintă felul tradițional în care s'au născut cele mai multe colecții din occident, dezvoltate din operele de artă adunate de particulari pentru ornarea palatelor și în vederea desfătării lor proprii. Astfel s'a înjghebat și Muzeul de azi al celui mai de văză reprezentant al Sașilor din Transilvania. Cariera lui Brukenthal, la început funcționar în administrațiile locale, luă un avânt cu totul neașteptat după audiența pe care tânărul de 32 de ani o avu, în 1753, la Impărăteasa Maria Theresia. Aceasta apreciindu-i valoarea, îl trecu prin principale funcții din cancelariile imperiale, ridicându-l până la rangul de baron și numindu-l Guvernator al Transilvaniei. În această, cea mai înaltă dregătorie, el a fost de mare folos alor săi, fără a fi prigonit pe celelalte neamuri din Ardeal. După moartea Augustei sale protectoare, neînțelegându-se cu noul împărat, el se retrase în palatul de azi din Sibiu, clădit pe la 1870 în barocul vienez. Intr'un stil mai puțin încărcat, el mai ridică și reședința sa de vară de pe malul Oltului, la Avrig, azi încă admirabil conservată în mijlocul splendidului parc cu terase. În palatul său din Piața Regele

Ferdinand din Sibiu, retrasul Guvernator al Ardealului își instalează bogata sa colecție de tablouri, alcătuită din darurile cu care generoasa Împărăteasă recompensase pe favoritul ei, cât și din cumpărăturile făcute la Viena și mai ales în Flandra și în Franța. În catul superior al palatului, el instalează biblioteca sa, cuprinzând operele principale ale vremii în ediții de lux și legături de preț. ☒ Murind în 1803, Baronul Brukenthal dispune prin testament ca colecțiile sale să fie puse la dispoziția publicului, lăsând un fond special într'acest scop. Dispozițiile acestea n'au putut fi realizate decât mai târziu, când întreg Palatul cu tezaurile ce cuprindea au trecut, în lipsa moștenitorilor direcți, în posesia Gimnaziului evanghelic de care depindea acum, conducerea fiind încredințată unui curatoriu. ☒ Numeroasele tezaure de artă de tot felul, cuprinse în vastul Muzeu, sunt amănunțit descrise în studii conștiințioase, datorite foștilor și actualilor conservatori ai celor opt secțiuni, precum și altor specialiști. Semnalăm numeroasele lucrări ale de curând decedatului director Csaki, ale preotului Victor Roth, precum și ale actualului conducător Dr. Spek și ale colegilor săi Bielz, Reisner, Orend și alții. Rezumate ale catalogului au apărut și în românește; iar o anodină înșirare a secțiunilor muzeului, lipsită de interes și de orice spirit critic, se găsește și în lucrarea românească asupra muzeelor ardeleni, simplă plagiere după operele în limba ungară și germană de d-l Coriolan Petreanu din Cluj. ☒ În loc de a reda aci starea actuală a muzeului, care deși în continuă prefacere sub noua conducere, nu a atins încă *idealul la care directorul năzuiește, să-mi fie îngăduit a schița pe scurt modificările ce aș crede bine venite pentru refacerea lui.* ☒ Avându-și autonomia sa bine stabilită, pe baza unor titluri necontestate, nu avem pretenția să ne amestecăm în gospodăria acestui muzeu, de a cărui existență în patrimoniul Regatului Român nu putem decât să ne felicităm. Ne limităm deci a da numai unele inspirațiuni celor în drept. ☒ Transformarea muzeului într'o colecție cu totul originală și de un interes superior celui ce-l prezintă astăzi este ușurată prin existența tocmai a celor mai de seamă elemente, care lipsesc la cele mai multe muzee, și pe care acestea caută să le supleze prin corective de care aci nu ar fi nevoie. ☒ Profitând de faptul că palatul Baronului Brukenthal este încă în aproape totalitatea lui

intact conservat, ar trebui căutat să i se redea splendoarea lui inițială, servind astfel memoria întemeietorului și procurând contemporanilor o imagină cât mai fidelă a splendorii din epoca barocului Mariei Theresia. Ocazia pentru asemenea reconstrucție e unică; căci în Palatul din Piața Ferdinand s'au păstrat saloanele cu structurile epocii și chiar cu tapetele și draperiile de mătase ale vremii. În salonul de muzică cu panourile și supraporturile aurite și cu portretele pictate în mărime naturală al Impărătesei protectoare și al Baronului sas se mai află și mobile și covoare din moștenirea directă a întemeietorului. Cu cele ce se găesc și care, la nevoie, ușor s'ar putea completa prin originale din epoca aceea, s'ar mobila saloanele încă bine păstrate ale catului de jos, liberându-se și încăperile actualmente ocupate de cancelariile bibliotecii. Sălile astfel libere de orice adaosuri ulterioare și readuse la splendoarea lor originală, cu sobele de faianță încă în ființă și cu mobile contemporane ar procura un admirabil ansamblu baroc, care singur ar constitui cel mai frumos și instructiv muzeu. Valoarea acestor interioare ar putea fi sporită prin expunerea principalelor opere de artă, de care de sigur că și Baronul proprietar se încunjura, spre a se bucura de ele. Dintre picturi, de pildă, nu s'ar expune decât originalele cele mai de seamă, cum e, în primul rând, portretul cel mic al unui bărbat cu beretul albastru, pe care Brukenthal l-a cumpărat drept operă a lui Dürer și care în urmă s'a dovedit a fi a lui Jan van Eyck, ceea ce nu-i scade de loc valoarea. Pe alte panouri al aceluiași salon, îmbrăcat în mătase, s'ar atârna portretul unui bărbat cetind și al femeii în rugăciune de Hans Memling, alături de lucrări ale lui David Teniers cel tânăr și alte câteva originale, care astfel izolate, pe câte un panou, ar produce tot efectul dorit. Sculptura, căreia Baronul nu i-a acordat atenția cuvenită, ar putea totuși fi admirabil reprezentată, expunându-se de pildă splendidul grup al Maicii Domnului cu trupul Mântuitorului pe genunchi, operă gotică din vremea când biserica nu era încă reformată. Originalul este expus azi în secția muzeului din nartexul bisericii evanghelice. S'ar mai adăoga, în saloanele astfel readuse la viața de odinioară, unele gravuri și câteva — puține numai — talere și vase de zinc și de ceramică din bogatele, prea bogatele, secțiuni respective ale aceluiași muzeu, înțesate în alte încăperi ale

Palatului. In vitrine închise s'ar arăta giuvaeruri personale d'ale Baronului și pe mese s'ar expune câteva din splendidele cărți ilustrate și bogat legate în piele cu ornamente aurite, alese din zecile de mii de volume ale bibliotecii. Procedându-se la fel cu celelalte principale încăperi ale fostei locuințe a Guvernatorului, s'ar mobila din nou, în stilul epocii, iatacul și intrarea, care azi sunt ocupate de serviciile bibliotecii. In sala de intrare s'ar putea expune, așa cum de sigur că au fost odinioară câteva arme, alegându-se exemplarele caracteristice din bogata colecție de arbalete, unele de ale Corvinilor din secția specială, de sub conducerea pricepută a doctorului Bielz. ☒ Modificările propuse pentru reînființarea apartamentelor Baronului Brukenthal servind ca săli de muzeu, nu ar fi de altfel decât aplicarea metodei ce s'a și întrebuițat în secția artei casnice, care odinioară constituia așa zisul Karpaten-Museum de sub direcția veneratului Emil Sigerus. După cum în această secție sunt instalate întregi odăi țărănești, din diferite regiuni și din epoce deosebite, tot astfel s'ar proceda și cu reconstituirea locuinței seniorale a fostului Comes și donator al atâtor comori artistice. Din instalațiile actuale s'ar păstra numai încăperea anume ferecată și cu vitrine speciale, în care sunt păzite obiectele de metale prețioase între altele operele faimosului artist sas Sebastian Hann, precum și monezile constituind așa zisul tezaur sau Schatz-Kammer. Sfitele de brocat italian din secolul al XV-lea și celelalte odăjdii vechi și foarte prețioase, împreună cu alte obiecte depozitate deocamdată în biserică, ar putea constitui o splendidă secțiune bisericască. Căci în numeroasele încăperi ale palatului s'ar putea instala în mod mult mai rațional atât biblioteca cu sălile ei de lectură, azi așa de reduse și incomode, cât și celelalte secțiuni muzeale. Atenție deosebită ar trebui dată secțiunii săsești în care s'ar expune și portretele martirilor Horia, Cloșca și Crișan de Stock. Pentru procurarea spațiului necesar ar trebui redus numărul obiectelor expozabile. Din cele aproape 1500 de tablouri s'ar expune cel mult 150 de pânze, în acest număr cuprinzându-se și operele din saloanele reconstituite. Restul pânzelor s'ar înmagazina în dulapuri închise și anume construite cu secții suprapuse la fel cu acelea în care se așează cărțile în rafturi. Căci principiul azi în vigoare constă în a se expune cât mai puțin obiecte,

dar din cele mai caracteristice; operele de valoare secundară sau dubioasă adăpostindu-se în depozite puse la dispoziția cercetărilor, la cerere. Publicul vizitator nu trebuie obosit, constrâns fiind a parcurge săli întregi cu pereții tapisați de pânze, din care așa de puține sunt adevărate opere de artă. Nu cantitatea, ci calitatea importă, și numai printr'aceasta din urmă se impune un muzeu. De același principiu este convins, de sigur, și colegul Speck, actualul director al Muzeului Brukenthal și noua sa orânduire a galeriei după școli constituie un progres incontestabil față de trecut. Ar trebui însă să poată convinge curatorii Muzeului să aibe curajul de a reduce expunerea colecțiilor, împărțindu-le după normele aci expuse. Astfel selecționat și instalat în cadrul inițial al apartamentului autorului palatului, Muzeul Brukenthal ar lua loc de frunte între instituțiile de artă. Ar întrece pe toate celelalte muzee, care lipsite de un cadru propriu, au fost nevoite să se adăpostească în clădiri noi, imitate după altele vechi. Muzeul sășesc din Sibiu ar sta alături numai de noul muzeu creat la Viena după războiu și instalat în palatul Belvedere de Jos, sub denumirea de « Barok Museum ». Față de sălile prea ceremonioase și reci ale Palatului Belvedere, Muzeul Brukenthal ar prezenta avantajul unei expuneri mult mai intime și mai impresionante, constituind unul din cele mai interesante muzee din Europa. Prin preschimbarea orânduirii din palatul Brukenthal s'ar aduce un mare serviciu nu numai muzeografiei din România, Muzeul clasându-se astfel între cele mai de seamă instituții similare, dar s'ar preamări și memoria generosului donator. Numai restabilindu-se atmosfera vremii în care au fost adunate imensele, dar disparatele comori, se va acredita faima de estetic și priceput amator de artă ce se atribue Baronului, de către coreligionarii săi. Fără a se reface acest mediu baroc, în mijlocul căruia presupunem că au trăit înnobilitul sas, cu greu posteritatea îi va acorda priceperea estetică, ce altfel i s'ar putea contesta. Cantitatea operelor achiziționate de el, la care se mai adaugă și preținsele daruri ale Impărătesei, nu ajung pentru a-i asigura titlul de mecen și estetic, care în ochii posterității și ai noștri cântărește mai mult decât acel de fost Guvernator trecător al Transilvaniei. Cei cari țin deci la faima reprezentantului de frunte al neamului sășesc să-i salveze memoria, redând

în chipul aci arătat, valoarea adevărată frumoasei sale ctitorii.

Adaos în 1936. Prin scrisoarea sa din 4.II.1934 Dr. Rudolf Spek, Directorul Muzeului Brukenthal, mulțumește pentru menționarea muzeului cât și pentru intențiile de reformare pe care, urmărindu-le de mai multă vreme, nu le-a putut realiza din cauza lipsei de fonduri. În caz că se vor împlini odată aceste planuri, se va profita de indicațiile date prin acest articol, adaogă scrisoarea. ☒ Cu mulțumiri aflu că multe îmbunătățiri au fost aduse, în timpul din urmă, acestui prea interesant Muzeu, suferind, până aci, de boala generală a supraîncărcării sălilor de expoziție.

CULTUL TRECUTULUI ȘI MUZEELE PROVINCIALE

(« Convorbiri Literare », Mai 1910)

Respectul ce din multe părți începe să se arate pentru monumentele trecutului ne confirmă generalizarea unei culturi mai serioase și la noi. Căci cu cât mai înaintat este un popor, cu atât mai gelos este de trecutul său și de rămășițele strămoșilor săi. Nimic nu întreține mai bine simțământul patriotic decât dovezile legăturii cu pământul ce locuim și desgroparea obiectelor ce ne deșteaptă memoria străbunilor noștri. Prin punerea în evidență a monumentelor trecutului se trezește totdeauna și simțământul artistic al poporului. Inculții numai consideră azi arta ca un lux netrebnic, pe când națiunile civilizate socotesc cultivarea artistică printre cele mai superioare îndatoriri culturale ale lor. Educația estetică a maselor este preconizată ca unul din mijloacele cele mai eficace pentru fericirea popoarelor. De unde până aci arta era aproape exclusiv apanagiul celor bogați, azi ea tinde să pătrundă până în straturile cele mai modeste, a căror existență monotonă caută să o învioreze. Mijloacele întrebuintate sunt întemeierea societăților corale, foarte răspândite mai ales în Germania, și organizarea expozițiilor și conferințelor populare, puse la modă mai întâi de către Englezi. În poporul nostru, atât de bine înzestrat din fire, simțământul artistic nefiind încă cu totul stins, el se poate cu atât mai lesne înviora. Ar trebui numai ca straturile dirigente să manifeste un interes mai viu pentru acelea din producerile care mai păstrează un caracter

artistic. In primul rând ar trebui deci să se popularizeze mai mult prin școli doinele și cântecele noastre bătrânești. Apoi, să se dea mai multă atențiune produselor artistice populare, adunându-le și punându-le în valoare, prin expoziții sau conferințe. ☞ Muzeele joacă în acest sens un rol principal. Crearea Muzeului de artă națională din București nu poate însă singură să aibă înrâurire asupra țării întregi. Tendințele sale trebuiesc dar susținute prin crearea altor muzee regionale. Ideea ce am propagat în acest sens, prin conferințele asupra artei noastre în provincie, începe să prindă tot mai mult. Căci departe de a mă teme, ca predecesorii mei, de concurența ce muzeele regionale ar putea face instituțiilor din București, sunt dimpotrivă convins că ele s'ar ajuta reciproc. Muzeele provinciale posedând cu înlesnire mai multe exemplare din fiecare din specialitățile locale, ar ceda cu ușurință, în schimb, câte un specimen Muzeului central din București, și astfel, în loc de a se concura, Muzeele s'ar îmbogăți prin schimburi reciproce. ☞ De aceea cu o bucurie sinceră salut orice nouă întemeiere de Muzeu provincial, convins fiind că numai printr' o cât mai largă conlucrare vom putea scăpa încă rămășițele artistice și etnografice, menite să dispară din cauza nepăsării noastre de până aci. Inițiativele particulare sau oficiale care se pun în serviciul acestei cauze într' adevăr naționale merită deci să fie semnalate și îmbărbătate. O conlucrare comună ar fi de dorit. In adăstarea însă a expunerii unui program general, care ar putea servi de bază unei organizări mai largi, mă voiu mulțumi a semnală deocamdată cele câteva exemple ce merită să fie urmate și de alții. ☞ Astfel, în afară de întreprinderile bucureștene, mai vechi și destul de cunoscute, în *Craiova*, d-na Lucia N. Romanescu, dând o extindere mai mare colecțiunii sale particulare de splendide țesături și cusături doljene, pune bazele unui frumos Muzeu, care va servi în primul rând ca îndrumător pentru atelierul de țesătorie înființat de către d-sa. ☞ La Iași, *Societatea Domnița Ruxandra*, de sub președinția Principesei Moruzzi, năzuește de asemeni la înființarea unui Muzeu pe lângă atelierul, care a și dat rezultate fericite. ☞ La *Botoșani*, d-na H. Buzoianu a înființat *Societatea Stativale* cu aproape același program. In afară însă de aceste întreprinderi menite să redeștepte mai cu seamă industria casnică străbună, avem de înre-

gistrat și înființarea unor Muzeu cu caracter cultural mai general. In fruntea așezămintelor provinciale de acest gen trebuie menționat *Muzeul Gorjan din Târgu Jiului*, datorit stăruinții neobosite a d-lor I. Moisil și Piekarski, azi sub conducerea d-lui A. Ștefulescu, care ne-a dat lucrări atât de însemnate asupra regiunii sale. ☒ Un alt Muzeu însemnat, mai ales prin antichitățile romane ce conține, este acel din *Hârșova*, datorit d-lui Cutov, dirigintele școlai în care e adăpostită colecția. ☒ Capitala Moldovei, deși posedă numeroase și interesante specimene din stațiunea preistorică dela Cucuteni, nu are încă un muzeu de artă propriu zisă, în afară de colecțiile răslețite în Muzeul Societății de Științe și cele câteva obiecte rătăcite în galeria de tablouri dela Școala de Arte Frumoase. Făcându-se un discernământ mai rațional, sunt convins că s'ar putea alcătui cu înlesnire la Iași un muzeu foarte fumos, mai ales cu tezaurele splendide ce sunt ascunse în capela metropolitană. ☒ *Comuna Brăila* ne dă de asemeni un prea frumos exemplu, prin noua organizare a muzeului și bibliotecii sale, sancționată prin Inaltul Decret din 27 Februarie a. c. ☒ Orașul luând în a sa sarcină biblioteca și muzeul, înființate de Corpul didactic încă din 1880, a ținut să reglementeze până în cele mai mici amănunte viitoarea funcționare a instituțiilor. Urăm ca acest regulament foarte strict să-și găsească o cât mai largă aplicare, și dorim mai cu seamă să nu se piardă din vedere o cât mai sânguitoare colecționare a diferitelor specialități consemnate sub rubrica muzeului. ☒ Pe baze încă și mai largi se înființează, în luna aceasta chiar. *Societatea Târgoviștea* a cărei menire este în primul rând « cultul amintirilor », după cum glăsuște proiectul de statut. ☒ Programul societății este foarte vast și bine conceput. Se are în vedere nu numai îngrijirea monumentelor istorice și colecționarea într'un muzeu a obiectelor de artă, dar și reîmprospătarea vechilor izvoade și tehnice țărănești, precum și păstrarea peisajelor și a aspectului caracteristic al orașelor și satelor. ☒ Pe pământul sfințit de atâtea amintiri scumpe al vechei capitale a voevozilor noștri, câte nu s'ar putea înfăptui în marginile programului publicat! Și pe cât mai restrânsă este regiunea, cu atât mai mare e înlesnirea colecționării. In timpul cel mai scurt s'ar putea realiza în splendidul cadru al bătrânei Târgoviște un admirabil muzeu regional, cu înalta menire

a unui templu de întărirea sentimentului național. ☒ Intr'acest gând urez tinerii societăți ca nobilul ei entusiasm să nu fie stânjenit de amestecul nefast al oficialității, căreia îi sunt, pare-se, străine asemenea preocupări de un ordin totuși așa de însemnat pentru dezvoltarea culturală a poporului. ☒ În schimbul nepăsării stăpânirii, dela care nici Societatea Târgoviștea nu așteaptă mult, îi dorim un concurs cât mai eficace din partea particularilor. Pe lângă Societatea « Arta românească », ale cărei serii de publicațiuni asupra monumentelor din țară se bucură de succese tot mai frumoase, Societatea Târgoviștea va contribui, sperăm, și ea la redreptarea sentimentului artistic și sădirea cultului pentru trecut. ☒ Paralel cu mișcarea din țară, avem de înregistrat, în aceeași ordine de idei, dincolo de Carpați întemeierea *Muzeului Asociațiunii* din Sibiu, inaugurat la 1905. Situația este aci inversă decât în capitala României. Sibiul se mândrește cu un palat falnic, anume clădit, pe frontispiciul căruia se răsfată firma de mai sus. ☒ Muzeul propriu zis este încă departe de a corespunde clădirii; colecțiile se pierd într'acest palat măreț. Marc însă este muzeul în imaginația și dorința întemeetorilor și conducătorilor săi. Și am deplină credință că prin stăruința și priceperea sa, d-l O. Tăslăuanu va reuși să realizeze în curând idealul de toți dorit. Când însă colecțiile vor fi atât de însemnate încât să merite numele de Muzeu, atunci, și mai mult decât azi încă, acest nume nu se va potrivi cu palatul ce o poartă. Căci numai pentru Muzeu nu sunt amenajate sălile actuale, în care cu greu se pot expune cum se cade colecțiuni mai însemnate. ☒ Invățământul ce aș vrea să trag din acest caz este că, înainte de a ne îngriji de un local și de statute prea amănunțite, să ne preocupăm mai serios de adunarea obiectelor. Orânduirea și catalogarea lor pe specialități se va putea face și în urmă. Să nu mai pierdem însă vreme, și cât mai în grabă să adunăm puținele rămășițe ce ne-a mai cruțat vremea și mai ales urgia nepriceperii de care ne-am arătat atât de culpabili. La aceste pacoste se mai adaogă acum în urmă și concurența ce ne fac străinii în adunarea obiectelor de artă. ☒ Colecționare fără preget, aceasta trebuie să fie lozinca tuturilor celor ce-și dau seama de însemnătatea culturală a Muzeelor românești. ☒ Organizarea pe baze raționale a Muzeului neamului românesc și clădirea unui local propriu în capitala Regatului, este o

chestiune ce dela sine se impune și a cărei definitivă rezolvire nu va mai putea întârzia. ☞ Dar, dacă stăpânirea nu-și va face datoria, am convingerea că inițiativa particulară nu va fi nepăsătoare la apelul ce i s'ar adresa într'acest scop.

Adaos în 1936. Situația fiind azi cu totul schimbată, articolul de față n'are decât valoarea documentară a împrejurărilor de acum un sfert de veac. Multe alte colecții s'au alcătuit de atunci, și de lăudat este, mai ales, înființarea numeroaselor muzee sătești, despre care este vorba în articolul privitor la «Muzeele în aer liber».

MUZEEL REGIONALE DIN MOLDOVA ȘI DIN BUCOVINA

(« Convorbiri Literare », Dec. 1933)

O veche făgăduială dată Părintelui Matasă, de a contribui printr'o conferință la sporirea fondului « Casei Naționale » din Piatra-Neamț, mi-a îndreptat pașii spre Capitala acestui frumos și tipic județ moldovenesc, în care muntele se îmbină cu câmpia mănoasă, adăugând belșugul la frumusețea naturii. Dar farmecele firii cât și bogățiile de tot felul ale regiunii ni le-a descris însuși Părintele Matasă în excelenta sa călăuză a județului Neamț, la consultarea căreia trimitem pe toți accia, cari se interesează de mânăstirile și de celelalte excursii ce ne oferă acest minunat colț al țării. ☒ Mă voiu mărgini a vorbi numai de Muzeul din Piatra-Neamț, care, puțin cercetat, merită totuși să fie cunoscut, ca model demn de imitat chiar. E conceput pe bazele largi ale unui adevărat muzeu regional, corespunzând așa ziselor Heimat-Museen germane, care trebuie să ne serve drept norme conducătoare, fiind azi imitate până și peste ocean. ☒ Tipul cel mai desăvârșit și în proporțiile cele mai grandioase este, dintre toate Heimat-Museen pe care le-am cercetat, cel din orașelul Altona, de lângă Hamburg, creația Profesorului Lehmann, pe care aș dori să o văd cât mai imitată la noi. ☒ Muzeul din Piatra, neavând local propriu, este adăpostit în câteva săli ale Liceului, care de asemenea se cuvine să fie semnalat prin pioasa comemorare a celor trei primi directori, ale căror figuri sunt eternizate la temelia intrării monumentale a frumoasei clădiri școlare. Vremelnicii con-

ducători ai « Liceului Petru Rareș », cari au meritat onoarea bronzului sfidător al vremii, sunt: Stamatin, Hogaș și Negrea. Unuia dintre ei se datorește și începutul muzeului ce ne preocupă. Stamatin anume, a fost prima albină harnică și neobosită — ne spune urmașul său de azi, tânărul profesor Constantin Turcu, care a adunat orice plantă și orice fosilă ce i se părea lui că interesează trecutul acestei regiuni. Colecțiile sale de fosile au fost consultate de numeroși savanți, iar de curând s'a dat chiar numele de *Rhombus Stamatini*, uneia din speciile de pești din epoca oligocenului, ale cărei urme fosile s'au găsit pe aci. E un frumos omagiu postum adus muncii neobositului cercetător și inițiator al Muzeului, care în urmă a căpătat o așa de interesantă dezvoltare. Azi se pot contempla, în modestele săli ale liceului rezervate colecțiilor, reprezentanții de frunte ai bogatei flore și faune locale cu cerbi, căprioare, urși, cocoși de munte și atâtea alte viețuitoare caracteristice regiunii. ☞ De curând s'a adăugat Muzeului o nouă secțiune, condusă de profesorul Grigorovici, cuprinzând așa zise vechituri de prin clopotnițele bisericilor din sate, atât de disprețuite până aci, deși atât de însemnate pentru arta veche populară. Sperăm că, prin ajutorul mai ales al apri-gului culegător ce este părintele Matasă, colecția de icoane, de costume și de scoarțe va căpăta o importanță cel puțin egală cu secțiunea științifică. Ar mai fi de semnalat la acest liceu și bogata sa bibliotecă cu cărți vechi românești, orânduită, îmi spunea cu mulțumire profesorul Andrei, după normele Fundațiunii Carol I, unde entusiaștii tineri dascăli și-au căpătat nu numai cultura din cărți, dar și educația vieții. ☞ N'aș putea părăsi înviorătoarea atmosferă a Pietrii, mândră cu drept cuvânt de splendida amintire a marelui Ștefan, fără a regreta că atotputernicia unei autorități din Centru împiedică bunăvoința înțelegătoare a unor îndrăgostiți de trecut, cari vor să redea chenarelor gotice ale bisericii lui Ștefan splendoarea lor originală, îmbâcsită de straturile de var ale generațiilor din urmă. ☞ Interesantă și demnă de semnalat este și încercarea arhitecților Bolomey și Droz, cari în stilul inspirat din mândra biserică străveche, au ridicat alături localul Băncii Naționale și mai departe școala primară a fraților Lalu — protectorii orașului — fără a deonora trecutul, cum s'a păcă-tuit de pildă prin palatele ce sugrumă Stavropoleosul

nostru. ☒ Și față de capitala Bucovinii, în spre care m'am îndreptat, părăsind Piatra, orașelul moldovenesc își menține rangul său bine hotărât între reședințele provinciale. Urmărind comparația, chiar numai din punctul de vedere al Muzeografiei, care singur ne călăuzește de astădată, efortul din Piatra-Neamțului întrece pe al Cernăuțului. Avem aci într'adevăr colecții vechi de foarte mare însemnătate, dar în loc de Muzeu n'avem decât cimitire ale artei. Căci cum s'ar putea numi altfel îngrămădirea de obiecte de tot felul și din toate epocile, pe care cu atâta înduioșătoare grijă le custodește pensionatul dascăl Stupnitzki, catalogul viu și pasionat al atâtor minuni, lipsite de cadrul ce li se cuvine. ☒ Numai de localul adecvat mai au nevoie toate aceste splendori ale trecutului, pentru a mai spori cu unul numărul minunatelor muzeu ce ne-au adus alte municipii din provinciile alipite. Și sper că nu mi se va lua în nume de rău, dacă, după atâtea rapoarte verbale și scrise, voi insista și pe această cale pentru înfăptuirea Muzeului din Cernăuți, căruia îi datoresc recunoștință pentru vasele neolitice dela Șipeniț, împrumutate Muzeului de artă națională din București și aceasta mă obligă a pleda și cu mai multă tărie pentru convenita expunere a tezaurelor îngrămădite la Cernăuți, unde s'ar putea alcătui un minunat Muzeu, începând din vremea preistorică și până la arta țaranului. ☒ La sentimentul recunoștinței față de colecțiile cernăuțene, se mai adaugă și frica să nu rămânem de rușinea minorităților, care, dacă nu le vom da posibilitatea de expunere în de toți doritul local comun, vor inaugura un muzeu al lor, înaintea noastră. ☒ Un splendid început a și realizat cărturarul-artist d-rul Vladimir Zalozieckiy, fost secretar artistic al Comisiunii monumentelor istorice din Viena, una din cele mai bine reputeate și mai vechi organizări de acest fel. În această calitate el a îmbogățit colecțiile vieneze cu vechi tablouri de artă clasică, ce a descoperit în biserici părăsite. Acum alcătuește o splendidă colecție de artă huțană, în locuința sa țărănească pe Țețina. Mic, dar plin de vrajă este acest muzeu, mai ales când ai fericirea ca însuși întemeietorul, actualul Senator al României întregite, să-ți lămurească rostul și proveniența obiectelor adunate. Sunt încă sub farmecul ședinței când, ajuns pe înserate pe culmile Țeținei, la lumina tremurătoare a unei feștile îmbinându-se cu strălucirea

icoanelor zugrăvite pe sticlă, a alăturilor sclipitoare și a cahlilor multicolore, ni s'a descusut înțelesul ascuns al izvoadelor pe cât de primitive pe atât de amăgitoare. Interpretarea lor se confundă cu miturile clasice, pe care însă cele păgâne de prin meleagurile noastre de sigur că le preced. Căci cercetări în acest sens vor dovedi, cu siguranță, că nu numai arta veche greacă e dependinte de cea tracă, dar că și legendele și basmele noastre au rădăcini mai vechi decât în clasicismul elin. Pentru multilateralul artist dela Țețina, rostul etnografiei nu se limitează la scrierea rece a obiectelor; el caută să purceadă dela origina mistică ce rezidă la născocirea oricărui izvod, fie el oricât de neînțeles, la început, pentru spiritul modern de azi. ☒ Desinând cu o virtuozitate uimitoare, autorul atâtor studii etnografice, însoțește tălmăcirile prin redarea în imagini zugrăvite a gândurilor sale; conferințele sale, în loc de proiecțiuni, sunt însoțite de desene libere pe tablă și prin vioiciunea lor au uimit cercurile specialiștilor din Occident. Mărturisesc rușinea ce am resimțit-o, acum câțiva ani, când, la Berlin, într'o reuniune a directorilor de Muzeu, am fost în neplăcuta situație de a nu fi cunoscut încă pe atunci pe savantul meu nou concetățean, așa de bine reputat peste hotare. ☒ Adunarea de obiecte și cercetările etnografice sunt acum preocupările de seamă ale deputatului Zalozieckiy, căci, spre deosebire de alți aleși ai Națiunii, politicianismul nu-i răpește vreme. Interesele minorității, pe care o reprezintă în Parlament, se acoperă cu acele ale noastre: și unii și alții trebuie să dorim o cât mai puternic consolidată Ucraină, care să ne despartă și să ne ferească de comunismul sovietic. Față de milioanele de Ucrainieni din țara lor, mica minoritate din Bucovina nu are însemnătate și în niciun caz nu ne poate fi ostilă. Iată crezul acestui loial cetățean minoritar și în acest sens el a pledat și la Geneva, la Congres, ca și în Camera și în Senatul României. ☒ Interesele etnografice românești sunt atât de împământenite în casa lui, încât chiar feciorul său, bălanul și blajinul elev al « Liceului Ștefan cel Mare », organizează regulat, cu flăcăii din Țețina, vicleimuri ce colindă în Cernăuți, recitând sute de versuri populare în variante noi, ce nu-s încă consemnate nici în colecțiile noastre clasice. ☒ De concurența unui element așa de convins de importanța artei populare și atât de bine pregătit ar trebui să ne folosim

și ar fi de dorit să vedem colaborând într'un mare muzeu bucovinean. Aceasta ar trebui cât mai curând să ia ființă în capitala vechei provincii, atât de interesantă și prin mozaicul populațiilor ce cuprinde. O contopire a obiectelor din localul Camerei de Comerț, cu colecțiile de icoane dela Mitropolie și a altora ce se irosesc, ar fi soluția cea mai fericită, asigurând un succes și mai mare viitorului Muzeu regional din Cernăuți. § In așteptarea acestei realizări, avem măgulirea că obiecte muzeale se adună peste tot, cu o râvnă tot mai mare. § Asemenea colecții vor servi să completeze odată secțiile muzeale de arta boierilor noștri, ce ne lipsesc încă. In multe alte părți se mai găsesc, din fericire, opere ignorate de artă, cum de pildă acvarelele nebănuite ale prea cunoscutului ilustrator Bouquet, din 1850, la conacul lui Eugen Ghika din Climești, unde artiștul francez pare să fi poposit mai multă vreme. § Din toate cele înșirate, se desprinde un principiu fundamental ceea ce la alcătuirea muzeelor nu trebuie pierdut din vedere și anume: urmărindu-se un țel bine definit, să nu se îngăduie ca Muzeele să devină un fel de depozite de lucruri vechi, fără legătură între ele. Conducătorii instituțiilor să nu fie târâți nici chiar de fanteziile unor eventuali donatori, ajungând să facă în loc de muzee un fel de caleidoscoape fără rost, lipsite de înțeles și fără acțiune educativă. Un exemplu de asemenea Muzeu fără program, și pe care trebuie să ne păzim să-l imităm, este cel dependinte de Universitatea din Iași. Sub denumirea de Muzeu de arheologie clasică, el întrunește pe lângă mai multe gipsuri greco-romane, câteva ouă încondeiate și unele gravuri franțuzești din vremea războiului. § Vizitatorul, uluit de alăturarea unor asemenea obiecte disparate, în zadar va căuta rațiunea lor și firul conducător al unei asemenea instituții, ce are pretenție de a se zice de înaltă cultură! Obiectele dintr'un muzeu de orice specialitate ar fi, trebuiesc bine selecționate, și numai acele demne de interes sau impunătoare prin frumusețea sau raritatea lor să fie expuse. § Să nu se confunde o sală de expoziție deschisă publicului cu depozitul sau cu laboratorul Muzeului. După cum pictorul, sculptorul sau scriitorul și muzicantul nu prezintă publicului operele decât în forma lor desăvârșită, tot astfel trebuie să procedeze și directorul conștient al unui Muzeu. Artă de a expune obiectele își are și ea cerințele și normele ei, care

de sigur că se pot dobândi. Muzeografia fiind însă mai mult o artă decât o știință, ea nu se poate învăța decât în limita în care își pot însuși vreo artă aceia cari din fire nu au nicio predispoziție într'acest sens. Cu sârguință se pot neapărat aduna obiecte, după felul specializării fiecăruia; se pot chiar alcătui colecții respectabile și utile pentru public, fără însă a avea pretenția de Muzeu propriu zise. ☒ Rezumându-ne deocamdată la partea de sus a Moldovei, adăogăm că Muzeu regionale se mai află la Suceava, în Bucovina, cu frumoase rămășițe dela Cetatea lui Ștefan; la Tecuci profesorul Const. Solomon a colecționat unele obiecte preistorice și romane; iar la Vaslui, directorul școlii normale, Constatin Capră, în muzeul etnografic « Ștefan cel Mare », întrunește pe lângă urice din veacul al 16-lea și rapoarte școlare semnate de Eminescu și figurine cu inciziuni dela stațiunea Coșăști, căreia eronat îi zice « glozeliană », luându-se după mistificarea popularizată și la noi, din păcate, de un coleg prea ahtiat după reclamă. ☒ Dintre toate aceste înjghebări moldovene cea mai reușită, cea mai veche și singura care a avut norocul să capete un local propriu este Muzeul din Fălticeni, care se apropie cel mai mult de idealul unui muzeu regional. ☒ Aci colegul Ciurea a reușit să adune nu numai interesante piese neolitice, dar și obiecte etnografice alături de fauna și flora regiunii. Prin manuscrisele și corespondența academicianului Nicu Gane, donate Muzeului și în parte publicate de cunoscutul cărturar local, Artur Gorovei, instituția și-a sporit considerabil importanța, putând servi drept model pentru alcătuirea altor muzee de acest fel.

Adaos în 1936. Puțină vreme a trecut și desideratul referitor la Muzeul din Cernăuți s'a și împlinit: în vechiul local, năpustit de atâți nechemăți, se răsfață acum bogatele colecții de odinioară, începând să capete tot mai mult aspectul unui adevărat Muzeu. Cu mulțumire înregistrăm acest succes, în așteptarea altora.

IV

VARIA MUSEOGRAPHICA

ODOBESCU ȘI MUZEELE

(« Convorbiri Literare », Nov. 1907)

Printre preocupările artistice ale lui Odobescu, Muzele ocupau și ele un loc însemnat. Și deși a lăsat altora onoarea direcțiunii, totuși lui se datorește în bună parte constituirea Muzeului nostru de antichități. De el au fost semnalate și apoi colecționate cele mai multe din doarele bisericesti, formând secțiunea principală a Muzeului, la care, în afară de unele pietre, nu s'a mai adăogat, în urma lui Odobescu, decât desordinea actuală. ☒ Dar în afară de sporirea Muzeului național, Odobescu mai este întemeetorul unui alt Muzeu, de a cărui urmă nu se mai știe nimic azi. ☒ E colecția de reproduceri în gips după principalele opere ale sculpturii antice. Instalate la început în localul școlii normale superioare, ele au trecut apoi într'una din sălile de jos ale Atencului, unde făcea Odobescu cursul său cel minunat. Azi, când archeologia în sensul modern al cuvântului nu se mai face la noi, e firesc ca și începutul de colecție alcătuită anume într'acest scop să fie dat uitării. M'am încercat, sunt acum tocmai zece ani, să atrag atenția celor în drept asupra nevoii de a se continua opera aceasta a lui Odobescu, dar am fost cu dinadinsul împiedicat să fac ceva. ☒ Sper că vor veni și vremuri mai senine, când umbra lui Odobescu nu va mai supăra pe nimeni și atunci se va relua, complectându-se, programul stabilit de el. Atunci va fi de folos sper, și proiectul cu toate indicațiunile necesare ce alcătuisem acum zece ani, în vederea completării Muzeului de sculptură comparată, început de neuitatul meu profesor de archeologie. În lipsa unui atare Muzeu, necesar nu numai pentru învă-

țământul universitar, dar chiar al școlii de arte frumoase, sunt nevoit să mă mulțumesc cu proiecțiunile, pe care tot Odobescu cel dintâiu le-a introdus în școlile noastre. ☒ Și în alcătuirea noului Muzeu de artă națională, Odobescu are partea sa de colaborare. Albumul cu splendide reproduceri după monumentele din țară, dăruit Muzeului de M. S. Regele, a fost executat din inițiativa și sub privegherea lui Odobescu. Insărcinat în 1860 să cerceteze mănăstirile din țară, el prezintă Ministerului pe lângă raportul său și un « Album archeologic pitoresc », « compus din 110 planșe în care vederile cele mai frumoase și antichitățile cele mai interesante sunt reprezentate cu mult talent, în ulei, în acvarelă și în sepie » de către pictorul elvețian H. Trenk. Dorința lui Odobescu de a se reproduce aceste originale este în parte realizată prin planșele ce împodobesc numerele « Convorbirilor ». ☒ În Muzeografie, ca și în întreg domeniul artei, tot lui îi datorim cea mai adâncă recunoștință. Am fi fericiți, dacă am putea realiza o parte din moștenirea de idei ce ne-a lăsat. ☒ Pe tabla de onoare a viitorului Muzeu al artei românești se impune sădirea numelui lui *Alexandru Odobescu*.

Adaos în 1936. Despre activitatea artistică a lui Odobescu s'au publicat: « Contribuții la cunoașterea activității lui A. O. » de Mih. Popescu, în Conv. Lit. 1936, pag. 257; ineditate ale lui Odobescu și articole despre el s'au mai publicat, cu prilejul împlinirii unui veac dela nașterea lui, în Conv. Lit. 1934. Tot atunci a apărut și broșura mea asupra lui Odobescu în editura « Cartea Românească », seria C. Nr. 53.

ARTA MUZEALĂ

(« Convorbiri Literare », Nov.—Dec. 1932)

Nu de așa zisele Muzece de artă va fi vorba azi, ci de arta muzcală, adică de felul cum se poate mai bine alcătui și orândui o colecție de obiecte de artă. ☞ De faza primă, a adunării sau colecționării obiectelor, au scăpat cele mai multe dintre Muzecele mari; iar acum ele îngrijesc de selecționarea și mai ales de o nouă expunere a obiectelor adunate în decursul vremii. Căci și în privința Muzeelor s'a schimbat cu totul rostul de până aci. În locul depozitelor muzeale, care uneori nu erau decât niște cimitire ale artei, muzecele moderne tind să devie organisme cât mai vii, având un rol din ce în ce mai important în educația popoarelor. Ținta muzeelor este azi de a forma gustul artistic al publicului și în consecință colecțiile trebuie să fie astfel constituite, ca să poată oferi fiecăruia ceva interesant și instructiv. A ne pătrunde de frumusețea artei este și trebuie să rămâe scopul final al vizitării muzeelor. Dar pe lângă stârnirea simțului frumosului, obiectele admirate mai răscolesc și alte sentimente, îmbogățind imaginația privitorului cu multe învățăminte folositoare. ☞ În Societatea de azi, ce așa de repede se destramă, Muzecele singure mai pot ține în cumpănă forțele inculte și destructive ale firii omenești, ne asigură un experimentat muzeolog elvețian. Prin punerea în evidență a sfortărilor seculare ale umanității și a valorii continuității și a tradiției, cât și prin desvăluirea trecutului local, muzecele exaltă și cultivă chiar sentimentul național. Dar pe lângă acest rol restrâns, marile muzece mai întretin și o atmosferă de sinteză internațională, prin etalarea în domeniul universal al artei a

diverselor stări de spirit și de sentimente, care apropie chiar pe cei mai desbinați politicește. ☒ Toate aceste înalte misiuni, muzeele nu le pot împlini decât conformându-se ritmului nou al vieții de azi. Servind unei alte idealități, ele au trebuit să se preschimbe potrivit cerințelor noi. ☒ Transiția dela concepția veche a muzeelor la cea nouă nu s'a făcut fără ezitări și greutate, întâmpinate din cauza rutinei. ☒ Inceputurile unei transformări a învechitei concepții a muzeelor ne vin de peste ocean, din America, unde tradiția muzeală nu era încă înrădăcinată, unde colecțiile nu s'au desvoltat, ca în bătrâna Europă, din zestrea inițială a caselor domnitoare. Municipiile americane sau miliardarii proaspeți, achiziționând dela noi tot felul de tezaure de artă, au fost nevoiți să le adăpostească în construcții moderne, profitând dela început de toate experiențele muzeelor mai vechi din continentul european. Și astfel centre răsărite de curând și deci fără tradiție culturală ca Philadelphia, Cleveland sau Detroit posedă astăzi muzeele cele mai moderne și cele mai bine amenajate. ☒ In Europa, țările scandinave și apoi cele germane au acordat mai întâi atenția cuvenită muzeelor ca elemente importante pentru cultivarea masselor. Mai ales după războiu, cu toată criza din Germania și din Austria, în ambele țări, muzeografia a luat o desvoltare extraordinară, nu numai prin alcătuirea unor noi colecții, dar mai ales prin modernizarea celor existente. In capul reformatorilor stă maestrul Wilhelm von Bode, fost director general al Muzeelor din Berlin, care s'a bucurat de un prestigiu universal și neprecupețit atât sub împărăția germană cât și sub regimul postbelic, care, prin excepție, l-a menținut în funcție ca director onorar, până la sfârșitul zilelor sale. Lui se datorește splendidul Kaiser Friedrich Museum, în care, pentru prima dată, s'au expus picturile împreună cu sculpturi și chiar cu unele exemplare de mobile și bronzuri decorative, formându-se ansambluri din aceeași epocă. Dela el, acest fel de expunere a fost admis în multe muzee din vechiul și din noul continent. ☒ Tot lui Bode se datorește și mărețul plan al completării clădirilor de pe Museums Insel, din care două mari complexe au fost inaugurate în toamna anului 1930, cu prilejul centenarului dela crearea muzeelor berlineze. Deși mai tinere ca multe colecții din alte țări, muzeele din Berlin au atins un loc de frunte prin bogăția

și buna calitate a colecțiilor, foarte sever alese, și prin admirabila lor expunere. Ultimele trei grupe, inaugurate în 1930, servă de modele al muzeografiei moderne. ☞ Minunat și cu totul original, e de pildă, muzeul ce adăpostește reclădirea, în mărimea originalului, a unei treimi din altarul din Pergam, din veacul al doilea î. Hr., cu splendidele sale frize sculptate, reprezentând Gigantomachia, ale cărei reliefuluri sunt mai mari decât figura omenească. Intrarea în altarul cu frize e întocmai reprodusă, iar sculpturile celelalte părți laterale sunt expuse pe zidurile sălii, al cărui tavan, fiind întreg de sticlă, dă iluzia expunerii în aer liber. ☞ Intr'o sală vecină este reclădită, tot în mărimea originalului, o poartă de marmură dintr'o piață din Milet, datând din secolul al doilea d. Hr. In aceeași încăpere mai domină și o statuie a lui Traian și o parte dintr'un templu corintian al aceluiași împărat. ☞ Muzeul Pergamului formează centrul triloghiei de clădiri noi, la care se alipesc două mari aripi laterale, ce urmează a fi reunite prin arcade, încă neterminate. Prin interior însă se face trecerea din sala lui Traian în secțiunea Babiloniei. Monumentele expuse aci, în reconstrucții conforme originalului, produc o impresie măreață. Mai ales se impune o poartă cu pereți de 15 metri înălțime, îmbrăcați în cărămizi smălțuite în albastru, pe câmpul cărora se desprind, la intervale regulate, figuri de animale în reliefuluri diverse colorate. Tot așa impunătoare e și reproducerea parțială, dar tot în mărimea originalului, a aleei templului zeului Marduk din Babilon cu reliefuluri de lei, tot în cărămizi divers colorate pe fondul albastru al smălțului lucios. ☞ In niciun muzeu din lume nu sunt expuse ca aci, în proporțiile originalelor, aceste splendide rămășițe de artă atât de bogată a marelui rege cunoscut sub numele popular de Nabucodonosor, care a ridicat asemenea palate minunate cu vreo cinci sute de ani înainte de era creștină. ☞ Mai puțin prin conținut decât prin orânduirea nouilor sale săli, este Muzeul german în care s'au adunat operele de sculptură și pictură, ce până aci erau adăpostite în Kaiser Friedrich Museum, care astfel a fost descongestionat, dându-se o mai bună expunere operelor rămase. ☞ Dar în afară de mărețul complex de pe Museum Insel, Berlinul mai are o serie întregă de alte colecții. Arta aplicată s'a mutat în fostul Palat imperial; arta modernă — cu foarte frumoase și prețioase opere

franceze — în fostul palat al Principelui Moștenitor. Mai există complexul de artă etnografică și orientală din Prinz Allbrecht-strasse, de o bogăție uimitoare. În legătură cu acestea este unicul în felul său și foarte bogatul Muzeu preistoric, care pe lângă comorile din Troja, descoperite de Schliemann, mai ne este în deosebi prețios și pentru că conține un « Rumänischer Saal », în care sunt expuse olării și figurine dela Cucuteni, Monteoru, Ariușd, Cernavoda și alte localități din țara noastră. Parte din ele au fost cedate, în 1910, de Haret, iar altele provin din dubletele ce am lăsat cu prilejul revendicării rezultatelor săpăturilor întreprinse de archeologi berlinezi, în timpul ocupației germane. Expuse în cel mai însemnat muzeu preistoric din lume, obiectele provenind din țara noastră pun în cea mai favorabilă lumină bogățiile artistice ale solului românesc, în parte numai explorat. ☒ În afară de Berlin, mai sunt în largul cuprins al Germaniei, foarte numeroase alte muzee, care se disting prin expuneri din cele mai moderne, contrastând grozav cu vechile orânduiri dinainte de războiu. În multe centre s'au clădit chiar localuri noi, originale și urmărind scopuri necunoscute de muzeografia de până aci. Pe toate le întrece secția cea nouă din Kunstgewerbemuseum din Colonia, asupra căreia mi s'a atras atenția din Paris și pe care am vizitat-o, pe când era încă în lucru, inaugurarea având loc la 6 Februarie a anului curent. ☒ Acest Muzeu e conceput și instalat după principii cu totul originale, și anume: nu s'a avut în vedere la coordonarea obiectelor decât: 1) materia și felul de prelucrare a ei; 2) scopul și forma obiectelor și 3) colorarea și ornamentul lor. ☒ Din aceste puncte de vedere numai, s'au considerat obiectele, fără a se ține seamă de partea lor reprezentativă sau istorică. Astfel, pentru a concretiza printr'un exemplu, noul fel de expunere, vom arăta că în vitrina, care are de scop să indice importanța ornamentului geometric, în linii drepte de pildă, sunt expuse bucăți din epoca arhaică greacă, alături de obiecte chineze, de împletituri ale sălbatecilor împreună cu obiecte de bronz sau de porcelan din Renaștere sau chiar din zilele noastre. Timpul și materialul nu joacă niciun rol, urmărindu-se numai desvoltarea ornamentului, deci a concepției de formă a artistului ca individualitate, scos de sub îngrădirea vremii și a naționalității. ☒ Această nouă concepție a înșirării obiectelor va

aduce de sigur, în desvoltarea viitoare a artelor decorative, multiple consecințe neprevăzute, ce nu se pot încă consemna, înainte ca procedeele dela Colonia să fi fost mai generalizate. ☒ Iată cum Muzeele care până aci erau simple localuri de adăpost ale artei, devin un fel de laboratorii, în care se plămădește arta viitoare. ☒ Mai greu s'a generalizat spiritul nou al Muzeografiei în țările latine, deși în Italia Mussolini a înviorat așa de mult domeniul artei, atât prin întinsele săpături archeologice întreprinse în întreaga țară, cât și prin prefacerea colecțiilor tradiționale și atât de bogate. Splendide și impunătoare sunt nouile secțiuni închinatc Ducei, din noua aripă a Muzeului Capitolului din Roma. ☒ Numai în Franța, cea atât de conservatoare, se observă mai puțin rezultatele transformărilor muzeografice. S'a remaniat Musée du Luxembourg și cel din Jeu de Paume. S'a mai premenit, dar foarte puțin, Cluny, ceva mai mult colecția lui Rodin și Muzeul Guimet; se reface, parțial, Trocaderul cu imensele colecții etnografice ce conține; s'au deschis sălile picturii moderne în mansardele Luvrului, iar în parter s'au mai ocupat cu statui romane și alte săli ce se mândresc însă cu platforme ornamentate în stiluri moderne. Singura inovație demnă de semnalat este adaptarea vechei Orangerii pentru Nymphaeurile lui Claude Monet, după stăruințele marelui său prieten, Clemenceau. ☒ Toate aceste inovații și remanieri nu satisfac însă, nici pe departe, năzuințele, legitime de altfel, de conducători artistici pe cari cu drept cuvânt le pot revendica Francezii. Nemulțumirea este generală din cauza stagnării sau încetinelii cu care se încearcă prefacerea muzeelor. Mai ales în urma succesului expoziției de artă franceză organizată la Londra, s'a văzut ce trebuie făcut pentru ca și în Franța să se dea o imagină așa de mândră și de instructivă a artei franceze, cum au reușit să o realizeze Englezii, cu opere provenind în marea majoritate tot din Franța. Cu înfrigurare se așteaptă îndreptarea stării deplorabile a Muzeelor. Institutul de cooperăție intelectuală, care emană dela Societatea Națiunilor, n'a dat în această privință alte rezultate practice, până acum, decât publicarea actelor congresului de artă populară din Praga și inițierea expoziției internaționale de artă țărănească, ce trebuia să aibă loc la Berna, în 1934, dar s'a amânat. ☒ Oficiul internațional al Muzeelor a luat, în diferitele sale întruniri, unele hotărâri

în privința conservării monumentelor și a militat în favoarea noii mișcări muzeografice prin organul său « Museion » de ale cărui interesante și judicioase articole adesea ne-am folosit. Dar toate aceste bune intențiuni n'au hotărât o remaniere mai radicală a Luvrului, care, pentru nația franceză în special și pentru lumea civilizată în genere, rezumă noțiunea muzeului de artă. S'a întreprins și o anchetă în privința reformelor muzeografice și numeroasele răspunsuri ale celor mai autorizați specialiști au fost reunite într'un gros volum de către Georges Wildenstein, tânărul director al bătrânei « Gazette des Beaux Arts ». ☒ Interesante, și instructive și pentru noi, sunt strigătele de alarmă contra stării de azi a celui mai bogat muzeu din lume, pentru că tezaurele sale nu sunt încă puse în valoarea cuvenită și se pierd în acest măreț palat, ce nu mai corespunde menirii ce i s'a atribuit. ☒ Exasperarea trebuie să fi ajuns într'adevăr la paroxism, pentru ca un artist ca André Lhote, în articolul său intitulat « Luvrul sau zidul în dosul cărui se petrece ceva », să termine prin strigătul disperat: « Luvrul este o rușine națională ! ». ☒ Iar în concluzia volumului de anchete, însuși Wildenstein încheie prin următorul aspru rechizitoriu, după ce arată ce ar fi trebuit să se facă pentru reorganizarea Luvrului: « Pentru a atinge acest ideal, ce am făcut? Nimic, sau aproape nimic. Pentru a atrage și a reține mulțimea? Nimic. Pentru a îndemna pe omul de gust să revie? Nimic. Pentru a înlesni studiul? Nimic. Muzeele noastre,— zice tot francezul —, sunt niște necropole, membre moarte ale colectivității. Să ne mai mirăm de nepăsarea publicului față de ele ? ». ☒ Convins că nici cele mai bune intențiuni nu ar ajunge ca mărețul palat, evocator al atâtor epoce de splendoare ale istoriei și artei Franței, să se transforme într'un muzeu modern, se preconizează clădirea unui nou adăpost al artei franceze. El s'ar ridica pe ruinele fostului Palais des Tuileries, în fața deci a Luvrului, care decongestionat astfel și liberat de administrațiile străine ce-l mai ocupă, s'ar amenaja pentru celelalte colecții ce cuprinde. ☒ Dar să nu ne îngrijim mai departe de soarta artei franceze și a Luvrului. Vor ști cei în drept ce anume trebuie să facă, pentru ca, și în ale muzeografiei, Franța să-și mențină locul de cinste ce-i revine. Tezaurele ei de artă se iau la întrecere cu rezervele-i metalice, și nu noi vom arăta cum cele din urmă

au să valorifice pe cele dintâi. Ultimele știri ne aduc proiecte, în parte realizate chiar, de modificări în Londra, unde degajându-se săli noi, s'au întreprins și alte regrupări ale secțiunilor. La Trocadero de asemenea se lucrează cu febrilitate la transformarea vechei clădiri. ☒ Prin urmare să vedem de bârna din ochiul nostru. Iar citațiile alarmante au fost făcute numai pentru a ne ușura situațiunea prin exemplul — cu care ne ambiționăm să ne comparăm — al Franței. Mi s'a reproșat că prea crud invocăm rușinea națională, în chestia muzeului de artă dela Șosea. Exemplul de mai sus mă pune la adăpost. Cu deosebire numai că Francezul o spune, la figurat numai și ca simplă amenințare, care-și va avea desigur efectul; pe când noi, de aproape trei decenii o tot repetăm, fără a fi atins încă scopul dorit. Deși, trebuie să recunoaștem, de mai multe ori s'au înregistrat și unele succese, din nefericire însă fără continuitatea necesară. Prin urmare, în loc de a afirma ca mai sus, că nimic nu s'a făcut până aci, vom spune dimpotrivă, adesea se compromite chiar ceea ce s'a realizat în trecut. ☒ În urma campaniei din 1906 — sunt, nu mai puțin de 26 de ani de atunci — s'a creat Muzeul de astăzi, instalat provizoriu în sălile fostei monetării a Statului. Și s'au bucurat grozav, atunci, de provizoratul acela, chiar cei cari bârfesc azi. ☒ În 1912 s'a obținut un alt mare succes: s'a pus temelia mărețului palat, care se macină nu atât de rigorile vremii cât de nepăsarea și pisma oamenilor. ☒ Dar și această tragedie a Muzeului, expusă anul trecut, a aflat, în mică parte, un desnodământ favorabil, pe care l-am trâmbițat în scris și pe calea largă și binecuvântată a radiofoniei. Și cu ajutorul acordat s'au înjghebat, în clădirea cea neisprăvită dela Șosea, trei secțiuni, în care s'au realizat, înainte chiar de ancheta citată adineauri, preconizările muzeografice moderne. ☒ Dar pentru a expune mai amănunțit felul și scopul nu numai muzeal, dar și național al realizărilor obținute, ar trebui ca mai întâi ele să fie cunoscute. Altfel am vorbi în zadar. ☒ Profităm deci de a lansa un nou apel pentru vizitarea secțiunilor provizorii ale Muzeului de artă națională, pentrucă apoi cu alt folos, să putem expune principiile ce ne-au călăuzit și tot ce mai rămâne de realizat. Căci e vreme ca în loc de rușinea ce ne apasă, să ne bucurăm, în fine, de mândria națională, ce o va constitui, cu siguranță Muzeul nostru de artă, odată terminat! ☒ Cum va trebui

organizat noul muzeu național atât de râvnit, va forma obiectul altor comunicări, chestiunea fiind mai complexă decât se pare. Căci măsurile provizorii ce s'au luat n'au soluționat nimic și nici legea cea nouă n'a adus vreo lămurire. ☒ Totul este de refăcut, după cum vom vedea și sperăm că, sub Voevodul Culturii, și această problemă își va găsi, în fine, soluțiunea justă și atât așteptată.

Adaos în 1936. Situațiile fiind azi schimbate, mai ales în privința Muzeului Louvre, modificările ar fi prea lungi, pentru a fi înregistrate aci. Unele sunt consemnate în articolele precedente, iar imagina completă a muzeografiei actuale se găsește în cele două volume publicate ca urmare a întrunirii specialiștilor la conferința din Oct. 1934 dela Madrid.

CUM SĂ FOLOSIM MUZEELE

(« Convorbiri Literare », Ian. 1933)

Cerându-mi-se să arăt cum trebuie să se cerceteze Muzeele, pentru a trage cele mai mari foloase din vizitarea lor, voi începe prin a spune ce nu trebuie să faceți. Și anume să nu treceți prin Muzeu, cum trece câinele prin apă, adică speriați, în fugă și cu gândul aiurea. Iar când ieșiți dintr'un Muzeu, să nu vă scuturați, cum face câinele la mal. Căci Muzeele nu sunt locuri de care să vă feriți. Dimpotrivă, ele sunt făcute cu gândul să ne ofere distracții și să ne îmbogățească cunoștințele, într'un cuvânt să ne cultive. Invățămintele căpătate în Muzeu trebuie să le păstrăm ca și tot ce învățăm în școală. Căci, la urma urmelor, muzeul nu este decât un templu și o școală. După cum în biserici se păstrează și se răspândește credința, tot astfel în Muzeu, care și ele sunt un fel de temple, se păstrează și se cultivă tradiția națională, ce ne este tot așa de scumpă ca și religia străbună. ☒ Dar mai ales cu școala se aseamănă Muzeul. E cea mai înaltă și totodată cea mai simplă dintre școli. Ea e mută și anostă pentru cei ce n'o pricepe. Pentru cel ce-i ghicește rostul însă, Muzeul devine școala cea mai vie, din care putem trage multe și neînchipuite învățăminte. Și e simplă școala Muzeului, căci cel ce o cercetează nu are nevoie de nicio pregătire specială. E destul să aibă ochi deschiși, pentru ca să priceapă ceea ce i se înfățișează. Dacă știi să te uiți bine la lucruri și să le adâncești rostul, ele încep a-ți vorbi mai pe înțeles, decât dacă ai ceti vreo carte. Și apoi, ca să cetești o carte scrisă de un Francez, de pildă, trebuie mai întâi să știi franțuzește, căci altfel n'ai să înțelegi nimic. O pictură, însă, executată chiar

de un parisian, o poți aprecia tot atât de lesne ca și oricare lucrare a vreunui pictor român. Arta n'are nevoie de interpret, ea se impune direct simțurilor noastre! Orice obiect de altfel, ne vorbește pe limba lui, care trebuie să fie înțeleasă de toți care-l privesc cu pricepere. ☞ Cum ne grăiesc obiectele? Simplu de tot, dacă știm să le întrebăm. Să luăm ca exemplu o scoarță românească, din cele expuse în Muzeul de artă națională, de pildă. Dacă treci pe lângă ea, fără să te oprești și fără a o contempla mai de aproape, nici ea nu te trage de mânecă, ci te lasă fără să-ți destăinuiească lungă și frumoasă ei poveste. Ba dimpotrivă. Dacă în fața tuturor scoarțelor expuse treci tot atât de indiferent, ele se răzbună, obosindu-te chiar pentru nepăsarea cu care le desconsideri. Ieși din sală năuc și plictisit fără să fi avut niciun folos, și poate chiar cu durere de cap. Și bine ți se întâmplă. Căci muzeele, ca și școlile, nu-s pentru pierde-vară nici pentru cei ce nu știu sau nu vor, sau nu-și dau osteneala să le aprecieze. ☞ Dacă, dimpotrivă, te oprești un moment în fața uneia dintre scoarțele expuse și te uiți cu luare aminte, fără a te mai gândi în clipa aceea la altceva, scoarța te prinde, fără să-ți dai seama, în vraja ei. Simți mai întâi o nespūsă plăcere privind coloritul cel plăcut: parc'ai fi într'o îmbălsămată livadă de flori, într'o frumoasă zi de primăvară. Și iată cum, pe nesimțite, chiar dacă afară viscolește, tu ești dus cu gândul într'o lume ideală, ca 'n povești. Și uitându-te tot mai atent la scoarță, încep a ți se desprinde una câte una, florile și crengile ușor presărate pe câmpul covorului, strălucind prin colorile lor vii, ca stelele pe bolta cerească. Chenarele, în care sunt cuprinse aceste minuni, îți apar anume pentru a pune stavilă reveriei ce te-a cuprins, fixându-ți bine în spațiu obiectul meditațiunii tale. Căci nu ți-e îngăduit să aiurezi, bătând câmpii fără de rost! ☞ După puternica impresie estetică ce vei fi primit, examinând tehnica în care e executată scoarța, ai să admiri marea îndemănare a țărăncii. Cu atâta măiestrie ea a tors lâna și a boit-o apoi, cu vopsele vegetale, care dau tocmai acele tonuri plăcute și atât de armonioase, spre deosebire de colorile supărătoare ale anilinei. Apreciind cu gândul munca migăloasă și îndelungată ce i-a trebuit gospodinei până să țese așa minune de covor, capeți tot mai mare admirație pentru țărâncă noastră, pe care, pe nedrept, atâția o ocărăsc

și o disprețuesc. Iar când îți mai aduci aminte de cântecele pe care ea le îngână, spre a întretăia monotonia lucrului prea la fel repetat de dimineată până seara, ești parcă prins și tu de poezia înviorătoare a muncii. ☞ Mulțumit sufletește, cu greu te desparți de scoarța cu care te-ai prins la vorbă și, aruncându-ți ochii pe vecina ei, ești îndată izbit de marea deosebire ce le desparte. Cercetând cele scrise pe eticheta prinsă de fiecare, aflii că cea dintâi, de ale cărei colori voioase pe fondul albastru ai fost atât de desfătat, provine din vesela și libera Oltenie, pe când cealaltă, pe al cărei câmp negru ca pământul sunt presărate, într'un « câmp » fără de chenare, flori mari și stilizate, adică lipsite de vieață, ne vine din Basarabia, pe când era încă subjugată. Iată cum aceste simple obiecte de gospodărie țărănească îți desfășoară o întreagă lecție de istorie, arătându-ți cât de complet se oglindește, în lucrări neanimate, întreaga stare sufletească a celor ce le-au făurit. ☞ Cu atâta chiar nu s'a sfârșit tot ce ne-ar mai putea istorisi scoarța oltenească, în care Smaranda și-a țesut numele și leatul 1861, în care a lucrat-o. Ea ne mai dovedește că Smaranda noastră știa să scrie și să socotească, deși școli multe n'or prea fi fost pe atunci. Ne mai arată că la 1861 numele se scria cu slovă chirilică, pe când cifrele arabe înlocuiseră az-buchele, întrebuințate până atunci. ☞ Semnarea și datarea lucrării arată cât de mândră era Smaranda de opera ei, destinată probabil alesului inimii, căruia îi țesuse în colori aprinse tot focul dragostei și al dorului ei nestins. ☞ La fel cu această scoarță, ne oglindește și toate celelalte țesături adâncul sentiment artistic al sătencelor noastre și splendida armonie ce le călăuzește în vieață și în toate manifestările ei. ☞ Dar nu numai țesăturile, ci și sculpturile și picturile, olăriile, alesăturile, creștăturile, sau orice alte făuriri ale mâinii omenești sunt tot atât de vorbărețe, când știm să le hotărîn să ni se destăinuiască. ☞ Pentru a ne folosi deci de Muzeu, trebuie să ajungem să pricepem limbajul mut al obiectelor, al căror înțeles să-l pătrundem. Altfel, cum ziceam la început, trecem prin muzeu ca și câinele prin apă. ☞ La deslegarea vorbirii operelor de artă se ajunge ușor, cu oarecare obișnuință. Incepeți prin a cerceta mai de aproape o lucrare ce vă stă la îndemână și pe care o puteți contempla mai îndelung și fără să vă supere nimeni. Care din voi, de pildă, n'are

în casă o icoană? Și de câte ori n'ați trecut prin fața ei, ba de câte ori chiar, în preajma examenelor sau a altor clipe grele, n'ați implorat sprijinul ei, fără ca, totuși, să o cunoașteți mai de aproape. Mă prind, că cei mai mulți nici nu știți ce anume chip de sfânt reprezintă icoana din casa voastră. Examinați mai de aproape zugrăveala icoanei, prinsă în zid, încadrată de ștergarul cel frumos brodat de bunica voastră, și veșnic luminată de candela bătută în argint, ce atârna deasupra ei, și să vedeți ce mulțumire sufletească o să vă cuprindă, după această mai intimă cunoștință cu sfântul, căruia până acum vă închinați fără să-l fi cunoscut mai de aproape. Iar după un asemenea examen, privirea voastră se va opri cu altă atenție și asupra picturilor din bisericile și muzeele ce veți vizita. Veți desprinde mai ușor taina operelor ce veți contempla, căci frumosul este veșnic același, sub orice înfățișare s'ar ascunde. ☒ A tălmăci taina unei opere de artă, este tot atât de plăcut și de înălțător ca și a pătrunde înțelesul unui poem sau armonia unui cântec. Cât prețuesc asemenea clipe de reculegere și de înălțare sufletească știu numai aceia, cari le-au resimțit vreodată. E așa de monotonă și sarbădă vicața, fără de asemenea momente de refugiu în domeniul senin al intelectualității și al frumosului, încât fiecare ar trebui să fie ispitit de ele. ☒ Muzeele, ca păstrătoare ale artei, îndeplinesc cerința veșnic nesecată a omului după o rază de lumină care să-l hipnotizeze, să-l stăpânească și să-i ușureze astfel sarcina grea a vieții. O operă de artă este capabilă să transforme sâmburele de egoism al ficcării între noi în altruismul cel mai desinteresat. Arta are o putere veșnic fascinatoare, ce însuflețește nu numai pe individ în parte, dar chiar și masele. ☒ Nu trebuie deci să disprețuim acest mijloc de înaltă educație a poporului, ci să tragem toate foloasele ce ne poate da. ☒ Prin muzee putându-se face cea mai eficace propagandă artistică, lor în primul rând trebuie să le acorde Statul cea mai mare îngrijire. Prin cataloage explicative și bogat ilustrate se pot trage cele mai bune foloase din cercetarea colecțiilor. Până acum însă nu ni s'au dat mijloacele pentru asemenea publicații, ce totuși se impun. ☒ Prin cursuri practice, prin lămuriri date în fața operelor expuse se mai deșteaptă interesul pentru artă și se stimulează imboldul artistic prin exemplele demne ale trecutului. Chiar și sentimentul patriotic

poate fi susținut printr' o demnă expunere și cuvenita valorificare a rămășițelor artistice ale înaintașilor noștri. ☒ Implinind toate aceste cerințe, muzeele se clasează printre cele mai de frunte instituții, în care cultura cea mai înaltă se poate dobândi mai ușor decât în alte școli sau universități. ☒ Recunoscând importanța muzeelor, rămâne să ne întrebăm întru cât am contribuit noi la propășirea lor. Clădirea neisprăvită dela Șosca este simbolul lipsei noastre de interes. ☒ Comori de artă avem, fără însă să le putem expune cum se cuvine. Icoane splendide și atâtea alte tezaure scumpe ale artei strămoșești au fost mutate de curând în buduoarele unei case oarecare, oferind un spectacol nedemn de pretențiile noastre de popor civilizată. E ca și cum vlădici îmbrăcați în odăjdii scumpe ar oficia într' un staul de vite. ☒ Pe nedrept deci se pune numai în vina războiului neterminarea muzeului, destinat a cuprinde toate colecțiile noastre de artă. Alte țări, deși învinse, au reorganizat și chiar dublat muzeele lor, pe când noi n' am fost vrednici să isprăvim splendid începuta clădire dinainte de războiu. Vina este în mare parte a publicului, care a dovedit că nu simte nevoia muzeelor. Dovada ne-o dă slaba frecvență a celor existente. Căci dezvoltarea lor este în funcție de atenția ce li se acordă. ☒ Vizitați deci muzeele pe care le avem, dacă vreți să ajungem și noi la nivelul statelor occidentale. Căci fiecare popor nu are decât institutele pe care le merită. ☒ Sfaturile date mai sus se potrivesc numai pentru Capitală, sau pentru orașele ce au colecții. ☒ Dar celelalte centre, unde ele lipsesc cu desăvârșire, ce să facă? — Să-și creeze muzeele lor. — Cum? ☒ Aceasta cu alt prilej.

Adaos în 1936. Forma de convorbire a acestei comunicări ne-a fost cerută ca sfaturi pentru tineret, la Radio.

MUZEELÉ ÎN AER LIBER

(« Convorbiri Literare », Oct.—Mai 1933)

In lumea civilizată, noțiunea Muzeu este sinonimă cu școala — școală înaltă — sau cu biserica. Muzeul este, după cum am mai arătat de atâtea ori, un templu, în care se păstrează pe veci odoarele cele mai scumpe ale unui popor și în deosebi tradiția națională, sub înfățișarea ei cea mai vorbitoare. ☐ Diferite sunt formele sub care se înțelege a se conserva și a se pune totodată la dispoziția publicului aceste odoare. La început s'a crezut că nu-s demne de a fi păstrate decât capod'operele artistice și mai ales, bineînțeles, acele ale artei clasice, ale antichității grece și romane. Palatele domnitorilor, cari au precedat muzeele publice, se făleau, la început, cu statuetele din antichitate și apoi cu opere din vremea creștină sau chiar din epoca contemporană. Așa zisele « Cabinete de rarități și de curiozități », care constituie primele germene de muzeu, cuprindeau obiectele cele mai disparate, fără niciun criteriu de selecționare. Din haosul acestor adunături de obiecte vechi s'a trecut apoi la o foarte pedantă metodă în diferențierea operelor de artă. S'au deosebit: galeriile de tablouri, halele de sculptură sau lapidarii, cabinetele de numismatică și de gravuri și anticvariile cuprinzând vasele pictate, obiecte mărunte de bronz sau de metale prețioase. S'au mai creat și muzeele de artă industrială sau aplicată, așa zisele « Kunstgewerbe Museen » pentru mobile și alte obiecte ce nu intrau în celelalte clasificări. ☐ În aceste mari secțiuni s'a introdus cu timpul selecționarea cronologică sau cea geografică. Sculptura se împărțea în genere în antică, medievală și modernă, iar pictura și școlile italiene,

franceze, germane, și a. m. d. Sub aceste subdiviziuni tipice se prezintă încă azi cele mai multe și mai mari muzee din Europa și însuși celebrul Louvre. In privința muzeelor clasice, în generația trecută numai, spiritul reformator a lui Bode a îndrăznit să expue operele de artă în cadrul pentru care au fost create, adică fără a le mai despărți în secțiuni diferite, izolând sculpturile de picturi și de mobile. El a creat prin acel splendid Kaiser-Friedrich Museum din Berlin tipul universal al marilor muzee de azi. Principiul cel nou, de a se păstra obiectelor expuse cât mai mult din atmosfera în care s'au aflat, se respectă cu sfințenie și în recentele așa zisele « Heimatmuseen », atât de răspândite în țările germanice. De aceste muzee, pe care le-am numi locale sau regionale, ar trebui să ne inspirăm și noi, creând cât mai multe asemănătoare; ele urmăresc a ne da oglinda cât mai completă a unei provincii sau chiar numai a unei localități. In ele se expun nu numai obiecte de artă propriu zisă, dar, pe lângă interioarele locale cu mobilele lor, se mai arată și flora și fauna regiunii, în săli deosebite, ale aceluiași muzeu însă. Germanii socotesc la două mii numărul acestor Heimatmuseen, în care înglobează nu numai pe cele nemțești din Elveția, Austria și Cehoslovacia, dar chiar pe cele săsești din Sibiu, Brașov, Sighișoara și Cisnădia ¹⁾. In America, asemenea muzee cu caracter pur local, unele exclusiv artistice, altele închinată amintirii unei personalități de seamă, altele din contră cuprinzând numai colecții de științe naturale, se cuprind sub numele generic de « small Museums » adică mici muzee locale. In direcția de a se păstra cât mai completă înfățișarea unei regiuni, un pas mai departe îl constituie muzeele în aer liber, de care urmează să ne întretinem aci. Primul, și azi încă modelul cel mai desăvârșit al acestui fel de muzee, este popularul Skansen, din Stockholm, inaugurat în 1891 de Arthur Hazelius. El n'a pornit din interes științific și nici din pasiunea de a colecționa, ci din îndemnul moral numai de a fixa starea culturală a poporului său din acea epocă, care se afla la o răspântie. El își da seama că obșteasca cultură a Scandinaviei, până aci caracterizată prin munca manuală individuală, era amenințată să fie distrusă prin introducerea mașinismului. Inainte deci de a păși în era nouă, el voi să fixeze pe veci vremea cea veche, patriarhală, în care lucrul manual, nu era înlocuit

prin produsele în serie și anonime ale fabricii. Skansenul este produsul caracteristic al romantismului dela sfârșitul veacului trecut, azi perimat în toate numeroasele sale manifestări ²). ☒ Pe lângă « Nordiska Muzeet » din Stockholm, care este prima și azi încă una din cele mai mari colecții de artă populară din Europa, Hazelius organizează, ca dependență a Muzeului, această colecție de clădiri vechi dispărute din uz, cele mai multe dintre exemplarele expuse datând din veacul al XVIII-lea. În afară de gospodării țărănești, de hambare de tot soiul, de mori de vânt, s'au mai expus și diferite tipuri de clopotnițe și de biserici vechi de lemn. Interesante sunt și locuințele Laponilor din Suedia, care dispar, reduși azi numai la câteva sute de familii. ☒ După decesul inovatorului Hazelius, înmormântat în Skansen, muzeul a fost mai departe dezvoltat cuprinzând o suprafață de un milion de m. p. Importanța lui se poate judeca după numărul vizitatorilor, cu plată, care e de un milion anual, la o populație totală a Suediei de aproape 6 milioane de locuitori numai. ☒ Frumoasa inițiativă din Skansen are numeroși imitatori. Pe lângă, « Norsk Folkemuseum » din fosta Christianie, azi Oslo, se înființează, la Bygdö, un Muzeu în aer liber, în 1894, pe o suprafață de peste 100.000 m. p.; iar la Lyngby, lângă Kopenhaga, și la Suersaari lângă Helsingfors se amenajază muzee la fel, pe un perimetru de 45.000 m. p. fiecare. În afară de aceste prime instalări, au mai urmat altele atât în Suedia cât și în Norvegia și în curând moda trecu în Germania. Cel mai mare Freilicht sau Freiluft-Museum german este la Königsberg, iar altele la Rudolfstadt. Arnheim etc., în totul vreo zece în Germania numai. ☒ Muzeul din Königsberg este cel mai tipic, confundându-se cu o școală practică industrială și cu modele de gospodării. Rolul social predomină față de cel artistic în aceste muzee în aer liber, care, îndepărtându-se de artă, se apropie tot mai mult de industrie. ☒ În țările latine, muzeele « en plein air » nu au prins. Iar de Americani sunt foarte discutate ale lor « Outdoor Exhibits », adică expuneri în afară cum li se zice acolo, dacă judecăm după părerile expuse de Laurence Vail-Coloman din « Manual for Small Museums » din 1927 (p. 136). ☒ La început s'a acordat oarecare importanță acestei idei, care este însă cu totul opusă principiilor de colecționare consacrate. Muzeele în aer liber n'au nevoie de a fi create, ele existând în mediul

lor natural, în care n'avem decât să le utilizăm, considerându-le ca un supliment « extra muros » al muzeelor propriu zise. § In favoarea muzeelor în aer liber s'a mai adus argumentul că întregi colonade și alte piese arhitectonice nu se puteau adăposti, în original, în clădirile obișnuite. Prea reușita expunere a întregului altar din Pergam și a monumentalelor porți romane și asiriene din noul Muzeu din Berlin și al casei lui Mogoș, din Muzeul nostru, au nimicuit și acest argument, pe care mai ales se biziiau adepții noului fel de expunere în aer liber. Ei mai pledează pentru acest fel de exhibiție susținând că, prin instalarea locuitorilor în casele expuse sau a animalelor în staule, se animează clădirile, altfel moarte. Prin organizarea jocurilor și a festivalelor în cadrul acestor muzee se obțin, într'adevăr, manifestări menite să înveselească poporul, contra cărora n'am avea nimic de obiectat, dacă ele nu ar avea pretenția de a ni se prezenta ca manifestări muzeografice. Căci, mențin părerea că jocurile și muzeele sunt domenii ce nu trebuie confundate. Pentru evocarea celor mai fantastice imagini din trecut avem teatrele, ce au anume scopul de a ne scoate din realitatea trăită. Operele de artă însă, între care se prenumără și monumentele vremurilor trecute, nu trebuiesc să serve drept culise sau decoruri teatrale. Le înjosim, le bagatelizăm, dându-le asemenea întrebuintări, cărora nici nu le corespund atât de bine ca eșafodagiile în carton ale scenelor adevărate. § Cei mai mulți dintre compatrioții noștri, cari au vizitat căminele animate din Skansen sau de aiurea, au rămas încântați de aceste înscenări, regretând că nu s'au realizat și la noi³). Pe toți acești entusiaști și de sigur pricepuți amatori îi întreb însă, ce ar zice dacă vreun Duce — altul, bine înțeles, decât cel care conduce cu atâta cumințenie azi destinele Italiei — ar ordona, într'o bună zi, ca în Forul lui Traian și pe Palatin, de pildă, să reapară legionari romani, redându-se scene din vieța splendidă a Cezarilor. Cu toții am striga contra acestei profanări a mărețelor ruine, ce nu au nevoie de asemenea înscenări, bune numai la cinematograf. Precum deci nu se cade ca legionarii să se tăvălească la picioarele Columnei traiane, tot astfel n'au ce căuta țăranii în jurul ceaunului de mămăligă la vatra din casele de bârne, ce se pretind a fi monumente de artă. Pe cât de frumoasă este o asemenea scenă familiară în gospodăria din satul cel

adevărat, pe atât de factice, teatrală și deci supărătoare ne apare ea într'un așa zis Muzeu, fie el chiar în aer liber și în mijlocul unui parc artificial și oficial. ☒ Să menținem deosebirea, să respectăm distanța între natură și opera de artă. Să nu le confundăm, căci ajungem lesne să preferăm busturilor în marmora albă și rece, figurile de ceară sulemenite, cu peruci coafate după ultima modă și cu gene și sprincene de păr adevărat, ca cele din vitrinele coaforilor. Nu surogatele, ci arta adevărată trebuie conservată. ☒ Muzeele în aer liber și animate se clasează pe aceeași treaptă a manechinelor cu figuri de ceară, îmbrăcate cu costume autentice, care-și pierd efectul prin asemenea împerechere compromițătoare. Prin urmare, dacă o casă de bârne, o bisericuță de lemn, prezintă suficiente urme artistice care să motiveze conservarea lor ca dovezi a înaltelor însușiri estetice ale poporului, atunci ele trebuie altfel conservate decât în aer liber și tratate ca obiecte de artă, iar nu uzuale. Compromisurile trebuiesc excluse, ca fiind dăunătoare prestigiului artei. ☒ Iată o parte din principalele motive care mă împiedecă de a fi partizanul muzeelor în aer liber, mai ales la noi în țară. De aceea, deși, încă din 1909, am vizitat instalațiile din Skansen, Bygdö și Lyngby și am consemnat în « Convorbiri Literare » din acel an impresiile călătoriei mele, punând în evidență unele asemănări izbitoare între arta scandinavă și a noastră, nu am militat pentru imitarea la noi a muzeelor în aer liber. Căci atunci ca și acum le consider premature, deoarece la noi nu au dispărut încă din uz îndeletnicirile care în toate țările nordice nu se mai păstrează decât în chipul factice ale ziselor muzeu. Iar unele obiceiuri, ca de pildă vopsitul vegetal, care și la noi s'a dat uitării, nu printr'o boiangerie izolată într'un muzeu, ci prin cursuri practice în școlile respective se pot reînvia. ☒ Unul din farmecele țării noastre, care atâta impresionează pe străini, este tocmai persistența, încă așa de vie, a tradiției. Suntem chiar, să nu mi se ia în nume de rău, în multe privințe la nivelul neoliticilor. Țesutul și atâtea alte practici primitive și îndeletniciri, care azi sunt aceleași ca și acum trei-patru mii de ani, se regăsesc pe întreg cuprinsul țării. România întregă este un muzeu în aer liber! În orice sat ne-am opri, putem face demonstrații etnografice mai convingătoare, deci mai originale, decât cele factice din Țarcurile muzeelor înjghebate de oficiali-

tate. § Iată pentru ce, lăsând înființarea eventuală a muzeelor în aer liber unor vremi viitoare, am insistat să se adune cât mai multe din rămășițele trecutului în colecții închise și la adăpostul intemperiilor, la noi mai distrugătoare ca în țările cu climă mai egală. § Iar aceluia care ar crede că constată o inconsecvență între aceste două atitudini, aceea de a voi să conservi întregi chiar case și biserici cu caracter artistic și aceea de a se desaproba expunerea lor în aer liber, le sunt dator următoarele lămuriri. Sunt partizan al colecționării și conservării în cele mai bune condiții a tuturor rămășițelor de adevărată artă veche, ce trebuie înmagazinate în Muzeu, după cum se înregistrează cuvintele vechi în dicționare. Perpetuarea acestora este astfel asigurată pe vecii-vecilor și pot fi utilizate, când și de cine se va găsi de cuviință, în decursul vremurilor. Iar după cum cuvintele din dicționare se însoțesc numai de notițe scurte, arătându-se origina și sensul lor, fără ca să avem pretenția să păstrăm și pe omul dela care le-am auzit, tot astfel și obiectele de artă nu au nevoie să fie menținute numai în cadrul lor animat. Dar comparația între muzeele zoologice și grădinile de animale vor lămurii și mai bine deosebirea între muzeele de artă și cele în aer liber, dovedind cât de factice sunt acestea din urmă. Ni se va admite că naturalistul, care vrea să descrie viața leului sau a elefantului, nu se va putea mulțumi să înregistreze numai mișcările nervoase și veșnic aceleași ale leului din cușcă sau din dosul șanțului și parapetului mascat al sistemului Hagenbeck, după cum nu se va mulțumi nici cu tropăitul pe loc al elefantului ce întinde trompa ca să prindă ofranda copilului vizitator. Naturalistul conștient va trebui să admire aceste animale în jungla lor, unde, izolate în perechi sau în turme mari, ele duc cu totul altă viață decât cea încătușată din parcurile zoologice cele mai perfecte. Tot astfel nici etnograful care ar vrea să studieze viața așa de interesantă a ciobanilor noștri, de pildă, nu se va putea mulțumi, dacă nu e un simplu amator de ocazie, cu păstorul tocmit cu anul să-și plimbe turma bine disciplinată într'un parc etnografic. Căci acest cioban, devenit și el slujbaş al Statului, cu leafă mică, avându-se în vedere bacșișul vizitatorilor, se va conforma cerințelor mediului nou în care este pus. El va putea fi asimilat cu un fel de actor de plein air, pierzându-și cu totul individualitatea lui. Va cânta aceleași arii

cu plictiseala inerentă omului plătit, adică silit să se dea în spectacol pentru amuzarea publicului. Se va fi înlocuit, după cum ziceam adineauri, arta adevărată prin surogatele ei. Cât timp mai avem — slavă Domnului — atâtea stâne pe întreg pământul românesc, nu e nevoie să permutăm pe un cioban din Poiana Sibiului cu turma și cu îndeletnicirile lui într'un parc etnografic dela Cluj⁴). O asemenea înjghebare este prematură, după cum ar fi, de pildă, și inaugurarea de pe acum a unui Muzeu în care s'ar expune rochile așa de scurte ce s'au purtat și n'au dispărut încă cu totul. De sigur că asemenea colecții puse alături de mala-coavele și de rochiile cu coadă, ce le-au precedat, vor fi odată foarte interesante, dar azi suntem încă prea contemporani cu ele, pentru ca să le exhibăm în muzee. Orice lucru, ca să fie bine judecat, are nevoie de o anumită perspectivă și în timp, nu numai în spațiu. ☞ Dar cei cari se vor fi convins de inoportunitatea, momentană cel puțin, a muzeelor în aer liber se vor înscrie și împotriva muzeelor de zoologie sau de artă, susținând inutilitatea lor. De oarece, vor adăuga ei, pentru studiul complet tot la originalele în mediul lor natural trebuie să ne adresăm. Similitudinea situațiilor este numai aparentă. Muzeele de zoologie ca și cele de artă își păstrează întreaga lor valoare. Căci chiar cei cari au studiat lei în junglă sau pe ciobani la stâna de pe culme, mai au nevoie ca, la adăpost de primejdiile emoționante ale pustietăților africane sau ferți de orbitorul fum al stânei, să studieze anatomia animalului sau să compare uneltele ciobanului din cutare regiune cu cele de aiurea. Și de aceea, atât naturalistul va fi fericit să găsească materialul științific din Muzeul Doctorului Antipa — cum a botezat oficial, acum în urmă, Suveranul, muzeul de zoologie, — cât și etnograful să poată compara studiile sale cu obiectele corespunzătoare din Muzeul de artă națională.

Să lăsăm dar în grija viitorimei parcurile etnografice și muzeele în aer liber⁵) — nu muzee « în liber », cum greșit li s'a zis de unii, printr'o traducere ad litteram a termenului nemțesc, perimat și el, « Museum im Freien ». Câtă vreme etnografia este încă vie la poporul român, nu e nevoie să o parodiem oficial. Să nu mai perpetuăm pe ciobănașul de operetă al romantismului expirat! Să colectăm cât mai multe tezaure în Muzeele de artă și să rezervăm cât mai

multe din parcurile naturale, pentru care pledează cu atâta dreptate și entuziasm colegii Borza și Bâznoșeanu, și ne vom fi împlinit datoria zilei de azi, fără a fi anticipat asupra celor rezervate generațiilor viitoare. ☒ Incheind, voi repeta că se impune ca o datorie imperioasă, să se termine cât mai neîntârziat Muzeul Național, care, spre rușinea tuturor, se macină înainte de a fi în întregime inaugurat. ☒ Obiectele aci expuse n'au nevoie de parc etnografic, care să împovoaie bugetul Statului, căci întreaga țară românească este un splendid muzeu în aer liber!

1) W. Pessler, *Heimat-Museum*, München 1927, p. 156. ☒ A se confrunța și prof. Hahm, *Nordische Volksmuseen*, 1930 și *Museen u. Volkstumpflge*, 1933.

2) A se confrunța pasagiile referitoare la Skansen din darea de seamă asupra congresului de istoria artei ținut la Stockholm în Septemvrie 1933, «Convorbiri Literare» din Septemvrie, p. 805.

3) De curând asemenea încercare se face la Cluj cu Muzeul dela Hoia, pe care d-l Vuia, în a sa dare de seamă asupra «Muzeului etnografic al Ardealului» din 1928, îl numește «Muzeu în liber» (p. 13). Denumirea este cu atât mai improprie cu cât într'alt loc (p. 23) ni se vorbește de «vitrină închisă de toate laturile cu sticlă și așezată în liber», fără ca de astădată să se înțeleagă în aer liber, adică afară din Muzeu. Traducătorul francez corectează textul românesc vorbind de «un musée ethnographique en plein air, tel que le Skansen (p. 31). E de nădăjduit că se va abandona termenul straniu de «Muzeu în liber», sau în franțuzește «en l'air» adică în vânt, care e traducerea prea servilă a unui învechit termen german, azi înlocuit și în nemțește prin Freilicht — sau Freiluft — Museum.

4) Vezi articolul ilustrat: «Parcul dela Hoia» din «Boabe de grâu», Decemvrie 1931. ☒ Din menționatul studiu al d-lui Bucutza aflăm că se intenționa a se popula parcul dela Hoia cu bisericuța de lemn din Fildul de Sus, pe care am semnalat-o și reprodus-o în Catalogul Expoziției din Geneva, din 1925, când nici vorbă nu era de alcătuirea dela Hoia. ☒ Ceva mai puțină copiere după alții s'ar impune Muzeului din Cluj, mai ales pentru a nu se acredita insinuarea vecinilor, care vorbesc de acest muzeu ca de o secție a celui din Budapesta, din cauza prea marei asemănări în orânduirea lor.

5) În ghidul oficial din 1933, ce ni s'a distribuit la Congresul de istoria artei din Stockholm, găsim următoarele aprecieri, cari întăresc părerile expuse în comunicarea din Iunie, pe care le-am putut controla la fața locului: «On peut ajouter qu'on considère Skansen à peine comme un Musée». «On y a fait une place aux divertissements» «Skansen par son caractère multiple de Musée en plein air, de parc national et d'entroit de divertissement, forme pour le public un lieu d'attraction original et unique» mai ales și prin «l'adjonction d'un parc zoologique», care atenuiază și mai mult caracterul artistic al acestui stabiliment popular. ☒ A se consulta și: S. Erixon: Skansen, le premier Musée en plein air, în *Art populaire* (Prague 1928), vol. I. p. 183.

* * *

Adaos în 1936. Relativ la muzeele sătești, cu întristare am constatat că tocmai d-l Vuia se miră că «persoane de seamă din viața noastră culturală pledau pentru înființarea muzeelor sătești» cari, după d-sa, «au răsărit, ca ciupercile după ploaie... prin târgușoarele cele mai obscure ale țării». («Curentul» 14 Febr. 1935). La rândul nostru ne mirăm că tocmai d-sa, pornit, pare-se, ca dascăl dintr'un asemenea «târgușor obscur», se ridică cu atâta nemeșă semeție împotriva «discreției și ambiției amatorilor din aceste târgușoare» cari, dacă n'au avut norocul să cumpere colecții complet sistematizate de alții, caută totuși din «vocațiune», și cu «exuberanța tinerească a amatorismului» să întocmească colecții modeste, dar nu lipsite de originalitate. Ne înfruptându-se ca muzeul clujan din subvenții așa de îmbelșugate, trebuie cel puțin moralmente îmbărbătați și stimulați inițiatorii sătești, cari nu se bucură nici măcar de docare oficiale, ca acela în care ni se înfățișază mândrul director-etnograf în articolul mai sus citat.

CE INTERESEAZĂ PE ROMÂNI IN MUZEELE DIN VIENA

(« Convorbiri Literare », Mai—April 1932)

Capitala fostei împărății austro-ungare a fost veșnic o atracție pentru călătorii români pornind spre apus. In Viena, sau Beci, cum i se zicea odinioară, făceau un prim popas mai lung bunicii noștri, cari pe calea lină a Dunării luau drumul străinătății sub diferite pre-texte. Astfel în relațiile Contelui de Lagarde, însoțind până la Viena, în 1813, pe Marele Logofăt Constantin Dudescu, aflăm că boierul nostru părăsi țara sub motivul, de actualitate încă și azi, « de a respira un aer mai puțin servil ». ☒ Altfel însufletită de un patriotism adevărat este însemnarea călătoriei, din 1824, a Marelui Logofăt Dinicu Golescu, care mărturisește că deși « sădită este în om pofta de a avea orice lucru bun ce vede la altul, el nu poate fi dojenit, deoarece veșnic se întorcea cu ochii minții către patria lui, căreia îi dorește tot binele ». ☒ Plină de duh este descrierea ce Marele Logofăt dă despre Beciul de acum un veac, unde el nu constată decât « numai obșteasca viețuire veselă și fericită, care se pricinuește din dreptele hotărâri pravilnicești, ce nu își au puterea urmărilor numai către cei mici, ci și către cei mari ». Dar în afară de asemenea considerații de ordin social, Golescu mai apreciază Viena și pentru « marile zidiri unde au strânsoare de mulțime și felurimi de monede; statue de marmură, cum și altele de aramă, felurimi de cuțite din vechime, și coifuri; un lighian lucrat cu pietre scumpe și alte multe lucruri ». Iar din palatul Belvedere el ne descrie « multe odăi și toate pline cu lucruri

din vechime și lucruri scumpe... multe mii de icoane, și cadre mici și mari, zugrăvite de cei mai numiți zugravi ». ☒ Toate aceste comori artistice din palatele împărătești, pe care Marele Logofăt le înșiră, cum singur spune, nu atât pentru « scumpătatea cât pentru frumusețea lor », le putem admira și azi în Muzeele vieneze. ☒ Pierzându-și rolul politic de odinioară, Capitala Republicei de azi a căutat să-și mențină cel puțin însemnătatea pe terenul științific, artistic și mai ales pe cel muzeal. ☒ Spre a noastră rușine trebuie să relevăm, cu acest prilej, că pe când România, cea așa de fericit întregită, n'a fost în stare să-și termine încă Muzeul național, în parte ridicat din 1912, Austria, cea atât de considerabil redusă, a reușit nu numai să-și mențină fala artistică de odinioară, dar să înmulțească chiar colecțiile sale de artă. Viena a realizat, în această privință, cele mai surprinzătoare rezultate, nu numai sporind colecțiile existente, dar inaugurând, după războiu, alte muzee noi. ☒ Îmbogățirea celor vechi s'a produs prin trecerea în domeniul public a neprețuitelor tezaure aparținând Coroanei sau familiei imperiale. Apartamentele reședințelor împărătești s'au păstrat intacte, putând fi vizitate de public, iar obiectele neexpuse în fostele locuințe au fost predate, după specialitatea lor, muzeelor respective. ☒ Astfel, din bătrâna cetate imperială, cunoscutul Burg, s'au împărțit Muzeelor faimoasele covoare orientale, trimise ca daruri de Sultani și minunatele Gobelenuri ce, conform protocolului Curții, nu se arătau decât cu prilejul nunților împărătești. Iar desenurile, gravurile, pergamentele și publicațiile de preț din colecțiile imperiale s'au trecut în parte Bibliotecii, cele mai multe însă au îmbogățit de mult existența « Albertina ». Aceasta schimbând dubletele cu alte instituții similare străine, a ajuns să fie cea mai bogată colecție de desene și gravuri, din lumea întreagă. ☒ Grație acestor îmbogățiri, Muzeele nu s'au resimțit prea tare de unele pierderi concomitent încercate. Căci conform unor clauze ale tratatului de pace, încheiat între puterile aliate și Austria, în Septembrie 1919, la Saint-Germain-en Laye, multe obiecte de artă, și mai ales unele picturi clasice din Muzeele vieneze, au fost restituite orașelor din Italia, de unde fuseseră aduse cu prilejul vremelnicele ocupări ale acestor provincii de către Austriaci. ☒ Pe temeiul aceluiași clauze ale tratatului de pace, și României îi revine dreptul de revendicare a numeroase

obiecte de artă aflate în Muzele vieneze. Tratatative în privința unora din ele s'au și întreprins și, într'un anumit caz, s'a semnat chiar protocolul de schimb, ce totuși nu s'a executat. ☒ Fără a cerceta spinoasa chestiune a revendi-cărilor, al căror termen de lichidare, însă, nu trebuie uitat că se perimă la 1937, adică peste cinci ani numai, vom arăta deocamdată obiectele din muzele vieneze interesând pe orice român. ☒ Unele din ele se impun atențiunii noastre prin proveniența lor din ținuturile românești, odinioară supuse imperiului austro-ungar; iar altele prin legăturile strânse cu istoria noastră națională. Asemenea obiecte fiind răspândite în principalele colecții vieneze, în peregrinările noastre le vom colinda pe toate, semnalând însă numai lucrările ce ne privesc, neputându-ne întinde asupra impor-tanței fiecărui Muzeu în parte. ☒ Incepem înșirarea cu obiectele din cele două muzee principale din piața Mariei Tereza. ☒ In Muzeul de istorie naturală, și anume în secțiunea preistorică, în afară de alte mărunte obiecte găsite în pământ românesc, se află expuse, la loc de cinste, rezul-tatele săpăturilor dela Șipeniț, de lângă Cernăuțul Bucovinei. Toate aceste vase de pământ ars, cu ornamente pictate în spirale, asemănătoare cu cele dela Cucutenii din Moldova, provin din mileniul al 2-lea înainte de Hristos. Ele constituie unul din inelele lanțului de stațiuni neolitice ce se întind dela Petreny, de lângă Kiev, și până la Butmirul jugoslav, trecând și prin Ariușdul nostru din preajma Brașovului. ☒ Prin bogăția formelor și a ornamentelor, precum și prin diversitatea figurinelor și a animalelor găsite în aceste stațiuni, se dovedește înaltul grad de cultură al populației de baștină a acestor locuri. Ornamentele spirale din acele vremuri persistă până la olarii zilelor noastre. Exemplare la fel cu cele din Viena se găsesc în Muzeul din Cernăuți, de unde unele au fost împrumutate Muzeului de artă națională din București. ☒ Și mai însemnate sunt, pentru orice vizitator român, obiectele din Muzeul de artă — Kunsthistorisches Museum — din fața celui de istorie natu-rală. Importanța lor este sporită și prin cadrul în care ele se găsesc expuse, acest Muzeu fiind socotit, prin valoarea sa artistică excepțională, printre cele mai de văză instituții ale Continentului. ☒ Interesul românesc este fixat aci prin tezaurele, unice în felul lor, expuse în foarte bogata sală a lucrărilor în aur și argint. Intr'una din lungile vitrine stră-

lucește, între alte obiecte asemănătoare, Comoara de aur din Șimlăul Silvaniei din județul Sălajului ardelean. Eticheta poartă încă denumirea antebelică, cu ortografia străină sub care cu greu se poate recunoaște localitatea românească. Tezaurul a fost scos la iveală prin înceata surpare a dealului Măgura din coasta Șimlăului. O parte a fost descoperită în 1797, iar alta după mai bine de 100 de ani, în 1889. Prima parte a ajuns până la Viena, iar a doua descoperire a fost oprită la Buda-Pesta, unde se găsește și azi, între alte antichități de proveniență similară. ☞ Piesa principală, deși nu cea mai arătoasă, este un lanț de aur, de care sunt prinse peste 30 de reproduceri mici, tot de aur, reprezentând unelte ale gospodăriei cultivatorului de pământ și ale vierului și pescarului. Astfel găsim un luntraș, o seceră, un topor, cuțite, o foarfecă de tuns, frunze de viță, o custură de copcit viță, o scară, cângi de vânat pește, clește, ciocan, o sabie și alte asemenea obiecte uzuale și de apărare. Mijlocul îl alcătuește o boabă de topaz, pe care se află un vas susținut de doi lei. Toate aceste insigne corespund nevoilor populației din Ardeal, unde, în apele Mureșului, se vânează, încă azi, somnul cel mare cu furca de metal dințată. ☞ Fără a specifica dacă tezaurul este anume al Gepizilor, după cum se străduiește să ne arate un învățat român, putem însă cu siguranță afirma că el corespunde vieții strămoșilor autohtoni, cari au avut sălașul prin aceste ținuturi. Împreună cu acest lanț, s'a mai găsit o serie de peste zece medalioane, constând din monede de aur, mult mai mari ca tipurile curente, încadrate în chenare ajurate și susținute de toarte. ☞ *Prin mărimea lor neobișnuită în numismatica romană, chipurile de împărați par a fi fost concepute nu ca monezi, ci ca medalii atârinate de gât.* Împărații reprezentați sunt Constantin cel Mare și urmașii până la Grațian, adică din veacul IV d. Christos, când, deși aceste ținuturi nu se mai aflau sub dominație romană, șefii locali aveau totuși, pare-se, strânse legături cu imperiul puternic dela Sud. ☞ Alături de alte mărunte orfăurării, provenind din localități românești, o mențiune specială merită numai splendidul tezaur, descoperit în 1799, în Sân-Nicolaul Mare, din Banat, compus din 23 vase de aur. Este cel mai bogat din tezaurele integrale de aur găsite până azi și constituie, pe drept, faima Muzeului Vienez. Vase mari de aur, unele în formă de ploscă, cu reprezentări pe cele două fețe a unor scene de

vânătoare sau de răpire; călăreți, pe animale fantastice cu capete de om, duc lupta contra panterelor sau chiar împotriva semenilor lor; grifoni sfâșiind cerbi; balauri cu capete de tigri și alte animale stranii ornează suprafețele vaselor. Alte vase au chiar forma de fiare ca din povești. Tradiția, atribuind acest tezaur lui Attila, regele Hunilor, nu este departe de adevăr, deoarece el aparține, ca și celelalte aci menționate, precum și cel dela Apahida și însăși cloșca cu pui dela Pietroasa noastră, epocii migrațiunii popoarelor. Aurul roșcat, tehnica și ornamentele sunt de origină orientală, cu adaosurile inscripțiilor ulterioare, în bună parte încă nelămurite. Important de reținut este că în migrațiunea lor din spre Răsărit spre Apus, toate aceste triburi, gotice sau getice, au tănuit în pământul românesc cele mai scumpe ale lor comori, din care nouă nu ne-a rămas azi aproape nimic, deși, de drept, ele revin locului căruia au fost încredințate spre păstrare. ☞ În aceeași sală se mai poate vedea, în afară de multe comori mai mici, ca cele dela Ciora și din alte localități din România, și unicul în felul său vas de argint, provenind din Cuciurul Mare de lângă Cernăuțul bucovinean. Este în formă de ciubăr cu figurile bătute în relief. Se vede Apollo, lângă un vas pe tripied, răzimat de o coloană la baza căreia e o lebedă; alături apare Ares cu scut și lance, apoi Afrodita cu bonetă frigiană pe cap, Hercul și alți zei ai clasicității greco-romane. ☞ Multe alte obiecte răzlețe, de origină sau numai de interes românesc, mai întâlnim în Muzeul vienez. În colecția de armuri, provenind din ancestralul castel Ambras al familiei domnitoare din Austria, se găsește armura splendid lucrată și aurită a Marelui Rege al Ungariei, de origină românească, Mateiu Corvin. Într'altă sală întâlnim mai simpla armură din 1510, gravată parțial numai cu aur, a Contelui de Zollern, Eitel Frederic, strămoșul îndepărtat al Regelui nostru. ☞ Bogata colecție de monezi cuprinde exemplare splendide — unele unice — în aur și argint ale voevozilor noștri, din vremurile cele mai vechi până în zilele noastre. La cererea ce mi s'a adresat, am reușit să întregesc colecția, cu sprijinul binevoitor al Băncii noastre naționale, cu toate exemplarele de monezi de hârtie din vremea războiului. ☞ Splendida galerie de tablouri, din catul superior al vastului Muzeu, prezintă, prin capod'operele ce cuprinde, un interes capital pentru

oricine se ocupă cu pictura clasică europeană. Pentru vizitatorul român, vom semnală, din punctul de vedere ce ne preocupă special, numai pânza lui Frans Francken, care sub legenda: « Croesus arătând lui Solon tezaurele sale », reprezintă pe împăratul Rudolf al II-lea, în a cărui suită se află, la loc de cinste și într'un splendid costum, Mihai Viteazul. ☞ Deși atribuit lui Frans Francken al II-lea, acest original, ce a servit multor altor copii răspândite în Europa, este al lui Francken cel bătrân, care singur era pictor recunoscut înainte de 1601, când Mihai se afla ca oaspe la curtea lui Rudolf, în Praga. ☞ Semnalând oportunitatea ca acest mândru portret al marelui precursor al României întregite să figureze în Palatul dela Alba-Iulia, am reușit să închei protocolul din 5 Aprilie 1929, prin care, conform tratatului dela Saint Germain, tabloul ne era cedat, în schimbul unor compensații tot picturale. Nădându-se urmare celor stabilite, pânza a rămas tot la Viena. ☞ Portrete ale Marelui Voevod, între care și cel lucrat « ad vivum » de Egidius Sadeler, se găsesc în menționata bogată colecție a Albertinei, unde se pot vedea mai toate eficiile grafice ale Domnilor români. Unele se găsesc și în Biblioteca Statului din Burg, unde se mai păstrează, între alte codice slavone interesând țara, și Evangheliarul lui Ștefan cel Mare, din 1504. ☞ Tot în fosta reședință imperială, în renumita « Schatzkammer », mândră de a poseda biblia și relicvele lui Carolus Magnus, se află și coroana orientală, în aur bătut cu nestimate, a Principelui Transilvaniei Ștefan Bocskay, pe care de asemeni am încercat să o revendicăm, fără însă a se da urmare primelor tratative. ☞ De un interes mai secundar sunt unele insigne militare române expuse la Arsenal. În schimb, arta țărânului român din Bucovina este bine reprezentată în Muzeul etnografic din frumoasa vilă Laudon, din vremea Mariei Tereza. Din cauza îngrămădirii unui imens material, obiectele nu sunt însă puse în valoarea cuvenită. Deși Bucovina nu se înfățișează prin exemplare alese, lipsind de pildă splendidele scoarțe ale acestei regiuni, totuși prin comparația ce se poate stabili cu produsele celorlalte provincii ale fostei monarhii, etnografia bucovineană își menține un loc de frunte, ce s'ar putea întări prin adaosuri ce ar trebui să dăruim acestui Muzeu cu caracter atât de general. Puțin fericit alese sunt și troițele moderne și alte

obiecte răspândite în diferitele secțiuni ale acestei instituții de etnografie din Vestul Europei, unde arta noastră este încă slab reprezentată. ☞ Fără pretenția de a fi dat lista completă a obiectelor de interes românesc din colecțiile vieneze, căci înșirarea lor ar fi fost prea lungă, am enumerat însă pe cele mai însemnate și demne de a stârni curiozitatea acelor, cari se vor mai opri în atrăgătorul Beciu al bunicii noastre. ☞ Judecând însă după lipsa de interes a concetățenilor, cari nu vizitează nici chiar Muzeele Capitalei lor, puțini, probabil, vor profita de indicațiile date. De aceea insistăm numai asupra constatării că, pe când Austria, atât de redusă politicește, a căutat să-și mențină și să sporească chiar prestigiul cultural, îmbogățind Muzeele vechi și înființând altele noi, Capitala României întregite n'a fost în stare, cu toate străduințele unora, să termine clădirea Muzeului național dela Șosea, cu atât entusiasm începută înainte de războiu. ☞ Să nu ne fie oare rușine?

Adaos în 1936. Articolul a fost tradus în limba germană și distribuit în broșuri de agențiile de excursii la Viena.

Patrimoniul artistic al României întregite ar fi putut fi considerabil sporit prin revendicarea, la timp, după cum s'a cerut, a splendidelor tezaure ce fac fala muzeelor din Viena și din Budapesta. aci consemnate. Însărcinat cu revendicarea lor la Viena, reușisem, în 1921, să închei un protocol prin care ni se recunoștea, conform art. 195 al tratatului din St. Germain, dreptul de *revendicare pe bază de reciprocitate*. Pe acest temei, după multe fatale ezitări din partea noastră, am încheiat apoi protocolul semnat de ambele părți la 5 Aprilie 1929, prin care ni se ceda tabloul original de Frans Franken, cu splendidul portret al lui Mihai Viteazul. În schimb noi dam tăbliile cu sfinți ale lui Bartolomeu Zeitblom, nu însă și pe Cranach, după cum au insinuat răivoitorii. Acordul era perfect și la Legația română din Viena urma să se facă schimbul, dacă și deastădată n'ar fi intervenit acelaș spirit rău al pretinsului atotștiutor, care s'a făcut de răs pretinzând că nu era nevoie de originalul portret al lui Mihai, deoarece exista undeva o copie a unui pictor român! Dreptul de revendicare, conform tratatelor de pace. l-am exercitat doar numai în privința obiectelor preistorice din Berlin, dela care, în urma intervenției la comisia internațională din Paris, am obținut apoi tezaurul scit. Din toate aceste obiecte, cu aprobarea înțelegătorului ministru Banu, am lăsat, în schimbul sumelor ce datoram, unele dublete, cu condiția de a fi expuse în «Rumänischer Saal» prin care se face cea mai eficace reclamă bogăției noastre artistice, în cel mai renumit muzeu de preistorie.

CENTENARUL MUZEELOR DIN BERLIN

(« Convorbiri Literare », Oct. 1930)

La 1 Octomvrie 1930 s'a sărbătorit la Berlin împlinirea a o sută de ani dela înființarea Muzeelor în Capitala Prusiei, devenită apoi a Germaniei unite de azi. ☒ Sărbătorirea a căpătat un caracter cu totul deosebit, cu acest prilej inaugurându-se trei noi secțiuni adăugate la celelalte numeroase clădiri, ce în decursul veacului azi împlinit s'au înlănțuit unele după altele pe strimta insulă a Muzeelor, întrecând cu mult în mărime și somptuozitate, primul așa zisul « Altes Museum » cu colonada sa clasică pe vasta piață Lustgarten, în fața Palatului Regal. ☒ Au luat parte la serbări numeroși reprezentanți nu numai din toate țările Europene, dar și din Continentul cel nou. Mult peste o mie de specialiști și reprezentanți oficiali ai guvernelor, între cari Ministrul nostru, d-l Prof. Tașcă, și a institutelor de cultură umpleau aula cea mare a Universității, în care s'a desfășurat prima parte festivă a comemorării Centenarului. ☒ Seria cuvântărilor a deschis-o Wilhelm Waetzoldt, directorul general al Muzeelor din Berlin, arătând cum dela inaugurarea primului Muzeu, în August 1830, sub Regele Prusiei Friederich-Wilhelm III și din imboldul lui W. v. Humboldt s'au dezvoltat succesiv numeroasele și minunatele colecții cuprinse în clădirile de pe insula Muzeelor de azi. ☒ Punând în evidență meritele speciale ale fiecăreia din generațiile care au contribuit la dezvoltarea acestei gigantice opere, desăvârșită în înfățișarea ei actuală mai ales prin străduințele lui Wilhelm von Bode,

predecesorul director general decedat de curând, d-l Waezoldt și-a exprimat speranța că, cu toată criza economică, muzeele nu vor suferi în a lor desvoltare, fiind bunuri intelectuale susținute mai ales prin sacrificiile pornite din adevărată iubire de țară. § Ministrul de interne, Dr. Wirth, a înmânat apoi directorului Muzeelor o adresă omagială a Președintelui Reichului, cu prilejul centenarului. Ministerul culturii și al artelor, Grimme, într'o avântată cuvântare căută să explice că marile sacrificii făcute de Stat pentru muzee au scopul de a întreține în popor cât mai viu cultul frumosului și al înaltelor idealuri, de care omenirea nu se poate dispensa. Au urmat apoi, veteranul profesor v. Wilamowitz-Moellendorf, în numele academiilor germane între care, a căutat să accentueze, se înțelege, și pe cea din Viena; Profesorul Schmidt, Rectorul Universității din Berlin și pictorul Max Lieberman, președintele Academiei de artă. § Din partea Muzeelor germane a vorbit Dr. Noack, din Freiburg, iar Muzeele străine au fost reprezentate prin Dr. Schmidt-Degener, Directorul General al Muzeelor din Amsterdam. § În numele specialiștilor străini, cari în ultimele decenii mai ales au trecut prin Școala Muzeelor din Berlin, a fost delegat să exprime mulțumiri subsemnatul, prin următoarea cuvântare redată aci în traducere: §

« În numele numeroșilor reprezentanți ai lumii vechi și noi, cari în decursul veacului acum împlinit și-au dobândit pregătirea artistică pe lângă muzeele Berlinului lucrând chiar un răstimp în cuprinsul lor, îmi este hărăzită cinstea de a exprima aci sentimentul nostru de adâncă recunoștință. Și nu numai aceia, cari năzuiau la o carieră în domeniul muzeografiei, dar și toți cei cari s'au consacrat studiului artei pure, datorează aceeași grațitudine muzeelor din Berlin, căci prin ale lor comori de artă, am fost inițiați în tainele adevăratei înțelegeri a frumosului de către Ernst Curtius, Kekule von Stradonitz, Furtwängler sau Adolf Goldschmidt, — pentru a aminti numai pe câțiva dintre cei mai vestiți profesori ai generației mele. § Dacă însă efectivii conducători de muzee, astăzi răspândiți în lumea largă, au învățat să prețuiască însemnătatea colecțiilor de artă și au închinat cultivării acestora întreaga lor viață, cei mai mulți dintre ei o datorează spiritului animator al personalității covârșitoare a neuitatului Wilhelm von Bode. § Meritul său de căpetenie a fost că el nu s'a mărginit să lase colecțiile de artă în serviciul științei și

al instrucțiunii, ci a făcut din ele izvorul cel mai curat al educării sentimentului artistic și prin aceasta le-a dat putința de a contribui la înnobilarea întregii noastre concepții despre lume. ☒ Dincolo de granițele patriei sale el a reușit să înflăcăreze pentru frumusețea operelor de artă pe toți cei cari au avut prilej să aprecieze vasta sa activitate, și în acest chip a redeșteptat înalta menire a muzeelor, aproape uitată. ☒ Sub conducerea lui, nu numai muzeele Berlinului s'au prefăcut din starea de magazine în organisme vii, ci noua lui concepțiune s'a răspândit în valuri largi găsind adepți pretutindeni. ☒ Intâia treaptă a sistemului său de organizare, întâia piatră angulară a străduințelor sale, a fost Muzeul său « Kaiser Friedrich », căruia îi urmară secțiunile inaugurate astăzi, întocmite după planurile sale, și care toate s'au desăvârșit în spiritul neuitatului maestru, sub conducerea Directorului general Wactzoldt și a colaboratorilor săi. ☒ Secretul său consta în armonioasa orânduire a operelor de artă superioară alături de alte creațiuni contemporane de valoare. ☒ Complexul astăzi așa de impunător și de măreț al muzeelor din Berlin este cea mai strălucită dovadă a puterii de înfăptuire și a străduinții germane ; prin el Capitala Germaniei și-a dăruit nu numai sie-și, dar și întregului neam omenesc cea mai nobilă ofrandă. O astfel de operă nu răsare din îngustimea sentimentelor egoiste, ci slujește în cel mai larg înțeles apropierii astăzi atât de proslăvite a popoarelor din lumea întreagă. ☒ În lucrarea înfăptuită, spiritul care a conceput-o e german și tot germană voința care a făcut posibilă reunirea în aceste încăperi a creațiunilor de artă aparținând feluritelor popoare și unor epoce despărțite prin răstimpuri de mii de ani. ☒ Aci amutesc graiurile particulare ale deosebiților plăsmuitori : lamura capodoperilor de artă, strânse aci la un loc, vorbește unica limbă de toți pururea înțeleasă și adânc mișcătoare, anume a frumosului. Colecțiunile răspândesc binefăcătoreea și înălțătoarea lor înrăurire nu numai în așa de frământata noastră vreme, ci cu cât ele se vor păstra mai departe în viitor, cu atât mai mult vor prețui pentru urmași ; căci nobleța și frumosul nu pier niciodată. ☒ Nu mi se cade să cercetez, aci, întru cât deosebitele popoare s'au întrecut să urmeze pilda Berlinului. În patria mea, România, ne aflăm încă, sub multe raporturi, în prima etapă, aceea a colecționării, și muzeul național întemeiat de Regele Carol I, dar rămas neisprăvit, așteaptă sub domnia Regelui iubitor de artă,

Carol al II-lea, clipa terminării sale. § Recunoscând însemnătatea generală a muzeelor de aci, Statul român a încercat, în măsura putinței sale, să contribuie la întregirea acestor colecțiuni. În clădirea fostului muzeu de artă industrială, acum mutat în Castel, și unde odinioară, sub conducerea lui Lessing, von Falke și Graul mi-am început activitatea muzeografică, în actualul d-voastră Muzeu preistoric, celebru în lumea întreagă, se află o « sală românească », numită oficial astfel, în care sunt adunate cele mai de valoare specimene ale culturii neolitice, atât de bogat reprezentată la noi. Numeroșii idoli și ceramica strălucit pictată dela Cucuteni, precum și obiecte din Monteoru și alte localități, întregesc lanțul evolutiv al culturii mai vechi, ce s'a răspândit dela Nord spre Sud, dând în același timp o dovadă despre bogăția comorilor de artă ce ascunde încă pământul românesc. § O reproducere a tezaurului de înrâurire orientală, rămas dela Goți în Pietroasa, împodobește, ca dar al Regelui Carol I, muzeul d-voastră de artă industrială, pe când originalul nostru, ca și alte comori de artă și archive, sunt reținute încă la Moscova, unde ele au fost depuse în 1917. § Dar colecțiunile d-voastră se bucură de faima mondială pe deplin meritată nu numai datorită bogăției lor atât de complete, ci, mai presus de toate, grație binefăcătoarei impresii pe care orice vizitator o duce cu sine. § Pentru omenirea încă setoasă de ideal, muzeele Berlinului înfățișează prin osul cel mai frumos, cu care providența a putut fericii neamul omenesc. § După înălțimea prețuirii acestei opere germane, atât de norocos înfăptuită într'un așa de scurt răstimp, se poate măsura adâncimea sentimentului de admirație, pe care, în numele colegilor de specialitate de pretutindeni, am cinstea de a-l exprima aci ». § După această parte oficială a programului, a urmat remiterea diplomelor și felicitărilor, încheindu-se festivitatea primei zile, împlinită prin vizitarea diferitelor expozițiuni de artă, organizate cu acest prilej, și printr'o reprezentație de gală a Operei. § Ziua a doua a fost consacrată inaugurării celor trei muzee: al Pergamului cu secția arhitecturii greco-romane, muzeul Babiloniei și cel al artei germane, toate clădite după planurile arhitectului Messel și indicațiile lui Bode. § Minunat și cu totul original e muzeul ce adăpostește reclădirea în mărimea originalului a unei treimi din altarul din Pergam, din veacul al II-lea î. Hr., cu splendidele sale frize sculptate reprezentând Gigantomachia, ale cărei reliefuri sunt mai

mari decât figura omenească. Intrarea în altar cu frizele învecinate e întocmai reprodusă, iar sculpturile de pe celelalte părți laterale sunt expuse pe zidurile sălii, al cărui tavan, fiind tot de sticlă, dă iluzia expunerii în aer liber. ☞ Intr'o sală vecină este reclădită, tot în mărimea originalului, o poartă de marmură dintr'o piață din Milet, datând din secolul al II-lea d. Hr. In aceeași încăpere mai domină și o statuă a lui Traian și o parte dintr'un templu corintian al aceluiași împărat, nouă în special scump. ☞ Muzeul Pergamului cu sălile sale formează centrul triloghiei de clădiri noi, la care se alipesc două mari aripi laterale ce urmează a fi reunite prin arcade, ce nu-s încă terminate. In interior însă este trecere din sala lui Traian în secțiunea Babiloniei, în parte numai deschisă. Monumentele expuse în reconstrucții conforme originalului produc o impresie măreață. Mai ales se impune o poartă cu pereți de 15 metri înălțime, îmbrăcați în cărămizi smălțuite în albastru, de pe câmpul cărora se desprind, la intervale regulate, figuri de animale în reliefuri divers colorate. Tot așa impunătoare e și reproducerea parțială, dar tot în mărimea originalului, a aleei templului zeului Marduk din Babilon, cu reliefuri de lei, tot în cărămizi divers colorate pe fondul albastru al smalțului lucios. In niciun muzeu din lume nu sunt expuse ca aci în proporțiile originale, aceste splendide rămășițe ale artei atât de bogate a marelui rege cunoscut sub numele popular de Nabucodonosor, care a ridicat asemenea palate minunate cu vreo cinci sute de ani înainte de era creștină. ☞ Mai puțin nou prin conținut decât prin orânduirea noilor sale săli este Muzeul german, în care s'au adunat operele de sculptură și pictură ce până aci erau adăpostite în Kaiser-Friedrich-Museum. Pe lângă acestea s'au mai adăugat multe alte lucrări noi și în special, o secțiune de mulagii după principalele opere ale artei germane, ce se înfățișează astfel cât mai complet. ☞ Prin crearea acestei noi secțiuni s'au desconggestionat în bună parte vechile muzee și în general Kaiser-Friedrich-Museum, unde s'au putut deci expune mai bine măștrii rămași acolo, Rembrandt în special câștigând mult prin noua orânduire a pânzelor sale minunate. Tot astfel se vor transforma și alte secțiuni îndată ce noile clădiri vor fi terminate. ☞ Grație legăturilor ce unesc corpurile vechi cu cele noi, Muzeele de pe insulă formează de pe acum un complex de o rară splendoare și bogăție.

La acestea trebuie să adăugăm colecțiile de etnografie extra-europeană, admirabil din nou orânduite în clădirea monumentală din Königgrätzerstrasse, acum în comunicare directă cu unicul în felul său muzeu preistoric din Prinz Albrechtstrasse, unde se mai află, în parter, și selecționatele colecții de artă asiatică. Pe lângă acestea mai există muzeul de artă populară germană din Klosterstrasse, precum și secția de pictură și sculptură contemporană, adăpostită în fostul palat princiar, ca o secție a galeriei naționale. Într'o aripă a fostului palat al Impăratului s'au mutat colecțiile bogate de artă aplicată (Kunstgewerbe) sub numirea de Schlossmuseum. Fără a mai cita alte colecții mai mici, ca Rauchmuseum din Charlottenburg sau Hohenzollernmuseum din Castelul Monbijou și altele, ajungem totuși la o prea respectabilă înșirare de muzee, însemnate nu numai din punct de vedere strict educativ dar și pentru valoarea curat artistică a operelor ce conțin. ☒ Toate aceste colecțiuni, deși de o alcătuire mai recentă ca ale altor țări cu tradiții artistice mult mai vechi, impun tot mai mult prin severa selecționare a lucrărilor din punct de vedere calitativ și prin o mai nimerită expunere în vederea educației maselor. Urmărind în primul rând păstrarea însemnatului patrimoniu artistic al trecutului ele nu uită scopurile umanitare ce au îndeplinit prin împlânzirea și înălțarea sufletească a tot mai numeroșilor vizitatori. ☒ Când vom ajunge și noi la aprecierea importanței ce lumea cultă acordă muzeelor în desfășurarea vieții moderne? ☒ Strigătul de alarmă repetat din nou acum câteva luni, când am expus « Tragedia Muzeului de artă națională », precum și stăruințele personale ce am pus pe lângă fostul șef al Guvernului, au rămas fără efect, deși mi s'a recunoscut întemeierea plângerii. ☒ Contrastul între Germania, terminând — după războiu — muzeele sale, și România, care până azi nu s'a învrednicit să acopere cel puțin clădirea înălțată dinainte de războiu, este prea izbitor și rușinos pentru noi! ☒ Și în această privință, singura nădejde este tot la Regele nostru. ☒ De îndată ce alte griji mai arzătoare vor fi potolite, va veni, de sigur, și momentul atât de mult așteptat, când Stăpânul nostru, preocupat nu numai de buna stare materială dar și de înălțarea sufletească a poporului Său, va acorda un sprijin efectiv și Muzeului, început sub Domnia marelui Carol I. ☒ Clădirea din Șoseaua Kiseleff, la punerea pietrii fundamentale a căruia a luat

parte și tânărul Principe, azi Rege, a fost sortită să-și vadă a ei desăvârșire sub noua domnie culturală ce se inaugurează în România întregită a Regelui Carol II.

Adaos în 1936. Cu prilejul inaugurării Muzeului de artă populară instalat în « Schloss Bellevue » din Berlin, au fost oficial invitați să ia parte ca reprezentanți ai străinătății: colegul G. Rivière, dela Trocadero, colegul suedez Erixon și autorul acestor rânduri. O nouă dovadă a atențiunii ce se acordă muzeului românesc, în străinătate mai ales. ☒ In cartea sa « Bucarest », Paul Morand, după ce citează numai celelalte colecții, adaugă : « *Je m'attarderai dans ce dernier musée (dela Sosea), non pour retenir mes lecteurs devant des vitrines, mais au contraire pour leur permettre de s'évader vers ces espaces agrestes où bat le coeur, où court le sang roumain. Ainsi leur apparaîtra l'unité de cette civilisation rustique qui commence à la Theiss... Le Musée dela Chaussée est si intelligemment composé qu'un voyageur pressé... pourra survoler en une heure les aspects extraordinairement variés et splendides d'un pays dont le plus petit morceau est toujours à grande échelle* ». Urmează apoi descrierea colecțiilor.

MUZEUL LUVRULUI ȘI AL NOSTRU ÎN PERICOL

(« Universul » — număr special — 7 Febr. 1910)

Groaznic a fost pericolul din care a scăpat Parisul, și cu toții deplângem pierderile nemăsurate ce a îndurat Capitala Franței. Acum că s'a potolit puhoiul, răsuflăm par'că de mulțumire că n'a fost încă și mai mare nenorocirea. Căci casele, palatele chiar, gările și podurile, toate se pot face la loc cu sprijinul mărinimos al tuturor. Unul singur însă, cu toți banii din lume, nu s'ar fi putut înlocui: Luvrul cu tezaurele sale. Și cât p'aci era să se năpustească și asupra lui unda turbată. Toate măsurile extreme se luaseră față de pericolul apropiat: podurile chiar trebuiau spulberate pentru a salva palatul Luvrului. Din fericire el a scăpat neatins. Parisul își păstrează deci cea mai neprețuită comoară. fără de care, de altfel ar pierde mult din splendoarea și superioritatea ce omenirea întregă îi recunoaște azi. Evoluțiile sociale vor atenua cu timpul atracțiunile ușoare ce constituie pentru unii farmecul parizian; importanța nediscutată a Luvrului însă va persista în decursul veacurilor. Și el n'are să se teamă de vre-o concurență, căci nicăeri nu se mai pot aduna în ziua de azi atâtea splendori laolaltă. S'au trecut vremurile când cei tari puteau să desmoștenească pe cei mai mici, impunându-le plata tributului în opera de artă. Astăzi fiecare națiune cultă caută să păstreze cu gelozie atât rămășițele vremurilor trecute cât și produsele noi ale artei sale. Legi severe împiedecă chiar exportul operelor de artă din Statele eu-

ropene. Fiecare țară se mândrește azi cu muzeele sale proprii. Luvrul singur și alte câteva muzee mai vechi se pot fâli de a fi reunit la un loc atâtea capo d'opere din toate timpurile și dela toate popoarele ce s'au distins în domeniul artistic. Asemenea colecțiuni nu se mai pot alcătui azi. Ultimele rămășițe artistice, încă răslețite, le adună Americanii, plătindu-le cu prețuri fabuloase. Căci chiar spiritul practic al noului continent a recunoscut necesitatea muzeelor și a unei culturi artistice. ☞ Cu drept cuvânt dar se poate spune că universală a fost mulțumirea de a se fi salvat Luvrul. ☞ Singur muzeul nostru rămâne amenințat de un pericol și mai mare, deoarece are să lupte nu contra elementelor oarbe, ci contra nepriceperii chiar a oamenilor. ☞ În atmosfera generală, în care respectul tradiției și al operelor de artă este covârșitor, țara noastră singură aduce o notă discordantă. Pe când aiurea, peste tot, colecțiile de artă se înmulțesc și se îmbogățesc, la noi din potrivă ele se anihilează. Par'că cu dinadinsul căutăm să ascundem și puținele documente din cultura trecutului ce ne-au mai rămas. ☞ Vrem cu orice preț să ne arătăm inferiori față de vecinii noștri cei mai apropiați? Altfel nu se explică svonul ce răspândesc ziarele oficiale. Se vorbește de desființarea muzeului nostru de antichități prin încorporarea la Academia română. Amintindu-ne de precedentul cu desființarea bibliotecii centrale, care deasemeni a fost îngropată la Academie, pericolul ce ne amenință devine tot mai serios. Să sperăm însă, că de astădată opinia publică nu va îngădui o asemenea înjosire națională. Nepriceperea acelor cari întâmplător — și sperăm că numai cu totul vremelnic — au uzurpat conducerea muzeului nostru național, nu trebuie să motiveze desființarea lui. Va scăpa muzeul și de această nouă pacoste și va trebui să ne fie dat și nouă să avem o instituție demnă de trecutul nostru. Nu avem pretenția absurdă să ridicăm pe malurile Dâmboviței muzee, care să concureze cu cele de pe cheiurile Senei. Avem însă adâncă convingere că cu drag de muncă și pricepere putem să ridicăm un muzeu al nostru, cu care nu se va putea măsura nici un altul din lume, căci el singur va fi Muzeul românesc. ☞ Inființarea unui asemenea muzeu este o operă națională, la care orice bun român trebuie să contribuie, iar Statul e dator să susțină el însuși o asemenea insti-

tuție și să nu o treacă unei societăți particulare, fie ea chiar Academia. ☒ Sunt anume idealuri naționale, pe care nimeni nu are dreptul să le înjosească. Să luptăm dar din răspuțeri pentru salvarea Muzeului nostru național. In el se va oglindi mărirea strămoșilor noștri și tot el trebuie să dea cea mai frumoasă măsură a patriotismului nostru.

Adaos în 1936. Svonul, trecerii Muzeului de antichități la Academie, se răs-pândise în urma destrăbălării în care s'a aflat Muzeul la decedarea lui Tocilescu, fost director aproape un sfert de veac, fără să se fi preocupat de instituția ce-i fusese încredințată. ☒ Cu regret trebuie să constatăm că în privința «legilor împiedecând exportul operilor de artă» nu s'a luat nici o măsură nouă. Altfel n'ar fi fost cu puțință ca d-l Dr. G. Severeanu, de pildă, să fi trecut peste graniță prețioasa candelă din 1696, după cum se constată din ordonanță definitivă a judecătorului de instrucție, nevoit să claseze afacerea, fiind penalicește prescrisă. Nu rămâne însă moralmente prescris faptul numelui doctor, care singur se recomandă, în articolul din revista «Bucureștii» (Nr. 1, 1935 p. 73—81) ca pasionat «cercetător al trecutului de artă și istorie al țării»; căci deși d-sa cuno tea prin «bunul și constantul său prieten, anticarul Rosenblüth» valoarea istorică a candelii, a «dăruit-o» totuși unui «prien-tin din Belgia» de unde a fost readusă. Cazul nu este, desigur, unic, și se va repeta cât timp nu se vor lua măsuri drastice contra delicvenților, oricare ar fi ei. Colecțiile particulare rămase în țară pot să revie, vrcodată, muzeelor, pe când cele trecute peste hotare sânt definitiv pierdute pentru noi. Deaceia se impune revizuirea legilor existente, dar ineficace, după cum însumi am avut ocazie să constat, deoarece organele fiscului nu au prescripții destul de precise.

CASA-MUZEU CAROL I D I N P O R A D I M

(« Minerva », 27 Nov. 1912)

Cartea istoricului Gheorghe Capceff: « *Casa-Muzeu Carol I, Regele României, din satul Poradim* » (vol. 4, 206 pag., București, 1910), este, după cum însuși autorul ne spune, « *adevărata expresie a recunoștinței naționale* » bulgare față de noi. Mărturisirile d-lui Capceff merită să fie înmprospătate, mai ales că prezintă garanții serioase de sinceritate, deoarece, tratând despre evenimente de acum treizeci și cinci de ani, părerile expuse au fost cernute prin sита vremii și a sentimentalității. Pe de altă parte, scrierea datând din 1910 numai, nu este prea învechită, pentru ca afirmațiunile ce cuprinde să nu se mai poată referi și la situațiunea zilei de astăzi (în iarna 1912, a războiului balcanic). **Personalitatea autorului, jurist și foarte apreciat istoric și literat al Bulgariei contimporane, de asemenea inspiră toată încrederea, asigurându-ne judecata imparțială a omului de știință.** Fiind concepută sub auspiciile comitetului « *Țarul Liberator* » din Sofia, publicația nu poate fi suspectată de părtinire față de România în dauna Rusiei. Mai ales că d-l Capceff este și autorul altor scrieri, parte în rusește chiar, arătând rolul imperiului moscovit în dezvoltarea patriei sale. **Traducerea românească a cărții se datorește inițiativei și munificenții d-lui Christu Poulieff, care a ținut să-și manifeste și cu acest prilej recunoștința față de patria sa adoptivă. Chezășia atâtor patroni ne autoriză să credem că auzim nu glasul răzleț al unui filoromân izolat, ci ecoul sentimentului general al poporului de peste Dunăre.**

☞ Insuși obiectul scrierii d-lui Capceff arată cât de adânc este sădită în inima bulgarilor recunoștința lor față de armata liberatoare a Românilor. Inființarea Casei-Muzeu Carol I dela Poradim e însăși dovada cea mai vorbitoare a sentimentului vecinilor noștri, care se mândresc cu această faptă a lor. Nu voi uita primirea măgulitoare ce mi s'a făcut, acum șese ani, de însăși președintele Comitetului, cu ocazia vizitării acelor locuri, sfinte nu numai pentru noi, dar și pentru fericii posesori actuali. Deși necunoscând altă limbă decât cele balcanice, B. Zainoff, prin tâlmaciul său, autorul chiar al scrierii de care e vorba aci, mi-a făcut cu multă afabilitate onorurile parcului și muzeului. In dorința ce-l anima de a întruchipa cât mai demn largă participare a armatei române la independența bulgară, d-sa regreta că guvernul nostru nu a trimis un număr mai mare de trofee, ca să corespundă enormelor noastre sacrificii în campania dela 1877. Respectul cu care se păstrează mica colibă ce a servit drept lagăr Principelui Carol este cea mai bună dovadă cum înțeleg ei să slăvească pe *« Acela care în momentul când se hotăra soarta patriei Bulgariei n'a stat la cumpănă, și cu maiestate, ca un adevărat cavaler, a apărut cu spada pe câmpul de războiu »*. ☞ Din scrierea d-lui Capceff constat cu plăcere că de atunci casa românească a fost mereu înfrumusețată. Ea a fost întemeiată și aranjată ca muzeu în 1904 de Comitetul « Țarul Liberator ». In această casă a trăit Regele României pe timpul asediului Plevnei în 1877, în satul Poradim. Se înfățișază ca o căsuță scundă, spoită, compusă din 2 camere: una pentru dormit și alta cabinet de lucru al Principelui Carol; patu-I de campanie și câteva scaune sunt mobila camerei, care de asemenea sunt trimise în dar de către Rege comitetului « Țarul Liberator ». Diferite feluri de uniforme ofițerești și soldățești, ale armatei române din 1877, cortul Principelui, portretele eroilor și tablouri înfățișând scene de pe câmpul de războiu sunt daruri din partea Ministerului român de Războiu și din partea Maiestății Sale Regelui Carol. Toate sunt aranjate în « Casa-Muzeu », care este un edificiu din nou zidit, propriu pentru acest scop și alipit de locuința fostului Principe Carol. S'au mai instalat în parc două cascade, din care una poartă numele Grivița. *« Apa limpede care țâșnește de sus e simbolul lacrimilor pe care le varsă poporul bulgar pentru*

vitejii Români căzuți pe câmpul de războiu... pe paine autorul.

☒ Expunerea sa d-l Capceff o încheie prin următoarele imprecțiuni: «*Dea Dumnezeu ca această Casă-Muzeu să pomenească în generațiile viitoare de glorioasele amintiri ale eroilor Români cari, prin sângele lor vărsat, au cimentat legături frățesti între cele două popoare vecine pentru o prietenie veșnică, ca să prospereze în pace pe câmpul cultural al omenirii*». Asemenea mărturii ar fi deajuns pentru ca, împreună cu autorul bulgar, să se înțeleagă «*sublimul abnegațiunii creștine care a dat impulsul vitejilor Români pe câmpul de războiu pentru libertatea patriei bulgare*».

☒ Lăsând nespicuite toate celelalte dovezi înșirate de autor în cele 198 pagini care «*mărturisesc până la ce largi proporții mergea prietenia României față de Bulgaria, «voiu mai reda numai câteva pasaje din capitolul special cu titlul «Recunoștința Bulgariei libere către România», în care scriitorul arată de ce «poporul bulgar datorește recunoștința sa față de poporul român și de marele său Căpitan Regele Carol I, carele în fruntea vitejilor Români, destoinici fii ai României, pe câmpiile patriei noastre și-au vărsat cu îmbelșugare sângele lor pentru libertatea țării noastre*». Intărite sunt aceste sentimente și prin confirmarea lor de către însuși Principele bulgar, în numele poporului Său, El asigură pe Regele nostru, cu prilejul vizitei câmpiei de luptă, că, «*cu credință vom păzi această amintire de recunoștință*». Mișcătoarea, căci pornită din adâncul sufletului, este mai ales cuvântarea I. Prea. Sf. Sale Mitropolitului Vraței dela intrarea capelei din Grivița, care «*a fost ascultat cu ochii înlăcrimați de către rugătorii și de către Suveranii de față ai celor două popoare, destinați pentru o viață ideală și pașnică*».

☒ Pe Eroii Români îngropați în pământul bulgăresc astfel îi evocă părintele bisericii bulgare: «*Sculați-vă să auziți adâncă noastră recunoștință pentru jertfirea de sine ce ați făcut-o pentru libertatea noastră*». Iar după ce urcă sănătate și fericire Regelui nostru, «*smerit îl roagă să încredințeze poporul român, de aceeași credință cu noi, că noi nu vom uita niciodată jertfele pe care el le-a adus pentru Bulgaria, și că această Bulgarie, oricât de mică ar fi și oricât de tânără fără experiență și săracă, ea totuși știe să prețuiască mult binefacerile ce i s'au făcut și cu nerăbdare se așteaptă ziua când să poată răsplăti binefăcătorilor săi. Dea Dumnezeu ca această zi să facă parte din fericita domnie a Maiestății*

Voastre. Aceasta și astfel sunt rugăciunile noastre». « *Haec tibi vota senex, haec tibi vota puer* ». ☒ Nădăjduim că nu numai sfătosul păstor al Vraței dar și fiii marei Bulgarii de mâine, împreună cu Țarul lor își vor aminti făgăduelile solemne de pe mormintele primilor liberatori ai țării lor.

Adaos în 1936. Câte s'au schimbat de atunci! Articolul de față și cartea cu titlul ei muzeal rămân însă mărturii ale unor vremuri ce nu trebuie cu totul date uitării. Deși de un conținut mai puțin muzeografic decât s'ar bănuși, cartea merită să fie menționată aci, fiind și ea un « document » de mai puțină artă, dar de mai adâncă recunoștință. ☒ Din amabila comunicare a d-lui V. Stoica, ministrul nostru din Sofia, rezultă că Muzeul dela Poradim este astăzi încă bine întreținut; căscioara de alături, în care a locuit Regele Carol I, este asemenea în perfectă stare. În timpul războiului mondial au fost însă distruse monumentele de pe dealurile Plevnei, dela Opanez, Rahova, și Smârdan. Din inițiativa Ministrului nostru s'au reparat monumentele dela Grivița și dela Opanez, urmând a se reface și celelalte.

V

MUZEOGRAFIA ROMÂNĂ ÎN 1936

Socotind după lista oficial afișată, în românește și în franțuzește, în mai toate instituțiile Statului, « Muzeele din București » ar fi nu mai puțin de 17! Mai mult decât au cele mai mari orașe europene. Din nefericire, însă, toate la un loc nu fac un singur muzeu în adevăratul cuprins al cuvântului. Se exceptează, bine înțeles, specialul Muzeu de Geologie, alcătuit cu atâta pricepere de întemeietorul Institutului Geologic, de savantul cu renume mondial, profesorul L. Mrazec, și interesantul « Muzeu de istorie naturală al doctorului Gr. Antipa », servind de model și în străinătate. Lipsindu-mi competența cuvenită, regret că nu pot insista mai mult asupra laudelor aduse, de străinii și de compatrioții specialiști, acestor două institute de înaltă cultură, cu care țara se poate mândri. Și încă mai adânc regret că în schimb nu pot spune la fel despre toate muzeele de artă laolaltă, din lista cărora eliminând cele două instituții de caracter pur științific, numărul celor rămase nu se reduce, deoarece în locul lor au mai apărut alte două: « Pinacoteca Municipiului » din bulevardul Lascăr Catargiu și « Muzeul Minovici » dela Băneasa, trecut și el în posesia Primăriei. ☞ Analizând localurile așa ziselor muzee din lista oficială ajungem la constatarea că, din acest punct de vedere, niciunul nu corespunde scopului; căci, după cum s'a mai arătat, clădirea trebuie să fie concepută potrivit nevoilor colecțiilor. Pentru a da și mai multă tărie acestor afirmări, se reproduc aci câteva din părerile specialistului L. Réau, consemnate în « *l'Organisation des Musées* », din « *Revue*

de synthèse historique », Oct. 1908, menționate și în introducerea broșurei « Muzeul neamului românesc » din 1909. Păreră că nici Palatul Sturdza, azi Ministerul de Externe, ce atunci se destinase Muzeului, nici clădirile dela Filaret nu puteau servi într'acest scop, pentru că nu au fost anume clădite cu această intenție, se confirmă prin următorul principiu, enunțat de Réau, de actualitate și acum: « *il est évident que le Musée est fait pour les collections et non les collections pour le Musée* » (p. 156). Sau mai la vale: « *il faut construire pour ainsi dire du dedans au dehors en modélant le contenant sur le contenu. . . Au lieu d'être une forme rigide, l'architecture d'un Musée doit être comme un masque repoussé qui épouse tous les contours d'un visage. . . Le Musée idéal n'est-il pas celui où tous les détails de la construction concourent à la préservation, au classement et à la mise en valeur des oeuvres d'art?* » (p. 158).

☒ « Muzeul Național Carol I » dela Șosea având menirea să cuprindă toate colecțiile de artă, se impune deci ca localurile existente, necorespunzând scopului, să fie desafectate, iar colecțiile fiind, după cum s'a dovedit, cumpărate de Stat, acesta poate dispune de ele. Singur Muzeul Simu, anume clădit pentru colecții și înzestrat de generosul donator cu fonduri de întreținere, trebuie menținut. Casa Toma Stelian, cu totul improprie pentru muzeu, urmează să fie lăsată celei a doua întrebuințări prevăzute de donator, adică unei școli de menaj, sau, dacă nu s'ar putea vinde, să revie unui « cămin studentesc », dorit, în al treilea rând, de prea cumintele testator, care nu ținea cu tot dinadinsul să lase după el un muzeu, căci altfel n'ar fi prevăzut cele două alternative mai matur chibzuite, și la care se poate reveni, inutilitatea muzeului fiind azi dovedită. Răscumpărată prin îndelungata rentă viageră servită văduvei artistului, casa Aman, împlinind în curând suta de ani dela întemeiere, se ruinează, nemai rezistând decât puțină vreme. Ea poate fi înlocuită printr'o sală închinată artistului, în Muzeul dela Șosea, în care s'ar amenaja și mobilele sculptate de artist pentru atelierul său, a cărui atmosferă s'ar păstra întocmai. O altă parte din operele lui ar trebui să orneze încăperile oficiale ale viitorului local al Academiei de Arte Frumoase, al cărui întemeietor a fost Aman. Pinacoteca Statului instalată în acea aripă a Ateneului ce nu aparține acestei Societăți, ci Statului, care anume a

clădit-o cu spesele-i proprii, va trebui de neapăra mutată de acolo, cedându-se Ateneului, contra unei despăgubiri, sălile de azi, improprii de altfel pentru expunerea de tablouri și sculpturi. Prin vânzarea Muzeului Kalinderu cu clădirile anexe, Statul s'ar despăgubi, în parte cel puțin, de sumele plătite odinioară moștenitorilor. după cum s'a arătat la pag. 188. Mutându-se în viitorul local dela Șosea, colecțiile de artă religioasă, azi adăpostite în budoarele oficial numitului « Palat Krețulescu », precum și Muzeul de antichități din « Casa Macca », pentru care se plătește o chirie de o jumătate milion, aceste două locuințe particulare ar servi la instalarea numeroaselor inspectorate sau a altor birouri ale Ministerului. ☒ Colecția Comisiunii monumentelor istorice, (trecută sub Nr. 2 în lista oficială a « Muzeelor din București »), va trebui înglobată în « Muzeul Național de artă religioasă », cum e menționată (sub Nr. 12 al listei) această din urmă simplă secțiune, făcând parte până aci din vechiul Muzeu de antichități. « Cabinetul numismatic al Academiei Române » (Nr. 4) și « Secția de Stampe » (Nr. 5) a aceleiași instituții, ca și « Muzeul Arhivelor Statului » (Nr. 6), rămânând, bine înțeles, în paza instituțiilor respective, acestea urmează să se preocupe de localuri cât mai adecuate scopurilor urmărite, imitând bunul exemplu de expunere modernă ce va da viitorul Muzeu dela Șosea. Aceste colecții fiind în fond tot proprietatea Statului, cum e indiscutabil pentru Arhive, iar în parte numai pentru Academic, ale cărei monezi provin și dela Muzeu, iar multe din cărțile vechi din desființata « Bibliotecă Centrală a Statului », se vor putea stabili între Muzeu și numitele Institute schimburi și împrumuturi în vederea unei expuneri cât mai clare și mai impunătoare. Va fi de ajuns ca gestului autoritar al lui Dimitrie Sturdza, care, în calitate de ministru și de secretar general al Academiei, a adus acesteia frumoasa zestre, să corespundă hotărîrea tot atât de fermă a unui alt ministru, care să stabilească echilibrul convenit între instituții, ale căror meniri se definesc tot mai clar. « Colecția Al. G. Cantacuzino » (căreia i se face cinstea de a fi menționată în capul listei « Muzeelor din București »), constând din « mărci, monete și stampe » actualmente prea modest expuse într'o sală dosnică din imobilul din strada General Budișteanu Nr. 26, ar trebui împărțită colecțiilor similare, menționându-se la obiecte numele donatorului.

§ « Muzeul Militar Național » din preajma mormântului « Eroului necunoscut » din Parcul Carol I, își păstrează localul său propriu, ce, din eroare, se mai indică drept « Palatul Artelor » în așa de confuza și nesistematica menționată listă oficială a muzeelor. § Localurile Municipiului, așa de improprii pentru muzee, ar trebui deasemeni reduse, iar colecțiile lor concentrate. În viitorul Palat al Primăriei se va prevedea, de sigur, o sală de muzeu, care, pentru a corespunde adevăratei sale meniri, va da numai imagina vechiului oraș și a dezvoltării sale succesive. Tablourile din așa zisa « Pinacotecă Municipală », adăpostite în casa cu turnul de observații astronomice, vor orna sălile de gală ale viitorului Palat, unde vor găsi locul lor nemerit și interesantele stampe, etc., adunate cu atâta pricepere de Gh. Florescu în celelalt muzeu municipal. În niciun caz n'au ce căuta în viitoarea Primărie senzaționalele descoperiri preistorice ale harnicului Dinu V. Rosetti, care își au locul lor bine definit în vechea casă Moruzi, ce se va izola în viitoarea piață prevăzută în jurul ei. Căci faptul că un primar, mai darnic decât contimporanul său ministru de Instrucție, a subvenționat aceste săpături, care nici nu sunt numai din raza orașului, ci și din împrejurimi, nu e, din punct de vedere științific, un motiv plauzibil ca frumoasele rezultate să fie depuse în nouă primărie, iar nu în acest străvechiu monument bucureștean. § Prin terminarea clădirii Muzeului Național Carol I, dela Șosea, chestiunea localurilor va fi deci definitiv soluționată, putându-se adăposti întrânsul toate colecțiile Statului, azi răzlețite prin case particulare, în care existența lor este așa de periclitată. Deocamdată, fără prevăzuta completare a clădirii viitoare, noul Muzeu Național dispune de următoarele suprafețe: I. Subsolul, constând din săli parțial boltite și luminate din două părți, putând servi nu numai ca depozite dar și pentru ateliere, în suprafață de circa 1.200 m. p. II. Parterul, singurul cu tavan de beton armat neboltit, în suprafață de peste 1.600 m. p. III. Etajul I, cu admirabil boltite săli înalte în aripa centrală, din fațada de o lungime de 71 m. și cu săli cu lumină zenitală în aripele laterale, are în total o suprafață de peste 1.700 m. p. IV. Etajul II, având numai în aripa centrală o serie de săli boltite, în suprafață totală de peste 600 m. p. V. Deas-

pra acestui cat central s'a amenajat, în locul acoperișului de paiantă, lesne inflamabil și neutilizabil, un pod de beton armat, bine luminat, care poate servi drept depozit, în suprafață de circa 400 m. p. În turlă s'au amenajat încăperi putând servi ca depozite sau ateliere de fotografie, etc. Prin suprimarea boltii centrale ce, fără avizul direcției, se proiectase din catul întâi până la pod, distrugându-se astfel unitatea catului II (vezi p. 156), s'a mărit suprafața muzeului, care în total dispune de aproape 5.500 m. p. în jurul unei curți interioare de 2.200 m. p. Pe terenul liber, completat prin noua achiziție a fâșiei din spre Bulevardul Colonel Ghica, clădirea existentă poate fi mărită, în continuarea aripelor actuale, căpătând o nouă fațadă pe Bulevardul Ghica, iar în curtea centrală ridicându-se amfiteatrul prevăzut încă din 1906. Spre deosebire deci de cele mai multe edificii fără posibilitate de extindere, Muzeul Național va putea satisface nu numai nevoile actuale, dar și pe cele viitoare. Intrarea din șoseaua Kisseleff, modificată după cum se arată într'unul din capitolele anterioare, ar servi numai Muzeului, iar clădirea din Bulevardul Ghica ar fi rezervată direcției, administrației ca și viitorului Institut de Artă și diferitelor anexe cu același caracter. □ Limitându-ne la clădirea existentă și reluând planul din 1906, consfințit prin actul de întemeiere din 1912, purtând semnătura celor trei Regi ai României, programul Muzeului Național ar fi următorul: I. *Secția preistorică*, ocupând în parter jumătate din aripa centrală și aripa laterală din spre Sud, în legătură cu arta țărănească. II. *Secția antichităților greco-romane*, în celelalte săli ale parterului din centru și din aripa de Nord în legătură cu marea sală a sculpturii monumentale. III. *Secția de artă religioasă*, cea mai importantă, ar dispune de sălile boltite din corpul central, cu deschidere pe terasa deasupra intrării, unde se va înălța statuia întemeietorului, al cărui nume îl poartă Muzeul. În sala centrală se vor expune obiectele cele mai prețioase, ca coiful de aur din Prahova, tezaurul dela Pietroasa și alte odăjdii ce vor trebui adăpostite, în afară de orele de expunere, în sefurile amenajate în firidele special prevăzute aci în corpul zidurilor clădirii. Aripa sudică a catului I va rămânea destinată *Secției a IV, a artei țărănești*, provizoriu instalată de pe acum; iar aripa nordică se va rezerva

Secției V, a artei moderne, având o sală mare cu lumină laterală, putând cuprinde întreg Muzeul Aman; iar în continuare săli cu lumină zenitală pentru ceilalți maeștrii contimporani. Dovedindu-se eventual insuficiente, aceste săli vor putea fi prelungite până în Bulevardul Ghica, rezervându-se întreaga aripă nordică picturii și sculpturii moderne, singura în continuă și simțită creștere. ☒ Pentru ca cele cinci secțiuni ale Muzeului Național să fie la înălțimea colecțiilor similare din străinătate și să corespundă cerințelor muzeografiei moderne vor trebui supuse unui triaj sever, eliminându-se, în primul rând, lucrările false sau chiar numai suspecte, precum și cele de calitate inferioară. După această primă selecționare, bazată pe valoarea intrinsecă a obiectelor, ar veni, în al doilea rând, eliminarea obiectelor străine de pământul și de poporul românesc, sau a celor fără suficiente stagii de împământare. Nu intră în categoria celor excluse, deși nu se pot zice de origină românească, toate obiectele preistorice sau chiar istorice care de mai multe veacuri, dacă nu chiar milenii, zac în pământul țării noastre, cum e cazul tezaurelor scitice sau al celui dela Pietroasa și atâtea altele. De asemeni aparțin Muzeului Național toate urmele provenind dela Daci și dela Romani, fie că au fost găsite la suprafața sau în straturile solului nostru național. Cu atât mai mult sunt considerate ale noastre produsele ceramicei preistorice, care, ori de cine ar fi fost făurite, sunt însă plămădite din chiar pământul României. Excluse ar trebui însă obiecte aduse de fantezia vreunui donator sau chiar cumpărate, cum sunt d. p. mumiile umane și de pisică, procurate din Egipt de N. Crețulescu și dăruite Muzeului de Antichități, unde nu mai trebuie expuse, neavând nicio legătură cu țara și cu istoria noastră. Fără nicio afinitate cu noi și fără nicio înrâurire asupra artei noastre sunt și operele moderne introduse în colecțiile Statului, cum sunt, de pildă, cartoanele lui W. Kaulbach, cumpărate de Dimitrie Sturdza pentru Muzeul de Antichități, sau icoanele papistașe de Bartolomeu Zeitblom și provenind dintr'o biserică cunoscută din Ulm, cumpărate dela Baronul Eder de Mihail Kogălniceanu și generos rescumpărate de Ion Brătianu, atunci când favoarea temutului moldovean îi era absolut necesară. Asemenea obiecte ar fi putut servi ca compensații pentru revendi-

carea tezaurelor de interes pentru noi din colecțiile străine, ce am fost însă împiedicat să realizez (v. p. 261). Secțiuni de artă străină, cu cele câteva lucrări disparate ce posedă, Statul român nu se poate încumeta să alcătuiască. ☒ Galeriei Regale îi este singură rezervată onoarea, bine întemeiată prin incontestabilele capodopere ce conține, de a înfățișa epocile de splendoare ale artei europene în România. Cele nouă pânze celebre ale lui Greco pe lângă altele ale lui Rembrandt, Cranach, etc., din Galeria Intemeetorului Carol I, sunt atracțiuni altfel demne pentru specialiștii artei clasice europene decât anonimele sau anodinele lucrări din colecțiile Statului. Singura operă de valoare, Madonna de Cranach, provenind tot dela Kogălniceanu, ar putea fi trecută Galeriei Regale, spre întregirea celorlalte opere de același autor ce se găsesc în Palat. ☒ Urmând exemplul actualului nostru Suveran, de a adăoga alte opere românești la cele moștenite și de a decora numai prin pictorii noștri saloanele și tavanele noului Său Palat, și Statul va trebui să nu mai risipească bani pe lucrări străine și mediocre, căci tot mai rarele opere de seamă întrec cu mult posibilitățile noastre bugetare, neputând concura pe miliardarii americani sau marile muzee europene. ☒ Pictura străină, în afară de Galeria Regală, ar mai fi reprezentată în Capitală prin Muzeul Simu, din care un custode, mai bine avizat în muzeografie decât generosul donator, ar muta cel puțin jumătate din operele expuse în fosta locuință a întemeetorului, transformând-o astfel într'un demn depozit de studiu, așa cum au mai toate muzeele de seamă din străinătate. În același sens vor trebui sever revizuite și colecțiile Kalinderu și Toma Stelian. Din prima se vor reține interesantele opere ale lui Grigorescu — azi încă la Moscova — adunate de priceputul amator de artă, doctorul Nicolae Kalinderu, precum și schițele luate din țară de Raffet. Operele dubioase sau cu semnături adaose, după cum am arătat aiurea, se vor trece în depozite. Din lucrările străine se vor expune numai cele demne, într'una din sălile etajului al II-lea din Muzeul dela Șosea, împreună cu cele, foarte puține, provenind din așa zisul Muzeu Stelian, ce urmează a fi desființat ca și cel din strada Renașterii, cumpărat dela moștenitorii lui Ion Kalinderu. Căci nu merită să fie mai departe expus dubiosul tablou al pretinsului Veronese; iar

desenul mediocru al lui Delacroix deservea reputația artistului, desamăgind pe tinerii, cari, necunoscând alte opere ale autorului, ar rămânea cu o impresie prea defavorabilă despre genialul pictor renovator. Tot în «rezervă» se vor păstra și stofele din Extremul Orient dăruite Muzeului Stelian și care cu atâta fast sunt arătate. Că nu orice donație trebuie expusă, ar fi putut conchide presumțiosul director al așa zisului Muzeu din propria-i experiență cu darurile ce a făcut Muzeului de mătăsuri din Lyon, unde țesăturile românești, oferite de d-sa, au fost trecute la depozit, după o prea scurtă expunere de politeță. O scrupuloasă selecționare se impune și în colecțiile de artă religioasă, de unde trebuie cedată secției de artă țărănească numeroasele scoarțe basarabene, din care câteva numai sunt expozabile. Și dintre icoane se vor trece în depozite cele deteriorate, interesante numai pentru studiul straturilor suprapuse de ipsos și de aureală, ce nu se disting la exemplarele în bună stare. În schimb însă, pentru a se da o imagine cât mai completă a artei bisericești, fala creațiunii noastre artistice, ar trebui ca mânăstirile din Bucovina, singurele cruțate de secularizarea odăjdiilor, să *împrumute* Muzeului din Capitala Regatului câteva din numeroasele lor odoare, care lăsate la locul de origină greu pot fi cercetate, se află în nesiguranță și mucezesec chiar, după cum am constatat la ridicarea unora dintre ele pentru Expoziția din Bruxelles. Sper că împrumul de vase preistorice din Muzeul Secuesc din Sf. Gheorghe nu va fi singurul exemplu, și că Bucovina va contribui de asemeni la întregirea cuvenită a Muzeului Național din București, merit să dea oglinda cât mai desăvârșită a puterii de plăsmuire a neamului românesc și a bogățiilor artistice a voevozilor munteni ca și a celor moldoveni. Splendida epocă a influențelor vădit gotice sub Ștefan cel Mare, Erenia și alți domnitori moldoveni, trebuie să contrabalanseze strălucirea artei Basarabilor, a Brâncoveanului și a Cantacuzinilor munteni, de un stil atât de osebit. ☒ Adunarea tuturor obiectelor de artă în Muzeul Național Carol I, sub o direcție generală administrativă și cu conducători speciali pentru fiecare din cele 5 secțiuni, se va putea lesne realiza. Un început de trecere a obiectelor la secțiile cărora aparțin prin natura lor specială s'a și făcut, prin predarea spontană către Muzeul de Antichități a te-

zaurului scit, pe care-l revendicaseră din Berlin. În schimb însă ceilalți colegi nu s'au ținut de angajamentul de reciprocitate, stabilit oficial prin rezoluțiile conferinței din 18 Octombrie 1933, prezidată de însuși ministrul Gusti. Consecințele refuzului unui fost coleg, de a permite copierea coifului de aur, vor servi, sper, drept exemplu, convingând pe vremelnicii păzitori ai colecțiilor oficiale că nu sunt și posesorii lor, neavând nici calitate de a ridica obiecte din Muzeu, chiar și pentru studiu, după cum se mai practică, din păcate. ☞ Pentru ca contopirea colecțiilor să se poată realiza mai ușor, ar trebui ca toate muzeele să depindă de Ministerul Artelor, nu și de cel al Instrucției, la care sunt trecute azi nu numai cele științifice dar și Muzeul dela Șosea, cel de antichități din București și cel din Iași. Pe când cele două dintâi au fost luate fără altă motivare decât bunul plac al miniștrilor respectivi, colecția din Iași a profesorului O. Tafrali a fost scoasă dela Arte în urma cererii conducătorului ei, sub motivul — nevalabil — « că ar fi o anexă a catedrei de arheologie ». Prin descrierea directorului chiar, din « Viitorul » dela 3 Iulie 1923, reese însă că, în afară de unele reproduceri în gips din arta antică, colecția cuprinde: 70 afișe franceze din vremea războiului, care ar reveni mai de grabă Pinacotecii; scoarțe basarabene, broboade bănățene și ouă încondeiate, care dau acestui amestec bizar o înfățișare mai puțin clasică decât etnografică. Și totuși, deși localul în care domnește numitul profesor a fost cumpărat la 1 Februarie 1923 de către Ministerul Artelor, instituția cu al ei conținut eterogen este trecută la Instrucție. Am insistat asupra pretențioasei colecții din Iași pentru a ilustra starea haotică a celor mai multe dintre colecțiile provinciale. Muzeul Stelian, care după lista oficială franceză « *conserve une partie des collections de la Commission des Monuments historiques (objets d'art somptuaire), collection d'art populaire, art moderne roumain et étranger, dessins, gravures, etc.* », este alt exemplu al ciudatei alcătuirii a unui pretins muzeu. El singur depinde de Casa Școalelor, căreia a fost testat, atunci când Ministerul Artelor nu exista încă; azi însă trebuie să fie atribuit autorității cuvenite, dacă nu se transformă în cămin. ☞ Tot numai de Ministerul Artelor ar trebui să depindă și toate celelalte muzee din țară, tot atât de peștițe ca cele din

București și, ca acestea, neputând fi clasate numai după conținutul lor atât de variat. În afară de muzee de interes general, ca cele din Cluj, decurând intrate în stăpânirea românească, și de acele muzee cu obiecte precise, ca Pinacoteca din Iași, aparținând Statului, mai avem în cuprinsul țării o pletoară de așa zise muzee de cele mai diverse categorii și proveniențe. O prea sumară încercare de clasificare ne-ar da, aproximativ, următoarele categorii ce voi ilustra numai prin câte un exemplu, enumerarea tuturor fiind prea lungă, și, inevitabil, incompletă față de ivirea continuă a altora. Avem deci: I. *Muzee regionale*: al Olteniei, din Craiova, Banatului-Timișoara, Bucovinei-Cernăuți; cu un caracter mai mult științific, dar și etnografic, este al Basarabiei, în Chișinău. II. *Muzee etnice*: al Românilor din Ardeal, «Astra» (a Asociației Transilvaniei) din Sibiu, alături de cel săsesc, din același oraș, cu colecțiile adăpostite în Muzeul, de altă natură, al Baronului Brukenthal; Muzeul săsesc al Țării Bârsei din Brașov și interesantul muzeu secuesc din Sf. Gheorghe. III. *Muzee județene*: bine reprezentate prin tipul din Fălțiceni. IV. *Muzee municipale* (Stadt — sau Städtische — Museen), ca simpatica colecție din Turnul Sighișoarei. V. *Muzee metropolitane*, în cele patru centre. VI. *Episcopale*. R.-Vâlci, Argeș. VII. *Mănăstirești*, ca Suceava, Putna, Sucevița. VIII. *Bisericești*, ca la Brașov, Cisnădia, etc. Mai toate aceste din urmă categorii cuprind în special artă religioasă, deși altele, ca în biserica din Mediaș, au și artă țărănească, săsească. IX. *Muzee confesionale* sau ale *cologiuilor*, din Aiud, Blaj, etc., cu caracter variat. X. *Muzee ale Societăților*, în frunte cu al Ateneului Român din Capitală. XI. *Muzee personale*, închinatelor unor personalități de vază: lui Alecsandri, la Mircești; poetului Arany în Turnul Haiducilor din Salonta; sau menite să perpetueze numai numele donatorului, ca al bucureșteanului Al. G. Cantacuzino. XII. *Muzee militare*, cel Național din București sau altele particulare, ca în Craiova. După conținutul lor am avea: XIII. *Colecțiile arheologice*, cuprinzând rezultatele săpăturilor locale: Histria, Sarmisegetuza. XIV. *Colecțiile etnografice*, ca cele din Cluj: vechia colecție din Casa lui Matei Corvin și noul muzeu, pe cale de a se pierde în aer liber. XV. *Muzeele școlare*, nu numai ale licelor sau școalelor profesionale, dar chiar primare, ca

la Comarnic, etc. In aceeași categorie trebuie înglobate și XVI. *Muzeele săsești*, în favoarea cărora nu mai este nevoie să insist aci, ele putând fi de folos chiar marilor muzee, care tocmai din aceste centre « obscure » pentru cei îngâmfați dela orașe, își pot însuși, prin schimb sau achiziționare, specimene caracteristice din diferitele regiuni (v. p. 254). Plecând dela principiul că orice obiect adăpostit într'un muzeu este salvat și intrat în patrimoniul național, Statul, printr'o nouă lege, va lua toate muzeele sub a sa ocrotire, subvenționând numai pe acelea ce-i aparțin direct, obligând însă provinciile, județele, municipiile și toate corpurile constituite să prevadă în bugetele lor sumele necesare întreținerii colecțiilor de sub a lor dependență. Nu se va îngădui, pe viitor, înființarea decât a muzeelor ce în prealabil vor dovedi că au asigurate sorgințile de întreținere și mijloacele de expunere; iar acelea ce nu îndeplinesc asemenea condiții să fie desființate, spre a nu se perpetua menținerea unor cimitire de artă. Colecțiile aparținând orașelor, societăților, congregațiilor, etc., rămân proprietatea acestora, fiind însă supuse controlului Statului, dator să împiedice eventuale înstrăinări prin donații sau vânzări și să oblige pe conducătorii colecțiilor la o bună conservare a obiectelor. Aceleași măsuri protectoare să se întindă și asupra odoarelor din biserici, împiedicându-se înstrăinarea lor, cum s'a întâmplat, între altele, cu candela din 1696, revelatoare a mormântului Voievodului Constantin Brâncoveanu din biserica Sf. Gheorghe din Capitală, cumpărată și apoi trecută în străinătate de medicul radiolog d-l Dr. G. Severeanu, ajuns, drept recompensă a incalificabilei sale fapte, director al Muzeului Municipal din Capitala țării! Și comunitățile săsești, deși rămânând stăpâne pe odoarele lor, trebuie oprite de a le vinde, cum se mai practică, deoarece toate aceste obiecte alcătuiesc patrimoniul artistic al României. Sașii, convinși de lealitatea autorităților române și recunoscători pentru salvarea tezaurelor în timpul războiului și pentru retrocedarea tuturor covoarelor revendicate și obținute din Budapesta, au consimțit la aplicarea măsurilor de conservare a obiectelor, ce, în calitate de inspector general al Muzeelor, am cerut, după cum reese din ordonanța Episcopului Teutsch din *Kirchliche Blätter* din Sibiu, din 8 Noembrie 1923, p. 479—80. De atunci însă, lipsind controlul, prin desfiin-

țarea inspectoratului, măsurile de conservare nu se mai respectă, iar covoarele bisericilor se vând și trec granzia.

☒ Aplicarea măsurilor de protecție a tezaurului artistic al țării presupune însă existența unui inventar al tuturor monumentelor și obiectelor de artă, pe care, spre marea noastră rușine, nu-l avem decât foarte parțial și incomplet. Funcționarul numit de ministrul Banu, într'acest scop, a fost în curând trecut la alt serviciu, dându-se uitării plănuita inventariere, ce este, totuși, indispensabilă.

☒ Deasemeni trebuie ca fiecare colecție să-și publice catalogul, din care apoi să se editeze o călăuză generală a Muzeelor, după cum am susținut în conferințele dela Minister, în Nov. 1932. Toate aceste măsuri trebuie prevăzute în viitoarea lege a muzeelor, care încă ne lipsește, căci cea votată în 1931 a căzut în desuetudine, înainte de a fi fost aplicată. Expunerea de motive a acelei legi este așa de confuză, încât nu poate fi atribuită « Ministrului Instrucției și al Cultelor, N. Iorga », a cărui semnătură o poartă însă. Căci nici afirmarea inițială a legii, că însăși « cărțile în fond nu sunt decât surogate », nu poate precede dela cel mai fecund cărturar român și nici articolele cu totul ininteligibile ale legii nu pot fi opera decât a unicului fost « subsecretar de arhive, biblioteci și muzee », de pe urma căruia nu s'a ales altceva decât această lege născută moartă. Chiar « Muzeul de artă modernă » înființat în Capitală a dispărut odată cu faimosul subsecretar, care numise la acel muzeu doi directori în acelaș timp. Orice lege însă, chiar cea mai desăvârșită, nu ar putea fi eficace, dacă nu se bizue pe existența fondurilor necesare aplicării ei.

☒ Atingem astfel punctul cel mai nevralgic al boalei de care suferă propășirea artei; din endemica lipsă de fonduri nu s'a putut termina muzeul cel început acum 24 de ani și tot din aceeași cauză nu se întrețin, cum se cuvine, nici celelalte instituții existente. Un exemplu, al Muzeului național Carol I, va ilustra solitudinea Statului față de asemenea instituții. Spesele de material ce i se acordă anual se urcă la suma de 60.000 lei, adică, după deducerea taxelor, la care sunt supuse și sumele bugetare, la 4.500 lei lunar! Din această sumă trebuie achitate: lumina, apa și taxele comunale, așa încât deabia mai rămâne ceva pentru curățirea localului; iar pentru achiziții de obiecte sau de cărți, reviste, nu mai rămâne nimic. Altă

subvenție nu avem! Salariile personalului sunt tot atât de reduse. Inferioritatea situației muzeelor de artă față de cele științifice reese din compararea celor două state succesive, ce se găsesc pe aceeași pagină din bugetul oficial al Ministerului (p. 254). În Statul Nr. 346, al «Stațiunii zoologice marine «Regele Ferdinand I», găsim pe director cu salariu lunar de 10.900 lei și pe mecanic cu 3.300 lei; iar în Statul Nr. 347, imediat următor, directorul nu are decât 5.350 lei lunar; Conservatorul, care are grad de profesor, are 3.900 lei, adică cu 600 lei mai mult ca mecanicul de dincolo; iar bibliotecarul-arhivar dela Muzeul Național are 2.850 lei, pe când «pescarii» dela Stația Zoologică au câte 2.950 lei lunar fiecare! Dintre toate instituțiile de artă, singur așa zisul «Muzeu Toma Stelian», cel fără de obiecte și trăind numai din împrumuturi sau adăpostind colecții ce nu-i aparțin, se bucură de o situație excepțională: directorul are leafă de 7.250 lei lunar; pentru achiziții: 250.000 lei (din cari s'au cumpărat tablouri străine dubioase sau falsuri românești, trecute ca anonime); pentru întreținere: 425.325 lei; cărți, diverse: 100.000 lei; întreținerea serei și grădinii 20.000! și a. m. d. Elocința cifrelor ne scutește de alte comentarii, față mai ales de dovedita competență muzeografică a directorului acestui muzeu, singur bucurându-se de o lege specială, de care sunt lipsite celelalte instituții cu altă vechime și alt interes. Cu asemenea bugete de mizerie, nu e mirare ca principalele muzee să lăncezească și să nu-și împlinească înalta lor misiune, pe când așa zisul muzeu Stelian, cu o activitate națională inexistentă, se bucură de un buget anual de 1.103.000 lei, adică numai cu 500.000 lei mai puțin decât se prevede în bugetul Statului pentru *toate* muzeele și pinacotecile din țară! O lege de interes general, înlocuind pe cea particulară de care se bucură Muzeul Stelian, va trebui să armonizeze subvențiile potrivit menirii și însemnătății tuturor muzeelor. Desființată va trebui și legea Muzeului etnografic și a Parcului național din Cluj (Monitorul Oficial Nr. 81 din 5 Aprilie 1932) cuprinzând unele vagi deziderate, exprimate prin articole aleatorii, ca d. p. Muzeul «*poate fi și un institut de cercetări*»; sau «*fondurile se pot alimenta din întreprinderile Muzeului*», etc. Legea n'are decât un singur imperativ, anume Art. IV, prin care «*Directorul este încadrat cu gradul de Consilier*

ministerial » adică cu leafa cea mai mare în ierarhia administrativă. Numai de executarea acestui articol s'a interesat directorul actual, somând chiar autoritățile să-i respecte avantajile, ce singur își creiase prin această lege personală. § Presupunând existența unei legi a muzeelor, asigurarea resurselor bugetare precum și terminarea localului dela Șosea, colecțiile bucureștene, aduse fiind sub autoritatea aceluiași minister, ar putea lesne fi contopite în specialități bine definite, în vederea orânduirii lor în secțiunile respective din noua clădire. Amenajarea sălilor și așezarea obiectelor în vitrine este azi tare ușurată prin numeroasele și judicioasele sfaturi, ilustrate prin exemplele principalelor muzee din America și Europa, cuprinse în cele două volume de « *Muséographie* », publicate de Oficiul Internațional al Muzeelor, în urma conferinței din Madrid, din 1934. Erorile de evitat persistă totuși. Pe de o parte trebuie înlăturate acele apucături dezastruoase de tapiter, aplicate în Muzeul Stelian de nepriceputul său director prin prezentarea, odinioară, a desenurilor marilor artiști ai renașterii italiene pe șervete cu horbote transilvănene, sau prin actualele drapări căutat neglijate, ca în budoare, a stofelor orientale din vitrine. Pe de altă parte însă să nu cădem în excesul semețului director clujan, care pledează pentru « *ambianța științifică* » pe care cu atâta pedanterie a aplicat-o în muzeul său, imitând, între altele, pentru produse transilvănene vecine, procedul indicării prin hărți a regiunilor puțin cunoscute din țările exotice. Să nu uităm că muzeele de artă n'au aceeași misiune ca cele științifice și că nu la fel trebuie tratate obiectele respective. Nu ca diferitele specii ale unei familii de gândaci, la rând fixate cu ace pe planșele de plută ale Muzeului Zoologic, vor fi expuse produsele de artă, din a căror serie se vor alege numai cele caracteristice. Rigoarea științifică trebuie să cedeze cerințelor estetice; un muzeu de artă trebuind să capteze pe vizitator printr'o expunere clară și atrăgătoare și să deștepte interesul prin punerea în evidență a obiectelor. Nu o problemă științifică, cu fatal aceleași soluții, trebuie să fie organizarea unui muzeu, ci dimpotrivă să se distingă printr'o spontaneitate și originalitate, condiționate de felul obiectelor și de cerințele proprii ale localului și ale menirii muzeului. O reglementare, așa zisă științifică, a orânduirii colecțiilor de artă ar produce efecte de o

ucigătoare monotone și ar avea ca rezultat compromiterea viitorului muzeal. Obiectele de artă nu se așează, în felul cărților, uniform în rafturi, după anumite norme impuse de repede a lor punere în circulație; ele cer să fie, dimpotrivă, scoase în valoare individual, deși în legătură cu cele împrejmuitoare. Fiecare secțiune are nevoie de o atmosferă specială, în concordanță totuși cu celelalte, în vederea unui ansamblu armonios. Cunoștințe aprofundate atât din punct de vedere al materialului obiectelor cât și al istoriei și importanței lor artistice, ajutate și de o vastă familiarizare cu principalele colecții similare, dar inspirate de un simț estetic personal, pot singure duce la orânduirea originală, deci interesantă și instructivă a unui muzeu de artă. Trebuie evitată imitarea clișeeilor, chiar a celor mai celebre, căci orice diferențiere a materialelor aduce cu sine noi condiții de expunere. Incăpățânata pedanterie științifică, slăbiciunea celor lipsiți de individualitate, este moartea muzeelor. Orânduirea lor nu poate fi reglementată ca în laboratoare, unde combinațiile chimice au precipitate veșnice aceleași. Nu din manuale, tinzând la uniformizare, ci din experiență proprie se capătă îndemânarea muzeografică, ce nu îngăduie o sistematizare generală, fiecare caz special variind după materialul local și scopul colecțiunii. Montarea unui muzeu trebuie să fie rezultatul unei concepții artistice, împăcând cerințele științifice ale savanților cu cele estetice ale marelui masă a vizitatorilor, pentru care, în primul rând, sunt sălile de expoziție, primilor fiindu-le rezervate bogățiile depozitelor. Partea de sistematizare a colecțiilor, formând substratul sau osatura pe care se bizue întreaga organizare, nu va concura înfățișarea estetică, care constituie elementul viu și atractiv al unei expoziții. Un alt pericol de evitat e al îngrămădirii obiectelor; căci deși cei mai novici muzeografi se fălesc a cunoaște, din tratatele elementare, deosebirea între « Schausammlung », adică colecția destinată vizitatorilor și « wissenschaftliche Sammlung » rezervată cercetărilor, totuși cei mai mulți cu greu numai se decid a nu expune întreaga lor colecție. Incercarea făcută în 1931 în cele trei secții provizorii dela Șosea, în care s'a expus un procent foarte redus din stocul existent, lăsând în săli loc liber pentru intenționata punere în valoare a obiectelor, a dat rezultate bine apreciate de specialiștii străini. Sălile

de rezervă, admirabil amenajate în noua clădire dela Șosea, vor servi de depozite suficiente celor 5 secțiuni ce va cuprinde viitorul Muzeu Național Carol I, înlocuind cu succes puzderia de așa zise muzee din lista oficială bilingue, cu care, azi, ademenim pe străinii, expunându-ne unor critici bine meritate.

C O N C L U Z I I

Martor al realelor succese repurtate de arta românească în cele 12 expoziții enumerate din principalele centre europene, am ajuns la concluzia, că în localul terminat dela Șosea și cu materialul existent se poate organiza un muzeu național de primul rang. Năbușind veleitățile de a expune și specimene de artă străină, și limitându-ne numai la obiectele din cuprinsul țării, vom reuși să avem un muzeu interesant și cu caracter propriu, ocupând prin originalitatea sa un loc de cinste printre celelalte institute similare din cele mai de seamă capitale ale Europei. ☞ Cuprinsul colecțiilor este cel arătat în actul de fundație din 1912, la care s'ar adăoga numai, reluând propunerea din 1903, instalarea, în curtea centrală a Muzeului, a bisericuței Stavropoleos; interiorul ei, complet mobilat, ar urma să serve drept model împotriva modernismului ce invadează localurile de închinăciune. La dovezile splendoarei artei religioase și a claselor dominante s'ar alătura colecțiile modestei arte țărănești, pe care localnicii, mai familiarizați cu ea, n'au ajuns să o prețuiască la justa ei valoare, bine recunoscută însă de toți specialiștii străini. O ultimă dovadă în acest sens aflăm în nr. de Mai a. c. din «*Gazette des Beaux Arts*» care, în darea de seamă a Congresului de științe istorice din București, după ce menționează, în treacăt numai, muzeul de artă modernă și colecțiile arheologice, încheie arătând anume că «*l'art populaire en Roumanie s'impose à chaque pas à l'attention du visiteur, et trois salles du musée inachevé que dirige Mr. T.-S. en présentent les spécimens les mieux choisis et les plus séduisants, autour d'une maison paysanne, reconstituée de toutes pièces, avec sa colonnade de bois sculpté, ses meubles et ses instruments de travail rustiquement décorés des thèmes d'un étrange archaïsme*». Evident rămâne deci stabilit că pe lângă arta religioasă, altfel în-

fățișată decât e acum în «palatul Krețub...», produsele țărănești vor fi una din principalele atracții ale viitorului nostru Muzeu, secțiile preistorice și greco-romane prezintând, prin incontestata lor originalitate, interes mai degrabă științific decât estetic. ☞ Un astfel de muzeu ar deștepta sentimentul de legitimă mândrie al Românilor, constituind totodată și pentru străini cea mai hotărâtoare dovadă a străvechei civilizații și a înaltului grad de cultură al strămoșilor noștri, punând totodată în lumina cuvenită și sentimentul estetic al țaranului român. Muzeul din București, organizat în mod rațional, ar fi un punct de atracție nu numai pentru călătorii amatori de frumos dar și pentru cercetătorii încântați de a găsi reunite, în vederea studiilor, exemplarele unei arte încă așa de puțin cunoscute în străinătate, unde sporadic numai ea s'a revelat prin sumarele expoziții ale ultimelor vremuri. ☞ România, azi în stare de vădită inferioritate, din punct de vedere muzeografic, față de vecinii ei imediați, și-ar cuceri deodată prin al său Muzeu Național locul de cinste ce i se cuvine și în domeniul artistic în rândul popoarelor europene. ☞ Pentru atingerea acestor îmbucurătoare rezultate ar trebui însă îndeplinite dezideratele aci exprimate. O ultimă dovadă a luptei ce trebuie încă dusă pentru atingerea acestui țel, ne dă următoarea intervenție a susținătorului cauzei muzeului, a însuși ministrului Dr. C. Angelescu, care ne desvăluie, cu înalta sa autoritate oficială, și mai pregnant trista realitate în care ne sbatem de atâta amar de vreme. ☞ Expunând strania situație a Muzeului, care, deși beneficiază încă de o bună parte a împrumutului realizat, nu poate totuși dispune de suma ce i se mai cuvine, din cauza neplății ratelor datorite împrumutătorului, d-l ministru semnând ultima adresă se crede nevoit să o și apostileze, după cum se vede din originalul redat aci:

Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor.

Casa Școalelor și a Culturii Poporului

Seria F. Nr. 13.262/1936. Serviciul Arhitecturii

20 August 1936.

Personal D-lui Ministru de Finanțe, cu rugămintea de a aproba cererea, deoarece orice întârziere periclitează clădirea existentă; — semnatarul este expus la

daune, iar oprirea lucrărilor și neterminarea acestui muzeu, la care se lucrează de 24 ani, este fără precedent chiar în țara noastră.

(ss) *Dr. Angelescu.*

Domnului Ministru de Finanțe, Loco,

În baza convenției din 5 Aprilie 1934, intervenită între Minister și Casa de Depuneri, cu garantarea aceluși Minister și în baza legii Nr. 1.327 din 8 Mai 1934, s'a contractat la Casa de Depuneri un împrumut de lei 20.000.000 (douăzeci milioane), pentru continuarea construcției localului « Muzeului de Artă Națională Carol I » din București. Acest împrumut trebuia, potrivit convenției, să fie restituit, Casei de Depuneri, în rate anuale de câte 4.000.000 (patru milioane), plus procentele de 7%, calculate dela data emiterii ordinului de plată a sumelor puse la dispoziție. Scadența ratelor a fost fixată la 31 Decembrie a fiecărui an, începând cu 1934. În contul împrumutului, Casa de Depuneri a onorat, până la 31 Decembrie 1934, plăți în total de lei 6.845.621 (șase milioane opt sute patruzeci și cinci de mii șase sute douăzeci și unu); iar dela această dată, până în prezent, a refuzat să mai plătească vreo sumă, din cauză că nu i se achitase anuitatea respectivă. Până acum s'a restituit din împrumut în total lei 2.388.942. Având în vedere oprirea plăților de către Casa de Depuneri, Antrepriza de construcții C. Ursescu-Galați & Co. și furnizorii de materiale au încetat lucrul și aprovizionările, cerând achitarea lucrului efectuat și executarea contractului. Având în vedere pe de o parte că Ministerul, față de situația creată, se vede expus la daune din partea antreprizelor, iar pe de altă parte că atât anuitățile restante cât și aceea curentă sunt prevăzute în bugetul exercițiului 1936—1937, la art. 173 și 174, iar construcția muzeului, nefiind terminată, este supusă deteriorării și furturilor de materiale, avem onoare a vă ruga să binevoiți a ne pune la dispoziție suma prevăzută în buget pentru amortizarea la zi a împrumutului în chestiune.

Ministru, (ss) *Dr. Angelescu.*

Director, (ss) *Alexandrescu*

Protestarea oficială din apostila ministerială mă scu-tește de a mai da curs tristei desamăgiri ce, în primul rând, pe mine mă copleșește constatând că, după scurgerea unui sfert de veac, Muzeul este încă neterminat. Aceeași ministerială indignare, oricât ar fi de stăpănită, justifică mai adâncă-mi durere, cu ale ei legitime izbucniri de revoltă, presărate în acest volum, care încheie tragedia unui vis neîmplinit. ☞ Vina celor indiferenți este pecetluită prin această adresă solemnă, cuprinzând greaua osândă a neînțelegătorilor unchia din marile datorii față de neamul românesc. De apăsarea acestui păcat mă va mântui, cred, spovedania de față.

EPILOG HOTĂRĂTOR

Ultima insistență intervenție a d-lui Ministru Angelescu rămânând fără efect, silit am fost să încheiu volumul sub revolta sufletească ce mă apăsa, când, neprevăzuta remaniere ministerială produse o neașteptată schimbare a situației. Cunoscută fiindu-mi adâncă pricere a intereselor obștești și repede soluționare a chestiunilor ce se prezentau proaspătului titular al Finanțelor, de abia i-am lăsat timpul necesar să ia în primire greaua sa sarcină, grăbindu-mă a-i prezenta o nouă adresă a d-lui Ministru Angelescu, cu aceeași caracteristică apostilă. ☞ Potrivit așteptărilor, am întâmpinat cea mai largă înțelegere din partea d-lui Ministru Cancicov, care nu s'a mulțumit a-mi promite numai sprijinul cerut, dar a și luat imediat măsurile convenite. ☞ Trebuie să adaug că, concomitent cu această intervenție, a apărut în « Viitorul » din 25 Septembrie, sub titlul *Muzeul de Artă Națională*, o scrisoare deschisă a d-lui Victor Slăvescu, fostul Ministru de Finanțe, adresată *bunului său prieten, d-lui Mircea Cancicov*. Din binevenita și în îndoitul sens binecuvântata scrisoare a d-lui Victor Slăvescu, citez câteva pasaje, ce redau în chip lapidar peripețiile instituției noastre. ☞ *Despre ce este vorba?*, se întreabă d-l Victor Slăvescu, dându-ne în rezumat următorul palpitant istoric: « *Sunt 30 de ani de când s'a luat hotărîrea de a se construi în Capitala țării un Muzeu de Artă Națională. Este absolut de prisos a se mai stărui asupra însemnătății și chemării unui astfel de muzeu. Toate popoarele îl au și încă cu mulți zeci de ani*

în urmă. Toți vecinii noștri se pot fâli cu muzeele lor naționale. Noi nu îl avem încă. Deci, acum 30 de ani, în anul jubiliar 1906, se hotărăște ridicarea unui muzeu și se alcătuiesc planurile respective. După 6 ani, în 1912, se pune piatra fundamentală a Muzeului. Actul comemorativ de fundație purtând semnătura Regelui Carol I, a Regelui Ferdinand, pe atunci Prinț de Coroană, și a Regelui Carol II, pe atunci tânăr locotenent de vânători, de 19 ani». Urmează «textul actului comemorativ de toată frumusețea», reprodus la capitolul punerii pietrei fundamentale; iar apoi autorul scri-soarei continuă: «Intre 1912—1914 s'a ridicat clădirea ce se vede și astăzi, încă neterminată. Venind războiul și toate celelalte evenimente nu s'a mai putut continua opera începută. După războiu, când se putea reîncepe construcția, nu s'au mai dat însă fondurile necesare, cu toate străduințele repetate ale directorului Muzeului. Prin 1926, d-l Ministru Al. Lapedatu a hotărît revizuirea planului Muzeului, sporindu-l mult, pentru a corespunde mai bine noii sale chemări într'o țară sporită. Dar planurile fără fonduri nu ajutau mult. În 1934, luând conducerea Ministerului Finanțelor, mi-am propus să duc la bun sfârșit opera începută cu 20 de ani în urmă. În prima mea audiență de lucru la Soveran am expus planul necesar și am căpătat aprobarea cuvenită. Împreună cu d-l dr. Angelescu, Ministrul Instrucțiunii Publice, am alcătuit un proiect de lege, votat de Parlament, prin care deschideam un credit de 20 milioane lei, necesar terminării Muzeului. Creditul urma să se amortizeze în 5 ani, prin prevederi bugetare de câte 4 milioane lei, înscrise în bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice. Sumele necesare se avansau prin Casa de Depuneri. Dădusem soluția financiară, nu mai trebuia decât să se lucreze intensiv la construcție, iar Ministerul Finanțelor să dea 4 milioane lei anual Ministerului de Instrucție, pentru achitarea anuității către Casa de Depuneri. În anul 1934 se lucrează la Palatul Muzeului pentru 8 milioane lei. Planurile au trebuit să fie din nou puse la punct, ceea ce a prilejuit multă pierdere de vreme. S'a lucrat totuși destul de mult; s'a acoperit o bună parte din Muzeu, s'a amenajat o mansardă întregă ca depozit, etc. Lucrarea era deci bine îndrumată și se putea crede că în sfârșit vom putea termina Muzeul de Artă Națională. Casa de Depuneri avansa suma de 20 milioane lei, dacă i se plătea anuitatea de 4 milioane lei. După ce am

părăsit guvernul, nu s'a mai plătit anuitățile. Cu toate intervențiunile făcute în acest sens, nu s'a mai dat niciun alt fond. Lucrările s'au oprit. Țiglele stau de doi ani pe astereala acoperișului, neașezate; iar antreprenorul, care are contract este amenințat să se ruineze, neprimind valoarea lucrărilor efectuate. Toate acestea pentru că nu s'au găsit cele 4 milioane lei, necesare plății unei rate. De atunci — în acești 2 ani — s'au început alte lucrări publice, s'au și terminat pentru valori mai mari. Se vor mai începe poate altele, iar Muzeul rămâne tot cu țiglele așezate teanc pe acoperiș, în timp ce admirabile colecții de artă națională stau la naftalină în lăzi și așteaptă de zeci de ani o sală de expoziție», arată, cu autoritatea sa de fost Ministru, d-l Victor Slăvescu încheind: «Nădăjduesc că poate bunul meu prieten, d-l Mircea Cancicov, va găsi cu cale să termine ceea ce am început eu. Are prilejul să desăvârșească o operă națională începută acum 30 de ani, și al cărui act de fundație poartă semnătura celor 3 Regi ai României, din care și semnătura Suveranului nostru, pe atunci tânăr locotenent de vânători de 19 ani. De aceea către d-l Mircea Cancicov sunt adresate aceste rânduri, cu rugămintea de a face așa ca să se termine cât mai curând o mare operă de cultură națională».

☞ Prin adresa Nr. 211.612 din 7 Octomvrie, Ministerul de Finanțe drept răspuns la raportul Muzeului Nr. 25 din 4 Octomvrie a. c. ne face cunoscut că: *apreciind nevoia terminării, cât mai curând, a construcției Muzeului de Artă Națională «Carol I», la care se lucrează de 24 ani, a intervenit la Casa de Depuneri și Consemnațiuni pentru a pune la dispoziția Ministerului Instrucțiunii publice, Cultelor și Artelor, în contul împrumutului de 20.000.000 lei, contractat în baza legii Nr. 1327 din 8 Mai 1934, sumele exigibile de care acel Departament are nevoie pentru continuarea construcției Muzeului. Asigurările date nepărându-se suficiente, o altă adresă Nr. 35.378 din 14 Oct. c., și mai categorică, este înaintată Casei de Depuneri prin care Ministerul de Finanțe o asigură că «s'au luat măsuri pentru suplimentarea art. 131 și 174 înscrise în bugetul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor pe exercițiul în curs, cu următoarele sume:*

Art. 174 «Creanțe de plată din exerc. 1934/35» Lei 5.849.397	
» 131 al. c. «plata anuităților stingerii	
împrumuturilor contractate»	» 1.345.621

Lei 7.195.018

Suplimentarea se va face din fondul pentru deschideri de credite prevăzut în bugetul general al Statului pe exercițiul în curs, majorat cu sume de egală valoare ce se vor anula din bugetul Ministerului Instrucțiunii. Față de aceste noi măsuri luate în scopul de a vi se asigura în întregime suma datorată, avem onoare a vă ruga să binevoiți a pune la dispoziția Ministerului Instrucțiunii sumele exigibile de care acel departament are nevoie pentru continuarea lucrărilor începute la Muzeul de Artă Națională Carol I». » Numai după această definitivă clarificare a situației financiare și a garantării plăților d-l Director general I. Banciu asigurându-ne de tot binevoitorul d-sale sprijin, lucrările, atâția ani întrerupte, au putut fi reluate, la sfârșitul campaniei de lucru ! » Faptele sunt de astădată atât de concludente, încât, cu bună credință, putem considera tragedia de până aci a Muzeului Național ca sfârșită, viitorul Instituției fiind asigurat. » Blagoslovite vor rămînea numele celor trei Miniștri de Finanțe, cari au contribuit la înfăptuirea Muzeului: a neuitatului P. P. Carp, autorul fondului inițial; a d-lui Victor Slăvescu, care împreună cu colegul său dela Instrucție, d-l Dr. Angelescu, a realizat împrumutul, și al d-lui Mircea Cancicov, căruia îi revine meritul reluării lucrărilor de desăvârșire. » Țin să adaug că și din partea noului Ministru al Cultelor și al Artelor, d-l Victor Iamandi, am întâmpinat cel mai viu interes și binevoitor sprijin în chestia Muzeului. Reînnoindu-mi-se delegația onorifică de «inspector general al Muzeelor din întreaga țară » *mi s'a îngăduit posibilitatea de a colabora la opera de largă reformă artistică, de care este însuflețit noul Ministru al Artelor și pe care o va înfăptui, de îndată ce va dispune de bugetul cuvenit. »* Sub asemenea îmbucurătoare auspicii reluându-se lucrările clădirii dela Șosea, cu îndreptățită mulțumire întrevăd împlinirea gândului unei vieți, prin înzestrarea țării cu muzeul cuvenit și de atâta vreme cu înfrigurare așteptat.

VI
R É S U M É

*L'ouvrage est dédié à S. M. Le Roi dans
l'espoir qu'après un quart de siècle, depuis
la pose de la pierre fondamentale, Sa
Majesté pourra inaugurer ce temple de
l'art national.*

P R É F A C E

En réunissant en un volume les articles de muséographie disséminés dans diverses revues pendant plus de trente ans, on donne la possibilité de suivre la lutte livrée pour la création du Musée national de Bucarest. Le présent volume ne comprend aucun des rapports officiels ni ceux adressés en ma qualité d'inspecteur général des Musées aux différents ministères. Ces rapports se trouvent dans les archives du musée.

Les articles réunis ici ont été reproduits sans aucune modification. Les redites même ont été maintenues, qui ne pouvaient guère être évitées alors qu'on traitait des sujets similaires à intervalle de plusieurs années.

Par un « Supplément de 1936 », ajouté à la fin des anciens articles, ceux-ci ont été mis à jour.

C'est avec une satisfaction personnelle, fort atténuée cependant par la profonde tristesse ressentie du point de vue général, que j'ai constaté que maintes opinions émises il y a trois décades n'ont rien perdu de leur intérêt, étant aujourd'hui encore d'actualité. En les rappelant, nous en espérons une prompte solution et, en conséquence, l'achèvement du musée au service duquel ont été apportés tous les efforts ici consignés.

INTRODUCTION

Aux trente années consacrées à la lutte pour la création du musée de Bucarest, à compter du premier article, de nov. 1903, il convient d'ajouter la période de préparation dans cette direction, reculant ainsi d'encore dix ans le point de départ de mes préoccupations muséographiques. Je pourrais même ajouter que d'une façon tout à fait inconsciente, mon éducation dans ce sens commence dès ma première jeunesse au foyer paternel. C'est là que j'ai acquis le respect de la tradition, l'amour des objets vêtustes et la passion de les conserver, qualités absolument nécessaires à un conservateur de musée. ☒ L'atmosphère du foyer familial, favorable au respect des traditions, a été amplifiée par une éducation technique spéciale, tout aussi nécessaire à la pratique muséographique à laquelle, bien entendu, je ne pensais guère à ce moment. C'est chez le vieux Jean Al. Cantacuzène, dont l'intéressante figure de Faust a été évoquée ailleurs, que j'ai appris à photographier, à exécuter des moulages en plâtre et en souffre et même la galvanoplastie. Mon grand maître Alexandre Odobesco m'introduisit quand j'étais étudiant auprès du Directeur du Musée d'Antiquités, lequel apprécia mes connaissances pratiques et me confia le poste de conservateur-préparateur de son musée, le 12 oct. 1892. Mon entrée dans la carrière muséographique était ainsi officiellement consacrée et depuis, un acheminement conscient dans cette direction a été ma préoccupation continuelle. Après avoir suivi pendant une année les cours de l'Université de Bucarest, mon maître Odobesco me conseilla d'aller à l'étranger, en m'obtenant un congé du Musée. M'étant inscrit en 1893 à l'Université

de Munich, le grand maître de l'archéologie, Brunn, dont je devais suivre les cours, venant à décéder, j'ai compensé la perte par les leçons de Wilhelm Heinrich Riehl, remis depuis en honneur par le nationalisme allemand d'aujourd'hui. ☒ (Suit l'énumération des maîtres dont je suivis les cours et leçons pratiques dans les Musées tant à Munich que plus tard à Berlin). En rentrant dans le pays, muni du diplôme de Docteur dans la spécialité de l'histoire de l'art, et reprenant mon service au Musée de Bucarest, j'ai cherché à y introduire certaines réformes des institutions similaires de l'étranger, entr'autres à compléter la collection de moulages commencée par Odobesco, que j'eus le malheur de perdre entre temps. ☒ Le Directeur Tocilescu se refusant à mon immixtion dans l'administration de son musée, et voulant m'obliger à des travaux étrangers à ma compétence, je me vis obligé de démissionner. Demeuré sans occupation dans mon pays, je retournai de suite à Berlin, où je fus officiellement admis comme volontaire auprès de la Direction générale des Musées royaux de la Capitale Allemande. ☒ Voir le Certificat délivré par la Direction des Musées et l'énumération des savants français qui m'accordèrent leur bienveillant appui à Paris, jusqu'en l'année 1899, lorsque je fus appelé à la Chaire d'Histoire de l'art de l'Ecole des Beaux-Arts de Bucarest. Entre temps, l'idée d'un Musée d'Art National distinct de celui d'Antiquités commençait à se répandre et le Ministre Haret chercha vainement à la réaliser avec le concours successif des deux peintres nommés dans un chapitre suivant. « L'homme de l'Ecole » auquel, en reconnaissance de ses mérites incontestés, on a même élevé une statue en face de l'Université, n'a pas été, dans la même mesure, un connaisseur et par suite un vrai protecteur de l'art, qu'il a même qualifié de « luxe » en plein Parlement. C'est pourquoi aussi le développement du Musée d'Art a eu à souffrir sous l'administrateur du savant mathématicien, reconnu comme le ministre de l'Instruction le plus autoritaire et le plus énergique, mais qui, tout en s'avouant peut être son incompetence artistique, prouvée par les exemples cités dans le texte roumain, s'est laissé influencé par un entourage, qui a beaucoup préjudicié au musée, confié aux soins d'un Directeur étranger au parti libéral. Durant ces années, j'ai étudié les vieux monastères du pays et l'art vivant du

peuple roumain, sans pouvoir reprendre contact direct avec les objets d'art qu'à l'occasion de l'Exposition jubilaire de 1906, lorsque je fus chargé de sélectionner les objets de la section artistique. L'immixtion trop pressante du Commissaire de l'Exposition m'empêchant de faire le triage nécessaire, je me vis obligé de me retirer, pour n'avoir pas à assumer la responsabilité du chaos qui fatalement s'en suivit et que j'ai consigné dans mes critiques. Eu égard à mon activité antérieure ainsi qu'au certificat du Musée de Berlin, le ministre Vladesco me confia en Oct. 1906 la Direction du nouveau musée prévu au Budget. La dénomination initiale du musée trop étendue fut successivement réduite par l'élimination des pléonasmes, et, à la demande de la Direction, par Décret royal du 31 Janvier 1915, on s'arrêta à la dénomination définitive de: « Musée d'Art National Carol I », comme un pieux hommage au Grand Roi disparu, qui fut aussi le Fondateur de ce Musée.

☞ La pensée dirigeant la création de la nouvelle Institution qui m'était confiée consistait à donner la place d'honneur, qui lui revenait, à l'art local, à l'art paysan, inexistant dans les collections officielles et oublié même par ceux qui avaient tenté de le faire revivre auparavant. Je parlais des principes de mon ancien professeur Riehl, qui concordaient parfaitement avec ceux de mon maître Odobesco, qui avait mis en évidence la beauté de l'art du paysan roumain, de l'ingéniosité et de la valeur duquel j'ai pu me convaincre à l'occasion de mes pérégrinations récentes dans le pays et au delà des frontières. Le nouveau musée devait remplir un grand vide dans notre éducation nationale, car ni au Musée d'Antiquités, le seul existant alors, ni dans les collections rassemblées sous le ministère Haret, il n'y avait pas un seul costume paysan, pas une pièce en bois sculpté ni un seul exemplaire de la riche céramique paysanne. Take Ionesco étant ministre de l'Instruction avait encore acquis pour le Musée de l'Etat un nouveau portrait anémique de Henner, continuant ainsi à déconsidérer absolument notre art national. La méfiance de ceux qui allaient jusqu'à nier l'existence même de notre art indigène a été promptement écartée par l'aménagement, dès la seconde année de la création du musée, des salles que le Roi Carol I était fier de montrer à son hôte le Prince Louis Napoléon et que la Reine

Elisabeth mais surtout les Princes héritiers visitaient aussi souvent. L'enthousiasme du public pour la nouvelle institution est prouvé par les nombreux articles de la presse roumaine et française de Bucarest. (Suivent les citations de « l'Art public » du « Mercure de France » et du « Bulletin de la Société de Dialectologie romane »). Le sort ultérieur du musée est rapporté dans les chapitres suivants. § Je dois ajouter seulement que parallèlement au développement du musée, j'ai tâché de lui créer une atmosphère favorable par des conférences et le développement des industries domestiques et surtout par la création de la Société « Domnita Maria », qui accordait des récompenses et des diplômes signés par la Princesse elle-même pour les meilleurs produits qui entraient au Musée. A l'étranger aussi la renommée de notre art a pénétré grâce aux expositions organisées par le Musée, dont l'énumération ainsi que celle des conférences tenues à ces occasions se trouve dans le texte roumain. § Notre institution a encore créé deux sections roumaines dans les musées étrangers : l'une à l'ancien Trocadéro, où le nom de S. M. le Roi Carol II est inscrit comme premier donateur de la section internationale qu'on venait d'installer ; la seconde au Musée de préhistoire de Berlin, où les doubles des objets néolithiques que j'avais revendiqués, et auxquels s'ajoute le résultat des fouilles de Cucuteni de 1910, sont exposés dans le « Rumänischer Saal ». Une propagande assidue a encore été faite en faveur de notre musée dans les assemblées annuelles, auxquelles j'ai généralement pris part, de l'Association internationale du « Museen-Verband » dont je fais partie depuis 1907. La lutte en faveur du Musée a été entretenue aussi par des conférences et des articles dans la presse journalière ainsi que dans le Parlement. Mon activité muséale dans le pays s'est encore manifestée par l'organisation du « Musée Aman », en 1908, et la publication de son catalogue ; je fus encore chargé en 1910 de la direction générale du « Musée du Commerce Central » disparu depuis, et je fis aussi parti du premier comité d'organisation du Musée Militaire. En qualité d'Inspecteur Général des musées du pays, à plusieurs reprises, j'ai tâché de leur donner une organisation unitaire, conformément à la nouvelle situation du pays. Par les publications sur les tapis roumains et les différents catalogues

en langue française, autant que par les critiques étrangères, le Musée jouit, avant même d'être achevé, d'une bonne renommée au delà des frontières. Les articles qui suivent, ainsi que l'étude publiée par mon collègue Şirato donnent une idée de la façon dont est considéré le Musée dans le pays.

Avant d'exposer la tragédie de l'Institution, j'ai cru opportun de donner la confession de celui qui a lié son sort à cette oeuvre, vouée pour ainsi dire, à sa grande déception, à demeurer inachevée, malgré ses efforts opiniâtres, pour soutenir le plan conçu il y a trente ans et d'actualité encore aujourd'hui. ☒ Ce ne sont pas les néophytes improvisés, mais seulement ceux qui auraient une préparation mieux assise, une plus longue expérience ou une oeuvre plus considérable qui pourraient jeter une pierre dans mon jardin malheureusement encore inachevé. ☒ Heureusement, à côté de quelques intrus et imposteurs, il se trouve de jeunes éléments de valeur qui, en même temps que leurs études universitaires à l'étranger, ont eu le souci de former leur éducation muséale, en nous assurant pour l'avenir de vrais directeurs de Musées, capables de mener jusqu'au triomphe définitif la lutte ici esquissée en faveur de notre Musée national.

I

LA LUTTE POUR
LE MUSÉE NATIONAL

NOTRE MUSÉE NATIONAL (Juin 1906)

A l'occasion de l'Exposition de 1906, en l'honneur des quarante ans de règne glorieux du Roi Carol I, toutes les Institutions du pays ont tenu à mettre en évidence les résultats obtenus durant cette période. La plupart de nos créations universitaires peuvent heureusement se flatter d'un progrès qui les met au niveau des Institutions plus anciennes d'Occident. Il est à regretter que précisément notre Musée national, destiné à donner la mesure du progrès d'un peuple, soit en retard sur l'ensemble. Après une existence de quarante deux ans, le musée, bien loin d'augmenter ses collections, a au contraire souffert de l'oubli intentionné des bonnes dispositions de ses fondateurs. Mes affirmations en ce sens sont officiellement confirmées par le rapport adressé au Roi par le ministre des Cultes de 1903, qui constate que: « Le Musée et la Pinacothèque végètent dans des locaux impossibles, étant dépourvus de tous moyens de développement ». Ajoutez à cela l'indifférence du public motivée par l'état d'abandon des collections. Suit une description détaillée du contenu des salles du musée où se trouvent rassemblés, sans aucun ordre, les objets les plus disparates; comme par exemple: une horrible copie d'après un tableau de Gendron, à côté du portrait du Roi, dont les contours sont exécutés en lettres microscopiques; une armoire contenant des armes d'indigènes de l'Amérique du Sud, au dessus de laquelle se trouvent les fresques de Curtea de Argeş; dans la même salle un carton de Kaulbach voisinant avec des icônes et l'iconostase de Cotroceni contre lequel s'appuie le couvercle d'une momie égyptienne. Tout cela et combien d'autres bizarreries remplissent les salles du Musée

National Roumain. La faute en incombe à la Direction du Musée qui a cru ne pas devoir tenir compte des réformes proposées, prenant pour prétexte le manque d'un local propre, tout en oubliant que pendant ce temps on avait bien donné plus de huit millions pour la construction d'un Musée National, d'une Bibliothèque centrale, d'une Pinacothèque et d'une Glyptothèque à Bucarest. L'Académie seule, grâce aux instances de son secrétaire général, Dem. Stourdza, a pu acquérir ses locaux, tandis que le reste des fonds votés ont été détournés de leur affectation. Par la « Deutsche Bauzeitung » de 1887 nous apprenons cependant que les architectes Schmieden, von Weltzien et Speer avaient élaboré le plan grandiose, reproduit ci-après et dont peu après on ne retrouvait plus de traces au Ministère de l'Instruction, où les plans d'exécution avaient été pourtant déposés. Le même mauvais vouloir du Directeur Tocilescu est la cause de l'état d'abandon du musée et de la désaffectation des sommes allouées. Vu le triste état du musée, je propose de le fermer pendant la durée de l'Exposition, préférant ainsi cacher aux visiteurs étrangers un musée qui n'est en réalité qu'un cimetière de l'art national roumain.

Supplément de 1936. La description de 1906 est confirmée par l'étude de Mr Radu Vulpe, de 1930, qui nous assure qu'à cette époque « la situation des objets était presque la même que du temps de Tocilescu ». De ce manque de diligence sont certainement coupables les directeurs successifs dont aucun, y compris le regretté savant Vasile Pârvan, n'étaient des muséographes de spécialité; le manque d'intérêt de ce dernier pour les objets eux-mêmes est prouvé par le professeur Rostowzef. Quant à l'absence de connaissances du dernier Directeur Andriesesco, le nouvel arrangement des collections et ses intentions de faire souder le Casque d'or suffisent pour prouver son incompétence muséographique et son manque de bon sens.

LE MUSÉE ROUMAIN ET LE MUSÉE BULGARE (Décembre 1906)

A l'occasion de sa visite à Bucarest, le ministre de l'Instruction bulgare, Sismanoff, avait apprécié le progrès d'un grand nombre de nos Institutions, tout en nous conseillant cependant de ne pas nous laisser surpasser dans d'autres directions par nos jeunes voisins d'au delà du Danube. Cette allusion visait certainement l'état de nos musées qui sont, il faut le reconnaître, inférieurs à ceux

des Bulgares. Suit la comparaison des deux musées ainsi que les éloges que l'autorité incontestée de Salomon Reinach et de Strzygovski adresse aux collections bulgares, parvenues à leur état florissant grâce à la compétence de leur Directeur Dobruski. L'exemple devrait être suivi afin de ne pas laisser nos voisins bulgares prendre trop d'avance sur nous.

Supplément de 1936. A l'occasion du Congrès de byzantinologie de Sofia, en 1934, on a pu se rendre compte des progrès des musées bulgares et de leurs intéressantes publications, qui manquent chez nous à cause, aussi, des difficultés faites aux étrangers de pouvoir étudier nos trésors.

LE NOUVEAU PLAN DE NOTRE MUSÉE NATIONAL (Février 1907)

La question du musée a été à nouveau mise à l'ordre du jour par le rapport de l'ancien commissaire de l'Exposition de 1906, qui tenait à tout prix à affecter au futur musée les constructions de l'Exposition demeurées inutilisables. Me ralliant au rapport de l'Architecte G. Sterian, je plaide contre la possibilité de l'emploi à cette fin des anciennes bâtisses, dont les éventuelles transformations seraient trop coûteuses. Partant du principe bien établi que les musées ont leurs exigences toutes spéciales et comme construction et au point de vue de l'aménagement, j'ai conçu le plan nouveau de notre futur musée. L'architecte N. Ghika a été chargé d'en présenter les esquisses, le nouveau local devant s'élever sur le terrain qu'il occupe actuellement à la Chaussée Kisselef. Les matériaux employés ne devaient être que pierre, brique apparente, fer, verre et béton armé. Par l'esquisse publiée on voit l'économie du bâtiment qui devait former un seul corps avec l'école des beaux-arts qu'on pouvait déloger à l'occasion de l'agrandissement du musée. Les deux constructions étaient reliées par un amphithéâtre central, servant aux deux bâtiments. Les arcades de la cour centrale devaient servir de lapidarium. Suit la description détaillée du musée dont les plans ont été respectés dans le bâtiment actuel.

Supplément de 1936. Le programme de 1906 se mentient encore ; vu l'agrandissement du pays et l'importance du Musée, la partie prévue pour l'École des Beaux-Arts sera affectée aux collections ainsi que le prévoit le nouveau plan de 1928.

LE MUSÉE REÇOIT DES DONS ROYAUX (Mai 1907)

Quoique non encore inauguré, le Musée est visité et encouragé par des dons, prouvant combien la création d'une telle institution était désirée. Pour pouvoir enrichir des collections, le Musée doit maintenir son contact avec le public, dont le bienveillant concours est le bien venu. En dehors des donations de M-me Elise Bratiano signalons celle du Roi Carol qui a légué au Musée un album de 75 dessins et peintures des vieux monastères du pays exécutées par le peintre Trenk sous les indications d'Alexandre Odobesco, vers 1860—1864. Le Roi donna aussi 70 photographies de 1866. Des paysans eux mêmes ont envoyé des dons au Musée, ayant appris sa nouvelle installation.

Supplément de 1936. Les donations auraient été plus nombreuses si le Musée avait eu son local propre. La Reine Elisabeth a donné au Musée de nombreux souvenirs royaux et, entre autres, aussi les premiers costumes nationaux et militaires de notre Souverain actuel. D'ordre de Sa Majesté les uniformes ont été remis au Musée de l'armée.

LES ENNEMIS DU MUSÉE (Mai 1907)

Le Directeur du Musée d'antiquités, mécontent, a essayé de s'opposer à la nouvelle création d'un autre musée, en s'adjoignant le Directeur de l'Ecole des Beaux Arts lequel, dans un rapport officiel prétend que « l'ethnographie doit faire partie du Musée de zoologie » et demande que « son Ecole soit épargnée de ce voisinage gênant ». Ces inimitiés ne font qu'accélérer les travaux du futur Musée.

Supplément de 1936. La chute du gouvernement a empêché le vice-président du Sénat, Tocilescu, de demander la suppression du Musée, tandis que le Directeur de l'Ecole des Beaux-Arts, ne suivant plus les instigations du premier, a fini par se convaincre de l'importance du nouveau Musée.

PERSPECTIVES ENCOURAGEANTES (Juillet 1907)

Le Ministre de l'Instruction publique ayant visité le Musée, les suppléments nécessaires pour l'accroissement des collections ont été obtenus ainsi que de nouvelles salles d'expositions.

Supplément de 1936. Les bonnes dispositions du Ministre n'ont pas été de longue durée, grâce aux intrigues de ses collaborateurs contre le Musée.

LE Dr. ISTRATI POUR ET CONTRE LE MUSÉE (Juin 1907)

Dans l'exécution du nouveau plan du Musée, j'ai rencontré une forte opposition de la part du Dr. Istrati, l'ancien commissaire de l'Exposition, qui par différentes interventions officielles revenait à l'idée d'employer pour le nouveau Musée ses anciennes bâtisses, sans cependant avoir un plan bien défini quant au caractère du futur Musée, qu'il nommait tantôt le *Musée de notre passé*, tantôt simplement, *Musée ethnographique*. Par un entêtement surprenant, le Docteur refusait de me livrer tous les objets provenant de l'exposition et que j'avais retenus pour mon Musée. En réponse à tous ces obstacles et contrariétés j'ai procédé à l'ouverture provisoire des salles du musée mises à ma disposition dans l'ancien local de la Monnaie à la Chaussée.

Supplément de 1936. Voir la bibliographie roumaine.

SOMMES-NOUS DIGNES D'UN MUSÉE NATIONAL? (Janvier 1908)

Quoique après la révolte paysanne de l'année dernière et des préoccupations présentes d'ordre économique, on pourrait croire que le moment ne soit point favorable aux questions de muséographie, je pense pourtant qu'il est urgent de s'en occuper, précisément à propos des réformes sociales que l'on préconise. Si en effet l'une des causes de la dernière révolte a été l'abîme qui sépare nos classes sociales, ce n'est pas seulement par des réformes agraires que l'on pourra remédier au mal. Tout en venant en aide au dénûment du paysan, il faudrait nous préoccuper également de son moral; l'instruction seule ne suffisant pas à humaniser l'âme du paysan. Il faut cultiver son âme aussi bien que son esprit, le respect de la tradition étant incontestablement un des éléments les plus puissants pour former l'éducation morale d'un peuple. Dans cette intention, il faudra tenir compte à l'avenir de

la culture artistique qui ne doit point être considérée comme un luxe, mais comme une occupation profitable et récréative qui assure la prospérité matérielle du peuple. Par les réformes à venir il faudra redonner au paysan un train de vie plus humain et plus abondant et lui faciliter la reprise des préoccupations artistiques de ses ancêtres que nous révèle le bel héritage artistique que nous possédons. La culture de l'art marchant de pair avec la prospérité matérielle rétablissons cette dernière, et, comme conséquence naturelle, l'art et la poésie renaîtront d'eux mêmes. Le premier devoir qui s'impose actuellement à nous, est de sauver les restes de notre art, ne fût-ce qu'à titre de document sur un passé meilleur et des préoccupations spirituelles plus élevées qui l'ont caractérisé jadis et qui distinguent encore dans le présent le peuple roumain. Le moment est donc venu, de créer le Musée National dans lequel se puisse dignement refléter le passé artistique et cultural du peuple roumain. Notre fierté nationale ne devrait pas nous permettre de demeurer en un état d'infériorité évidente en comparaison de nos voisins plus jeunes et inférieurs comme nombre à nos douze millions de roumains. Même nos frères d'outre-monts, malgré les difficultés qui les enserraient, ont réussi à nous devancer en créant leurs Musées de Sibiu, Cluj et Czernovitz bien avant celui de la capitale du royaume roumain où pourtant devrait s'élever le véritable temple du roumanisme. Ne fût-ce que par leurs costumes, on devrait voir réunis ici les différents rameaux de la nation roumaine disséminés en Macédoine, Serbie, Hongrie, Bucovine et Bessarabie. La simple collection des divers costumes de ces contrées pourrait nous laisser entrevoir la force que nous représenterions si jamais se réalisait l'union de toutes les populations roumaines aujourd'hui tellement dispersées. Mais ce n'est pas seulement pour évoquer de beaux rêves d'avenir, c'est plutôt dans un but pratique et immédiat qu'il faudrait créer ce Musée qui serait la maison d'éducation des sentiments nationaux, en même temps que le trésor des modèles d'art local. C'est par lui que les nouvelles générations apprendraient à apprécier et à aimer leur passé; c'est par lui que le campagnard découvrirait les moyens aussi simples qu'efficaces par lesquels leurs anciens savaient adoucir leur existence tout en se délectant les yeux; c'est par lui enfin

que pourrait se faire l'éducation du peuple entier. Le campagnard serait fier de voir ainsi apprécié son travail manuel, tandis que le citadin serait surpris de découvrir d'aussi belles qualités à ses frères de la campagne. Le contentement flatteur du premier et la satisfaction qu'éprouverait le second contribueraient sûrement à leur rapprochement et peut-être à leur affection réciproque. En dehors de ces considérations d'ordre moral, il faudrait encore envisager les avantages économiques qui résulteraient de la renaissance des industries nationales s'inspirant des modèles du Musée. Tous ces arguments succinctement résumés ici auront-ils le don de nous réveiller de l'engourdissement dans lequel nous nous oublions? Et au moment où nous nous efforçons de refaire l'état économique du paysan, serons-nous capables de réaliser au moins cette œuvre du domaine de nos préoccupations culturelles? Si ce n'est le sentiment du devoir envers nos contemporains, du moins le respect dû à notre passé devrait nous y déterminer. L'inexistence d'un Musée roumain, tel qu'il nous conviendrait, ne dépend pas seulement du manque de fonds; en réalité on a dépensé plus qu'il n'eût fallu pour nous mettre au moins au niveau de nos voisins. Le Musée de zoologie, qui possède son superbe local, peut nous servir d'exemple. Ne serait-il pas juste que l'homme jouisse d'une faveur au moins égale à celle que l'on accorde aux bêtes. Est-ce que les différentes espèces de poissons ou autres habitants de nos eaux, ou bien les baleines et phoques, hôtes étrangers à nos régions, peuvent nous donner *une meilleure image de notre civilisation que des exemplaires artistiques provenant de nos ancêtres?* Est-ce que pour le visiteur indigène ou étranger le nid de cigogne du Musée de zoologie offre plus d'intérêt que la maison si richement sculptée du maître Antoine Mogoș récemment installée au Musée d'art? Les nids de cigognes sont partout les mêmes et bien connus même des enfants de tout pays; mais une maison à colonnettes aussi finement sculptées que celles de la maison Mogoș ne se rencontre nulle part à la surface du globe. C'est pourquoi je pense que l'indigène aussi bien que l'étranger aura plus de profit à visiter le Musée d'art national que celui de zoologie universelle et dans la mentalité du paysan surtout, car c'est de lui que nous devons nous préoccuper en tout premier

lieu, des idées d'ordre moral et patriotique seront plutôt éveillées par la contemplation des icônes religieuses et des portraits de nos héros que par l'aspect du tigre dévorant sa proie, comme nous le montre le Musée zoologique. La nécessité d'un Musée d'art national s'impose donc, maintenant que nous possédons déjà un Musée de zoologie, car c'est selon l'importance de nos trésors artistiques et non d'après la faune de notre pays que nous sera décernée la place qui nous revient parmi les nations civilisées. Ayant fait aux animaux l'honneur d'un Musée et d'une splendide installation, il n'est que temps d'apporter la même attention sinon le même hommage à nos semblables; et il faut nous hâter le plus possible, car les animaux pourraient encore attendre, car leurs espèces se reproduisent à souhait même sans notre intervention; il n'en est malheureusement pas de même pour les œuvres d'art qui se détériorent à vue d'œil et même disparaissent, et il serait criminel de ne pas les sauver de la destruction provenant des injures du temps et des malversations de l'homme. Si les mesures nécessaires ne sont pas prises d'urgence, nous risquons de nous trouver dans l'humiliante situation d'être obligés d'aller voir dans les musées de Sofia ou de Budapest les objets roumains que nous aurons été incapables de retenir chez nous. Nos voisins viendront chasser les loups de notre « Baragan » tandis que nous irons admirer dans leurs musées les trésors artistiques du peuple roumain. Tel sera le déplorable résultat de notre incurie et de notre indolence et nous mériterons à juste titre l'anathème de nos descendants. ☒ La réalisation du Musée national est d'autant plus facile qu'au budget de l'année dernière le nouveau Musée a été officiellement prévu. ☒ Les quatre salles réalisées depuis lors, quoique imparfaites bien entendu, donnent une idée de ce qui se peut réaliser si on nous accorde des crédits au moins égaux à ceux d'autres institutions similaires, et si on réalise la construction suivant les plans déposés.

Supplément de 1936. L'article étant conçu sous l'impression de la révolte paysanne de 1907, on s'explique la polémique envers le Musée de zoologie, dont la réputation est bien établie chez nous autant qu'à l'étranger. L'intervention particulière n'a pas donné des résultats palpables ainsi que la Société des amis du Musée, créée après guerre. Sous le patronage de cette dernière des conférences ont été organisées tant au Musée qu'ailleurs.

Les événements me forcent de reprendre la rubrique des Ephémérides du Musée, que je suis obligé de défendre, étant seul responsable de son développement envers le public qui, en raison de l'intérêt qu'il lui porte, a aussi un certain droit de contrôle. Le ministre ayant réduit, dans le projet du budget, la subvention accordée au Musée qui n'est que dans sa troisième année d'existence, et a donc besoin de se développer, ayant déjà donné ses preuves, j'ai adressé un appel aux députés en demandant de ne pas voter cette amputation du budget, d'autant plus que les Musées de nos voisins hongrois et bulgares ont des fonds supérieurs aux nôtres. S'il est nécessaire, qu'on éloigne le Directeur qui a osé dire la vérité, mais que l'institution soit sauvée, car elle vaut plus que d'épargner un homme; elle nous donne l'image de la tradition et de la fierté du peuple roumain.

Supplément de 1936. L'article avait été conçu à la suite de l'avertissement que le Directeur avait reçu pour avoir adressé l'appel aux députés, dont il s'agira encore plus loin.

LE MUSÉE DU PEUPLE ROUMAIN (1910)

Bien que nous aspirions à une culture des plus avancées parmi les peuples de l'Europe Orientale, nous faisons cependant moins d'efforts que d'autres pour mettre en valeur l'art et la culture de notre peuple, et nous sommes pourtant surpris d'être si peu connus et appréciés à ce point de vue. La faute en est à nous mêmes, car nous ne nous sommes pas souciés comme d'autres de recueillir les documents de notre culture et de l'habileté du paysan roumain. De toutes nos institutions culturelles c'est le Musée National qui est le dernier venu. Nous avons, il est vrai, depuis plus d'un demi-siècle un Musée d'antiquités; mais si même ce dernier avait répondu à sa mission, il n'aurait cependant pas compensé l'absence d'un vrai Musée roumain; car si une collection d'antiquités en majorité romaines confirme notre descendance latine, elle ne résout cependant pas l'entier problème de notre culture passée, qui ne dérive pas seulement des Roumains et il

reste à établir par des documents authentiques les autres éléments qui ont influencé notre développement artistique. A notre grande honte, un tel sanctuaire de notre culture passée n'existe pas, le Musée d'ethnographie et d'art national n'ayant en sa nouvelle forme que deux ans d'existence. Si son histoire n'est pas longue, son avenir est cependant plein d'espoirs. ☐ C'est au ministre Titus Maioresco, en 1865, qu'appartient l'initiative d'ajouter une section des costumes nationaux au Musée d'antiquités; malheureusement cette idée n'est demeurée que dans les bonnes intentions du ministre, n'ayant pas trouvé le Directeur capable de la réaliser. La même idée fut reprise par le ministre C. Arion en 1900, sans que son intention ait été mieux réalisée par une collection de poupées dont il ne reste plus aucun vestige d'ailleurs. En 1901 le ministre Haret décide qu'en même temps qu'une nouvelle école, soit créé un Musée d'arts nationaux, prévoyant comme premier fonds de ce Musée les objets provenant de la participation de la Roumanie à l'Exposition internationale de Paris. Malheureusement la plupart de ces objets ont été égarés, et le peintre Alpar est mort avant d'avoir pu accomplir l'œuvre qu'on lui avait confiée. Son successeur, le peintre Strămbulescu, chargé de recueillir des modèles, à l'usage des écoles professionnelles et des Ecoles d'arts et métiers, voit aussi bientôt sa mission interrompue sous le régime Haret, par manque de fonds. Ce n'est que le 1-er octobre 1906 que le Musée actuel a été officiellement prévu au budget, le ministre M. Vladesco me confiant la Direction de la nouvelle Institution. La dénomination du Musée a été restreinte par la suppression des parties inutiles; et l'on n'a gardé que le strict nécessaire pour indiquer le but de l'Institution. Le Musée d'art national se proposait d'être la maison du peuple roumain dans laquelle les objets d'usage journalier ainsi que les produits artistiques pussent donner l'image la plus complète de la vie de notre peuple. En partant de ce programme, les subdivisions du Musée s'imposaient d'une façon naturelle, comprenant non seulement le royaume mais aussi les autres régions habitées par des roumains, afin que, par comparaison, on pût mieux éclaircir notre problème ethnique ainsi que les vicissitudes de notre peuple. La maison, le costume, les objets usuels d'un côté, l'Eglise et les objets

du culte d'autre part devaient se trouver en ce Musée.

☐ A côté du paysan devait être représentée aussi la classe dominante. Suit la description de l'état actuel des collections comprenant 4.330 objets appartenant au Musée en dehors des 840 emprunts temporaires. Il est à remarquer que le budget de 1907—1908 ne prévoyait que la modique somme de 2.000 lei pour les acquisitions du Musée; il est vrai de dire que le budget de l'année suivante a été porté à 14.000 lei pour pouvoir faire face à la cherté des objets, due surtout à la concurrence des amateurs éveillée par les heureux débuts du Musée. Une autre difficulté provenait du manque de bonne volonté de la part des possesseurs qui hésitaient à se dessaisir des objets qu'ils détenaient, et que trop souvent ils avaient prêtés aux Expositions, sans pouvoir les recouvrer. Heureusement les dons bénévoles n'ont pas manqué à l'enrichissement du Musée. S. M. le Roi Carol I donna, le premier, l'exemple du haut intérêt dont Il honorait la jeune institution en lui dédiant les 75 planches originales que le peintre H. Trenc exécuta en 1860—1861 d'après les Monastères de Valachie, sur les indications d'Alex. Odobesco. A cette donation le Roi ajouta l'Album de la Roumanie exécuté sur les ordres de S. M. en 1868 par le peintre Satmari. Son Altesse Royale la Princesse Marie qui honorait d'une attention toute spéciale le développement du nouveau Musée lui fit don de plusieurs splendides broderies du Banat. Parmi les personnes particulières se distinguant par des dons faits au Musée, il faut citer en toute première plan M-me Elise Bratiano qui céda au Musée une partie de la collection qu'elle acheta à Sibiu pour 10.000 lei, que le Musée n'était point capable de payer sur son budget si restreint. Suit la longue liste des autres généreux donateurs du Musée, parmi lesquels il faut mentionner aussi plusieurs paysans. Des objets provenant de l'Exposition de 1906 une minime partie seulement a pu être exposée dans les salles, le reste étant relégué dans les dépôts du Musée. Suivent les descriptions des trois sections principales du Musée, à savoir les sections des tissus, du bois et de la céramique avec l'énumération détaillée de tous les objets composant ces sections ainsi que des autres objets de métal, œufs peints, corne, ivoire, cuir et autres complétant l'inventaire de l'art roumain. Naturellement tous ces objets devaient porter une empreinte

artistique afin de figurer dignement dans les collections servant de modèles. La pièce principale des nouvelles collections était la maison d'Antoine Mogoş portant sa signature et la date de 1875 et qui fut reconstituée sans aucun changement dans une salle du Musée. Ses riches sculptures et ses gracieuses colonnettes, auxquelles il travailla durant quatre années, isolé dans son village de Ceauru (Distr. de Gorj en Oltenie) ont inspiré maints artistes de nos jours, dans leurs travaux consacrés à la renaissance de l'art roumain. Les sculptures de cette maison ainsi que d'autres portes cochères, quenouilles, gobelets, et autres ustensiles usuels sont dans la technique des sculptures nordiques appelées « Kerbschnitt ». Une autre section importante du Musée comprend des objets religieux provenant surtout des petites Eglises de Village, construites également en bois. Une liste détaillée des objets appartenant aux différentes sections donne une idée de ce que tend à être le futur Musée dans lequel se reflétera notre passé et où l'art roumain de l'avenir puisera ses inspirations.

Supplément de 1936. Nous sommes heureux de constater que l'idée préconisée en 1910 d'avoir à Bucarest des maisons de Bucovine et de Transylvanie a été réalisée maintenant dans « le village modèle » au bord du lac de Herestrău. La maison de Mogoş, installée au Musée il y a 30 ans et l'église en bois de Turea achetée en 1909 peuvent être considérées comme les précurseurs de l'actuel « Musée du village » qui en est l'amplification avec d'autres moyens que ceux dont jouissait alors notre Musée. Il est à espérer qu'à la suite du grand succès de la Fondation du Prince Carol, par la réalisation aussi splendide du collègue D. Gusti, on trouve les fonds pour terminer aussi le Musée d'art national, qui ayant un caractère plutôt artistique ne fait nullement concurrence au Musée du village, d'une portée sociologique fort importante.

LE MUSÉE NATIONAL ET LE BUDGET DE L'ÉTAT (Janvier 1911)

Tandis que non seulement l'opinion publique mais aussi les membres du Parlement et même le Rapporteur du budget réclament des fonds pour le Musée, le Ministre de l'Instruction, lui, a réduit la subvention sous prétexte de ne pouvoir, sur un budget de 30 millions, se permettre « le luxe » d'accorder encore 13.000 lei pour l'art national ! Quoique le Musée ne date que de 1906, le Ministre a affirmé en plein Parlement que « la période de

formation étant passée, une trop grande somme comme dotation était absolument inutile ». Vu ces déclarations, je me suis cru obligé d'adresser aux Députés un appel en plaidant la cause du Musée, qui jouit déjà de l'intérêt du public depuis le Souverain jusqu'aux paysans qui viennent y admirer les objets de leur industrie. Le rôle artistique ainsi qu'éducateur du Musée n'étant plus discutable, les députés sont priés de maintenir si non d'augmenter la subvention du Musée qui risque de ne pas pouvoir acquérir des objets roumains qu'on sera obligé d'aller contempler dans les collections hongroises, où, dans les meilleurs cas, ils seront enregistrés comme de provenance « olah ».

Supplément de 1936. A la suite de l'intervention d'un député obscur, le Directeur du Musée a reçu un avertissement signé par le Ministre. Les discussions qui ont suivi sont reproduites dans un chapitre suivant.

POSE DE LA PIERRE FONDAMENTALE DU MUSÉE (17/30 Juin 1912)

La tendance des peuples vers une vie culturelle plus intense ne se manifeste que lorsque le sentiment du respect dû à la tradition a été éveillé dans toutes les couches de la nation. L'estime et la recherche du passé et, comme suite naturelle, la création des Musées sont les signes caractéristiques de toute renaissance. En posant le fondement du nouveau Musée National, on a ajouté encore une pierre à l'œuvre grandiose qui s'accomplit sous le règne bienheureux et resplendissant de notre premier Roi. Sur la base inébranlable de l'indépendance politique et économique du pays s'appuient maintenant les aspirations vers la conquête de l'indépendance culturelle du peuple roumain. C'est dans ce but que nos institutions de culture depuis l'Université et ses annexes jusqu'aux écoles élémentaires se multiplient sans cesse en se développant suivant les exigences du temps et de leur mission toujours plus haute. Au cours de cette heureuse transformation, seule l'institution du Musée était restée négligée; et à première vue il semblait naturel qu'à cette époque où les grands problèmes sociaux et la nécessité de répandre l'instruction élémentaire dans la masse du peuple nous préoccupaient en première ligne, les musées fussent laissés dans

l'oubli. Pour certains ils étaient considérés comme un luxe inutile. Et pourtant il n'est pas pour le peuple d'institution plus utile et d'un caractère plus général tant au point de vue de l'instruction qu'à celui de l'éducation morale, car un Musée dans le vrai sens du mot est non seulement un temple mais en même temps une institution éducative. C'est un temple, car y reposeront pour toujours comme dans un sanctuaire national, les reliques chères à tout un peuple, dont elles perpétuent les traditions nationales. C'est une école, et la plus haute, car c'est dans un musée que sans préparation, et même sans connaissance de l'alphabet, et sans l'aide d'aucun maître, se forme par un insensible progrès l'éducation la plus élevée du patriotisme. Le but du nouveau Musée est résumé en termes lapidaires, dans le parchemin qui a été muré dans les fondements de la bâtisse, et porte les signatures de L. L. M. M. le Roi et la Reine, de L. L. A. A. royales le Prince Ferdinand et la Princesse Marie, du Prince Carol et de la Princesse Elisabeth, ainsi que des personnes présentes à la solennité. Ce parchemin est ainsi conçu : ☒ *Nous, Carol I, Roi de Roumanie, dans Notre désir d'honorer l'art ancestral par l'édification d'un abri digne de son importance pour l'éducation du peuple et l'exaltation de ses sentiments patriotiques, en ce jour de 17/30 juin de l'an de grâce 1912, de notre règne le quarante-septième, assisté de notre Auguste Epouse, la Reine Elisabeth, et de Nos chers Neveux, le Prince Ferdinand et la Princesse Marie, héritiers du Trône, étant présents le Président du Conseil des Ministres ad-intérim, Th. C. Rosetti, le Ministre des Cultes et de l'instruction ad-intérim C. C. Arion, le Président de la commission des Monuments historiques I. Kalindero, et autres haut fonctionnaires de l'État, le service divin étant officié par S. S. Conon, Métropolitaine Primat, avons posé sur l'emplacement de l'ancien local de la Monnaie et du palais Mavrogheni, le fondement du « Musée National », destiné à recueillir les collections d'art actuellement dispersées, afin de laisser aux générations futures l'image parfaite de tout le trésor artistique de toute la terre roumaine, à partir de l'âge préhistorique et jusqu'à nos jours. En commémoration de ce fait, nous avons signé le présent acte, dont un exemplaire sera conservé aux archives du Musée et l'autre a été muré dans les fondements de la bâtisse.* ☒ Suit le programme détaillé du Musée où seront

réunis dans un local approprié et digne. Deux tous nos trésors épars; on commencera par la préhistoire, puis on passera à l'époque grecque et romaine pour arriver au Moyen-Age, époque durant laquelle notre pays a servi de passage à tant de nations, et dont il nous est resté le fameux trésor de Pietrosa. ☐ L'histoire du peuple roumain sera représentée par les splendides trésors d'art religieux provenant de nos églises ainsi que de nombreuses icônes, tissus brodés et pierres tombales de nos voevodes. A côté des beaux exemplaires de l'art des classes dominantes et monacales, on accordera une place d'honneur à l'art du paysan. Quittant le domaine du passé, le Musée abritera également l'art moderne. Le présent fera revivre le passé; au lieu d'être un cimetière de l'art, notre Musée National sera l'école vivante du patriotisme et du développement du sentiment esthétique. Le peuple entier, depuis les classes les plus élevées jusqu'aux plus humbles, trouvera sa satisfaction dans le Musée. Le savant y trouvera une archive de documents plus directs et moins altérés que les sources écrites; l'illettré lui-même sera instinctivement ravi des beautés qui frapperont sa vue. Enfin je dois avoir l'heur de voir naître ce musée que j'appelle de tous mes vœux et pour lequel j'ai dû combattre plus de dix ans! Mais il a fallu qu'une heureuse conspiration des destins favorise la réalisation de ce rêve. Il a fallu que les finances de l'État fussent confiées à un esprit supérieur comme celui de Pierre Carp, qui après avoir su comprendre et améliorer la situation matérielle du paysan, a embrassé avec toute la chaleur de sa grande âme et la haute compréhension de son esprit les intérêts supérieurs de la culture nationale. Au département des Cultes nous eûmes encore le bonheur d'avoir pour Ministre C. Arion, véritable âme d'artiste qui, par ce sentiment inné dont la nature ne dote que certains élus, a su apprécier la valeur des œuvres d'art. Il a fallu l'harmonieuse collaboration de ces deux esprits pour obtenir un local digne de l'héritage artistique du peuple roumain. Avec les moyens dont nous disposons l'habile architecte N. Ghika-Budești a réussi à donner la meilleure solution au problème qui s'imposait. L'architecture extérieure devant refléter le contenu, dont, en notre cas, l'art religieux était le principal représentant: c'est le style des monastères qui prédomine

dans le plan de notre bâtisse; c'est pourquoi l'ensemble du Musée est groupé autour d'une cour centrale à arcades comme dans nos vieux monastères. ☞ Les collections seront installées suivant les normes scientifiques et esthétiques ainsi qu'il suit: au rez-de-chaussée l'antiquité; le premier étage comprendra la section ecclésiastique; dans les ailes il y aura d'un côté les collections ethnographiques, et de l'autre l'art moderne. Pour interrompre la répétition des arcades de la façade, une tour rappelant les vieilles « Cula » de nos boyards s'élève au milieu de la bâtisse; dans l'arcade moyenne en face de la salle d'honneur s'élèvera la statue superbe de celui auquel nous devons en tout premier la réalisation de cette institution; au milieu des trésors de nos Voevodes se dressera l'image de notre premier Roi. Ce ne sera pas le Roi victorieux sur le champ de bataille mais la statue pacifique du Roi Carol, fondateur de hautes institutions et protecteur de la culture moderne roumaine. ☞ Construit avec des matériaux durables, pierre et brique apparente, ce musée donnera aux générations futures l'image la plus fidèle de notre développement culturel, au début du vingtième siècle. Il faut s'attendre à ce que sous peu le local devienne insuffisant pour contenir toutes les donations qui, espérons-le, se multiplieront; alors on pourra agrandir les ailes et, suivant les besoins, construire de nouvelles cours intérieures. Pour que le Musée devienne ce que nous souhaitons de tout cœur, il faut lui fournir les moyens qui lui sont nécessaires pour augmenter ses richesses et exposer dignement ses collections. Ces exigences ne peuvent être satisfaites par le budget actuel; ce dernier devra être renforcé. Inutile d'insister sur ce point; car ce qui jusqu'à hier semblait une aberration, est considéré aujourd'hui comme une nécessité inexorable. L'art a conquis, lui aussi, le droit à la vie, et du moment que l'inertie du passé est surmontée, l'avenir du Musée est indubitablement assuré. Edifié, après une si longue attente mais sous d'aussi heureux auspices et assuré non seulement de Hautes Protections, mais encore de l'appui réel de tout le monde, le Musée sera à la hauteur des grands espoirs que nous nourrissons tous. ☞ L'impulsion salutaire venue de haut, a ému profondément la masse du peuple; nous sommes aujourd'hui tous convaincus de la vérité des paroles de notre Roi que « *les peuples qui ont le*

souci de leurs monuments s'élèvent eux-mêmes». Telle sera la devise qui nous encouragera tous dans nos aspirations, vers l'élévation et le progrès le plus rapide du Musée dont la première pierre a été posée aujourd'hui. Ainsi soit-il !

Supplément de 1936. Le Roi et la Reine qui avaient signé l'acte n'ont pu assister à solennité, ayant pris Leur résidence à Sinaia. Ils furent représentés par L. L. A. A. Royales le Prince Ferdinand, la Princesse Marie, le Prince Carol et la Princesse Elisabeth. L'acte porte donc la signature des trois premiers rois de Roumanie. La bâtisse commencée avec grand élan en 1912, a été faiblement continuée en 1913 à cause de la campagne de Bulgarie, et complètement interrompue par la guerre. Les modifications successives sont données dans les chapitres suivants.

LA TRAGÉDIE DU MUSÉE NATIONAL (Avril 1930)

Dans l'œuvre d'unification spirituelle de la grande Roumanie, l'art devrait avoir un rôle prépondérant. Les sacrifices que l'on fait cependant pour atteindre ce but ne sont pas encore à la hauteur des exigences. De toutes nos institutions de culture, les Musées sont les plus négligés, quoique leur bienfaisante influence soit plus directe même que celle de la littérature ou du théâtre. Les musées éveillent la curiosité des plus indifférents et des plus ignorants en provoquant le désir de s'instruire et en semant le ferment le plus puissant du progrès des sciences. Du point de vue moral, les musées étant la *plus parfaite expression de la culture d'un pays*, ont par suite un rôle capital ; car les peuples ne vivent heureusement pas seulement de biens matériels mais aussi de dons spirituels. La vie de tous les jours n'a de vraie valeur que dans la mesure où elle reflète les beautés de la nature, et de l'art dont le Musée est le dépositaire. Par la force fascinatrice de l'art on apaise les douleurs, on adoucit les souffrances et l'on calme les instincts frondeurs des masses. Les musées sont donc, à l'égal de l'Eglise et de l'Ecole, un des éléments les plus puissants d'éducation et d'adoucissement des mœurs par leur élévation spirituelle. Le musée produit un effet bien plus puissant que le théâtre et influence plus rapidement que le livre. La plus intéressante théorie, exposée dans un livre, demande à être lue,

et méditée, et avant d'arriver à la fin du livre, on n'en peut pénétrer le secret. Dans un Musée au contraire, on peut exposer l'entière civilisation d'un peuple ou d'une époque, dans un espace restreint et un temps limité, beaucoup plus rapidement, et d'une façon plus vive et plus plastique que dans les traités spéciaux. Comprenant les productions artistiques par lesquelles les esprits d'élite s'élèvent au dessus du niveau commun, les musées servent de stimulants dans la marche vers le progrès moral de l'humanité. ☞ C'est encore dans les musées que nous trouvons la source la plus vivifiante d'énergie, stimulée par le désir de nous élever au niveau de nos grands devanciers consacrés dans les collections publiques. Ils sont aussi les foyers les plus ardents auxquels s'alimente l'amour de la patrie; car tout Musée à caractère national a pour but de faciliter la recherche du spécifique artistique de chaque peuple grâce aux éléments qu'il rassemble. Pour que, par exemple, le spécifique roumain puisse être mis en évidence, il est de rigueur que le plus grand nombre de produits de l'art local de toutes les époques et de toutes les régions soient réunis pour rendre plus aisée l'étude comparative. Parvenant à fixer le caractère spécifique de l'art roumain, on prépare son développement à venir, en assurant sa liaison avec ce fil invisible mais si précieux de la tradition qui confirme la personnalité d'une nation. Plus on rattache solidement le présent au passé, et plus on fortifie énergiquement la conscience nationale d'un peuple en renforçant sa confiance en ses propres forces. Mais ce n'est pas seulement le sentiment national, qu'ils exaltent; c'est la fraternisation même entre peuples différents que les musées favorisent. En entrant dans un Musée de n'importe quelle ville du monde, fût-ce même en un pays non ami, nous nous sentons pénétrés de la beauté des objets exposés, et nous oublions toute autre influence étrangère: l'objet nous parle la langue universelle de l'art et nous devient familier en nous faisant oublier les motifs qui auraient pu nous inspirer de l'aversion pour les auteurs des œuvres exposées; voilà comment l'école des musées tout en servant à l'éducation nationale favorise le rapprochement des peuples. Après ce court exposé du rôle des musées en général, pour en revenir à notre pays, disons que l'existence d'un Musée national s'impose encore plus catégoriquement aujourd'hui

à la grande Roumanie; c'est dans un pareil Musée que l'on peut faire voir mieux que partout ailleurs l'ancienneté et l'homogénéité artistique de nos trésors, et prouver en même temps l'indissolubilité ethnique du peuple roumain. Officiellement la Roumanie possède ce Musée, de fait pourtant, des événements imprévus ont fait obstacle à son développement en l'empêchant d'occuper la place de premier ordre qui lui revient parmi les institutions de culture du pays. ☒ Suit l'historique déjà connu du développement initial du Musée jusqu'à la réduction de ses subventions en 1910 et la riposte du ministre s'écriant que cette « dotation était inutile et qu'on n'avait pas le temps de se livrer à un tel luxe »; je n'oserais mentionner ces paroles officielles si elles n'avaient été reproduites d'après les débats de la Chambre des Députés du 27 mars 1910. C'est en vain que le député Al. Marghiloman s'éleva en champion du budget du Musée contre le ministre Haret. Celui-ci réduisit quand même la subvention en notifiant au Directeur du Musée, en réponse à l'appel que celui-ci avait adressé aux Députés, que: « les ordres s'exécutent sans discussion et qu'à l'avenir des manifestations de cette nature lui étaient interdites ». L'ancien ministre Marghiloman a démontré à Haret qu'un Directeur de Musée n'étant point un chef de bureau qui doit enregistrer les ordres du ministre sans les discuter, les chefs des institutions spéciales ayant au contraire la responsabilité de leurs actes, les ministres ne pouvaient prendre des décisions sans les avoir préalablement consultés. La lutte fut inutile. Le Musée a donc dû renoncer à de nouvelles acquisitions et le Directeur a considéré cet avertissement comme équivalant à des blessures reçues au champ d'honneur de la lutte en faveur de l'Institution dont il avait la charge; comme compensation aux souffrances endurées dans son pays, le Musée a enregistré les plus beaux succès à l'étranger. A l'exposition internationale d'art paysan de Berlin en 1909, « la Roumanie a occupé une place de premier ordre; l'art de notre peuple, presque inconnu jusque là à l'étranger, ayant conquis d'emblée la place d'honneur. Il remporta le même succès à Amsterdam où les objets exposés à Berlin furent demandés avec insistance. Voir dans le texte roumain (page 108) les citations de la revue de « l'Art public », du Bulletin de l'Art Ancien et Moderne de Paris et celles

du Bulletin de la Société Internationale Dialectologique romane qui font les éloges de notre Musée. La lutte ne cessa qu'en 1912, lorsque, ainsi que nous l'avons dit, fut posée la pierre fondamentale du Musée. Les travaux de la construction traînèrent en 1913 à cause de notre campagne militaire en Bulgarie, cessèrent complètement dès qu'éclata la guerre mondiale, et n'ont plus été repris jusqu'à ce jour. ☒ C'est à partir de ce moment que commence la tragédie du Musée qui se ruine avant même d'être achevé. N'étant qu'imparfaitement couverte, la bâtisse s'effrite, prend de l'humidité; par un temps d'orage des colonnes non consolidées se sont effondrées. Les ministres successifs qui ont visité le Musée s'appitoient en voyant l'état lamentable de la bâtisse commencée, mais ne trouvent pas les 40 millions nécessaires à l'achèvement de l'œuvre qui avant la guerre n'eût pas dépassé quatre millions de lei. En 1928 un rayon d'espoir nous a ranimés: on voulait reprendre le plan initial de 1906, en y ajoutant une partie destinée à abriter l'Institut d'art et les bureaux de la Commission des Monuments historiques. Survenue la crise financière, ce grand ennemi du Musée, ces belles intentions sont restées sur le papier. Entre temps la Direction a publié les « modèles de sculpture du paysan roumain ainsi que la collection de tapis roumains ». Le triste état du Musée est régulièrement porté à la connaissance des autorités par des rapports et des mémoires de la Direction, à chaque établissement du budget, mais n'a point réussi à obtenir les fonds nécessaires. Je suis d'autant plus qualifié pour défendre avec insistance les intérêts du Musée, que, mieux que tout autre, je suis en mesure de connaître l'effet extraordinaire que produiraient les œuvres splendides que nous possédons. si elles étaient exposées dans les conditions voulues. Les succès incontestés que ces collections ont remportés à Paris et à Genève en 1935, ainsi qu'à l'exposition internationale de Barcelone en 1929 justifient pleinement les espoirs que nous sommes en droit de nourrir. Il serait temps que les gouvernants dirigent leur attention sur ce colosse abandonné de la Chaussée dont le corps mutilé entre les deux ailes criblées de blessures, semble implorer l'attention de passants qui défilent devant lui sans se douter de la haute mission à laquelle il est destiné. C'est un devoir d'honneur pour la Grande Roumanie d'achever

l'œuvre aussi grandiosement conçue par le Vieux Royaume: la conscience nationale est responsable de l'achèvement du Musée.

Supplément de 1936. L'appel désespéré a eu son effet, car les travaux ont été repris quoique temporairement seulement et la tragédie du Musée continue encore. Pour mieux expliquer les débats de la Chambre, l'avertissement infligé au Directeur enregistré au Musée le 22 mars 1910 est reproduit textuellement.

L'INAUGURATION PARTIELLE DU MUSÉE D'ART NATIONAL (Septembre 1931)

Sous l'heureuse et haute protection du Souverain de la Culture roumaine, même le Musée, si abandonné jusqu'ici, a commencé à reprendre vie. A la « tragédie du Musée », exposée l'année dernière, nous avons la satisfaction d'annoncer aujourd'hui l'inauguration partielle du Musée de la Chaussée. Ce miracle innattendu par ces temps de compression budgétaire est dû a la bonne volonté de quelques personnes bien intentionnées, qui ont mis à la disposition du Musée une partie du fonds constitué par les taxes sur les spectacles, afin d'aménager quelques sections à l'occasion du Congrès interparlementaire, qui devait se réunir à Bucarest le 1-er octobre. C'est grâce à ces interventions, que les étrangers et les bucarestois eux-mêmes qui depuis 1912 attendent l'achèvement du Musée, auront l'occasion de voir installée au moins une partie des collections. L'existence du musée mérite cependant une attention spéciale, d'autant plus que même en U. R. S. S., où les vieilles églises sont dévastées, les musées sont au mieux organisés. C'est ainsi que nous apprenons que, dans l'admirable Musée de Moscou, notre trésor de Pietroasa a trouvé sa place d'honneur parmi les autres antiquités exposées dans des conditions surpassant celles des musées d'Europe. La réalisation de notre Musée dans la capitale de la grande Roumanie s'impose d'autant plus maintenant, qu'il a pour mission de prouver aussi l'unité du peuple roumain par la ressemblance des œuvres d'art parsemées dans tout son territoire. Car c'est en reliant le présent au passé, par le fil invisible de la tradition, que le Musée perpétue non seulement les différents métiers d'art, mais aussi la mentalité des générations passées. De même que

d'après la superposition des couches géologiques l'on peut préciser l'âge d'une région, les objets d'art constituent les anneaux de la chaîne qui assure la continuité du caractère spécifique de chaque peuple. Sans être les partisans d'un traditionnalisme outré, excluant toute innovation, nous estimons tout de même que l'exposition de l'art de notre passé peut servir à un acheminement plus salubre de notre avenir cultural et artistique. D'autant plus que tandis que la langue roumaine subissait des influences étrangères, l'art seul y a mieux résisté, ayant des racines bien plus profondes que notre langue. Celle-ci s'est formée durant la colonisation romaine, tandis que notre art provient des plus anciens temps des premiers habitants de nos contrées. ☒ Les paysans de nos différents provinces sont reconnaissables aujourd'hui non seulement à leur parler commun, mais surtout à leur art et à leur costume, d'une ressemblance si frappante dans tout le pays. Suit la description des trois sections du Musée qui se retrouve dans le chapitre suivant.

L'ART PAYSAN EN ROUMANIE

Catalogue français à l'occasion de l'ouverture des sections provisoires du Musée. Publié en l'honneur des membres du Congrès interparlementaire, réunis à Bucarest le 1 Octobre 1931. (v. pag. 119—138).

LE BUT DE NOTRE MUSÉE NATIONAL (Janvier 1934)

Lentement, mais à pas sûrs, la Roumanie a reconquis son prestige de jadis dans l'Orient européen; les musées seuls demeurent encore dans le même état d'avant guerre, nous mettant en infériorité, non seulement vis-à-vis des grands musées d'Athènes et d'Istanbul, mais de ceux de nos voisins les plus proches. C'est d'autant plus regrettable, que nous possédons des trésors d'art par lesquels nous pourrions avantageusement concourir avec nos voisins immédiats. Notre pays, quoique parsemé d'un bout à l'autre d'un grand nombre de soi-disant musées, n'a pas

encore son Musée dans le sens propre du mot, que tous les autres ne peuvent compenser. Et pourtant la création de musées est aujourd'hui plus prononcée que jadis malgré les tendances pratiques de notre époque. Même chez les Américains nous trouvons l'axiome « que les Musées sont tout aussi nécessaires que les églises et les bibliothèques ». Et selon d'autres, les musées devraient concourir avec les hôpitaux, car pendant que ces derniers redonnent la santé aux malades, les musées contribuent à rendre meilleurs et plus nobles même les bien portants. ☞ La conscience nationale d'un peuple se détache plus vivement devant les objets que devant les chroniques du passé. Pour que la Roumanie, donc, reprenne sa place de centre culturel dans le Sud-Est européen, il est absolument nécessaire que dans un Musée national soient réunies les preuves de la force de création artistique de son peuple depuis l'antiquité la plus reculée jusqu'à nos jours. L'intérêt pour notre Musée étant à l'ordre du jour, nous ne devons pas nous laisser tenter, comme certains l'exigent, de créer de nouveaux musées, avant d'avoir achevé celui qui est commencé, et d'employer tous les fonds disponibles rien qu'à l'achat d'œuvres nationales et non pour acquérir des produits étrangers comme malheureusement il arrive encore. Car l'acquisition pour le Musée Thomas Stelian d'un faux tableau de Bonifazio dei Pitati, que M. Oprescu appelle Veronèse pour jeter, par cette confusion, de la poudre aux yeux du monde, n'est d'aucune utilité pour l'art et la culture roumaine, tandis qu'avec cet argent on aurait pu se procurer tant d'œuvres nationales. Le grand art européen est suffisamment bien représenté dans la Galerie royale, avec laquelle nous n'avons aucun intérêt à vouloir rivaliser. En reprenant les travaux du Musée de la Chaussée on devrait tâcher de revenir au plan primitif et destiner, comme il a été décidé par la commission nommée par le Ministre Lapedatu et présidée par le Professeur Mrazec, les nouvelles ailes à l'Institut d'Art, qu'il nous tarde de fonder. En attendant, revenons au plus pressé et terminons le Musée qui déjà jouit d'une si bonne réputation, à en juger par l'article que lui consacre le professeur Hahm, directeur du Musée d'art populaire de Berlin. En comparant la maison en bois, qui est exposée dans le Musée de Bucarest, à la reconstruction du temple de Pergame, le professeur allemand ajoute

que, « sans être un temple antique de marbre, cette simple maison paysanne rend bien le sentiment artistique du peuple roumain. Cette entreprise hardie de reconstruire dans un Musée toute une maison vaut plus que les musées en plein air de Scandinavie, étant une innovation épocale, par laquelle le Musée de Bucarest a conquis une place d'honneur parmi les principaux musées européens, comme un modèle d'art muséal et un exemple de vrai Musée national ». Suivent les opinions des professeurs Alazard, Eugenio Coselschi et, en supplément, l'article de la Revue « Beaux-Arts » de 1932.

NOUVELLES ENCOURAGEANTES, MAIS DE COURTE DURÉE (Mai 1934)

Un heureux événement est à signaler en faveur de l'art roumain par la reprise après 22 ans, des travaux du musée, grâce à l'emprunt de 20 millions de lei, que le ministre des Finances, Victor Slăvescu, nous a procuré, étant convaincu de l'importance de l'Institution. Le ministre de l'Instruction Publique, le Dr. C. Angelescu, ayant parachevé l'emprunt à la Caisse des Dépôts, les travaux pourront incessamment commencer.

Supplément de 1936. Malheureusement les travaux ont du être interrompus en 1935 sans avoir pu être repris depuis, les intérêts arriérés n'ayant pas été versés par le Ministère des Finances, malgré les nombreuses interventions et réclamations de la part de l'entreprise, du Ministère de l'Instruction et de la Direction du Musée.

LE MUSÉE NATIONAL À LA LUMIÈRE DE LA CONFÉRENCE MUSÉOGRAPHIQUE DE MADRID (Décembre 1934)

Ayant pris part comme délégué du Ministère de l'Instruction Publique à la conférence de Madrid, je me bornerai à ne relater ici que les enseignements dont on peut tirer profit à l'avantage de notre Musée en cours de construction. De l'expérience du Gemeente Museum

de La Haye nous devons imiter l'exemple de l'architecte Berlage, récemment décédé, et maintenir les principes qu'il formula que les dispositions architectoniques doivent se soumettre aux exigences techniques du Musée « quelles qu'elles fussent ». Dans son intéressant rapport, M. Hauteœur nous relate de même que l'architecte Sir Richard Allison a renoncé à la décoration initiale du Musée scientifique de Londres, commencé en 1912. D'autant plus doivent être modifiés les plans de notre Musée, conçus en 1906 et en partie seulement réalisés en 1912. C'est pourquoi, tout en respectant, autant que possible, les façades de la construction de la Chaussée Kisseleff, je me suis vu obligé d'insister pour assurer à la bâtisse les modifications suivantes. D'abord, supprimer les 11 marches de l'escalier d'entrée, exposées au vent et à la neige du Nord, par « un abri couvert » comme le recommande aussi M. Hauteœur. Suivant ce même rapport j'exige de nouveau le remplacement des parquets en bois, qui malgré mes protestations se trouvent dans une partie de l'aile du Sud. C'est avec satisfaction qu'il m'a été donné de constater que le choix de couleurs différentes pour les salles d'exposition, ainsi que l'introduction des tapis dans la salle de la céramique et autres innovations d'ordre technique, correspondent à l'esprit de la conférence, étant déjà réalisées aussi dans les sections du Louvre nouvellement aménagées. ☐ Une des principales modifications dans la bâtisse du Musée a été la continuation de l'escalier principal jusqu'au second étage, et la suppression de la voûte centrale de 17 m. de hauteur, qui séparait l'intérieur du Musée en interrompant la circulation et en aggravant le danger d'incendie par les courants d'air qui en résultaient. A la suite des rapports approuvés par le Ministre de l'Instruction Publique, les galeries de la cour intérieure, nuisibles à l'éclairage des salles d'expositions, seront aussi supprimées. ☐ Les insinuations malveillantes de M. G. Oprescu, qui a essayé de contester ma délégation officielle à la Conférence, ont été réfutées par la brochure : « les ignominies de M. Oprescu ».

Supplément de 1936. Les deux volumes de *Muséographie*, édités depuis par l'office international des Musées de Paris, reproduisent différentes vues de notre musée; la maison en bois de Mogoş servant, à la page 342, comme *exemple de reconstitution architectonique à l'intérieur du Musée*. Des différents rapports contenus dans ces deux volumes, le Musée national pourra tirer d'immenses profits pour l'aménagement intérieur des salles.

STAVROPOLEOS — MUSÉE NATIONAL
(Novembre 1903)

La petite église bucarestoise, bâtie en 1724 par l'Egoumène grec Ionikie Stavropoleos, étant à l'ordre du jour par les réparations qu'on a l'intention d'y faire, nous avons cru devoir intervenir en lui donnant la place qu'elle mérite dans l'histoire de notre architecture et tempérer l'enthousiasme exagéré des bucarestois pour lesquels, en effet, c'est un des rares vestiges de leur passé. Entre les deux propositions en cours, une restauration de fond en comble et « la reconstruction, ailleurs » je plaide pour cette dernière, à la condition qu'elle soit transportée, grâce au système Rückgauer et aux spécialistes « house-movers » à la place de l'ancienne église de Sărindar, récemment démolie. A condition toutefois de redonner à la petite église le cadre pour lequel elle était prévue, c'est à dire l'entourer de bâtisses, à l'exemple des vieux « han », qu'on destinerait comme Musée National.

SECOND ARTICLE (26 Février 1904)

La proposition faite ayant suscité une forte polémique, je me suis vu obligé d'y revenir. L'exemple invoqué d'Italie, où d'anciens monuments sont tout aussi *étriqués par les bâtisses environnantes, ne peut être une excuse pour avoir, de nos jours, laissé entourer la petite chapelle des monstres qui l'écrasent.* ☒ Quand au « sacrilège » de transporter ailleurs l'église, il est certainement moins grand que celui d'avoir démolí sciemment le riche et beau temple de Sărindar, fondé par le vaillant Voévode Matei Bassarab, donc autrement important que l'auteur grec de la Chapelle Stavropoleos. Ma proposition semble cependant avoir été admise par le Ministre Haret, qui, dans son rapport au Roi, se propose de fonder un Musée d'art religieux « pour lequel l'église Stavropoleos, réparée et restaurée, servirait d'admirable cadre ». ☒ L'église étant trop petite pour servir de cadre, c'est au contraire comme centre d'un Musée que la chapelle pourrait

servir, en y exposant quelques uns seulement des objets d'art religieux qui conviendraient au style de la bâtisse.

Supplément de 1936. L'église Stavropoleos étant de nouveau entamée par le temps et complètement perdue parmi les locaux de banque qui l'entourent je reprends la proposition d'il y a plus de trente ans, de la transporter, ou de la reconstruire, si les matériaux ne résistent plus, dans la cour intérieure du musée de la Chaussée, où elle serait mieux abritée et servirait de modèle, par son ameublement intérieur, contre le modernisme exagéré qui envahit même nos églises.

II

AUTRES MUSÉES DE BUCAREST

LE MUSÉE AMAN (Août 1908)

Contrairement au courant qui a persisté jusqu'ici, de cacher nos trésors d'art, on commence de tous côtés à faire connaître l'âge de notre civilisation, qu'on peut mesurer au nombre de nos monuments artistiques. Le Roi, en restaurant les principales églises de nos voévodes, nous a redonné dans toute sa splendeur l'évêché de Curtea de Argeş et la belle et svelte « Treierarhi » de Jassy, qui provoquent, à juste titre, l'admiration générale. Imitant l'exemple royal, le Ministre a inauguré la série des musées par celui du peintre Aman, installé dans la propre maison et l'atelier de l'artiste. A la petite « chapelle » d'Aman devra s'ajouter la cathédrale vouée à notre grand Grigorescu et ensuite notre Musée National, tant attendu. Suit la biographie et la description des œuvres de cet artiste, boyard originaire de Craiova, ayant été à Paris l'élève de Drolling et de Picot. Pour lui la peinture était surtout, comme il le dit lui-même dans une lettre, une illustration de l'histoire. Et en effet il contribua à populariser l'image de nos grands héros et spécialement celle de Michel le Brave. C'est toujours lui qui nous donne les grandes compositions historiques de l'avènement du Prince Carol ainsi que des scènes de la société bucarestoise de son temps. C'est à lui aussi que nous devons la création, en 1904, de l'école des Beaux-Arts, d'où sortirent les premiers artistes nationaux. Théodore Aman était en outre sculpteur et musicien et sur l'une de ses toiles on le voit trônant dans son atelier entouré de l'élite de la société roumaine. Il est mort en 1891 et son atelier fut acheté en 1904 pour y installer son Musée.

Supplément de 1936. A l'occasion de l'inauguration du Musée, en juin 1908, j'ai publié le Catalogue de la collection, avec 32 illustrations. L'installation du musée fut prête en deux mois; après quoi je me retirai de la direction du musée, qui m'avait été confiée quelques mois auparavant seulement.

LE MUSÉE SIMU (Juin 1910)

M. A. Simu peut être en ce moment le plus heureux des hommes, pour avoir su réaliser son rêve: l'inauguration du Musée qui porte son nom. Il peut en effet être content, car il a fait plus que l'État, qui n'a pas encore son Musée. Parmi les collectionneurs et amateurs d'art nous distinguons ceux qui, se restreignant à une époque ou à une spécialité, réalisent des collections d'autant plus importantes qu'elles sont mieux sélectionnées. ☐ En dehors de ces passionnés de l'art il y a aussi les amateurs d'art par imitation, qui, sans avoir de l'intérêt pour aucune manifestation artistique, collectionnent quand même, en se payant ce beau luxe qui flatte leur vanité. Le type de ces collections, résultant d'un principe et non d'une conviction sincère, est celle de Thiers, du Musée du Louvre, à côté de laquelle il y a heureusement d'autres d'une importance bien plus saisissante. La particularité du Musée Simu est d'avoir voulu être trop général et d'avoir recherché plutôt la quantité que la qualité. Mais le temps faisant son œuvre, par une purification du grand nombre d'œuvres réunies, on finira par avoir un Musée assez intéressant de peinture et de sculpture étrangères et indigènes. En purifiant son Musée M. Simu aura atteint cette harmonie qui donne son véritable cachet à une collection sérieuse.

Suppléments de 1936. Quoiqu'ayant créé une succursale de son musée à Brăila, sa ville natale, et avoir orné de tableaux sa maison d'été de Sinaia, le musée est encore trop chargé. Soyons cependant reconnaissants aux généreux donateurs A. et E. Simu qui, en 1927, ont légué à l'État leurs collections, installées dans un temple romain, en y ajoutant les fonds nécessaires à l'entretien du musée.

LA COLLECTION KALINDERU (Décembre 1913)

De toute l'activité variée de Jean Kalinderu, qui dans tous les domaines s'était le plus efforcé de se rendre populaire, ses collections artistiques seules peuvent être déjà définitivement appréciées. Voulant faire une sourde concurrence au Musée Simu, Jean Kalinderu nous a aussi laissé une collection des plus vastes, dans laquelle, fatalement, se trouvent beaucoup d'œuvres d'une

valeur fort douteuse. ☒ L'intérêt de cette collection ne consiste que dans les toiles de Grigorescu et les esquisses de Raffet, provenant de la collection de son frère, le Dr. Nicolas Kalinderu, amateur autrement avisé et d'un goût bien plus sûr que celui de l'ancien administrateur des Domaines de la Couronne.

LA COLLECTION KALINDERU ET LES DROITS DE L'ÉTAT (Janvier 1914)

La fatalité a voulu que la succession Kalinderu, qu'il avait tour à tour promise à presque toutes les Institutions, dans le but d'immortaliser son nom, soit revenue à ses héritiers naturels. Son intention de léguer ses collections à l'État est prouvée par les sollicitations répétées d'être exempté du fisc, dans ce but. Ses intentions n'étant pas réalisées, il est naturel que l'État veuille récupérer les droits qui lui sont dûs, ne renonçant point à ses prérogatives.

Supplément de 1936. Les héritiers de Jean Kalinderu ayant offert la collection à l'État, le ministre Jean Duca, sur l'avis de son contentieux, a acquis les collections ainsi que les locaux qui les contenaient, pour la somme de un million de lei. Etant donc la propriété absolue de l'État, celui-ci peut en disposer à son gré et le fondre avec les autres collections officielles. L'authenticité d'une grande partie des objets est douteuse et il semble même que certaines signatures de tableaux aient été ultérieurement ajoutées.

LE MUSÉE STELIAN ET LES FAUX DE M. G. OPRESKO (Mars 1934)

La question des faux tableaux acquis par le Musée Thomas Stelian dépassant le cadre d'une polémique passagère, je me vois obligé d'y revenir, car l'ancien maître de français, improvisé directeur de Musée à un âge trop avancé pour changer de métier, est accusé d'avoir acheté non seulement le faux Véronèse, dont il a été question plus haut, mais aussi une toile attribuée à Andreescu, qu'on a prouvé ne pas appartenir à ce maître. ☒ Dans sa défense, M. Opresko affirme lui-même « préférer, par un excès de conscience, déclarer la toile comme n'étant pas d'Andreescu » en ajoutant qu'aujourd'hui elle porte l'indi-

cation « d'un anonyme roumain ». Nous ajouterons que même ces affirmations ne disculpent pas le directeur fautif, car, dans l'état actuel de notre muséographie, il n'est pas permis d'acheter des œuvres anonymes d'une peinture ne datant guère que de quelques dizaines d'années.

Supplément de 1936. La création du musée T. Stelian est une des preuves les plus frappantes de la légèreté avec laquelle on procède chez nous dans les questions muséales. Le Professeur de droit et grand avocat Thomas Stelian ayant légué sa maison à l'État, pour y installer un musée ou une école de jeunes filles, l'État décida d'en faire un temple de l'art, quoique le local n'y correspondait point. Une loi votée dans ce but autorisait le futur directeur du Musée à choisir dans les différentes collections et départements de l'État, y compris la Pinacothèque, les objets qui devaient constituer le noyau du nouveau Musée. Cette intention n'ayant pu être réalisée, le soi-disant musée demeure encore aujourd'hui sans un but précis, servant à différentes expositions temporaires. Il est urgent qu'une nouvelle loi générale des musées, abolissant cette loi spéciale et personnelle, destine à un autre emploi la maison et incorpore les collections dans les musées officiels de l'État. ☞ Les intrigues de Mr O. sont consignées dans une brochure — avec résumé français — indiquée dans la bibliographie roumaine de la page 195.

III
MUSÉES DU PAYS

LES MUSÉES DE TRANSYLVANIE ET LE PLAGIAT DE M. CORIOLAN PETRANU (Mars 1924)

L'enthousiasme avec lequel, à la hâte, a été réorganisée l'Université roumaine de Cluj, excuse en quelque sorte l'intrusion de certains éléments dont l'insuffisance n'a été découverte que plus tard. De telles exceptions perdent leur importance cependant, vu le haut prestige dont jouissent les vrais apôtres du nouveau temple de culture nationale, aux confins de la Roumanie vers la Hongrie. Des considérations de sympathie pour la nouvelle Alma Mater m'avaient décidé à ne point dévoiler en public les constatations que j'avais faites à propos du plus jeune mais aussi du plus entiché de ceux qui s'étaient introduit subrepticement dans le temple de Cluj. § Il s'agit de M. le Dr. Coriolan Petranu, de Ileanda-Mare, conférencier pour l'Histoire de l'Art et ancien inspecteur des musées de Transylvanie, qui publia sur les musées un livre que moi-même je lui avais inspiré lorsque, rentré de Budapest où, à la veille de la révolution, il avait sollicité un poste, il était à la recherche d'une sinécure, comme sans honte il l'affichait lui-même, chez nous. § Dans la préface, il regrette que les prédécesseurs magyars n'ayant laissé aucun ouvrage sur les musées, il fut obligé de faire « des recherches sur les lieux, en étudiant Musée par Musée », tandis qu'en réalité il ne fit que copier les statistiques hongroises qu'il évite de citer. La conviction que l'ouvrage n'est qu'un plagiat peut être acquise par ceux même qui comme moi, ne connaissent pas la langue hongroise, par la simple constatation de l'énumération des objets du Musée d'Oradia-Mare, qui ne s'y trouvent cependant plus. § Revenant sur le texte roumain, dans le résumé français de la page 109,

M.C.P. nous affirme de nouveau « que le Musée d'Oradia-Mare possède des œuvres de Luini, de Cranach, de Scheffner, des produits de l'art industriel de la Renaissance italienne ». Ces affirmations sont fausses, car les objets énumérés sont précisément ceux que l'État roumain revendique au gouvernement hongrois, qui les a enlevés. Pour ne point influencer les pourparlers diplomatiques en cours à ce sujet même à Budapest, le gouvernement roumain s'est vu obligé de donner un communiqué en déclarant que les affirmations de M. Petranu n'engageaient que la responsabilité de l'auteur. Il est évident donc qu'au lieu d'avoir étudié à part chaque Musée, comme il le prétend, M. C. P. n'a fait que copier les passages bien plus anciens de l'excellent « annuaire des Musées, Magyar Minerva », auquel il a aussi emprunté ses riches bibliographies. Ainsi la volumineuse bibliographie qu'il donne à la page 111 de son volume n'est que le plagiat de celle de la page 250 du V-ème volume de « Minerva » mentionnée. La seule liberté que M. C. P. s'est permise c'est de résumer certaines titres, opération qui lui fut fatale car, dans sa hâte, l'auteur attribue des ouvrages allemands à des auteurs hongrois, en nous renvoyant par exemple à une revue hongroise où jamais aucun article de l'auteur autrichien J. Jung n'a été publié. Ces exemples, qui ne sont pas les seuls, suffisent pour illustrer la probité scientifique de l'auteur de cet ouvrage bien enfantin et peu intéressant sur les musées de Transylvanie, sur lesquels il ne nous apprend rien de nouveau.

Supplément de 1936. Les réponses ultérieures de M. C. P. ne pouvant infirmer les preuves apportées, son plagiat reste bien établi à la grande honte de la muséographie roumaine, car l'on ne peut pas attribuer à une simple « coquille typographique », comme il veut s'excuser, les titres mal cités, ainsi que les fausses affirmations sur le contenu du Musée d'Oradia-Mare.

CONTRIBUTION À L'HISTORIQUE DU MUSÉE DES SZÉKLES (1929)

La direction du Musée de Sf. Gheorghe m'ayant, avec insistance, demandé « quelques lignes de la part de celui qui a prouvé être un ami sûr même par les temps les plus durs », je me suis cru obligé d'envoyer ma contribution à l'annuaire commémoratif de ce Musée

qui est en effet, un des plus intéressants de Transylvanie. Car à part les objets spécialement sicules il contient aussi les très beaux résultats des fouilles préhistoriques faites à Ariuşd et dont quelques exemplaires, à titre d'emprunt, sont exposés au Musée de Bucarest. Revenant à l'historique des « temps durs », auxquels on fait allusion, je puis ajouter qu'en effet, lors de la guerre, en 1916, ayant été chargé, par Ordre du Roi, de prendre les mesures nécessaires concernant les institutions d'art et les églises des territoires occupés, j'ai eu l'occasion de sauvegarder les collections de Sf. Gheorghe, que les dirigeants du Musée avaient déjà partiellement mis en caisse, dans l'intention de les emporter dans leur fuite à Budapest. Des procès verbaux dressés à cette occasion par les autorités roumaines, il est résulté qu'aucun objet du Musée de Sf. Gheorghe n'a disparu, ce que les autorités hongroises se sont empressées de confirmer en reprenant possession après notre retraite. J'ai procédé de la même façon aussi à l'égard des musées et des églises saxonnes de Braşov et des environs, en récupérant ensuite de Budapest les tapis qui y étaient restés, après la paix, et que j'ai remis à chacun des possesseurs.

Supplément de 1936. L'emprunt fait au musée de Bucarest par le musée de Sf. Gheorghe n'a pas été imité par les saxons de Braşov dont les collections avaient cependant été aussi sauvegardées par le même directeur, qui bien longtemps après leur demanda pour son musée de Bucarest le prêt de certaines objets, qu'on lui refusa.

LE MUSÉE BRUKENTHAL DE SIBIU (Décembre 1933)

Parmi les musées des provinces réunies à l'ancien royaume, un des plus importants est le Musée du Baron Samuel Brukenthal, qui fit une si brillante carrière sous l'Impératrice Marie-Thérèse, à laquelle il fut présenté à l'âge de 33 ans, en 1753. Rentré dans sa ville natale, après avoir eu à la Cour de Vienne plusieurs charges et ayant été même Gouverneur de Transylvanie, il éleva à Sibiu son beau palais dans le style du baroque viennois, et y installa les œuvres d'art reçues comme cadeaux royaux et d'autres qu'il acquit en France et dans les Pays-Bas. Parmi les principales œuvres on trouve un portrait de Ian van Eyck, que Brukenthal acheta pour un Dürer;

des œuvres de Memling, de David Teniers, etc. Une très riche bibliothèque, contenant des incunables et de belles éditions du temps, ainsi que des trésors antiques et des orfèvreries saxonnes ornent les belles salles de ce Musée. Parmi les 1.500 tableaux, un peu plus d'une centaine seulement méritent d'être exposés, et, en faisant une sélection aussi sévère dans les autres collections, on pourrait transformer le palais Brukenthal, dont les meubles et les tapisseries de l'époque sont encore admirablement conservés, en un des plus beaux musées baroques d'Europe, à côté de celui du même genre, récemment organisé dans le bas Belvédère de Vienne.

Supplément de 1936. Le nouveau directeur, le Dr. Spek, confirme dans sa correspondance être du même avis sur les transformations proposées, que le manque de fonds seul l'empêche de réaliser.

LE CULTE DU PASSÉ ET LES MUSÉES PROVINCIAUX (Mai 1910)

L'art qui, jusqu'à présent, n'était que l'apanage des riches, tend à pénétrer dans les couches sociales les plus modestes dont il égaie l'existence monotone. L'exemple donné à l'étranger par l'organisation d'expositions et de conférences peut être suivi chez nous, où le sentiment artistique du peuple persiste encore. Les musées ayant un rôle décisif dans ce sens, nous devrions encourager la création de musées régionaux qui, loin de faire concurrence à ceux des grands villes, pourraient au contraire leur fournir des exemplaires régionaux que ceux-ci pourraient difficilement acquérir autrement. Suit la liste des sociétés d'encouragement de l'art et des collections créées dans ce but dans différentes régions du pays.

Supplément de 1936. La situation ayant tellement changé depuis, cet article n'a qu'une valeur documentaire de l'époque.

LES MUSÉES RÉGIONAUX DE MOLDAVIE ET DE BUCOVINE (Décembre 1933)

A l'instar des Heimat-Museen d'Allemagne, dont le type le plus achevé est celui du Prof. Lehmann d'Altona près de Hambourg, plusieurs villes de Province,

et entre autres celles de Piatra-Neamț que je viens de visiter, ont essayé de créer leurs musées régionaux. ☒ Il en est de même de celui de Cernăuți, qui, quoique possédant d'anciennes et fort belles collections, manque encore d'un local approprié. Parmi les collections particulières de Bucovine une mention toute spéciale est due à celle du savant artiste, le Dr. Wladimir Zalozieckiy, ancien secrétaire de la Commission des Monuments historiques de Vienne, qui a réuni, dans sa maison de campagne de Țețina, une fort intéressante collection d'art houtzoule. ☒ De pareilles collections particulières, comme entre autres les aquarelles inconnues du célèbre illustrateur Bouquet, de 1850, se trouvant au domaine de M. Eugène Ghika, de Climești, où l'artiste français a habité pendant quelque temps, fourniront certainement d'intéressantes contributions au futur Musée. ☒ En organisant les musées de province on ne devrait pas oublier le principe fondamental de bien sélectionner les objets, afin de ne pas les présenter sans un intérêt bien défini, comme dans un dépôt du magasin de bric à brac. Un exemple repoussant dans ce genre est le Musée de l'Université de Iassy, où, sous le nom de Musée d'archéologie classique, on rencontre des gravures françaises du temps de la grande guerre, des œufs de Pâques et maints autres objets, nullement en relation avec l'archéologie. Il ne faut point confondre les salles d'exposition, ouvertes aux public, avec les laboratoires et les dépôts des musées. Suit l'énumération des autres musées de province, parmi lesquels celui de Fălticeni, organisé par le collègue Ciurea, mérite une mention spéciale.

Supplément de 1936. Il est à signaler que depuis, le musée de Cernăuți a été réorganisé et convenablement installé dans un local approprié et que d'autres musées provinciaux ont surgi.

IV

VARIA MUSEOGRAPHICA

ODOBESCU ET LES MUSÉES (Novembre 1907)

Parmi les préoccupations principales d'Odobescu les Musées tenaient une place importante et, quoiqu'ayant laissé à d'autres l'honneur de la direction, c'est à ses efforts que l'on doit en bonne part la création de notre Musée d'Antiquités, car c'est lui qui collectionna la plupart des trésors de nos églises qui forment la section principale de Musée. ☒ C'est encore à lui que l'on doit le Musée de plâtres d'après l'antique, installé ultérieurement dans les salles de l'Athénée, où Odobescu tenait ses cours. Les collections de dessins et planches d'après les principaux monastères de pays, que le Roi a léguées au Musée, ont été aussi faites sur les instances et les indications d'Odobescu. C'est pourquoi sur la plaque d'honneur du nouveau Musée le nom d'Odobescu doit avoir sa place marquée.

L'ART MUSÉAL (Décembre 1932)

Nous entendons par là les moyens d'arranger les collections d'objets d'art, l'ancienne technique ayant subi de fortes modifications ces derniers temps. ☒ Au lieu d'être de simples dépôts d'art, les Musées modernes tendent à former le goût du public, en le familiarisant avec la beauté de l'art. ☒ La transition de la vieille conception à la nouvelle n'a pas été exempte de difficultés dues à la routine. Les premières transformations nous viennent d'Amérique, où la tradition muséale n'était pas aussi ancrée que dans la vieille Europe. C'est pourquoi l'Amérique possède aussi les musées les plus modernes et

les mieux aménagés. En Europe ce sont les États Scandinaves qui ont les premiers prêté aux musées l'importance méritée comme éléments importants pour l'éducation des masses. Après guerre, c'est en Allemagne et en Autriche que, malgré la crise, ont été transformés et amplifiés les importants Musées de Berlin sous la direction du grand maître Wilhelm von Bode. Suit la description des musées de Berlin et du « Rumänischer Saal » du Musée préhistorique de cette ville. Une tentative toute nouvelle présente l'arrangement du Kunstgewerbe Museum de Cologne. Quoiqu'ayant difficilement pénétré dans les pays latins, la réforme muséographique se fait sentir à Rome dans les nouvelles salles du Capitole. ☞ Suit la description des collections de Paris avec les réformes des Musées Rodin, Guimet et de l'Orangerie. Le mécontentement de l'état dans lequel se trouve le Louvre a trouvé son expression dans l'article d'André Lhote, qui finit par avouer que le Louvre est une honte nationale. Et cependant, comme le prouve aussi l'enquête faite par G. Wildenstein, le Louvre commence aussi à se moderniser. Profitant du renouvellement général en faveur des musées, je plaide de nouveau la cause du Musée National de Bucarest.

Supplément de 1936. La situation a tellement changé depuis, surtout en ce qui concerne le Louvre, qu'il nous est difficile d'indiquer ici toutes les modifications qu'on y a introduit.

QUEL EST LE PARTI À TIRER DES MUSÉES (Janvier 1933)

A la demande d'expliquer comment les enfants doivent visiter les musées, pour en tirer le plus de profit, j'ai commencé par montrer ce qu'il faut éviter dans un Musée. A savoir : il ne faut point passer par les salles à la hâte et en pensant à autre chose, car le Musée n'est pas seulement un temple mais aussi une église ; et de même qu'à l'église on cultive la foi, dans les musées on conserve et répand le respect de la tradition nationale qui nous est tout aussi précieuse que la religion ancestrale. Le Musée est en même temps l'école la plus vive, car celui qui la fréquente n'a pas besoin d'une autre

préparation spéciale: il n'a qu'à ouvrir les yeux pour comprendre ce qu'on lui présente. En regardant de près les objets, ceux-ci nous parlent d'une façon plus explicite même que les livres; pour lire un livre étranger il nous faut en connaître la langue, tandis qu'une peinture, de n'importe quelle provenance, peut être appréciée tout aussi facilement que celle d'un artiste national. Chaque objet a son langage spécial pour ceux qui savent le contempler avec compréhension. ¶ Suit l'analyse d'une tapisserie d'Olténie et des enseignements de tout genre qu'on peut en tirer, par la comparaison surtout avec les tapisseries d'autres régions du pays. En dehors des enseignements sur l'esthétique et la composition des couleurs végétales, de la signature de l'artiste Smaranda, qui a tissé le tapis en 1861, nous pouvons tirer la conclusion qu'à la campagne, où elle travaillait, l'alphabet latin, qui à cette époque avait remplacé les caractères cyrilliques, n'était pas encore complètement introduit, vu que dans la composition de son nom les deux sortes de lettres sont entremêlées. ¶ On arrive facilement à détailler le langage des œuvres d'art en les contemplant longuement et en méditant sur leur signification. Un bon exercice consiste dans l'étude approfondie des images saintes, que chacun a dans son foyer, et en nous familiarisant avec la représentation du saint qu'ordinairement on invoque sans le mieux connaître. C'est ainsi qu'on arrive à comprendre et à aimer les belles fresques de nos églises. Arriver à interpréter les mystères d'une œuvre d'art est tout aussi édifiant que de pénétrer le sens d'un poème ou l'harmonie d'un chant. La vie de tous les jours serait tellement monotone, sans les moments de refuge dans le domaine serein de la compréhension du beau, que chacun devrait être tenté de les rechercher. Les musées, en tant que dépositaires de l'art, réalisent le désir inassouvi de l'homme à la recherche d'un rayon de lumière, qui l'éblouisse et lui rende ainsi plus léger le fardeau de la vie. Le sentiment patriotique lui même peut être animé par une exposition des souvenirs de nos ancêtres. En réalisant toutes ces exigences, les musées se classent parmi les institutions principales qui nous permettent d'obtenir des résultats plus efficaces même que les écoles et les Universités. Tout en reconnaissant l'importance des musées, nous devons avouer n'avoir rien fait pour leur déve-

loppement chez nous. ☒ Et ceci non seulement à cause de la guerre, mais aussi à cause du manque d'intérêt du public pour nos œuvres d'art. Visitions donc les musées, car leur progrès est en fonction de l'intérêt qu'on leur accorde.

LES MUSÉES EN PLEIN AIR (Novembre 1933)

Parmi les différents genres de musées, le plus récent est certainement celui des Heimat-Museen, dont les allemands estiment le nombre à 2.000 environ, en comptant non seulement ceux de leur pays mais aussi ceux des contrées allemandes de la Suisse, de l'Autriche, de la Tchécoslovaquie et même ceux des Saxons de Roumanie. En Amérique ces musées ont un caractère purement local, parfois exclusivement artistique, d'autres fois comprenant des collections de sciences naturelles; ils portent généralement le nom de « Small museums ». ☒ Plus anciens que ceux-là sont encore les musées en plein air, dont le prototype est le Skansen de Stockholm, inauguré en 1891 par Arthur Hazelius, qui voulait fixer l'état de civilisation de son peuple à cette époque, où le travail manuel menaçait d'être remplacé par le machinisme. Suit une énumération des principaux musées en plein air, en faisant remarquer leur absence dans les pays latins et les discussions auxquelles donne lieu en Amérique leur « Outdoor Exhibits ». Par l'organisation des jeux et des festivités dans le cadre des musées en plein air on arrive, en effet, à donner au peuple des réjouissances fort instructives, mais qui n'ont cependant aucun caractère muséographique; les vrais monuments artistiques ne devraient pas servir de coulisses et de décors de théâtre à ces réjouissances. Si donc une maison ou une église en bois présentent un caractère artistique prononcé motivant sa conservation, elles doivent être exposées dans des musées et ne pas servir de décor à des festivités en plein air. C'est pourquoi, ayant visité les musées en plein air scandinaves et autres, dès 1909, je n'ai point plaidé pour leur imitation chez nous, car je les considérais prématurés, alors comme maintenant, vu que chez nous les différentes coutumes de l'âge patriarcal n'ont pas encore disparu comme il en est pour les pays du Nord, où les usages ne se conservent plus que

par le moyen factice de ces musées. Un des charmes de notre pays, impressionnant fortement les étrangers, c'est précisément la persistance encore si vive de la tradition; nous sommes même, pourrait-on dire, en plein néolithique, en ce qui concerne certains usages. ☞ La Roumanie entière est un Musée en plein air, bien plus intéressant que les organisations officielles de genre. Le caractère faux de ces dernières ressort encore mieux par la comparaison entre les musées et les jardins zoologiques. Car de même que le naturaliste voulant décrire la vie des animaux ne peut se contenter ni des musées ni des jardins zoologiques, mais pour bien définir leurs caractères il doit les étudier dans leur milieu naturel, de même l'ethnographe ne pourra se contenter du pâtre engagé comme fonctionnaire dans un Musée en plein air; car ce dernier est très différent de ses confrères qui vivent isolés pendant des mois dans les hautes montagnes. ☞ Dans notre pays au moins, les musées en plein air sont prématurés, à moins d'être considérés comme des « endroits de divertissement » comme est indiqué même le Skansen qui est « considéré à peine comme un Musée » suivant les citations tirées du guide officiel qu'on nous a distribué en 1933, lors du congrès d'Histoire de l'art de Stockholm.

Supplément de 1936. C'est avec étonnement que nous constatons que le Directeur du musée Ethnographique de Cluj, auteur d'une imitation de musée en plein air, est un ennemi prononcé des musées du Village, qui ont cependant leur importance bien établie, quoique ne jouissant pas de subsides aussi importants que ceux du musée de Cluj, qui manque totalement d'originalité.

QUEL INTÉRÊT PRÉSENTENT POUR LES ROUMAINS LES MUSÉES DE VIENNE (Avril 1932)

Vienne a eu de tous temps un attrait spécial pour les Roumains, et la preuve nous est donné par les descriptions de voyages de Dudescu, en 1813, et de Dinicu Golescu, en 1824. ☞ Après guerre les musées de Vienne ont été d'un côté enrichis par les collections impériales mais d'un autre ils ont du rendre les objets revenant aux pays victorieux. Suivant le traité de St. Germain en Laie, de septembre 1919, la Roumanie aurait aussi pu revendiquer les objets qui ont été découverts en terre roumaine. Parmi ceux-ci il faut surtout énumérer le

trésor d'or de Şimlăul Silvaniei, dont une partie a été découverte dans ce territoire exclusivement roumain en 1797 et une autre en 1889, étant réparti entre les musées de Vienne et de Budapest. La pièce principale de ce trésor, quoique pas des plus belles, est une chaîne en or à laquelle pendent une trentaine de reproductions minuscules représentant les outils du vigneron, du pêcheur et de l'agriculteur, telles qu'on les retrouve encore chez le paysan de nos jours. ☒ Un trésor bien plus riche encore est celui découvert en 1797, à Sânnicolau-Mare du Banat, composé de 23 vases en or, dont la plupart sont ornés de scènes de chasse ou de cavaliers montant des animaux fantastiques. La tradition attribuant ce trésor à Attila, Roi des Huns, ne s'éloigne pas trop de la vérité, car ils appartiennent de même que notre trésor de Pietroasa à l'époque des migrations. ☒ Il faut ajouter encore à cette liste un grand nombre d'antiquités romaines. Dans la collection des armures provenant du château Ambras se trouve la splendide armure dorée du grand Roi d'origine roumaine Mathei Corvin, ainsi que celle de 1510 du comte de Zollern, un ancêtre éloigné de nos Rois. Dans la Galerie de tableaux se trouve une toile de Franz Franken nous donnant, parmi les personnages représentés, un beau portrait de notre prince Michel le Brave. La fameuse Schatz-Kammer de l'ex-résidence impériale renferme la couronne du prince de Transylvanie Etienne Boczkay.

Supplément de 1936. Chargé d'entamer des pourparlers en vue de la récupération des objets qui nous revenaient, j'avais réussi en 1921 à conclure un protocole par lequel, conformément à l'article 196 du traité de St. Germain, le droit de revendication, à base de réciprocité, nous avait été reconnu. De plus le protocole établissant l'échange du tableau de Franken et les images de Zeitblom, que nous offrions, a été dûment paraffé, sans cependant que le gouvernement ait donné suite à l'accord établi. Seules les récupérations de Berlin ont été réalisées.

LE CENTENAIRE DES MUSÉES DE BERLIN (Octobre 1930)

À la fête du centenaire des musées de Berlin, le 1-er octobre 1930, ayant été officiellement invité comme représentant des anciens assistants étrangers de ces musées, j'ai eu l'occasion de tenir un discours par lequel j'ai

apporté notre hommage de reconnaissance, en mettant en évidence les profits que nous avons tirés de l'enseignement des grands maîtres de l'art muséographique, dont Wilhelm von Bode a été certainement le plus grand réformateur. Suit la description des rénovations des musées de Berlin, qui les placent aujourd'hui parmi les plus importants musées du monde.

LE MUSÉE DU LOUVRE ET LE NOTRE EN DANGER (Février 1910)

L'énorme crue des eaux de la Seine avait, mis le Louvre en danger tandis que notre Musée d'antiquités était de son côté menacé d'être cédé à l'Académie, comme on avait procédé jadis pour la Bibliothèque centrale. Heureusement les deux institutions ont échappé aux dangers dont elles furent menacées.

Supplément de 1936. L'intention d'incorporer le Musée d'antiquités à l'Académie a été motivée par le désordre dans lequel on le trouva à la suite du décès de son directeur Tocilescu.

Il est à regretter que les mesures préconisées à cette occasion contre la fuite des objets d'art à l'étranger n'aient pas été respectées, car autrement le Dr. G. Severeanu n'aurait pas pu, suivant son propre aveu, « faire cadeau à un ami de Belgique » de la veilleuse de 1696, de la Tombe du Voevode Constantin Brancoveanu, dont il connaissait et la valeur artistique et l'importance historique.

LA MAISON-MUSÉE DU ROI CAROL I À PORADIM (1912)

Description du livre, abondamment illustré, de l'écrivain bulgare Capcef, du Musée érigé à Poradim en l'honneur du Prince Carol qui, en 1877, vint au secours des armées russes en décidant la défaite des Turcs. Le livre met en évidence la forte reconnaissance du peuple bulgare envers la Roumanie.

Supplément de 1936. Suivant les relations que Monsieur V. Stoica, notre ministre à Sofia, a bien voulu nous donner, le Musée et l'ancienne cabane du Prince Carol sont en parfait état. D'autres monuments roumains dévastés pendant la guerre ont été restaurés par les soins de notre Légation.

V

LA MUSÉOGRAPHIE
ROUMAINE EN 1936

LA MUSÉOGRAPHIE ROUMAINE EN 1936

Selon la liste officiellement affichée, en roumain et en français, « *les musées de Bucarest* » ne seraient pas moins de 17 ; plus nombreux donc que ceux des grandes villes d'Europe ! Malheureusement aucun d'eux ne réalise un musée dans la véritable acception du mot ; à l'exception, bien entendu, de l'admirable Musée géologique du prof. L. Mrazec et du tout aussi intéressant Musée d'histoire naturelle du Dr. Gr. Antipa, qui jouissent d'une excellente réputation à l'étranger même. ☒ En examinant les locaux des ces 17 musées, nous arrivons à la conclusion qu'aucun ne correspond à la destination qu'on lui a donné suivant les principes du spécialiste L. Réau, cités dans le texte roumain d'après son « Organisation des musées ». ☒ Le *Musée national Carol I-er*, situé sur la Chaussée Kisseleff, devant réunir toutes ces collections éparses, les autres locaux pourront être désaffectés, l'État en disposant à sa guise, ainsi que des collections. Seul le Musée Simu, ayant été bâti dans ce but, sera maintenu. La maison Thomas Stelian, tout à fait impropre pour un musée, devra revenir à une « école de ménage » ou à un « foyer d'étudiants », suivant les codiciles plus réfléchis du testateur lui-même, qui, à en juger d'après ces alternatives, ne tenait point à créer un musée à tout prix. Le Musée Aman ayant été amplement racheté par la rente viagère de longue durée, servie à la veuve de l'artiste, pourra aussi être remplacé par une salle spécialement aménagée au Musée de la Chaussée, en utilisant aussi les meubles sculptés par l'artiste lui-même pour son atelier. ☒ La Pinacothèque de l'État, installée dans une des ailes de l'Athénée Roumain,

construite aux frais de l'État, devra aussi quitter ce local impropre, contre un dédommagement de la part de l'Athénée. ☒ Le Musée Kalinderu et ses annexes étant *achetés* par l'État, (comme il a été prouvé à la page 191), celui-ci peut en disposer librement. Les collections d'art religieux, installées provisoirement dans le « Palais » Kretzulescu, et le Musée d'antiquités, logé dans la Maison Macca, pour un loyer annuel d'un demi-million de lei, trouveront aussi leur place dans le Musée national, de même que la collection de la Commission des Monuments historiques, dont le but est tout autre que de séquestrer des objets d'art, qui ne peuvent lui appartenir. Le Cabinet numismatique et la Section d'estampes de l'Académie roumaine, ainsi que le Musée des archives, tout en restant la propriété des institutions citées, pourront bien compléter, par des prêts, les collections de l'État, dont elles proviennent en bonne partie. « La collection Al. G. Cantacuzino », qui a l'honneur de se trouver à la tête de la liste officielle des Musées de Bucarest, logée dans un local fort impropre, devra être répartie aux autres collections similaires. Le Musée militaire conserve son palais dans le parc Carol I-er. Les locaux des Musées municipaux devront de même être réduits à une salle dans le futur palais de l'Hôtel de Ville, où seront exposées les principales toiles et estampes de son actuelle Pinacothèque, tandis que la vieille et caractéristique maison Morouzzi continuera à héberger les importantes fouilles préhistoriques des environs de Bucarest. ☒ Toutes les collections appartenant à l'État seront déposées dans le nouveau local, qui dispose de plus de 5.500 m.c., autour d'une cour intérieure d'environ 2.000 m.c. L'édifice actuel peut être encore agrandi en continuant les ailes actuelles et en lui donnant une nouvelle façade sur le Boulevard Colonel M. Ghika. Dans cette nouvelle partie serait logée l'administration ainsi que le futur « Institut d'art » avec ses annexes, sans exclure l'amphithéâtre prévu dans le plan initial de 1906. ☒ Le programme du futur musée, consacré par l'acte de fondation, signé par les trois rois de Roumanie, serait le suivant: I. *La section préhistorique*, occupant une partie de la façade ainsi que l'aile du sud, en relation directe avec l'art paysan; II. *La section des antiquités gréco-romaines*, dans la partie centrale et dans l'aile du nord, en relation

avec la salle de la sculpture monumentale. III. *La section d'art religieux*, la plus importante, disposerait des belles salles voûtées du 1-er étage, dans le corps central, correspondant avec la terrasse, au dessus de l'entrée, où s'élèverait la statue du fondateur du Musée. ☒ Dans cette salle d'honneur se trouveraient réunis le casque d'or de Prahova, le trésor de Pietroasa et les plus précieuses des reliques religieuses, qui pourront être conservées dans les *safes* prévus dans les murs de cette salle. ☒ L'aile sud du premier étage serait affectée à la IV section de l'*art paysan*, qui y est déjà provisoirement installé; tandis que l'aile correspondante au nord serait réservée à la *V-me section, de l'art moderne*, disposant de salles à lumière zénithale qui pourraient être prolongées, en cas de besoin, jusqu'au Boulevard Col. Ghika. ☒ Pour que ces cinq sections du Musée national soient à la hauteur des collections similaires de l'étranger et correspondent aux exigences muséographiques modernes, elles devront être soumises à un triage sévère, afin d'en exclure les pièces fausses ou même suspectes ainsi que celles d'une qualité inférieure ou de provenance étrangère. On ne devrait donc plus exposer que dans les réserves les momies humaines et de chats rapportées d'Egypte; ainsi que les cartons de Kaulbach et les peintures de Zeitblom provenant de la collection Kogălniceanu et n'ayant aucun rapport avec l'art roumain. ☒ C'est à la Galerie royale que serait réservé l'honneur, bien établi par les chefs d'œuvre qu'elle contient, de représenter les époques du grand art européen en Roumanie. ☒ Le seul tableau précieux étranger appartenant à l'État, la Madonne de Cranach, devrait être cédé à la Galerie royale, où se trouvent déjà d'autres oeuvres du même artiste. Suivant l'exemple de notre actuel Souverain, qui complète sa Galerie d'œuvres roumaines, l'État devrait, de même, ne plus dissiper ses fonds en achetant des peintures étrangères médiocres, sans plus essayer de faire vainement concurrence aux milliardaires américains et aux grands musées européens. ☒ L'art étranger moderne sera encore représenté par le Musée Simu, qu'un conservateur, plus avisé en muséographie que le généreux donateur, devrait réduire de moitié, en transportant le reste des œuvres dans l'ancienne maison particulière qui servirait de dépôt, suivant l'exemple des principaux mu-

sées de l'étranger. ☒ Des collections Kalinderu on pourra retenir avec profit les belles toiles de Grigorescu, provenant de la collection du Dr. Nicolas Kalinderu, amateur d'art autrement fin que son frère, ainsi que les esquisses de Raffet faites dans notre pays. Les œuvres douteuses et à signatures ajoutées ultérieurement rempliraient les dépôts du musée. ☒ Du soi-disant musée Stelian il ne reste que fort peu à exposer, si l'on exclue le tableau douteux du prétendu Veronèse ainsi que le dessin médiocre de Delacroix, qui desservirait la réputation de l'artiste, en désillusionnant sur la valeur du grand peintre ceux qui ne connaissent pas d'autres œuvres du réformateur de la peinture française. C'est toujours dans les réserves que trouveraient leur place les quelques étoffes d'Extrême Orient, aussi fastueusement exposées dans le palais Stelian. ☒ Car le présomptueux directeur du Musée Stelian aurait du savoir que pas tous les dons, reçus par un musée, doivent être exposés, grâce à l'expérience qu'il a faite en offrant au Musée des soieries de Lyon des tissus roumains, qui n'y ont été exposés que peu de temps, par politesse. ☒ Une sélection scupuleuse s'impose même dans les collections d'art religieux dont on devrait bannir dans les réserves les icônes par trop détériorées, intéressantes seulement par les secrets de leur technique. En échange, les monastères de Bucovine, qui seuls ont été épargnés par la sécularisation imposée dans l'ancien royaume, devraient *prêter* au musée de Bucarest quelques exemplaires de leurs beaux trésors, difficilement accessibles dans les monastères, où *ils sont mal exposés et moisissent même parfois*. ☒ Il est urgent donc de concentrer tous ces objets dans le Musée d'art national, sous une seule direction générale et avec des directeurs spéciaux pour chacune des cinq sections. L'échange d'objets entre les sections a été d'ailleurs déjà inauguré par le trésor scythe, revendiqué de Berlin et que j'ai remis au Musée d'antiquités, sans cependant avoir encore reçu en échange les objets ethnographiques qui revenaient à mon Musée, malgré les résolutions officiellement prises dans la conférence d'Octobre 1933, présidée par le ministre Gusti lui-même. Pour arriver à une meilleure fin dans ce but, il faudrait qu'au préalable tous les musées reviennent au Ministère des Beaux-Arts, qui ne les partagerait plus avec le Ministère de l'Instruction,

comme c'est le cas actuellement pour le Musée d'antiquités, celui d'art national et le Musée archéologique de Iassy. C'est du Ministère des Beaux-Arts, et non de la Casa Școalelor, que devrait dépendre aussi le soi-disant Musée Stelian, qui, selon la liste officielle, « conserve une partie des collections de la Commission des Monuments historiques (objets d'art somptuaire), collection d'art populaire, art moderne roumain et étranger, dessins, gravures, etc. » pour prouver ainsi le manque d'un but précis, la maison Stelian ne servant qu'à l'exposition temporaire de collections étrangères. ☒ Suit la longue liste des nombreuses espèces de musées parsemés dans le pays et qu'on pourrait difficilement classer d'après leur contenu, qui le plus souvent est fort diversement mélangé. En partant du principe que tout objet déposé dans un Musée est sauvé pour le patrimoine artistique national, l'État, par une nouvelle loi, devrait prendre sous sa protection tous ces Musées, en ne subventionnant que ceux qui lui appartiennent directement; mais en obligeant les provinces, les départements, les villes et autres autorités de prévoir dans leurs budgets les sommes nécessaires pour l'entretien des collections qui leur appartiennent. L'État devrait encore très sévèrement intervenir contre l'exode des objets d'art à l'étranger, pour empêcher d'aussi regrettables cas que celui, très grave, du Dr. Severeanu. L'application de ces mesures de protection de nos trésors artistiques suppose l'existence d'un inventaire général, qui, malheureusement, quoique commencé, n'a pas été mené à bonne fin. Toutes ces mesures protectrices doivent faire l'objet d'une future loi des musées, qui nous fait encore défaut, car celle qui a été votée en 1931 n'a point été appliquée. ☒ Toute loi cependant, fut elle aussi parfaite, manque d'efficacité si elle n'est soutenue par les budgets nécessaires à son application. Nous atteignons ainsi le point le plus névralgique des maux dont souffrent les progrès artistiques en Roumanie; car c'est à l'endémique manque de fonds que le Musée, conçu il y a 24 ans, n'a pu encore être achevé et que toutes les institutions d'État languissent. Pour donner un exemple de la pénurie des budgets de nos institutions d'art, j'ajouterai que le Musée de la Chaussée Kisseleff ne dispose que de la modique somme de 4.500 lei par mois, suffisant à peine pour couvrir les frais d'entretien, sans plus

permettre aucune nouvelle acquisition. § La situation inférieure des appointements du personnel des musées d'art ressort de la comparaison du budget de notre Musée et de celui d'une station zoologique maritime, qui se trouvent tous deux sur la même page du budget officiel du Ministère de l'Instruction publique. § Le Directeur du Musée d'art ne touche que la moitié des émoluments de celui de la station zoologique, tandis que le secrétaire du Musée d'art a une rétribution égale à celle du mécanicien, tandis que le bibliothécaire est même moins rétribué que les « pêcheurs » de la station zoologique. Seul le musée Stelian jouit d'une situation exceptionnelle: le Directeur, grassement payé, dispose de 250.000 lei pour acquisitions (parmi lesquelles il faut signaler les toiles étrangères douteuses, ou de fausses œuvres roumaines, consignées comme provenant d'anonymes), de 425.325 lei pour l'entretien du local, en dehors d'autres 20.000 lei pour la « serre », dont seul le Directeur jouit. § L'éloquence des chiffres nous dispense d'autres commentaires, vu surtout la compétence muséographique de celui qui dirige ce musée, jouissant d'une loi spéciale, tandis qu'une loi générale nous fait encore défaut. Le Musée ethnographique et le parc national de Cluj sont aussi favorisés par une loi personnelle, qui ne contient qu'un seul article catégorique, celui se rapportant aux appointements du directeur, qui est assimilé au plus haut grade de la hiérarchie administrative. Tous ces abus devront être supprimés par une loi générale des musées, qui s'impose à tous les points de vue. § En supposant que nous avons cette loi ainsi que les ressources nécessaires et que le Ministère des Beaux-Arts ait sous son autorité toutes les collections d'art, celles-ci pourraient facilement être réunies dans les sections bien définies, dès que le local de la Chaussée sera achevé. L'aménagement des salles et des vitrines est aujourd'hui fort facile à réaliser, grâce aux conseils que contiennent les deux volumes de « Muséographie », publiés par l'Office international des musées à la suite de la conférence de Madrid en 1934. § Il reste tout de même des erreurs à éviter: par exemple celle d'un arrangement genre tapisserie, tel qu'on l'a vu dans le Musée Stelian, où les dessins des grands maîtres italiens étaient drapés de serviettes transylvaines, et comme sont encore exposées aujourd'hui

les étoffes de l'Extrême Orient. Il ne faut cependant non plus tomber dans l'excès du directeur de Cluj, qui plaide pour « l'ambiance scientifique » qu'il applique avec une pédanterie outrée à ses collections. N'oublions point que la mission des musées d'art est toute autre que celle des musées scientifiques; les objets des premiers ne pouvant pas être rangés à la file, comme les insectes dans une collection zoologique. La rigueur scientifique doit céder aux exigences esthétiques, un musée d'art devant captiver les visiteurs par une exposition claire et attrayante et éveiller l'intérêt des objets par leur mise en évidence. ☒ L'organisation d'un musée n'est point un problème scientifique aux solutions fatalement toujours semblables, mais au contraire elle doit se distinguer par une spontanéité et une originalité, conditionées par la nature des objets, par les exigences propres du local et par le but du musée. En réglementant d'un façon rigoureuse l'arrangement des collections d'art, on arriverait à des effets d'une monotonie assommante, qui compromettrait, certainement, l'avenir muséal. Les objets d'art ne doivent pas non plus être rangés comme les livres, uniformément, dans des rayons suivant des règles bien fixées à l'avance; ils exigent au contraire à être mis en valeur individuellement, chaque section réclamant une atmosphère spéciale en vue d'un ensemble harmonieux. ☒ Seules des connaissances approfondies au point de vue des matériaux des objets, de même que de leur historique et de leur importance artistique, combinées avec une vaste expérience des principales collections similaires, inspirées cependant d'un sentiment esthétique personnel, peuvent donner l'arrangement original, et par conséquent intéressant et instructif d'un musée d'art. Il faut éviter l'imitation de clichés, même des plus célèbres, car toute différence des matériaux impose d'autres conditions d'exposition. La pédanterie scientifique, dont se couvrent ceux qui manquent d'individualité, est la mort des musées, car leur arrangement ne peut pas être réglementé comme les expériences d'un laboratoire où les mêmes combinaisons chimiques donnent toujours des précipités identiques. Ce n'est pas dans les manuels, qui tendent à une certaine uniformité, mais par la propre expérience qu'on acquiert une habileté muséographique, qui ne peut s'encadrer dans un système général, chaque

cas spécial variant selon le matériel et le but de la collection. Arranger un musée doit être le résultat d'une conception artistique, qui puisse concilier les exigences scientifiques des savants à l'esthétique des visiteurs pour lesquels, d'abord, sont destinées les salles d'exposition, tandis que les dépôts sont réservés aux recherches scientifiques. ☒ L'engrenage systématique d'une collection, formant l'ossature de toute l'organisation, ne doit pas évincer la présentation artistique, qui constitue l'élément vif et attractif de toute collection. Un autre péril à éviter est celui d'agglomérer les objets, car quoique tout novice prétend connaître la différence entre une « Schausammlung », destinée aux visiteurs et la « Wissenschaftliche Sammlung », réservée aux recherches, la plupart se défendent mal contre la tentation de vouloir tout exposer. L'essai qui a été fait, en 1931, dans les sections provisoires du Musée National, où je n'ai exposé qu'une proportion fort réduite du stock existant, a donné des résultats fort appréciés par les spécialistes étrangers. Les réserves admirablement aménagées dans le nouveau local pourront décongestionner les futures cinq sections du nouveau Musée, qui remplacera avec avantage le grand nombre de musées que, bien à tort, nous affichons aujourd'hui.

CONCLUSIONS

Témoin des succès réels que l'art roumain a remportés dans les douze expositions mentionnées dans les principaux centres européens, j'arrive à la conclusion que dans le local achevé de la Chaussée et avec le matériel existant on pourrait organiser un Musée national de premier rang. En étouffant les velléités de vouloir exposer des spécimens d'art étranger et en nous bornant aux objets du pays seulement, nous réussirions à avoir un Musée intéressant, ayant un caractère propre et occupant par son originalité une place d'honneur parmi les institutions similaires des plus importantes capitales de l'Europe. Le contenu des collections serait celui indiqué par l'acte de fondation de 1912, en y ajoutant seulement l'installation, dans la cour intérieure du Musée, de la petite chapelle de Stavropoleos, que j'avais proposée dans ce but dès 1903. Aux splendeurs

de l'art religieux et des classes dominantes s'ajouteraient les collections de l'art paysan, que nos compatriotes, plus familiarisés avec sa beauté, n'apprécient pas autant que les spécialistes étrangers, comme le prouve la citation d'un passage du numéro de Mai dernier de la « Gazette des Beaux-Arts », reproduit dans le texte roumain. Un tel Musée éveillerait le sentiment de légitime orgueil du peuple roumain, en donnant en même temps aux étrangers la preuve la plus impressionnante de l'ancienneté de notre civilisation et de la haute culture de nos ancêtres, tout en mettant en évidence le sentiment esthétique du paysan roumain. Le Musée de Bucarest mis en valeur comme il le mérite, serait une attraction non seulement pour les voyageurs amateurs d'art, mais aussi pour les savants enchantés de trouver, réunis en vue de leurs études, les exemplaires d'un art aussi peu connu à l'étranger, où, sporadiquement seulement, il s'est révélé par les expositions de ces derniers temps. La Roumanie, aujourd'hui en état d'infériorité au point de vue muséographique vis-à-vis même de ses voisins les plus proches, pourrait, par son Musée national, occuper la place d'honneur qui lui revient parmi les peuples européens dans le domaine artistique aussi. Pour atteindre ces beaux résultats, il faudrait que les desiderata ici exposés fussent réalisés. ☐ Une dernière preuve de la lutte qui doit encore être menée pour atteindre ce but, nous est donnée par l'intervention fort insistante que le ministre de l'Instruction publique s'est vu obligé d'adresser à son collègue, le ministre des Finances, en lui demandant d'acquitter les arriérés dus à l'emprunt contracté pour pouvoir utiliser les sommes qui nous sont encore réservées. La protestation officielle du Ministre m'épargne de donner libre cours à l'amertume qui m'accable, lorsque je constate, qu'après des efforts d'un quart de siècle, le Musée n'est pas encore achevé. L'indignation du ministre, quoique fort contenue, justifie ma profonde douleur et les légitimes révoltes consignées dans ce volume, qui renferme la tragédie d'un rêve non encore réalisé. La culpabilité des indifférents est confirmée par cette adresse officielle qui condamne ceux qui n'ont pas compris un des plus grands devoirs envers le peuple roumain. Du poids de ce péché j'espère être absous par le contenu de ces pages.

EPILOGUE DÉCISIF

L'intervention du Ministre de l'Instruction n'ayant pas eu l'effet voulu, je me suis vu obligé de clore le volume sous la révolte qui me pesait, quand l'imprévu remaniement ministériel vint à changer la situation. ☒ Connaissant le profond intérêt de Mr. Mircea Cancicov, le nouveau Ministre de finances, pour toutes les questions d'ordre public, je lui laissais à peine le temps de prendre possession de sa nouvelle charge et je lui remis aussitôt l'intervention de son collègue de l'Instruction. Mr. Cancicov prit aussitôt les mesures nécessaires en vue de la reprise des travaux. En même temps apparaissait dans le « Viitorul » une lettre de l'ancien ministre des Finances, Mr. Victor Slăvescu, adressée à Mr. Cancicov, par laquelle, après un exposé lapidaire de toutes les péripéties du Musée, Mr. Slăvescu demandait à son ami d'achever ce que lui avait commencé, donnant ainsi à son successeur l'occasion d'accomplir une œuvre nationale, dont l'acte de fondation porte la signature des trois Rois de Roumanie, y compris notre actuel Souverain, alors Lieutenant aux Chasseurs, à l'âge de 19 ans. ☒ Par sa réponse du 7 Oct. c. le Ministre des Finances nous fait savoir que « appréciant la nécessité de terminer le plus tôt possible la construction du Musée, auquel on travaille depuis 24 ans, il a pris les dispositions pour que les travaux puissent être repris, la Caisse de Dépôts, par l'aimable intermédiaire de son Directeur général, Mr. I. Banciu, ayant à nous servir le reste de l'emprunt contracté. Par une adresse, du 14 Oct. c. de nouvelles assurances sont données à la Caisse des Dépôts, concernant les dettes à payer. ☒ Les faits sont concluants et de bonne foi on peut considérer la fin de la tragédie du Musée, son avenir étant assuré. Bénis soient les noms des ministres ayant contribué à réaliser le Musée: celui de l'inoubliable P. P. Carp, l'auteur du fonds initial; celui de Mr. Victor Slăvescu, qui avec son collègue de l'Instruction, Mr. le Dr. C. Angelesco, a réalisé l'emprunt, de même que celui de Mr. Mircea Cancicov, à qui revient le mérite d'avoir rendu possible la reprise des travaux. ☒ Je tiens à ajouter que le nouveau ministre des Beaux Arts, Mr. Victor Iamandi, a aussi manifesté son plus vif intérêt pour le Musée en nous assurant son bienveillant

appui. En me renouvelant la délégation honorifique « d'inspecteur général des musées du pays » la possibilité m'a été donnée de pouvoir collaborer à la large réforme artistique, dont le nouveau ministre est animé. ☐ Sous d'aussi heureux auspices les travaux du Musée seront repris et c'est avec une légitime satisfaction que j'entrevois l'accomplissement de la pensée d'une vie, le pays ayant réalisé le Musée mérité et aussi fiévreusement attendu.

I N D I C E

I N D E X

A

Adam-Klissi, XV, 5, 8, 10, 12, 97.
Actul fundamental al Muzeului, 96.
Agapia, M-re, 73.
Alazard, J., 144.
Albertina, 256.
Alecsandri, Vasile, 5.
Alexandrescu Petre, 296.
Allison, Richard, 151.
Aman, Theodor, 173 sq., 280 sq.
Ambras, Castel, 259.
Amsterdam, XXI, 108.
Andreescu Ion, 193.
Andrei, 224.
Andrieşescu I., 20, (287).
Ange, pictor, 193.
Angelescu, Dr. C. Ministru, 145, 147,
149, 156, 295 sq.
Angelescu G., 113.
«anonim român», pictor, 194.
Antipa, Dr. Gr., 253, 279.
Antonescu-Theohari, 26.
Apahida, 259.
Apelul către Deputați, 90.
Arion, C. C. Ministru, 68, 96, 108.
Ariuşd, 116, 134, 143, 204, 236, 257.
Arnheim, muzeu, 249.
Art public, revistă, XIX.
Arta românească, Societate, 96.
Ateneul Român, 280 sq.
Attila, 259.
Avertisment, 65, 112.
Avrig, 211.

B

Babilon, 235, 267.
Bachelin, Leon, XIX.
Baş, Gh., 75.
Banciu I., 300.
Banu, Constantin, Ministru, XXII, 261.
Baranga, Victor, 205.
Barcelona, XXI.

Bassarabia, 55, 105.
Bastarni, 131.
Battavia, 5.
Bazilescu-Drajna, 75.
Beaux-Arts, revistă, 144, 146, 294.
Berindei Florica, 75.
Berlage, arhitect, 151, 156.
Biblioteca centrală, 10 sq., 281 sq.
Bielz, 212.
Biju, A., 75.
Billecoq, 85.
Biserici săseşti, 205.
Bocskay, Ştefan, 260.
Bode, Wilhelm, XVI, 51, 75, 106, 154,
234, 263.
Bonnet, H., 155.
Bolliac, Cesar, 18.
Bolomey, 224.
Bosnia, 55, 105.
Bouquet, 85, 227.
Boymans-Museum, 154.
Brăiloiu, Maria, 75.
Brâncoveanu, 286, 289.
Braşov, 248.
Brătescu, Zamfir, 113.
Brătianu, Elisa, 57, 71, 75, 106.
Brătianu, Ion, 284.
Brătianu, I. I. C., XVI, 51, 75, 106,
154, 234, 263.
Brătianu, Stavri, 93.
Brown, B., 28.
Brukenthal, 211 n.
Brun, Iules, XIX.
Brunn, Heinrich v., XV.
Bruxelles, XX, XXI, 286.
Bucovina, 55, 105.
Bucur, Aftuza, Maică Horezu, 75.
Bucuţa, Em., 113, 254.
Bugetul Muzeului, 60, 64, 89, 290.
Buia, Maria, 75.
Buiuk-Giami, 23.
Bulletin de l'art ancien et moderne, 108.
Bulletin de la Soc. de dialectologie ro-
mane, XX.

Büllner, Manfred. 7, 118.
Burada, 5, 18.
Burduzel. 80.
Busuioc, I., 75.
Butmir, 135, 257.
Buzoianu, Hortansa. 218.
Bygdö-Oslo. 251.

C

Calomfirescu, 18.
Canticov, Mircea, Ministru, 297. sq.
Cantacuzino, Alexandrina, 62.
Cantacuzino, Al. G., 281.
Cantacuzino, Ion Al.-Zizine. XIV.
Cantacuzino, Ion Dr., 75.
Capart, 145.
Capceff, 295 sq.
Capră, Constantin. 228.
Carol I. Rege. V. XVIII, 38 sq., 74, 96, 118, 173, 264, 275 sq.
Carol II, Rege. V, XXI. 96. 113. 118. 154, 269, 298.
Carol Robert, Rege, 181.
Carp, P. P., Ministru, 99. 106, 108, 300.
Catalogul Muzeului. 138.
Catargi, H., 75.
Ceramică, secția de. 78. 116. 120. 127, 134.
Ceramică săsească, 129.
Cernavoda, 236.
Cichorius, 13.
Ciora, 259.
Ciuflea, 75.
Ciurea, 228.
Cloșca, 214.
Coif de aur — Prahova, 28.
Colin, E., 192.
Comitet arheologic, 16.
Conze, 14.
Conon, Mitropolit, 98.
Cornescu, Elena. 75.
Corot, 187.
Corvin, Matei. 250.
Coselschi, Eug., 144.
Cosma, Dem., 71.
Costum țărănesc. 131.
Cotroceni, 6.
Cranach, Lucas. 5. 200. 260.
Cretulescu, Nic., 18.
Csaki, 212.
Cuciurul-Mare, 259.
Cucuteni, 7. 120, 236, 266.
Curie, Doamna, 156.
Curtea-de-Argeș. 5, 191.
Curtius, Ernst. XV, 264.
Custov, 219.
Cuza-Vodă, 5.

D

Dacia, 7, 119.
Dan, Dem., 75, 84.
Danemarca, XV.

David, Louis. 175.
Delacroix, Eugène, 175. 187. 198. 286.
Despezel. P. (P. D.). 146.
Dessoir. Max. XV.
Destrée, Jules. 156.
Diehl, Charles. gravor. 137.
Dobrescu, Dem., 113.
Dobrogea, 7.
Dobrusky. 24 sq.
« Domnița Maria », Societatea, XX. 76.
« Domnița Ruxandra ». Iași, 218.
Dreger. Max. 12.
Drolling. 175.
Droz, 224.
Duca, I. G., Ministru. 188, 192.
Dudescu. Const. Logofăt, 255.

E

Eder, Baron, 284.
Elisaveta, Regina. XIX, XX, 40, 67, 96, 106.
Elisaveta, Principesa. 101.
Eminescu, Mihail. 53. 228.
Enlart, XVI.
Entasis. 123.
Epitropia Muzeului, 62.
Erixon, S., 254, 269.
Eustatiadis, M., 190 sq.
Evangeliiarul lui Ștefan cel Mare, 260.
Expozițiile Muzeului în străinătate. XXI.
Eyck, Jean van. 213.

F

Falguières. 187.
Falke, von, 266.
Fălticeni, 228.
Ferdinand, Rege, 5. 96. 177, 264. 208.
Fettich, N., 28.
Filipescu, N., 106.
Filimon, Aurel. 206.
Focillon, 194.
Fortunescu, C. 113.
Francken. Frans, 269.
Frederic cel Mare, Rege, XVII.
Frei-licht-luft-Museen. 249.
Frey, Ad., XV.
Furtwaengler. Ad., XV, 13. 264.

G

Gane, Nicu, 228.
Gârboviceanu. P., 44.
Gartschinowo. 28.
Gaudet, arhitect. 156.
Gelder, van, 154.
Gendron, 5.
Geneva, XXI. 111.
Geți, 119.
Ghika, Eugen-Climești, 227.
Ghika, M., 18.
Ghika, N., arhitect, 32, 62, 75, 99 (156).
Giurescu, C. C., 148.

Gliptoteca, 11.
Goldiș, Vas., Ministru, XXII, 147.
Goldschmidt, Ad., XV, 264.
Golescu, Dinicu, Logofăt, 255.
Gordon, Childe, 209.
Gorovei, Artur, 228.
Graul, 266.
Greco, Dom. Theotocopuli, 142, 285.
Grigorescu, D., 75.
Grigorescu, Nicolae, XVII, 88, 174, 182, 187.
Grigorovici, 224.
Grimm, Hermann, XV.
Grimme, 264.
Grivița, 276.
Goți, 131.
Gusti, Dem., Ministru, 88, 147, 287.

H

Haberland, M. A., 138.
Hahm, Prof., 144, 145, 155, 254.
Hann, Seb., 214.
Haret, Spiru, Ministru, XVI sq., XIX, 34, 43, 68, 75, 89, 106, 167, 177, 236.
Hautecœur, 150 sq., 194.
Haz, A., revistă ungară, 65.
Hazelius, Arthur, 248 sq.
Heliade Rădulescu, XVII.
Heimatmuseen, 223 sq., 248.
Helsinki, XXI.
Henner, XIX.
Hermanin, 194.
Hogaș, 224.
Hoia, Parc, 254.
Horia, 214.
House-movers, 163.
Humboldt, W. v., 268.

I

Iamandi, Victor, Ministru, 300.
Idoli preistorici, 130.
Jean-Jacquet, XIX.
Jessen, XVI.
Incași-Peru, 129.
Ingres, I. A. D., 187.
Institut de artă, 143.
Ionescu-Salahoru, 75.
Ionescu, Take, Ministru, XIX.
Iorga, Nic., XIX, 28, 75, 290.
Iorgulescu, 8.
Ipolyi, 200.
Istrati, Dr. C., Ministru, 29 sq., 45 sq., 77.
Istria, 85.
Istrița, 8.
Isovade de creștături, 88.
Jung, 201.

K

Kalinderu, Ion, 96, 185 sq., 281 sq.
Kalinderu, Dr. Nic., 188, 192, 285.
Kalinka, E., 28.

Kalkmann, XV.
Kaulbach, W. v., 5, 284.
Kekule, von Stradonitz, XV, 264.
Kerbschnitt, 81, 126.
Kilim, 130.
Kirchliche Blätter, 259.
Kogălniceanu, Mih., 18, 181, 284.
Kolbenheyer, Erich, 75.
Königsberg, 249.
Kostov, 139.
Kretzulescu, 218 sq.
Kugler, XVII.

L

Lalu, frații, 224.
Langevin, Paul, 156.
Lapedatu, Alex., Ministru, XXIII, 142, 147.
Laszlo, Ferenz, 134, 204.
Laudon, 260.
Lazăr, Gheorghe, XVII.
Lehmann, 223.
Lemnăria, secție, 78, 117, 126, 135.
Lessing, Julius, XVI, 265.
Lhote, André, 238.
Limes romanus, 17, 93.
Locusteanu, P., 177.
Loubier, XVI.
Louis Napoléon, Principe, XIX.
Luini, 200.
Lyngby-Kopenhaga, 249, 251.

M

Macca, Casa, 201.
Macedonia, 55, 105.
«Magyar Minerva», 200.
Mairescu, Titu, 15, 68, 75, 85.
Manu, Doamna I., 75.
Mănești, 7.
Marduk, 235, 267.
Maria, Regina, XX, 96, 107, 174.
Maria Theresia, Impărăteasă, 211 sq., 260.
Marghiloman, Alex., 106 sq., 112.
Marțian, I. Căpitan, 75.
Matasă, Părintele, 223.
Mavros, General, 18, 181.
Memling, Hans, 213.
Menzel, Adolf, XVII.
«Mercure de France», revista, XX.
Messel, arhitect, 266.
Michel, André, XVI.
Mihai Viteazul, portret, 260.
Milosescu, N., 75.
Mincu, I., 166.
Minovici, 279.
Mirea, G. D., 42.
Mironovici, Vlad, 47.
Modificarea clădirii Muzeului, 156.
Mogoș, Antonie, XXI, 57, 61, 79 sq., 124, 136, 157.
Mois, le, revistă, XXI, 156.

Monet, Claude, 237.
Monteoru, XXII, 236, 266.
Morand, Paul, 269.
Moravia, 55, 85.
Mortillet, Gabriel, 7, 18.
Moruzi, 218, 282.
Morțun, V. G., 75, 106.
Mrazec, L., Ministru, 142, 279.
Müller, XV.
München, XV, XXI.
Museenverband, XXII.
« Muséographie », 2 vol., 157, 292.
Mussolini, 237.
Muzeul Național, plan: 32, 108, 282 sq.
Muzeul Național, buget: 60, 65, 96, 107, 290.
Muzeul Satului, 82, 248, 289.
Muzeele din țară, după categorii, 288.
Muzeele din țări străine: 236 sq.
Muzeu în aer liber, 247 sq.
Muzeu, gând călăuzitor, XIX.

N

Negrea, 224.
Negrescu, St. și Constantin, 39, 75, 106.
Neron, 5.
Nichifor, Scarlat, 205.
Nifon, Sinaia, 75.
Niemann, G-g, 12.
Noack, Dr., 264.
Nordiska Muzeet, 249.
Norsk Folkmuseum, 249.

O

Odobescu, Alexandru, XIV sq., XIX, 38, 40, 231 sq.
Onciul, Dem., 169.
Opanez, 278.
Oprescu, Gh. (XXIII), 88, 141, 155, 193 sq. (286), (291---292).
Orend, 212.
Organizarea Muzeului, 292 sq.
Outdoor exhibits, 249.

P

Palatul artelor, XVIII.
Papazoglu, Colonel, 18.
Parchet în Muzeu, 156.
Parcul Hoia, 254, 291.
Pârvan, Vasile, 20, 28.
Pavillon Marsan, XXI.
Pergam, 145, 155, 235, 266.
Pessler, 254.
Petranu, Coriolan, 199 sq.
Petreny, 257.
Petrescu, I. Col., 205.
Picot, 175.
Piekarski, 219.
Pinacoteca Statului, 8 sq.
Poenaru, Elena, 75.

Poulief, 275.
Popescu, Mih., 22, 232.
Popescu Ștefan, 75.
Poradim, 275 sq.
Predeal, 7.
Principii moștenitori, XIX, 96 sq., 101.
Probeta, M-re, 5, 82.

R

Raffet, 85, 187.
Rahova, 278.
Réau, L., 279.
Reber, Franz v., XV.
Reisner, 212.
Rembrandt, 142, 285.
Revendicarea obiectelor de artă, 257, 260.
Riehl, W. H., XV, XIX.
Riga, Dir. Finanțe, 113.
Rivière, G., 269.
Rodin, 187, 237.
Roguski, O., 76, 83.
Roma, XXI, 108.
Romanescu, Lucia, 76, 218.
Rosenblüth, 273.
Rosetti, Dinu V., 282.
Rosetii, Scarlat Conte, 18.
Rosetti, Theodor, Ministru, 12, 96.
Rostowzew, M., 20.
Roth, Victor, 212.
Rückgauer, sistem, 163.
Rudolf II, Impărat, 260.
Rudolfstadt, 249.
Rumänischer Saal, XXII, 236, 261.

S

Sadeler, Egidius, 260.
Sălcuța, XXII.
Sărindari, M-re, 163.
Satmary, 8, 39, 74, 137.
Satul Model, 88.
Schaffner, 200.
Schausammlung, 293.
Schmidt, Degener, 264.
Schmidt, Hubert, XVII.
Schmiedt, Prof. 264.
Schmieden, 11.
Școala de Bele Arte, XVII, 176.
Școarțe, 77, 88, 116, 130, 243.
Scroviștea, 208.
Secțiile Muzeului Național, 282 sq.
Serafim, Dem., 192.
Serbia, 55, 85.
Seulescu, Mih., 76.
Severeanu, Dr. G., 273, 289.
Severi, 156.
Sibiu, 248.
Sighișoara, 248.
Smârdan, 278.
Solomon, Const., 228.
Speer, 12.

Spek, Dr., 212, 216.
 Spirala, 120.
 Stamatin, 224.
 Stativete, Societate, 218.
 Stavreopoleos, XIII, 159 sq.
 Ștefănescu, arh., 51.
 Ștefan cel Mare, 116, 286.
 Ștefulescu, A., 219.
 Stelian, Toma, 193 sq., 196, 180 sq., 191.
 Sterian, G., 29, 177.
 Stiluri din țară, 121 sq.
 Stock, 214.
 Stoica, Vasile, Ministru, 278.
 Strâmbulescu, Ip., 69.
 Stupnitzki, 225.
 Sturdza, Dem., 11, 18, 281 sq.
 Strzygowski, I., 25 sq., 122, 139.
 Șimlăul-Silvaniei, 258.
 Șipeniț, 257.
 Șirato, Fr., XXIII.
 Șișmanoff, 21 sq.

T

Tachelle, 23.
 Tafrali, O., 287 (228).
 Tâlpășești, 80.
 Târgoviște, 219.
 Târgu-Jiu, 14.
 Tașcă, Gh., Ministru, 263.
 Tăslăoanu, O., 220.
 Teniers, David, 213.
 Teren cumpărat pentru Muzeu, 146.
 Teutsch, Episcop, 289.
 Textile. secția, 77 sq., 116, 130, 137.
 Tezaurul scit, 261, 287.
 Thièrs, Ad., 181, 186.
 Tiurea, VI, 65.
 Tobas, trib. 5.
 Tocilescu, Gr., XIV, 20, 42, 273.
 Torcello, 5.
 Traci, 116, 119.
 Traian. Columna. XVI.
 Trenk, H., 38, 74, 187, 238.
 Tripolje, 135.
 Trocadéro, XXI.
 Troițe, 125, 136.
 Tronuri, 136.
 Tudor Vladimirescu, 57.

Tunica coptă, 131.
 Turcu, Const., 224.
 Turnu-Măgurele, 7.
 Tzigara, Zotu. Spătar. XIV.
 Țarul Liberator. 276.
 Țețina, 225.

U

Unamuno, 156.
 Ungaria, 55, 105, 131.
 Uniunea intelectuală, 62.
 Ursescu-Galați, 296.

V

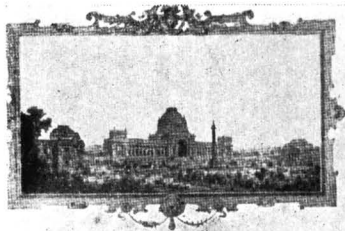
Vail-Coloman, Laurence, 249.
 Valery, Paul, 156.
 Verne, Henri, 153.
 Vernet, Horace, 175.
 Veronese (Bonifacio dei Pitati), 141, 194, 285.
 Versailles, 119.
 Vetersfelde. 5, 8.
 Vlădescu, Mih., Ministru, XVIII, 69, 112.
 Vitry, Paul, 153.
 Voievodul Culturii, V.
 Volkens, 187.
 Vuia. Romulus. 254 (XXIII, 292).
 Vulpe, Radu, 20.

W

Waezoldt, Wilh., 263.
 Weltzien, v., 12.
 Wildenstein, George, 238.
 Willamovitz-Moellendorf, 264.
 Wirth, Dr., 264.
 Wissenschaftliche Sammlung, 293.
 Wodianer, Baron, 207.

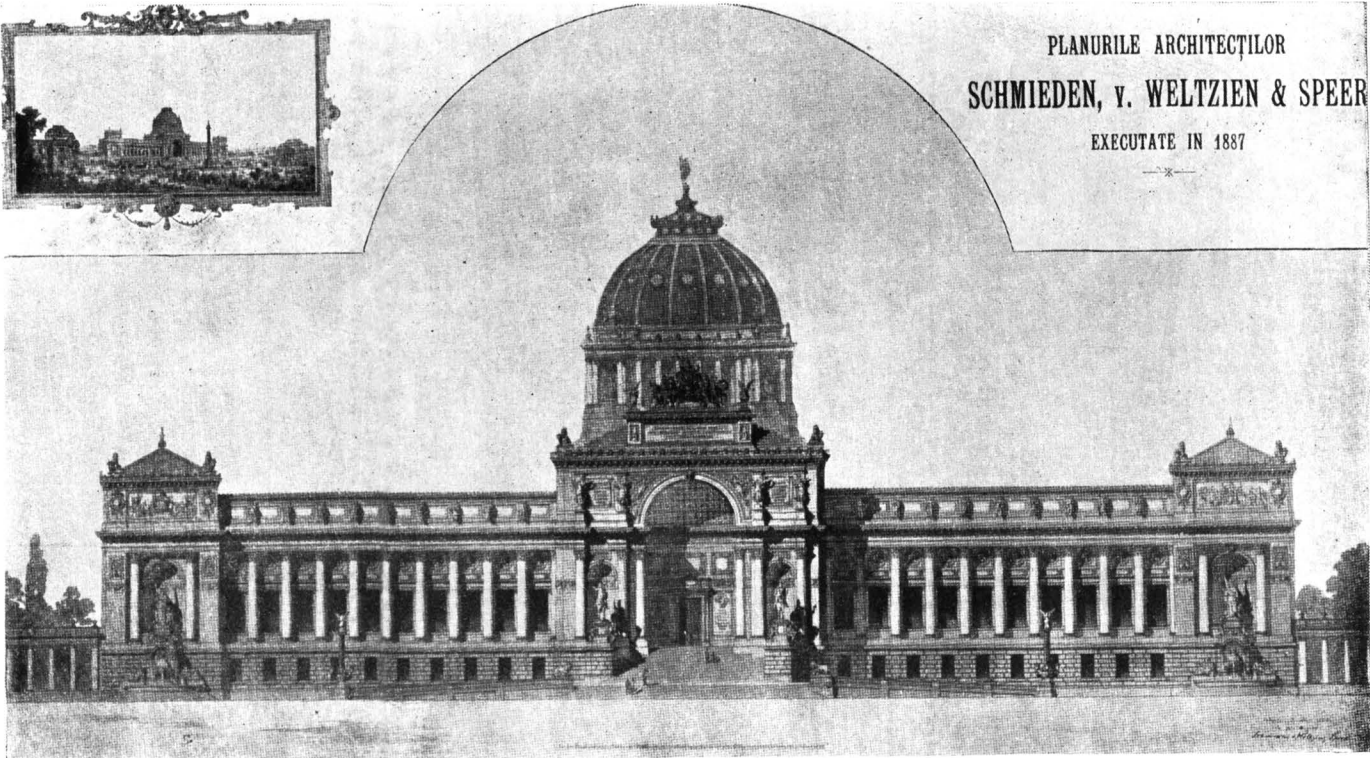
Z

Zainoff, B., 276.
 Zalozieckiy, Dr. Wl., 225; fiul, 226.
 Zeitblom, Bart., 5, 261, 284.
 Zimnicea, 7.
 Zollern, Conte de, 259.

PLANURILE ARHITECȚILOR
SCHMIEDEN, V. WELTZIEN & SPEER

EXECUTATE IN 1887

1. Primul proiect (nerealizat) al Muzeului din București.
Le premier projet (non réalisé) du Musée de Bucarest.

17/30 Iunie 1912.

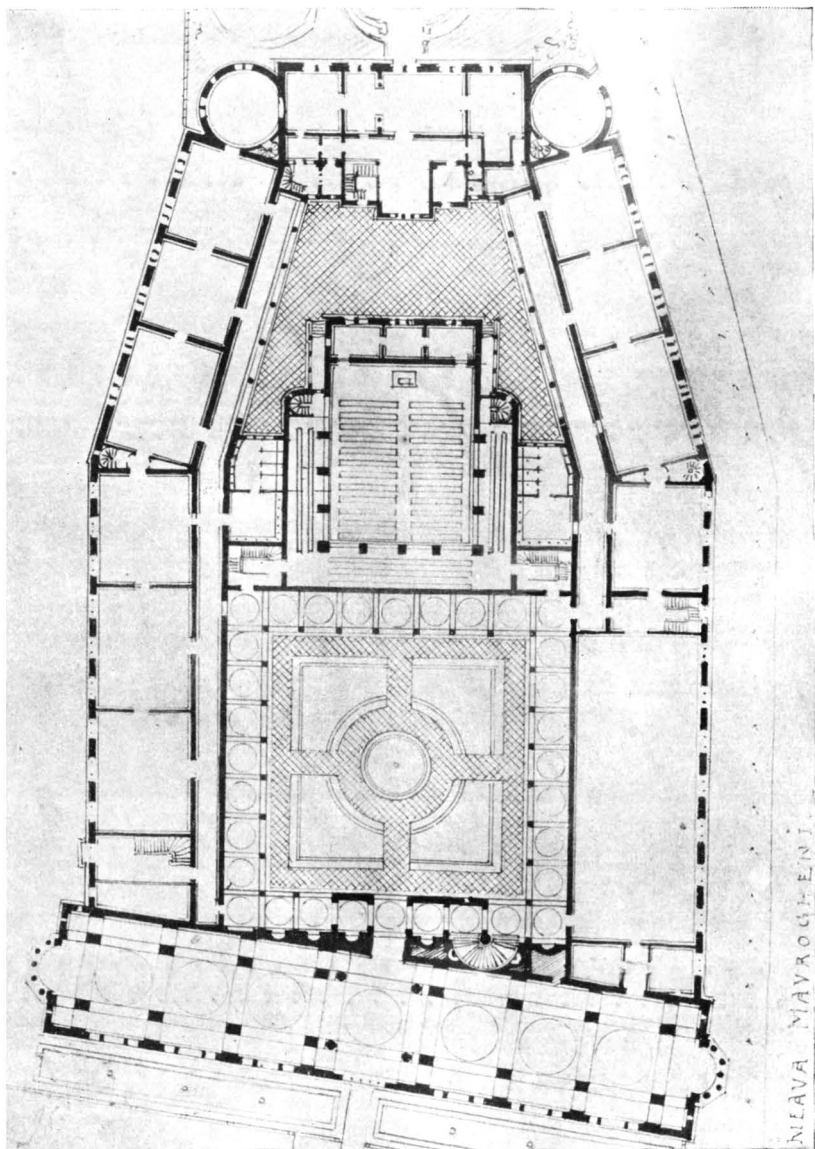
2. Punerea pietrei fundamentale a Muzeului Național. Ministrul C. C. Arion rostindu-și discursul.
Pose de la pierre fondamentale du Musée National. Le Ministre C. C. Arion prononçant son discours.

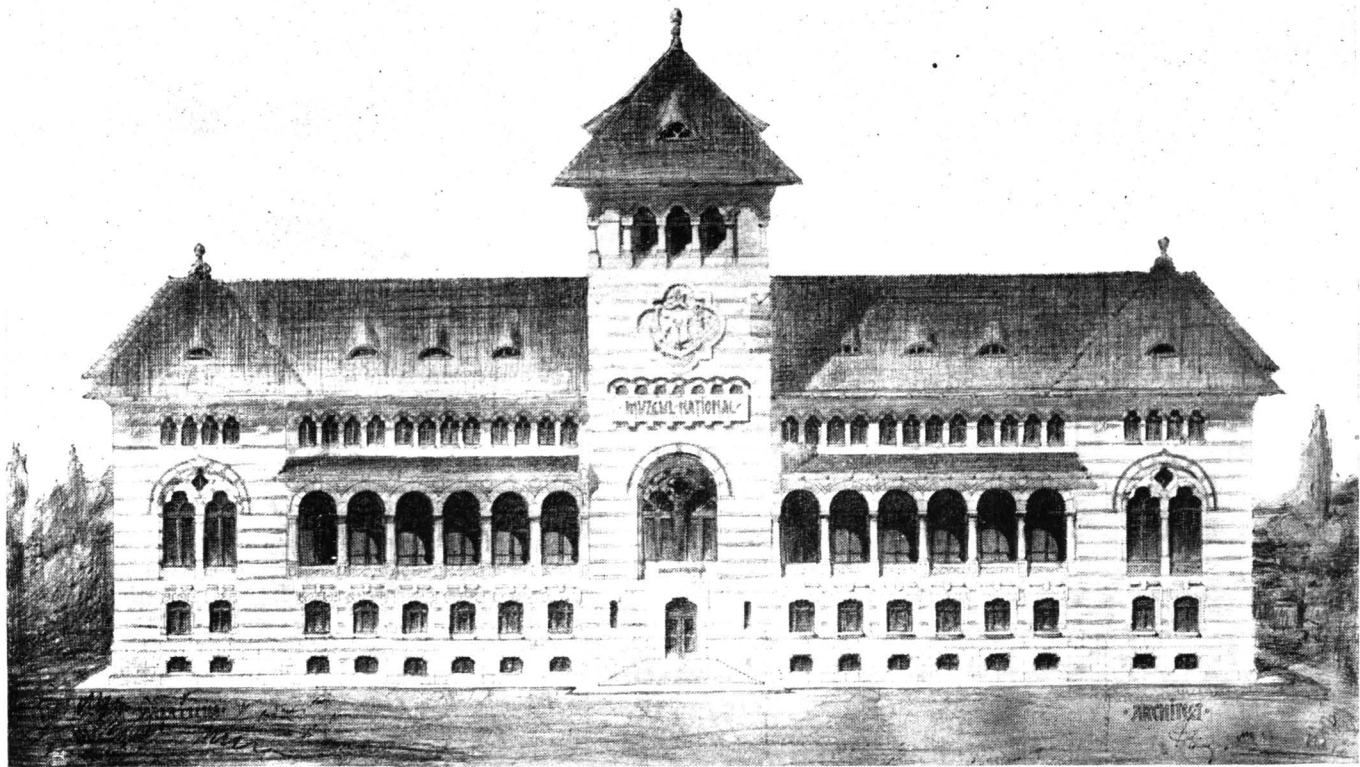
17/30 Iunie 1912.

3. A. S. Regală Principele Ferdinand și Mitropolitul Primat cimentând piatra
fundamentală a Muzeului Național.

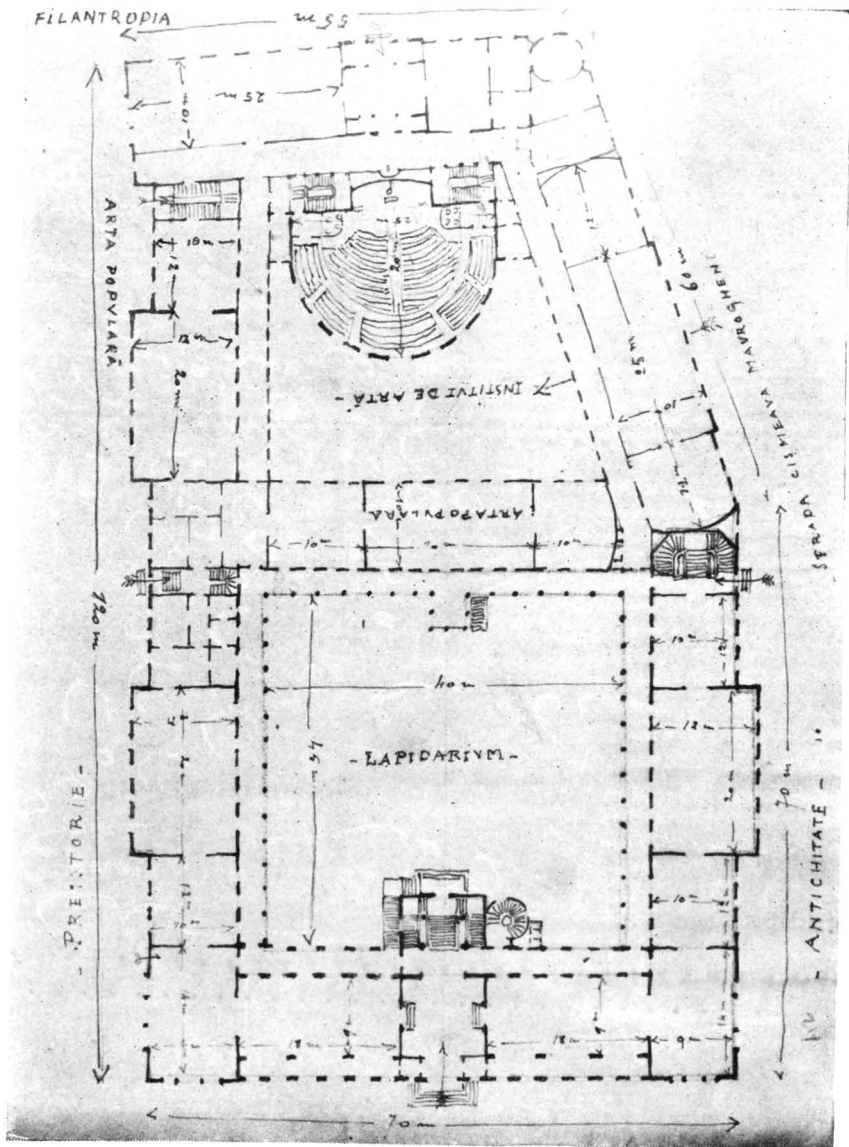
*S. A. R. le Prince Ferdinand et le Métropolitte Primat cimentant la pierre fon-
damentale du Musée National.*

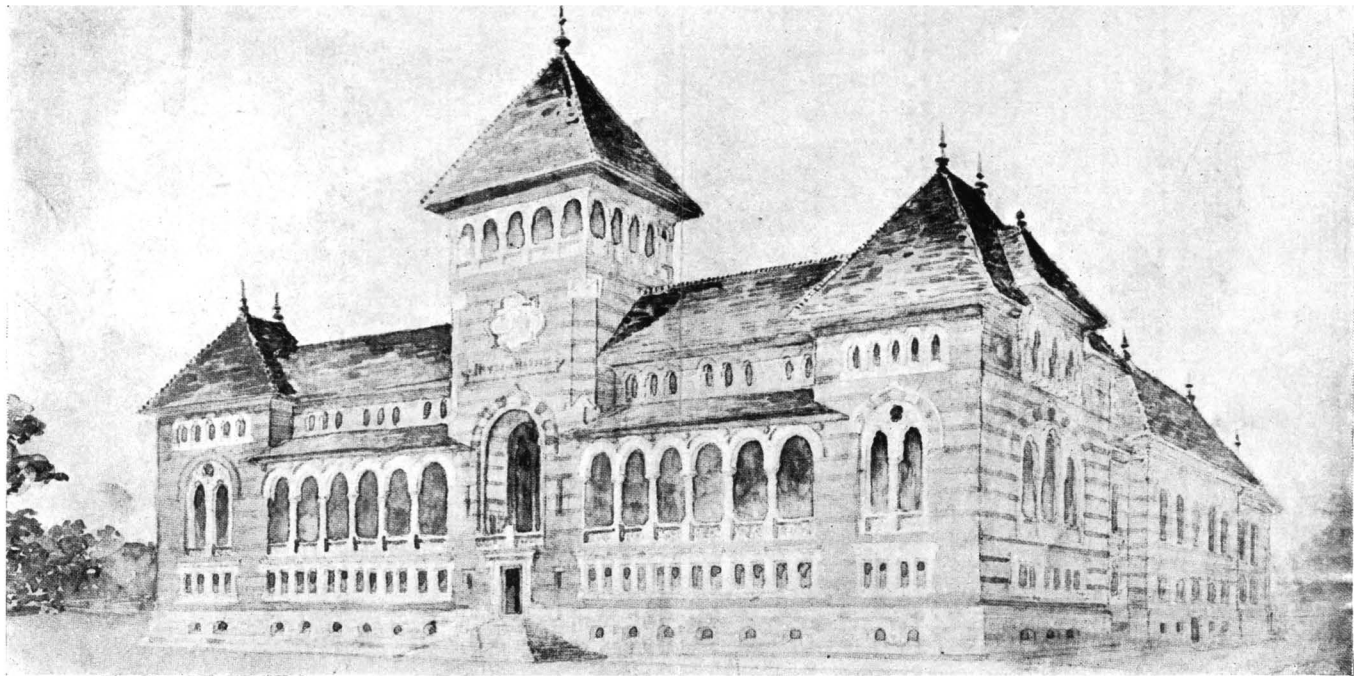
4. Planul Muzeului, din 1906. Arhitect N. Ghika.
Le plan du Musée, de 1906. Architecte N. Ghika.

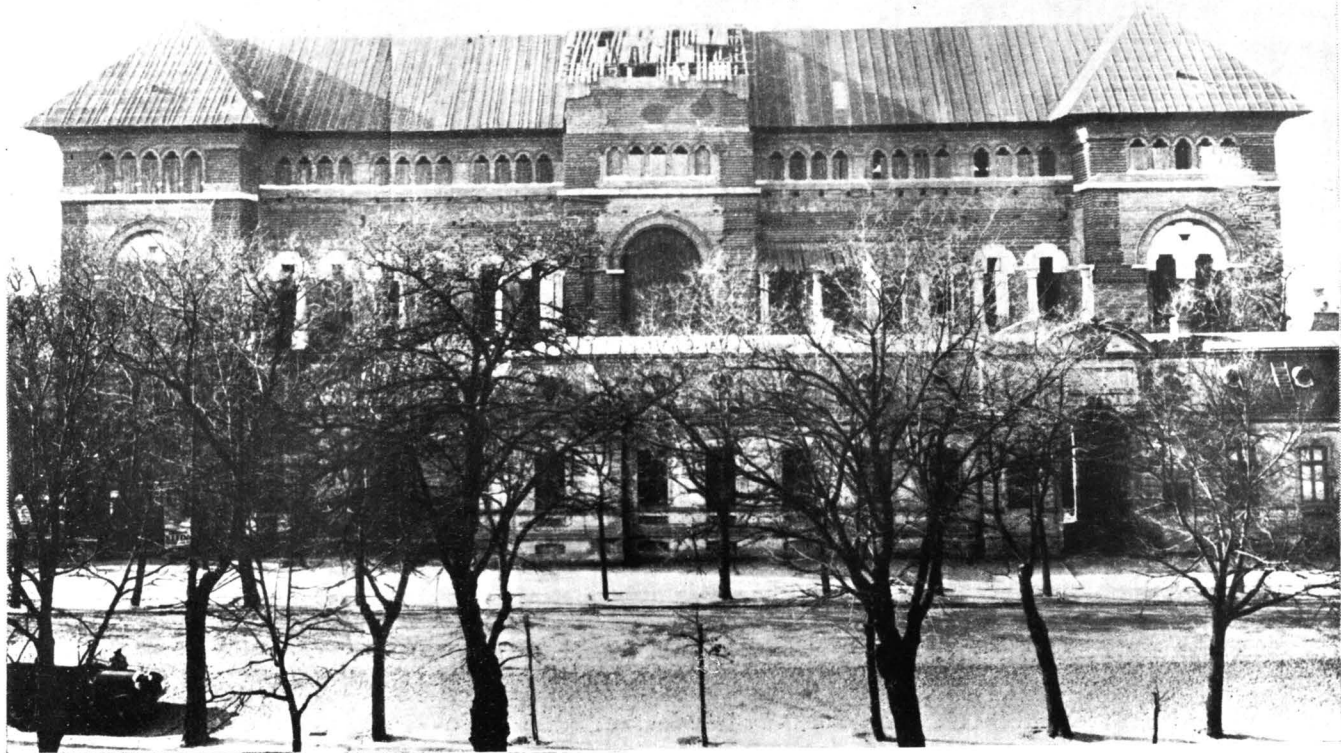
5. Fațada Muzeului Național. de arhitectul N. Ghika.
La façade du Musée National par l'architecte N. Ghika.

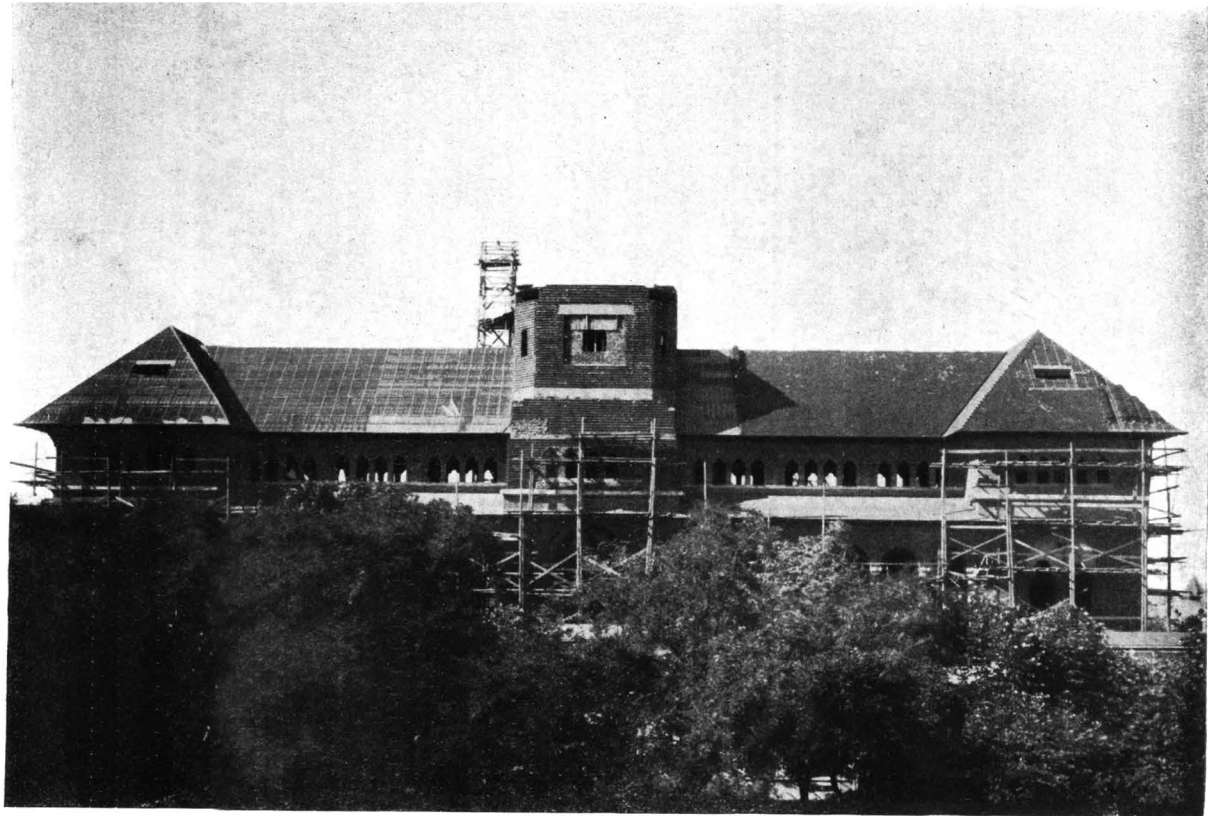
6. Planul Muzeului revăzut în 1928, din care s'a realizat numai primul pătrat.
 Le plan du Musée revu en 1928, dont on n'a réalisé que le premier carré.

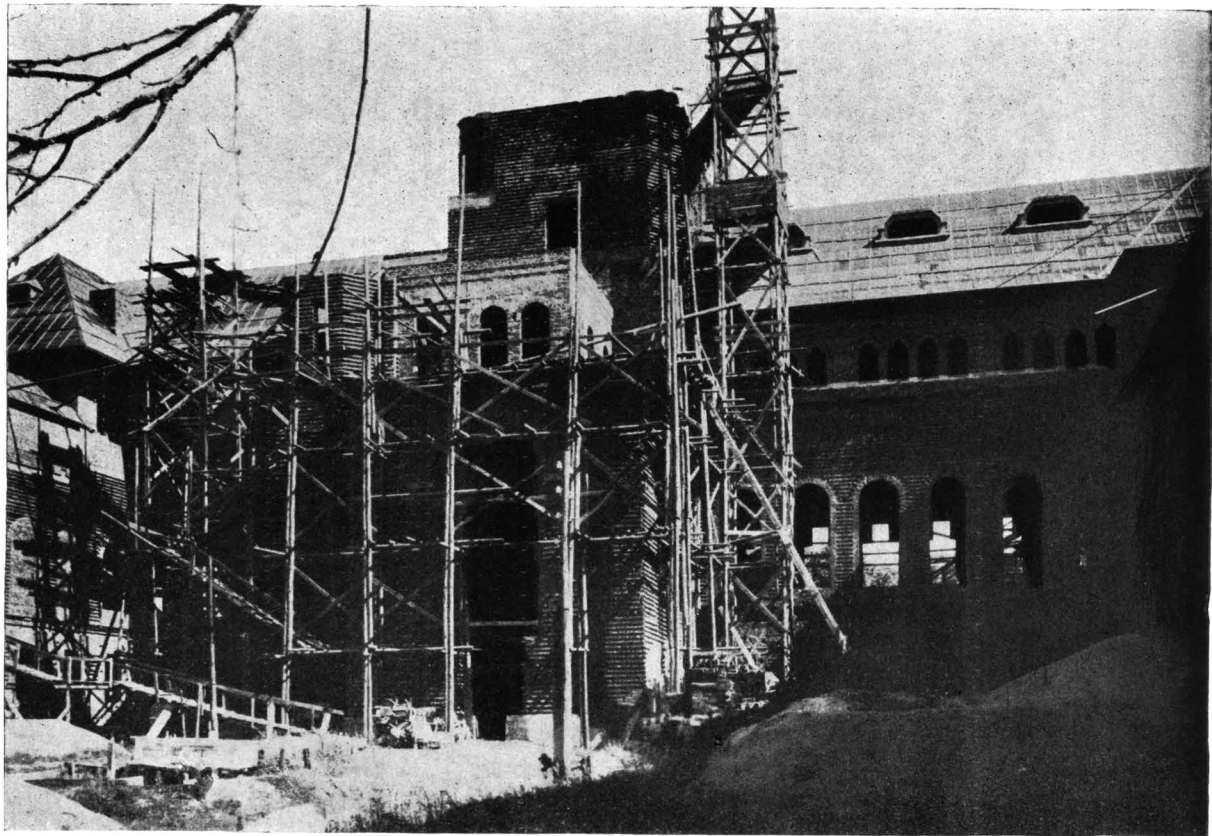
7. Vedere perspectivă a Muzeului Național, de arhitectul N. Ghika.
Vue en perspective du Musée National, par l'architecte N. Ghika.

8. Starea clădirii Muzeului la 1930.
L'état de la bâtisse du Musée en 1930.

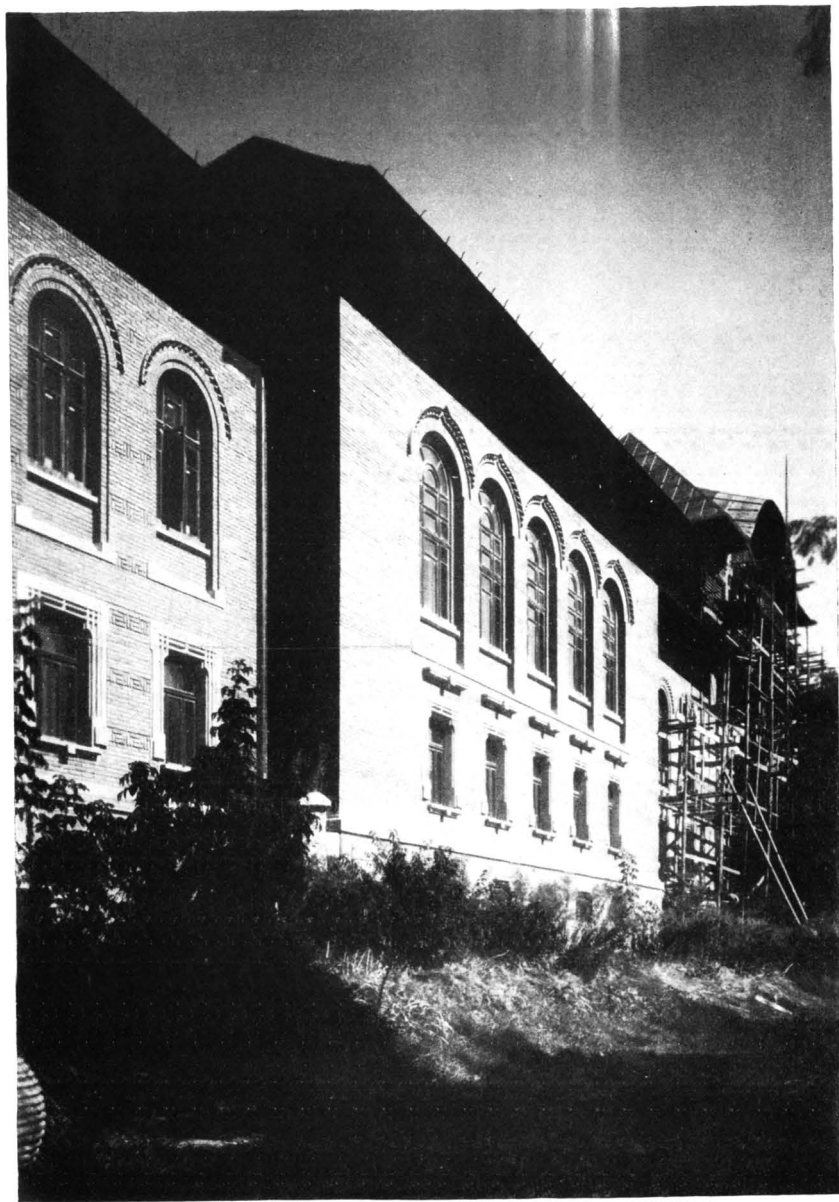
9. Starea clădirii după întreruperea lucrărilor din 1934.
L'état de la bâtisse après l'interruption de travaux en 1934.

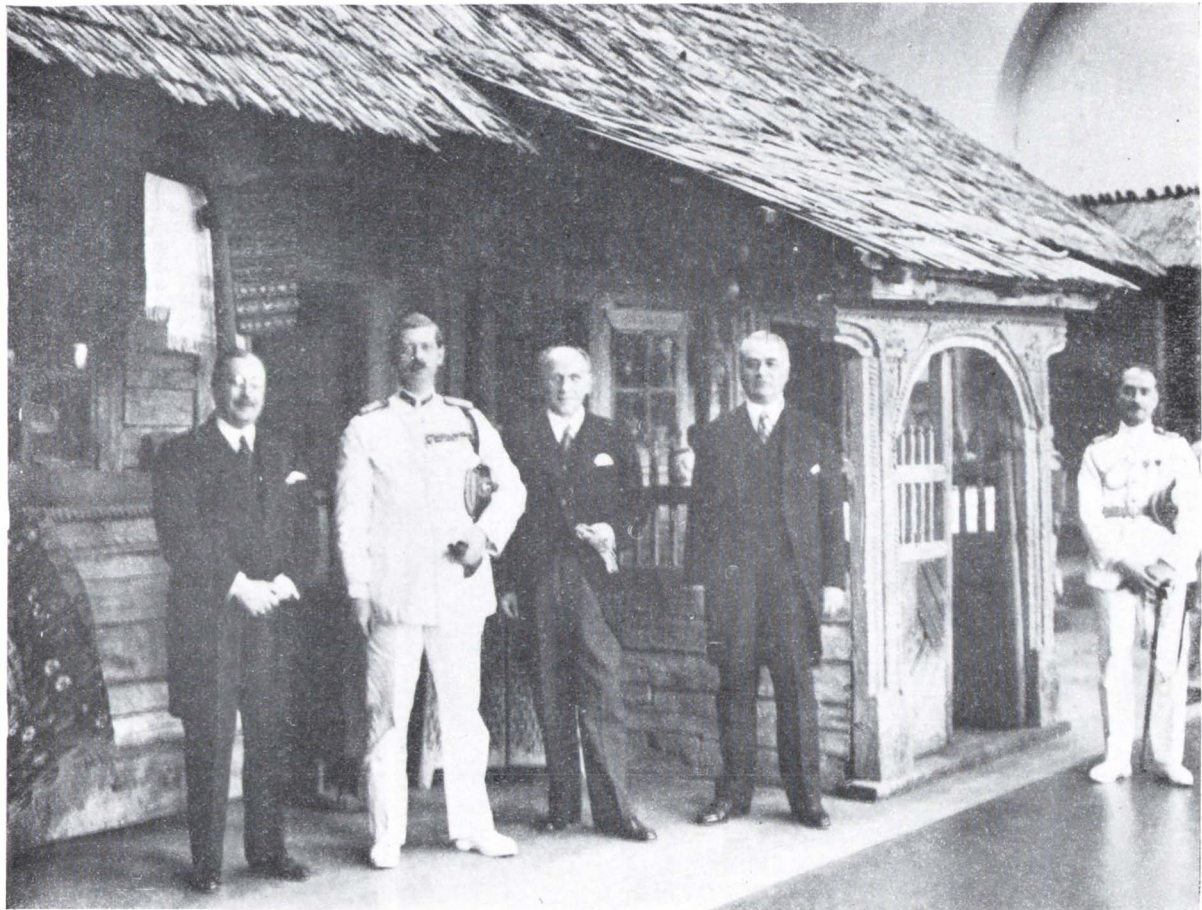
10. Curtea centrală a Muzeului; se vede noul acoperiș în beton armat.
La cour centrale du Musée; on y voit le nouveau toit en béton armé.

11. Perspectiva sălilor boltite din catul I, rezervate artei religioase.
La perspective des salles voûtées du premier étage, réservées à l'art religieux.

12. Partea terminată din aripa sudică a clădirii; fațada de cărămizi aparente.
La partie achevée de l'aile du midi de la bâtisse ; façade en briques apparentes.

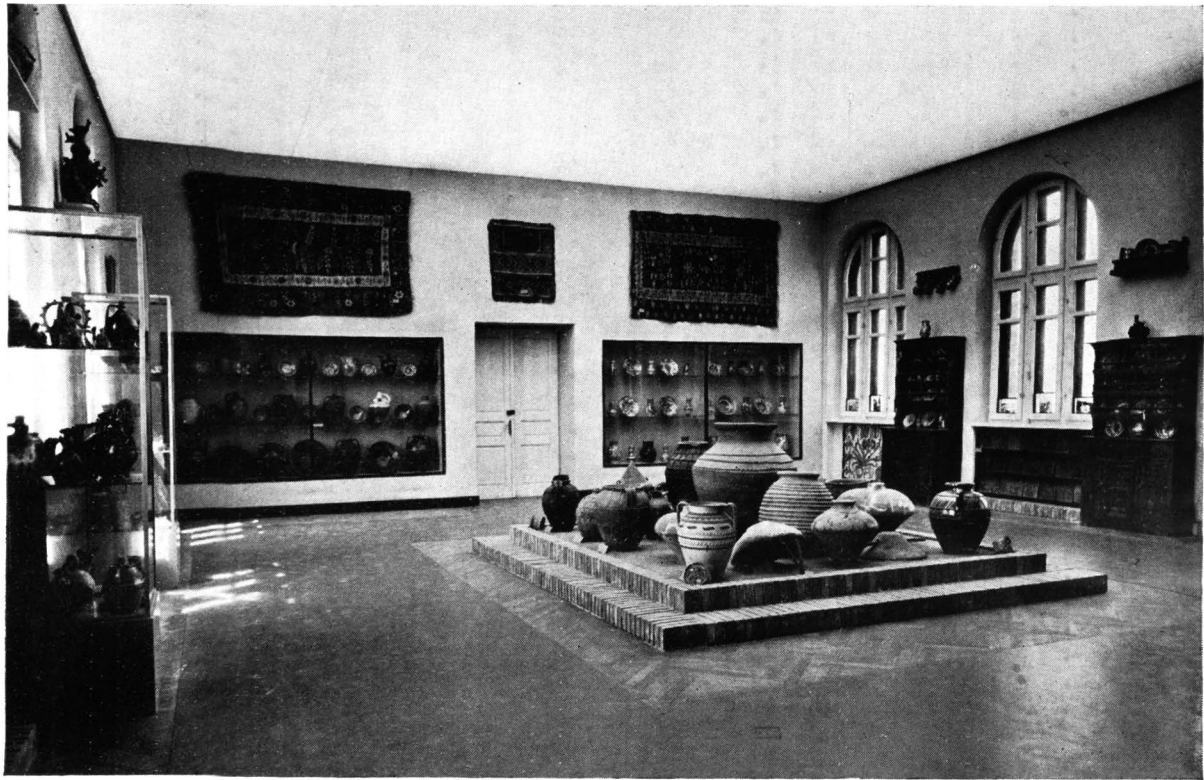
13. M. S. Regele Carol II vizitând Muzeul, la 24 August 1932.
S. M. le Roi Carol II visitant le Musée, le 24 Août 1932.

14. M. S. Regina Maria vizitând Muzeul, la 10 Noembrie 1931.
S. M. la Reine Marie visitant le Musée, le 10 Novembre 1931.

15. Membrii corpului diplomatic la conferința directorului, în Muzeu.
Les membres du corps diplomatique à la conférence du directeur, au Musée.

16. Secția ceramicii.
La section de la céramique.

17. Secția ceramicii.
La section de la céramique.

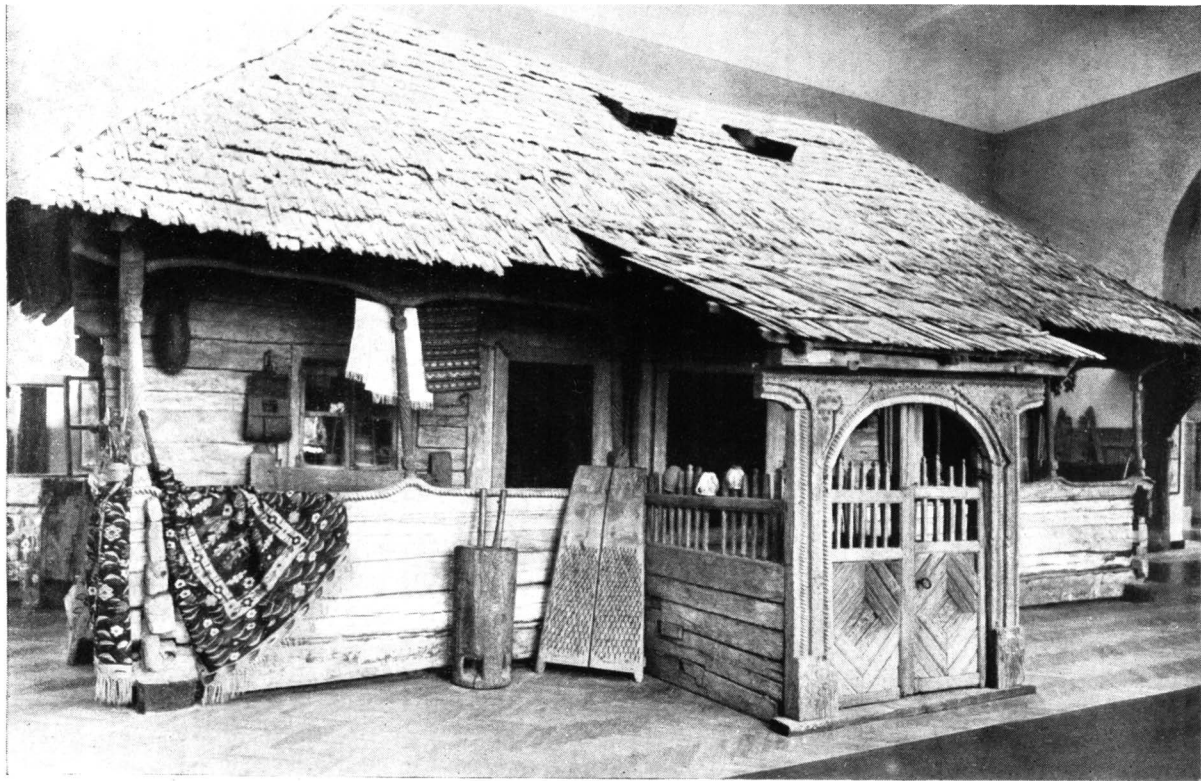
18. Secția ceramicii.
La section de la céramique.

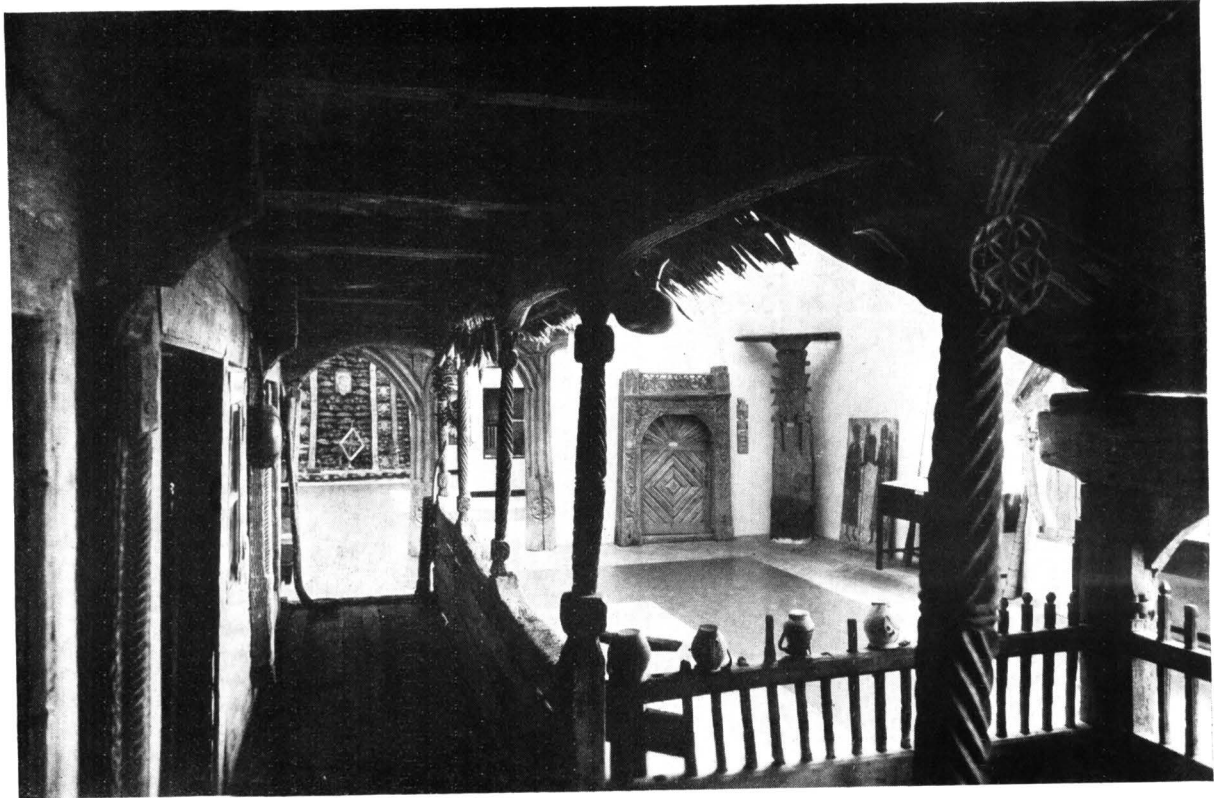
19. Casa lui Antonie Mogoș, din Ceauru-Gorj, purtând inscripția : « 187 și cinci făcut Antonie Mogoș ».
La maison d'Antoine Mogoș, de Ceauru-Gorj, portant l'inscription : « 187 et cinq fait Antoine Mogoș ».

20. Meșterul Antonie Mogoș, autorul casei din 1875.
L'artisan Antoine Mogoș, l'auteur de la maison de 1875.

21. Casa lui Mogoș, în Muzeu.
La maison de Mogoș, au Musée.

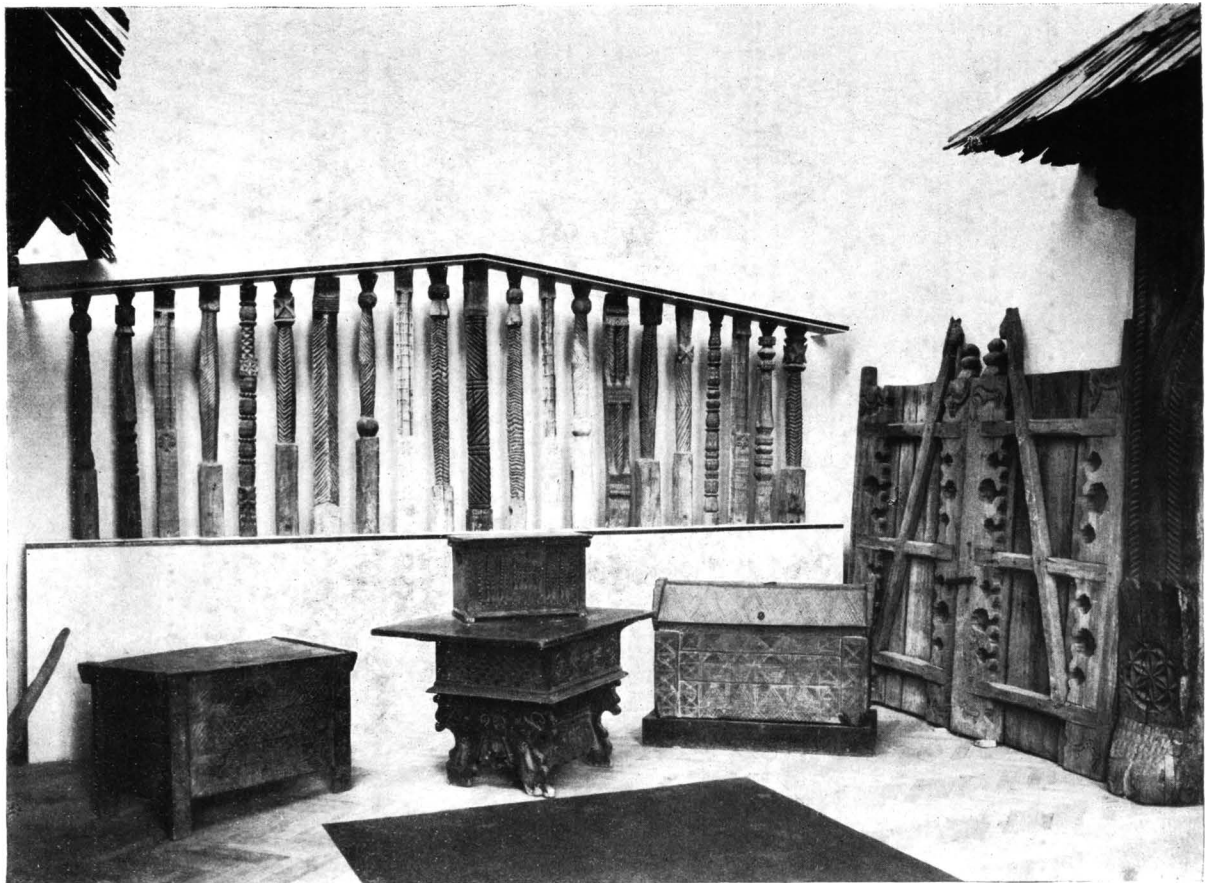
22. Pridvorul casei lui Mogoș.
Le balcon de la maison de Mogoș.

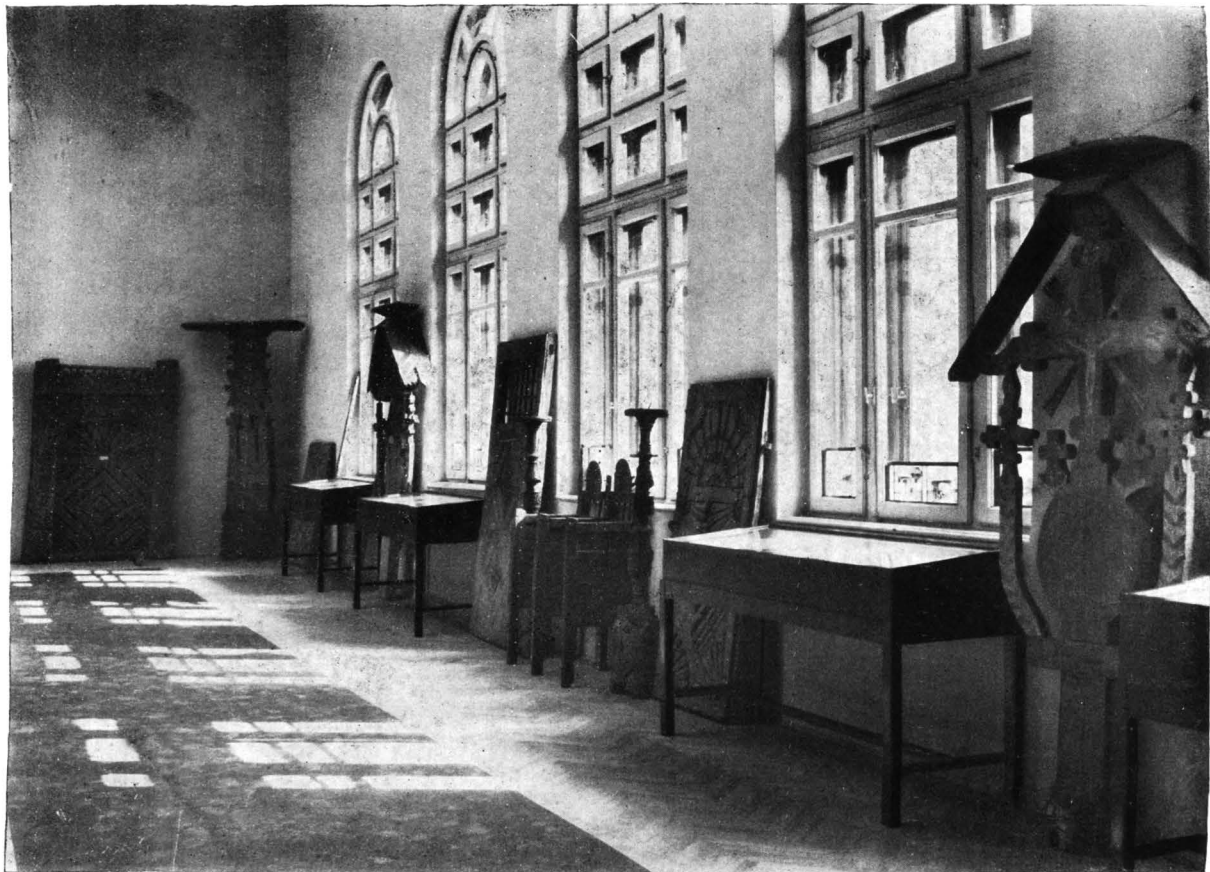
23. Casa lui Mogoș. Interiorul odăii cu războiul.
La maison de Mogoș. L'intérieur de la chambre au métier à tisser.

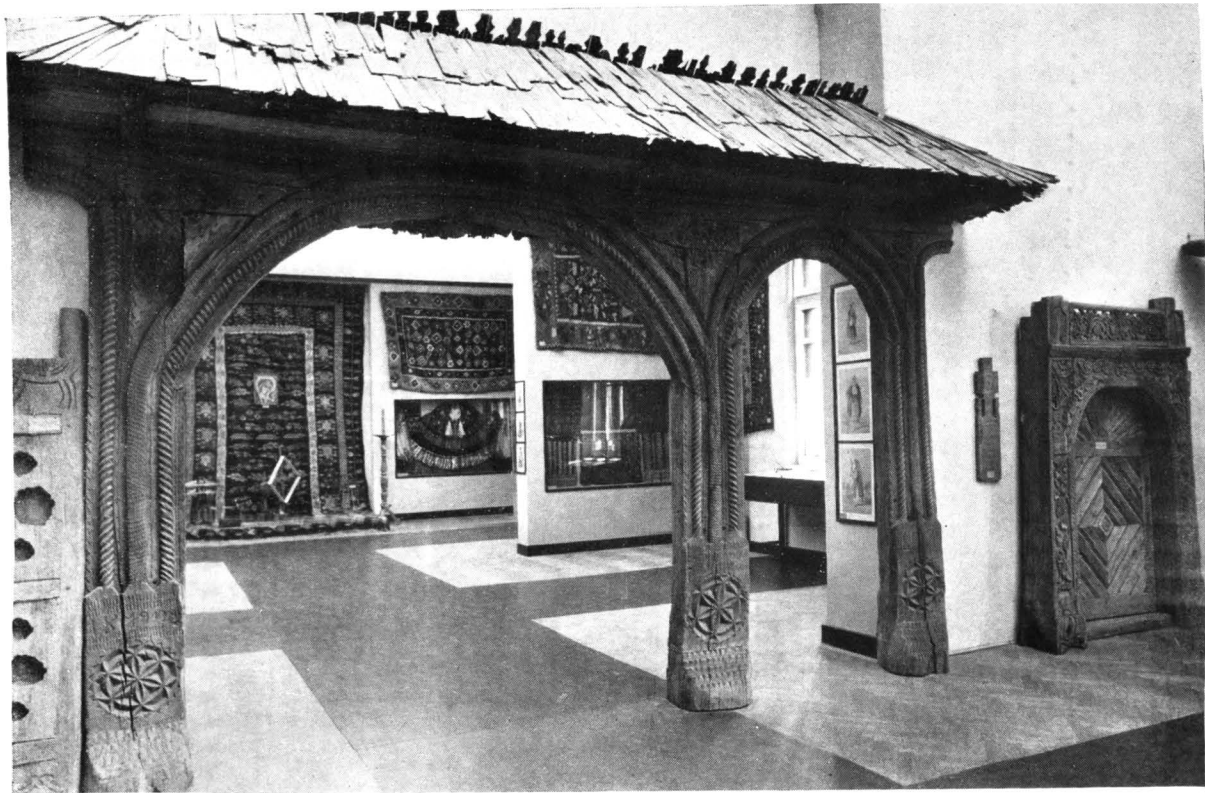
24. Secția lemnului. Poartă din Tălpășești-Gorj; stâlpi de case și de biserici.
La section du bois. Porte cochère de Tălpășești-Gorj; colonnes de maisons et d'églises.

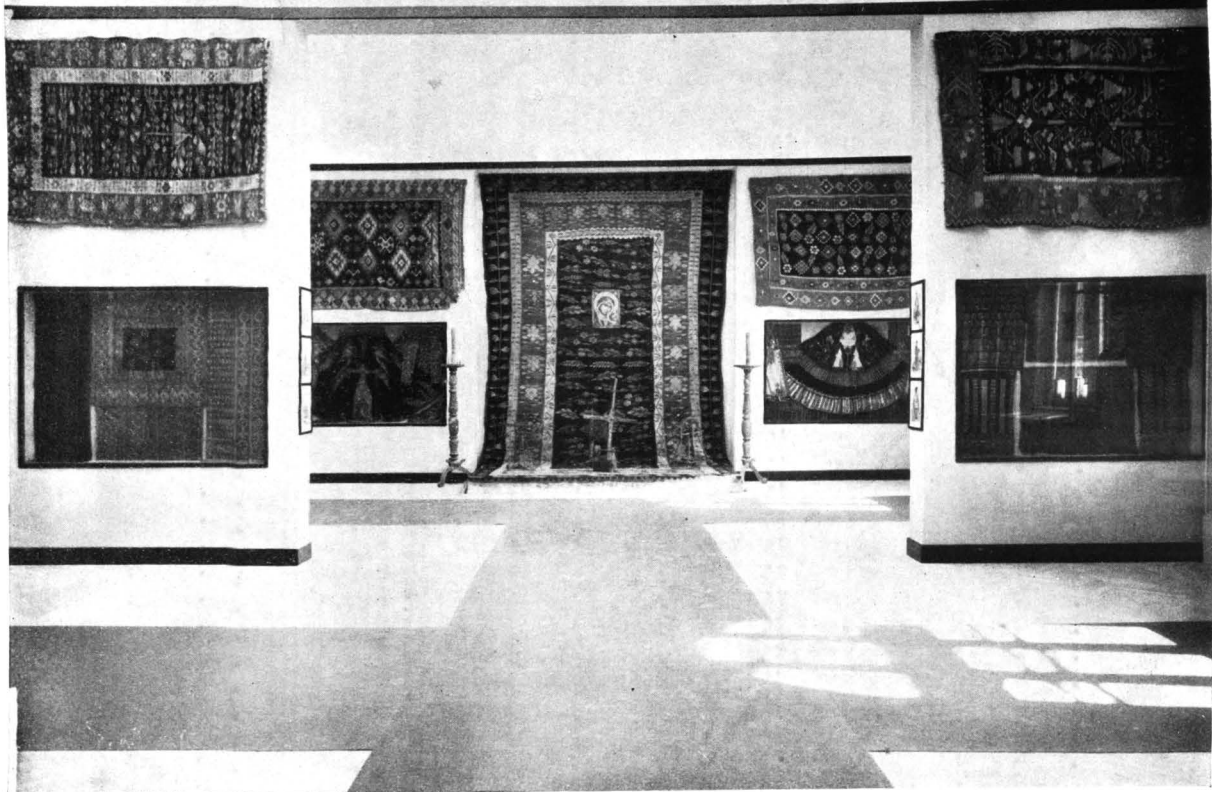
25. Secția lemnului. Stâlpi de case țărănești; poartă din Maramureș.
La section du bois. Colonnes de maisons paysannes; porte cochère de Maramureș.

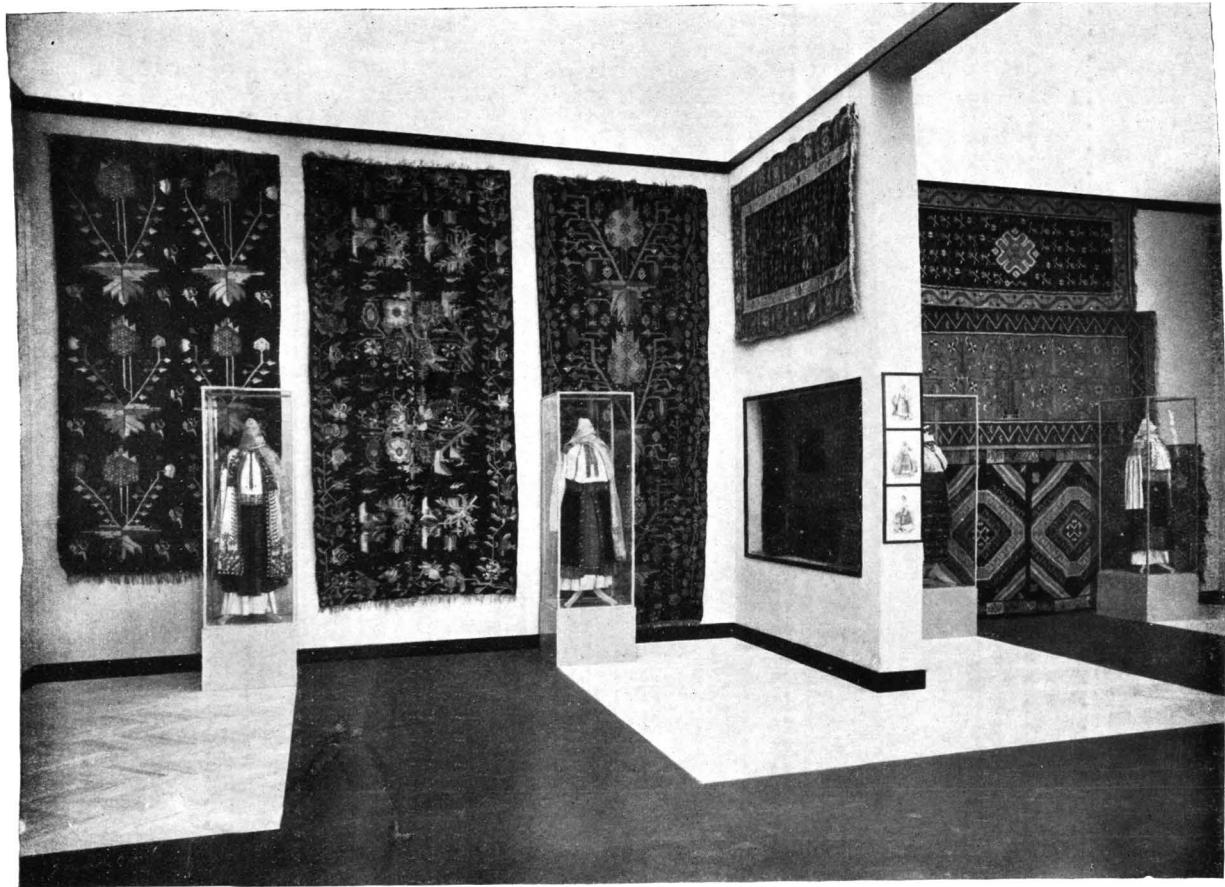
26. Secția lemnului: Uși, cruci; în vitrine: furci, instrumente muzicale, etc.
La section du bois : portes, croix ; dans les vitrines : quenouilles, instruments de musique, etc.

27. Poarta casei lui Antonie Mogoș, semnată și datată din 1879. Vedere din secția lemnului în a țesăturii.
La porte cochère de la maison de Mogoș, signée et datée de 1879. Vue de la section du bois dans celle des tissus.

28. Secția țesăturilor. Scoarțe din Muntenia și din Oltenia.
La section des tissus. Tapisseries de Valachie et d'Olténie.

29. Secția țesăturilor. Scoarțe din Basarabia.
La section des tissus. Tapisseries de Bessarabie.

30. Secția țesăturilor. Scoarțe din Bucovina.
La section des tissus. Tapisseries de Bucovine.

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
B U C U R E Ș T I

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

C. 38.128